MAGNUS DUREELS

NEGOTIATION I KÖPENHAMN

1655—57

SVERIGES OCH DANMARKS
INBÖRDES FÖRHÅLLANDE UNDER ÅREN NÄRMAST
FÖRE KARL X:s FÖRSTA DANSKA KRIG

AF

J. LEVIN CARLBOM, Vg.
FILOSOFIE DOKTOR

AKADEMISK AFHANDLING, SOM MED TILLSTÅND AF
VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS HUMANISTISKA SEKTION
I UPSALA KOMMER ATT TILL OFFENTLIG GRANSKNING
FRAMSTÄLLAS Å LÄROSALEN N:o IV LÖRDAGEN
DEN 30 NOV. KL. 10 F. M.

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1901

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548928_0087

MAGNUS DUREELS

NEGOTIATION I KÖPENHAMN

1655—57

SVERIGES OCH DANMARKS
INBÖRDES FÖRHÅLLANDE UNDER ÅREN NÄRMAST
FÖRE KARL X:S FÖRSTA DANSKA KRIG

AF

J. LEVIN CARLBOM
FILOSOFIE DOKTOR

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1901

FÖRORD.

KÄLLORNA till efterföljande framställning äro till den hufvudsakligaste delen de mest autentiska: ur samlingen *Danica* dels residenten Magnus Dureels bref till Kongl. Maj:t och till rådet, dels Kongl. Maj:ts bref och order till Dureel, dessa senare allesamman i original med undantag blott af några få, dem vi tagit ur riksregistraturen; vidare de stora samlingarna Kongl. Maj:ts skrifvelser till rådet 1656—57 och rådets skrifvelser till Kongl. Maj:t 1655—58, dessa allesammnan likaså i original med undantag af några få kongl. skrifvelser, dem vi tagit ur riksreg.; härtill foga sig en samling Rådslag under konung Karl X Gustafs regering (1655—56) samt rådsprotokoll, hållna vid rådsöfverläggningar dels hemma i Stockholm, dels ute i lägret inför konungen. Utom några kongl. skrifvelser till den svenske residenten i Haag, hvilka hämtats ur Hollandica (original), ha eljest sådana till svenska diplomater och som här användts hämtats ur riksreg. Visst är väl denna senare i allmänhet en fullt autentisk källa och af lika värde som originalbrefven; men ibland händer det dock, att datum i riksreg. är en annan än i originalbrefvet, att den i riksreg. införda skrifvelsen aldrig afgått eller framkommit, att tvärtom bref afgått som aldrig införts i riksreg., att den registrerade skrifvelsen blifvit i originalbrefvet något förändrad, tillökt, försedd med egenhändigt postskript, som undantagsvis ej införts i riksreg., — uppå hvilket allt vi i de här använda kongl. skrifvelserna haft ett eller annat exempel.

Så vidt det ur *Svenska Riksarkivet* direkt hämtade materialet! Tryckta källor — å svenska sidan —, icke bearbetade eller bearbetade, ha endast i jämförelsevis mindre mån kommit till användning här, och hvad dem beträffar, må det till det mesta vara nog att hänvisa till noterna i det följande, där de angifvas. Som källa har ej Pufendorfs verk öfver Karl X Gustaf användts här, blott en och annan hänvisning dit gjord och då alltid med beteckningen Puf. (medan Puf., F. W., betecknar hans arbete öfver kurf. Fredrik Wilhelm af Brandenburg); uti Puf. II: 80—82, III: 83—92, IV: 55—70 återfinnes den Dureelska negotiationen med hvad dit hörer. Vid en jämförelse skall man finna, att han förbigått mycket af väsentlig vikt, såsom konungens instr. i april 1655 och en del andra kongl. skrifvelser, de i febr. 1656 och mars 1657 växlade alliansprojekten samt i öfrigt ej så litet eller obetydligt af de Dureelska rapporterna och de med danskarne växlade skrifvelserna. Och hvad han anför, lämnar ju för den moderna historieskrifningen allt för mycket öfrigt att önska. Spridda dokument, hörande till denna underhandling, ha blifvit tryckta i Londorps Acta publica, i Beantwortung zweier dän. Schriften, Theatrum Europæum, men icke alltid fullt korrekt återgifna, och de svenska t. ex. icke på svenska; i de tvenne senare finnes ock en slags historik ehuru ofullständig.

De Dureelska rapporterna ha i utdrag blifvit tryckta af Becker jämte en del af de vid underhandlingen växlade skrifvelserna, antingen ock i sammandrag eller in extenso, uti del I af hans bekanta samlingsverk. Som titeln på detta anger, var vid verkställandet af dessa utdrag hans syfte att taga med hufvudsakligen sådant, som i hans ögon tjänade att belysa Fredrik III:s historia och danska förhållanden på den tiden, då brefven blefvo skrifna. Hur han, på sitt språk, gjort dessa utdrag, må lämnas därhän; visst är, att han förbigått mycket af intresse och vikt för den svenska sidan, särskildt för historien om själfva underhandlingen och den synpunkt, hvarunder vi förnämligast gått att betrakta densamma. Sen Beckers tid har för öfrigt en del bref af betydelse från Dureel till Kongl.

Maj:t tagits ur en annan samling i Sv. Riksark. och införlifvats med den äldre, hvarjämte vi för vår del på ett tredje och ett fjärde håll ytterligare funnit några sådana bref samt låtit komma till användning här. Det är emellertid rätt märkligt, att å svenska sidan man så länge nöjt sig med de Beckerska utdragen i ett stycke af så stor betydelse för tionde Karls historia som förhållandet till nabolandet Danmark dessa åren.

Är sålunda, som man häraf kan se, materialet till framställningen af den Dureelska negotiationen 1655—57 å svenska sidan rätt rikligt och för en riktig uppfattning så fullständigt som gärna kan önskas, så är det materiel, hvilket å danska sidan finnes, däremot jämförelsevis tämligen sparsamt. Af acta specielt hörande till denna negotiationen finnes i *Rigsark. i Köpenhamn* föga utöfver hvad i Stockholm man har att tillgå, nämligen blott några kreditiv och fullmakter, skrifvelser om tullgravamina våren 1657, de danska och svenska riksrådens skrifvelser till hvarandra (de senare i orig.), några Dureels bref till Karl X (i afskrifter och transfererade till danska). Eljest utgöras här de förnämsta acta af konung Fredriks propositioner till rådet och några dylika till ständerna samt instruktioner för Ove Juel, resident hos konungen af Sverige, vidare af rådets svar och äfven ständernas eller endast adelns svar på de kungliga propositionerna jämte en del betänkanden; tryckta ha till största delen dessa acta blifvit i Danske Magazin. I en del bref och dokument eller samlingar för öfrigt hade väl äfvenledes ett och annat af värde kunnat hämtas för denna skildring af Sveriges och Danmarks inbördes förhållande under åren närmast före det första danska kriget, men vi ha icke bekommit anvisning på något särskildt, och det skulle fört oss för vidt att gå igenom allt eller det mesta häraf. Vi ha tryggat oss till det betydelsefulla arbetet af *J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage*, hvilken ju så allsidigt har behandlat sitt lands politiska historia under denna tidrymd.

Af synnerligt värde och intresse bli då, under denna bristen på källor å danska sidan, de Dureelska rapporterna jämte bilagor, hvaribland alliansprojekten, äfven med afseende på upp-

fattningen af den danska politiken. Det myckna och förtroendefulla användande, som kommit de Beckerska utdragen till del från så många forskares sida, visar detta också. Af synnerligt värde och intresse blir under dessa förhållanden vidare en sådan källa som Kr. Skeels Dagbok, förd i riksrådet 1649—59 (tryckt i Danske Magazin). Den är utan tvifvel att betrakta som en källa af första ordningen, fast på sina ställen den kan vara kinkig nog att komma till rätta med, på grund af uppställningen och språkets form. Men ögonblickets omedelbara ingifvelser återger den ofta, oförbehållsamt stå tankarne uttryckta där, stämmer gör den i sina uppgifter med andra och de pålitligaste källorna, där vi kunnat göra jämförelse. Skeels ställning och begåfning äro ock ägnade att förläna hans yttranden stort värde, och oss veterligen har heller ingen motsatt eller afvikande åsikt om hans dagbok uttalats. Memoarer eller liknande, hvarpå denna tid är så fattig, ha vi eljest för denna framställning ej kunnat begagna oss af.

Samma omdöme som om Skeels dagbok kan ej fällas om ett liknande verk, hvilket vi i häfte II en gång eller två citerade, nämligen Whitelocke's Memorials. De ha tydligen blifvit upptecknade en god tid efter händelserna, som de omtala, och innehålla många oegentligheter och oriktigheter, hvilket å sista tider äfven blifvit å engelsk sida tillfullo både kändt och erkändt. Dessförinnan gällde de ju dock för den mest autentiska källa och anlitades flitigt. En jämförelse med de Bondeska depescherna visar genast otillförlitligheten af dessa Memorials, och vi ha i det nämda häftet ej heller mycket anlitat dem. Bondes depescher (liksom i viss mån Coyets) äro för den engelska historien och den Cromwellska politiken ett vackert motstycke till hvad de Dureelska äro för den danska och Fredrik III:s historia. Krister Bondes klara förstånd och vida statsmannablick, hans eldiga naturel och lätthet att sätta sig in i nya förhållanden, hans tydligen stora intresse för de engelska, hans färdighet i språket och tidigare kännedom om brittiska bruk, ändtligen den förtroliga ställning, han både på grund af sin personlighet och som gesandt från konungen

af Sverige intog till protektorn och en stor del af de ledande männen då, gjorde att han fick veta mer än de fleste, ja, än någon bland utländska sändebud och att han i sina rapporter kunde innesluta ovärderliga bidrag till den engelska politiken äfven i andra förhållanden än till Sverige blott och bart. De Bondeska depeschernas värde har på allra sista tiden också blifvit från engelsk som amerikansk sida med styrka framhållet, och deras innehåll synes komma att bli alltmer nyttjadt. Af dylik anledning gjorde vi bruk af dem uti h. II i form af referat — i täxt eller noter — så mycket sig göra lät. Vår föregångare, P. Kalling, hade gjort sammaledes. I detta häfte ha vi ock trott oss göra vetenskapen en tjänst genom att, beträffande de Dureelska brefven, följa i hufvudsak samma metod.

Önskligt hade varit, om det funnits en monografi att tillgå öfver Danmarks och Hollands inbördes förhållande denna tidrymd; men då så ej var förhållandet, ha andra, dels äldre, dels yngre, publikationer fått ersätta bristen, såsom Secrete Resolutien af Hollands m. fl. provinsers Stater, Aitzemas verk van Saken van Staet en Oorlogh, Becker I med de holländska ambassadörernas i Köpenhamn bref och dessas bilagor hem m. fl. å holländsk sida, från dansk hufvudsakligen Fridericias nämda arbete. Det bekanta stora verket Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg har gett hvad som tjänar till teckningen af den kurfurstliga brandenburgska politiken i ena riktningen som den andra, jämte den svenska riksreg. hvad beträffar Karl X:s skrifvelser. För den österrikiska politiken ha vi användt förnämligast den Pribramska samlingen af det kejserliga sändebudet Lisolas depescher och af order till honom samt konferensprotokoll m. m. Den publikationen har förut ej af någon å svensk sida blifvit nyttjad för en framställning af denna tidens politik. Jämnsides med teckningen af Österrikes förhållande till Sverige ha vi låtit gå den af Karl X:s förhållande till Österrike med ledning af ett rätt drygt material, och äfvenså af Danmarks och Österrikes inbördes

förhållande uteslutande med ledning af Fridericia. I denna del af den diplomatiska historien ha vi sträckt, fast i största sammandrag, berättelsen betydligt utöfver den för Dureels negotiation i Köpenhamn satta tidsgränsen och äfven eljest uti några andra hänseenden gått något förbi densamma, dels för det bättre sammanhangets skull, dels ock för att i detta häfte få en fortsatt parallel till det föregående häftet II, hvilket slutade med sept. månads början 1657. Detta har också skett för att här ha de styckena af den diplomatiska historien undangjorda och kunna hänvisa hit från de andra häftena. Hänvisningarna, som här gjorts i noter till häftet II, äro afsedda bl. a. att uppvisa sammanhanget mellan de svenska samtidiga underhandlingarna om Östersjöns försvar i London och i Köpenhamn och torde icke vara utan gagn. Beträffande öfriga tryckta källor nöja vi oss åter med att hänvisa till noterna, där de angifvas.

I den långa förhistorien, som innehåller orsakerna till Karl X:s andra danska krig — den synpunkt vi satt oss till mål att i detta som andra häften särskildt framhålla — utgör naturligtvis den svensk-danska underhandlingen i Köpenhamn 1655—57 ett synnerligen viktigt parti. Vi ha fattat vår uppgift så, att vi förnämligast velat utleta och framvisa, så att säga, *Karl X:s orsaker* till det andra danska kriget och därefter fattat uppgiften som till stor del en art *psykologisk studie*. Karl X liksom andra dödliga kunde på en gång ej vara öfverallt, i Polen, London, Haag, Köpenhamn, och han fick nöja sig med att se med sina förtroendemäns ögon, höra, känna, i allmänhet uppfatta med dem. Hans bref och instruktioner vittna ock, att han gjort det. Dureels rapporter från och om Danmark bekomma på så vis den största betydelse. Och Karl X:s egna bref och instruktioner sen! Vi ha ansett tjänligast, då så kunnat ske, införa dessa i täxten (eller noter och några bilagor) in extenso och verbotim, hvarigenom denna afhandling i det stycket nästan fått karaktären af en urkundsamling. Vi ha sålunda alltid nästan infört konungen själf här som talande och ställt hans person mer lefvande för läsarens ögon

och studium. En del andra hans skrifvelser ha, som en följd häraf, ock befunnits tjänligast något så när citera, direkt eller indirekt. Vi ha sålunda, och eljest kanske ock — utan att dock ha satt det till mål — kunnat tillfredsställa »den spännande jakten efter dokumentsvildt», hvilken lär numera gärna anställas i historikerns arbeten. —

I täxten har öfverallt den gamla stilen användts; vid uppgifter från källor med nya stilen har reduktion gjorts och det dubbla beteckningssättet ibland utsatts; i noterna likaså, med undantag för några få fall, där källans (mest holländska arbetens nya) stil kommit att stå oändrad.

Några inkonsekvenser i stafning ha insmugit sig, såsom tvenne och tvänne, penningar och pänningar, brandenburgsk och Brandenburgsk o. d.; en del slaviska namn ha fått sitt v-ljud tecknadt med v, andra med w. —

Några *inledande öfverblickar* på den Dureelska negotiationen i dess helhet ha vi ansett skäligt låta följa härefter, innan vi med kapitel I kasta oss in medias res, samt en hastig orientering bland de handlande hufvudpersonerna å den danska sidan; äfvenledes ha vi ansett skäligt att i inledningen lämna en kort redogörelse af svenska som danska (och några andra) allianser eller förslag till allianser under den närmaste tiden före denna allianstraktat, såsom tjänande till en nöjaktigare uppfattning af denna och till någon belysning af det inter-skandinaviska statsrättsliga tillståndet vid densammas början och äfven fortsättning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Inledning . . . . . 1—18

Kap. 1. Magnus Dureels instruktion d. 26 apr. 1655, sid. 19; ytterligare order i maj; de första förhandlingarna i Köpenhamn, medio maj—21 juni, s. 27; hvad månne å danska sidan man tänkte vid Karl X:s anbud om allians etc.? 37; Cornelis Tromp och den holländska eskadern i Sundet; nya order från Karl X i (juni och) juli, 42; den svenske konungens första framgångar i Polen, stämningen i Danmark, tulltäkten vid Danzig, 48; alliansförhandlingar och alliansprojekt i okt.-nov. 1655, 50; den Trompska eskadern beger sig hem, rykten om en holländsk örlogsflotta nästa år m. m., 65 . . . . . 19—67

Kap. 2. Den holländska ambassadens ankomst till Köpenhamn i början af 1656 och första operationer, sid. 68; svensk-danska alliansförhandlingar och alliansprojekt i febr. 1656, 72; Karl X:s progresser i Polen och stämningen i Danmark; den stora holländska örlogsflottans ankomst till de nordiska farvattnen; Danzig, 93; förskräckelse och försvarsberedelser hemma i Sverige, 103; traktaterna i juli—aug. 1656 mellan Sverige och Holland, mellan Sverige och England, mellan Danmark och Holland, 107; Danzig, 119. Dureel öfverlistas af danskarne, 121 68—125

Kap. 3. Krigstankar och krigsrustningar i Danmark; konung Fredrik och hans råd, sid. 126; den

kurfurstliga brandenburgska medlingen från sommaren 1656, 129; Elbingertraktaten d. 1 sept. verkar någon omstämning i Danmark, 132; reassumtionen af den svensk-danska allianstraktaten i Köpenhamn sept. 1656, 134; fredstankar och krigstankar å den svenska sidan; Karl X och hans råd, 136; order och skrifvelser hösten 1656 från Karl X i och för reassumtionen; ytterligare tankeutbyte mellan Karl X och hans råd, 141; den brandenburgska medlingens början genom Ewald v. Kleist; det goda förhållandet mellan danskarne och de holl. amb:na blir återställdt; bråket med fullmakten för Dureel, 158; blick på en del andra, svenska som danska, utrikesförhållanden, 168; kungliga order till Dureel i dec. 1656 m. m., den nya fullmakten, 177; danska gravamina mot Sverige; krigspolitiken hos konung Fredrik och hans råd, 187; Danmark och Österrike (forts.), 195 126—197

Kap. 4. Karaktären af de följande underhandlingarna med Dureel under året 1657; fortsatta förhandlingar om fullmakten etc., sid. 198; Odensemötet febr. 1657 och afbrottet i underhandlingarna, 205; anstalter för försvaret å svenska sidan mot det väntade danska anfallet, 209; blick på några Karl X:s öfriga utrikesförhållanden, tåget med Rakoczy, 213; de svensk-danska alliansförhandlingarna och alliansprojekten i mars 1657, 218: förhandlingar om tull- och andra gravamina, inkomna kungliga order till Dureel, svenska offerter, 226; Dureels begäran om ett kategoriskt svar d. 8 apr., vidare om gravamina, 240; blick på andra, danska som svenska, utrikesförhållanden, 245; kriget förestående, 254; hufvuddragen i den österrikiska politiken vid de nordiska förvecklingarna: Österrike och Polen, 257; Österrike och de nordiska makterna; Ryssland, 263; Österrike och Brandenburg, 266; Polen och Brandenburg, 271; Königsberg, Wehlau, Bromberg;

det def- och offensiva 3-maktsförbundet (mellan Österrike, Polen och Brandenburg) i Berlin, 275. Danskarnes kategoriska svar d. 2 maj 1657; Dureels protest, 276; frågan om en gränskommission, Dureels affärd, 277. Danskarnes sista berådslående om kriget med Sverige; Danmarks inre och yttre belägenhet, 286; krigsförklaringen d. 1 juni m. m., 283 198—285

Kap. 5. Något om tull- och andra dansk-svenska förhållanden före fredshandeln i Brömsebro 1645, 286; om förhandlingarna och freden i Brömsebro, 289; tull- och höghetsfrågorna mellan Sverige och Danmark efter 1645, 299; slut; det politiska mål som hägrade för Fredrik III; Karl X:s vidtgående planer och förslag, det nya närmandet till Österrike, 311; Magnus Dureels diplomatiska individualitet; blick framåt, 320 . . . . . 286—323

Bilagor . . . . . I—VII

motgångar, med så stora anledningar att söka begagna de förhandenvarande konjunkturerna till ett krig och revanche, men ock med andra, stora nog, att hålla fred med den starke och sitta stilla.

För Sverige var helt visst det polska kriget ock likt en aldrig sinande källa, ur hvilken andra fientligheter i rikaste mått härflöto, såsom svenska riksrådet i ett betänkande 1657 skref till sin konung. Häri borde för Danmark, som redan förut intog med sina politiska vänner i grund och botten en motsatt sida, tvärtom ligga en fördel att möjligtvis kunna begagna sig af. Visst måste detta krigsföretaget bringa Danmark desto större fara och förlust, ju mer framgång det rönte och makt och välde däraf härflöto åt Sverige, men motståndet, som detsamma så mångenstädes väckte emot Sverige, innebar en fördel för Danmark att kunna begagna sig af, nämligen till att skaffa svensken en mängd fiender på halsen, medan det åt sig samlade vänner och bundsförvanter. Var Danmark själft för svagt och litet att numera ensamt förmå upptaga en strid med det svenska lejonet, så borde det därför kunna räkna på hjälp och bistånd från åtskilliga andra, Polen, Ryssland, Brandenburg, tyska furstar, men framför allt från Holland, från Österrike, och då våga något, kasta krigets tärning. Så tyckte man äfven flerestädes och så hoppades man ju i Danmark själft.

Af de båda sjömakterna var naturligen Holland den, som specielt var mest intresserad i Östersjön och på det närmaste berörd af Karl X:s företag.[1] Handeln här utgjorde ju »grundvalen och själen» för all dess öfriga handel och drefs med bortåt 6,000 fartyg, medan hela dess handel sköttes af

[1] De hartader der nationale welvaart in de zestiende en zeventiende eeuw was de »Oosterse negotie»: klopte zij flauwer, de uitwerking was door het gansche land te bespeuren. »Moederhandel», zoo noemden de staten van Holland haar eenmaal, met juiste kenschetsing van de plaats, welke zij in de geschiedenis van den Nederlandschen handel inneemt. (Kernkamp: De Sleutels van de Sont, efter Resol. v. Holland 17 aug. 1714.)

circa 14,850 fartyg;[1] traden Amsterdam—Danzig var den mest trafikerade i Östersjön.[2] Kriget i och för sig självt var en naturlig fiende till detta i freden blomstrande yrke, och tull- och licentförhöjningar — något som den holländska handelsrepubliken mer än annat städse fruktade — följde gärna med de utvidgade områdena för den svenska handelslagstiftningen; och jämvikten vid Östersjön, som Holland i detta sitt yrkes välförstådda intresse alltid sökte upprätthålla, sattes svårligen i fara för ett svenskt öfvervälde, lika fruktadt som någonsin ett danskt. I båda dessa hänseenden, det rent ekonomiska och det politiska, synas emellertid holländarne ha till en början väntat sig större faror, än som sen visade sig verkligen grundade.

Holland alltså, gemensamt med Danmark så djupt intresseradt i den baltiska frågan, såsom den nu tedde sig, ägde väl lika stora skäl att också frukta och uppmärksamt följa svenskens alla mått och steg, med- och motgångar. Redan förut nära förbundna, fingo då dessa båda makter, långt ifrån att skiljas, tvärtom ytterligare anledningar att sluta sig tätare samman, till ömsesidigt skydd, till försvar af Östersjön och handeln, isynnerhet den på *Preussen*, framför allt *Danzig*, till dess fri- och säkerhet, som de ville hafva den, och, om så behöfdes, förena sin makt härför.[3]

Mellan Sverige och Hollands medtäflare till sjös, England, fanns intet gemensamt intresse af sådan betydelse som mellan Holland och Danmark, men Karl X sökte, ehuru förgäfves,

---

[1] Philippson: Der grosse Kurfürst Friedrich Wilhelm von Brandenburg.

[2] Kernkamp, l. c.

[3] Om den ekonomiska förlust, Danmark fick vidkännas genom minskning i Sundstullen, skrifver Dureel till konungen d. 14 jan. 1656: »Skeppsfarten i Sundet är så dålig, som den i mannaminne ej varit, då köpmännen i Holland och på andra orter ej vilja riskera sitt gods åt Östersjön till, förrän de se, hvart ut detta vill länka sig, och köpmännen i Helsingör utlåta sig, att detta var kapabelt att göra Holland och Danmark desperata».

skapa ett för att desto mer kunna för sin del räkna på detsammas understöd.[1]

Att det polska kriget skulle bära i sitt sköte ett svensk-danskt krig och särskildt ett danskt anfall på Sverige, var ju dock ingalunda en politisk nödvändighet, om också en rätt naturlig sak. Önskan att återvinna, hvad den senaste tiden förlorats till Sverige, var hos de ledande männen i Danmark likaså stark som naturlig; nationalhatet, allmänt hos hög som låg, afunden till den lyckligare lottade medtäflaren voro äfven ägnade att förläna detta önskemål mera värme —, och så vordo revanchetankarne till sist de som segrade, under uraktlåtande af t. o. m. både att genom ingångna, betryggande allianser med andra och äfven tillräckliga och effektiva tillrustningar inomrikes ha förskaffat sig den nödiga yttre som inre styrkan och stödet. Detta var konung Fredrik III:s politik hufvudsakligen, som sålunda segrade, och en Gersdorfs, Axel Urups, Peder Redtz', Otto Krags, Iver Krabbes. De skäl, som funnos och kunnat uttalas för att låta svärdet hvila i skidan och hålla freden samt de sist slutna pacta med Sverige, visade sig å andra sidan därmed blott allt för svaga. —

Under så fatta förhållanden var nu Danmark inbjudet af Sverige, 1655—57 genom dess resident i Köpenhamn Magnus Dureel, att träda i en närmare allians till ömsesidigt försvar, men hufvudsakligen till försvar af Östersjön mot alla och enhvar och till utestängande af främmande, i. e. holländska, örlogsflottor därifrån, något som för tillfället tydligen varit ojämförligt mest till gagn för den svenske konungen och hans stora krigsföretag samt vidtomfattande planer, hvilka sålunda skulle bättre kunna realiseras. Det tör väl icke vara mycket antagligt, att detta anbud om allians, såsom densamma af Karl X fordrades och af Danmark kunde tillåtas, skulle i själfva verket erhålla någon annan utgång än resultatlöshet. Sättet, hvarpå det ärendet nu behandlades emellertid, och det slut, det dock

[1] Härom se häfte II (Sverige och England 1655—aug. 1657.)

fick, särskildt hur från Danmarks sida man gick till väga gent emot Sverige i *denna* allianstraktat, blir alltid både af intresse och vikt och, hvad mera är, *kunde* få en oerhörd betydelse vid en härpå följande af liknande slag såsom ett i minnet färskt sittande precedensfall. Ett? Nej, många; ty hvarje blad i historien om *denna* traktat bjöd kanske *då* erfarenhetsrön för den starke, hvilka kunde blifva mycket ödesdigra för »bror lilla».[1]

Bland de danska statsmännen fanns likväl, som vi veta, ett fredsparti, hvilket alltjämt visade sig mera än de nyss nämda benäget för en sammanslutning med Sverige — under vissa betingelser, förstås. Dit hörde kanslärn och riksrådets flertal; en omöjlighet var väl då alliansens verkligblifvande icke alldeles. Ett förbund till Östersjöns försvar och handelns fri- och säkerhet mot alla och enhvar kunde Danmark, såsom ock från detta hållet antyddes, ej annat än i princip vara med om, äfven med Sverige. Mycket, allt kanske, berodde under sådana omständigheter på hvilka som fingo uppdraget att i egenskap af kommissarier närmast leda förhandlingarna med Dureel och meddela punkterna i själfva alliansprojekten.

En svår och mycken eftertanke värd fråga för enhvar dansk statsman måste naturligen detta anbudet om en svensk allians städse vara;[2] svårt var dock att antaga det bl. a. för Hollands skull, kanske ock Englands, farligt i otid att tillbakavisa det; ett anfall från det svenska hållet väntade man ju ständigt. Bäst syntes då enhvar i alla händelser vara att se tiden an, afvakta konjunkturerna och hålla traktaten uppe så länge. Men ock sådant kunde medföra sina faror, i framtiden.

---

[1] Ett af Karl Gustaf stundom användt uttryck om Danmark, t. ex. i några skrifvelser vid tiden för tåget öfver Bält 1658. (Till Björnklo d. 28 jan., 7 febr.)

[2] Peder Vibe har på sitt vis gett uttryck åt den svåra dilemman, hvari danskarne tyckte att de befunno sig härunder (d. 4/11 1655): »Eljest kan enhvar väl betänka, att vi må till sist sluta allianstraktaten eller pådraga oss ett onödigt krig, ty det är ett ofelbart axiom, att vi måste antingen hafva Sverige till fiende och ovän eller ock ingå billiga fredsartiklar.»

Var Danmarks politiska ställning vansklig under det nyss slutade engelsk-holländska sjökriget, då det så mycket grufvade sig för inblandningen i detta och samtidigt fruktade allvarsamma fientligheter från grannen på andra sidan Sundet,[1] så var den det de här nämda åren i än högre grad. Ett rof för blandade känslor har den danska nationen dessa år varit, delad mellan villrådighet och oro, fruktan och hopp: fruktan att lida och förlora mer än som skett, hoppet att återvinna åtminstone något af sin förra maktställning. Dureels rapporter och hans negotiation återspegla tydligt nog det ena som det andra. Han berättar om de olika stämningar, som rådde alltefter olika underrättelser eller rykten från krigsskådeplatsen i Polen, om rustningar och arbetena på flottan och fästningarna, hvilka ibland ifrigare än vanligt bedrefvos, om krigsifver och om fredsbegär, ja, sorglöshet etc., men ibland ock att han icke med säkerhet visste, hvar han hade danskarne;[2] och om själfva alliansen låter det naturligtvis

[1] Gigas: Grev Bernhardino de Rebolledo, spansk Gesandt i Kjøbenhavn 1648—59.

[2] Delvis till förklaring på hans rapporter om dessa rustningar, särdeles under förra delen af negotiationen, anföres här följande, hämtadt ur Rigsark. i Köpenh. (Erkleringer og Betenkninger afg. af Rigens Raad og Stender): På befallning af konung Fredrik hade deputerade från rikets olika delar samlats i Köpenhamn 1655 för att öfverlägga om och ge sina svar på hans till dem gifna proposition om landets defension och konservation vid desse vansklige tider. I juli (d. 10, 16, 18, 25 resp.) voro svaren färdiga; de jutska deputeradena samtyckte till, att adeln håller sockneryttare på 3 år, räknade från d. 27 mars 1655, och beviljar de utskrifne soldaterna på adelns gods för samma trenne år, allt under fredstid, och hemställer att de må samtliga exerceras på landet å tjänliga tider och orter och att de förses med nödigt befäl samt med gevär. Adelns i Skåne förklaring handlar ock om såväl rytteri som fotfolk samt deras exercerande å vissa tider vid fästningarna och därjämte om dessas, isynnerhet Helsingborgs, iståndsättande, därpå bönderna kunde få arbeta; den själländska adelns förklaring likaså och om arbetet på Köpenhamns fästning; och äfvenså den lolländska adelns. Riksrådet, i sin förklaring d. 20 aug. 1655, talar särskildt för flottans iståndsättande och medels anskaffande därtill (genom förhöjning af tullen, genom större sparsamhet vid hofvet och

ock olika, i det han ibland trodde på dess framgång och nytta, ibland och oftare tviflade. —

Det är gifvet, att under allt detta och med Gersdorf, Axel Urup, Otto Krag, Peder Reedtz jämte kanslärn som kommissarier samt konung Fredrik själf alltid bakom dessa, i den svenska allianstraktaten ej kunde handlas med någon större grad af uppriktighet å någondera sidan, minst å danska. List är den svages vapen, förställning en dräkt, som härtill passar; och det kan väl ej förnekas, att Danmark dessa tider alltför tydligt användt båda vid sina förhandlingar med den öfvermäktige grannen. Den ömsesidiga misstron, sekelgammal, var ock stor samt gaf sig uttryck förnämligast kanske i tvifvel på hvarandras uppriktiga vilja att hålla ingångna traktater. Att få sig en »real assekuration» därpå, att de gjorda öfverenskommelserna verkligen skulle efterlefvas, var då en lika naturlig som ofta återkommande fordran; men en sådan var svår att få. Där klagades å ömse sidor — med rätta — öfver försyndelser mot fördragen, »gravamina» i mängd — å ömse sidor — kunde när som helst utan svårighet sammanletas; och »exekutionen af pacta», alltid bristfällig således och alltid öfverklagad, blef också till sist en klippa, mot hvilken freden 1658 ånyo bröts.

Ett listens medel, som danskarne, efter hvad vi antydt, gifvetvis med förkärlek använde vid tillfälle, var uppskof, »förhalande af tiden». Den svenske krigarkonungen vardt till sist alltmer uttröttad häraf samt lät då och då — vid underhandlingen 1658 mest — i en otålig och stundom hotande ton begära »ett kategoriskt svar», likasom ville han

---

användande af Korf. Ulfelds efterlåtna stora förmögenhet). Längre fram på året, d. 9 okt., i anledning af en bekommen kungl. proposition, tillstyrkte rådet i en förklaring öfver Sjællands defension, att de kungliga officerarne måtte fördelas på afdelningar att exercera den gemena allmogen på vissa tider och ställen tillika med kungens folk. Och på efteråret 1655, likaledes efter kunglig hemställan, lofvade flere af rådet liksom den öfriga adeln att »hålla dubbelt gevär med dubbel sadel och tyg».

ge tillkänna sin lust att med svärdet länka sinnena dit, som hans diplomati ej förmådde leda dem.

En utväg att bereda sig uppskof, stundom ock att genom öfvertalning stämma Karl Gustaf eftergifnare och lättare utverka, hvad som ibland i viktigare fall önskades, hvilken utväg med förkärlek användes af Fredrik III, var — då man tager hela tiden 1655—58 i betraktande — de märkligt ofta upprepade särskilda beskickningarna genom Ove Juel. Denne, utsedd hösten 1654 att som resident bege sig till Stockholm, fast resan ej blef af förrän sommaren följande år,[1] var alltifrån sin första audiens inför Karl X väl sedd af honom själf liksom bland svenskarne i allmänhet[2] och benämdes fortfarande resident hos konungen af Sverige, äfven sedan denne lämnat hufvudstaden och Ove Juel återvändt hem.[3]

Om Fredrik III:s personliga ståndpunkt ha vi redan gjort någon antydan. Gent emot[4] det adliga maktägande rådet förhöll han sig mest passiv, isynnerhet under den första delen af sin regering. Efter Korfits Ulfelds fall 1651 trädde emellertid ingen mer betydande person fram uti den yttre politiken, och konungen blef dåmer vid afgörande tillfällen oftast den som fällde utslaget. Hufvudsumman af hans politik var utan tvifvel hämd mot Sverige för hvad Danmark lidit, traktan efter att återfå de år 1645 förlorade norska provinserna Jämtland och Härjedalen jämte Halland. För honom

---

[1] En Fredrik III:s skrifvelse till Karl X d. 8 okt. 1654 nämner, att Ove Juel skulle till Stockholm som resident; en ny skrifvelse d. 25 jan. 1655 befaller denne att nu bege sig dit till den i mars beramade riksdagen. (Rigsark. i Köpenh.)

[2] O. Juel skref i sin dagbok (D. Hist. Tidskr., 3 R. III B.): »— — — och blef jag strax efter (den första audiensen inför Karl X Gustaf i Stockholm den 2 juli 1655) helt väl ansedd både hos konungen och rådet, hvilken ynnest jag städse därefter behöll.» — Vid ett annat tillfälle (ibm, febr. 1658 på Själland) säger han, att konungen yttrade till honom: »jag vet icke hur det är, jag kan ej säga Juel nej».

[3] Peder Juel var förut i Stockholm och hade d. 2 juli sin afskedsaudiens. Ove Juel återvände ock snart till Danmark, senare på året.

[4] Efter Fridericia mest.

var Sverige, liksom för hög och låg i hans rike, den hatade segerrike arffienden, som man borde söka komma åt; särskildt trängtade konung Fredrik efter hämd på Sverige äfven i ett annat afseende, hämden för förlusten af hans biskopsstift; den brände i sinnet på en furste, hvars mest utmärkande karaktärsdrag var att gömma på lidna oförrätter; att än en gång bli ärkebiskop af Bremen och biskop i Verden var, hvad han personligen mest efterlängtade; häri var han passionerad, och häraf kanske förnämligast drefs han till det obetänksamma steget 1657, anfallet på Sverige. Men han hade ock en annan passion, en annan beräkning med kriget: att utvidga sin kungliga makt, skaffa sig friare händer gent emot adelns välde; och detta framskymtar tydligare och oftare, ju mer tiden till kriget nalkades.

Fredrik III hade lust för intrigen, men var ej bevandrad i sin tids allmänna politik; han underskattade därför mycket, öfverskattade åter sin egen och sitt lands förmåga. Han tyckte om krokvägar och att vid tillfällen liksom stiga fram och slå till samt fälla det afgörande utslaget. Om konung Fredrik som människa lämna oss tidens handlingar några drag, hvilka äro mycket tilltalande. Han berömmes af utländska diplomater som verkligen ridderlig, frikostig, god, ej svår att komma till tals med.

Rikshofmästaren Joakim Gersdorf ägde hvarken framsynthet eller politisk insikt nog för sin ställning såsom den främste i rådet under dessa tider; han saknade beslutsamhet och tillräcklig energi; mer än mången annan intagen mot Sverige, ville han isynnerhet hos kejsaren söka stöd och hjälp emot detsamma. Då han ej ägde förmåga att vara den ledande i rådet, såsom hans ämbete hade fordrat, så har han i betydlig mån bidragit att skapa denna osäkerhet, som så utmärkte dess utrikes politik dessa år; meningarna härinom synas varit mycket delade.

Näst rikshofmästaren kommo kanslärn, den försiktige och gamle Kr. Thomesen Sehested, och riksrådets sekreterare Kr. Skeel, hvilken nog bättre förstod ett som annat, men saknade

förmåga att göra sig nog gällande; han klagade också mest. Om de öfriga vet man icke mycket, hvad de ville eller förmådde. Men jämte rådet funnos åtskilliga personer, hvilka hade stort inflytande som konungens rådgifvare; en sådan var under tiden närmast efter 1651 räntmästaren Peder Vibe, från aug. 1656 länsman i Trondhjem († 1658).[1] Vibe var som politisk personlighet afgjordt anti-svensk. En viktigare roll i utrikes politiken spelte konungens kammarsekreterare Teodor Lente, också sekreterare i tyska kansliet; han ägde godt omdöme och var väl bevandrad i politiken, men någon särskild eller utpräglad uppfattning hade han icke; riktningen af hans politik gick med den vid hofvet härskande strömmen, såvida den ej, såsom ibland, var mer fredlig; eljest är den ej så noga känd. Saknade Danmark sålunda statsmän af någon betydenhet, så hade det ej heller att förfoga öfver någon egentlig diplomatisk förmåga; ingen af gesandterna å främmande orter var något framstående; Cornelius Lerche var en bland dem; andra voro Peder Juel († i Köpenhamn dec. 1656), Ped. Charisius, resident i Haag sen 1651, Simon Petkum i London, Henr. Rosenvinge. Ej krigaryrket heller var så särdeles väl besatt.

* * *

Hollands stora intresse i den baltiska frågan ha vi äfven antydt. Bland samtliga främmande makter är den nederländska handelsrepubliken den, som under förra perioden af den Dureelska negotiationen åtminstone *synes* äga och taga sig den största rollen, den förnämsta uppmärksamheten. Efter flottsändningen sommaren—hösten 1656 och de båda separattraktaterna med hvartdera af Sverige och Danmark — allt till hufvudsaklig del för Danzigs skull — blir dess ställning jämförelsevis något mindre framskjuten. Men ifrån den tiden bekommer Österrike en allt mer stigande betydelse vid förhållandet mellan de båda skandinaviska kronorna och läm-

[1] Jfr Yngvar Nielsen: Kampen om Trondhjem 1657—1660.

nar stegvis den mer tillbakahållna ställning, som neutraliteten dittills gifvit det. I framställningen bör nu det ena som det andra häraf komma vederbörligen till synes. England åter intog hela denna tiden en och samma ståndpunkt; Frankrike äfvenså.

Före 1645 hade Holland stått på Sveriges sida emot Danmark. Vi erinra här i förbigående om förbundet 1640[1] mellan de två förstnämda emot Danmark och Kristian IV:s prejerier i Öresund, ingånget till ömsesidigt skydd och upprätthållande af ömsesidigt fri sjöfart, med vapen om så behöfdes, samt med löftet att ej bistå hvarandras fiender medelst penningar, skepp eller annat. Ifall den ena parten råkade i krig oberoende af detta förbundet, skulle den andra dock ha rätt till fri sjöfart och handel med hans fiender, undantagandes med belägrad stad. Det var Sverige, som ville ha in denna stipulationen. Förbundet, hvilket ratificerades 1641, skulle gälla i 15 år, men ansågs brutet med kriget 1643—45 och blef förnyadt i Söderåkra[2] sistnämda år d. 15 aug. Denna akt af den 15 aug. 1645 i Söderåkra innehöll ock en förbindelse — kallades därför sen en garantitraktat — att med den 1640 stipulerade väpnade makten upprätthålla de två dar förut, den 13 aug., slutna fördragen, nämligen det i Brömsebro[3] mellan Sverige och Danmark, som gjorde slut på kriget dem emellan, och det i Kristianopel[4] mellan Danmark och Holland. Detta senare rörde sig mest om tullförhållandena och stadgade för Holland en bestämd men nedsatt Sundstull.

Med Danmark ingick Holland 1649 också defensiv-förbund för att få hjälp af dess flotta och fick, genom Redemtionstraktaten (s. å.) det gynnsammare än förut ställdt för sig vid trafiken på Östersjön, bl. a. tullfrihet i Sundet mot er-

---

1 Dumont: Corps Diplomatique VI; Aitzema; orig. i Svenska Riksark
2 Dumont: Corps Dipl. VI etc.
3 Dumont: Corps Dipl. VI etc.; Theatr. Europ. VII.
4 Corps Dipl. VI; Theatr. Europ. VII.

läggande af en viss summa penningar, 350,000 rdr., årligen.[1] Dessa fördrag väckte stor anstöt i Sverige och mycket missnöje i England äfvensom hos Hansestäderna.[2] Holland gafs härigenom en förrang i Östersjön, svenska skepp och svenskt gods fingo i Holland nu betala högre afgifter än förut, och en bräsch var gjord i Sveriges allianssystem, tyckte somliga.

Holland behöfde emellertid, under kriget med England, ock nya förbindelser med Sverige och sände Konrad van Beuningen, från Amsterdam, till Stockholm 1652, bl. a. att verka för en trippelallians mellan Sverige, Danmark och Holland, vidare att begära hjälp enligt traktaterna 1640 och 1645, förmå regeringen hindra sina undersåtar att tillföra England krigsförnödenheter och i allmänhet att gynna den holländska handeln.[3] Välbekant är, hur han 1654, utan att ha afslutit något, återvände hem med hatet i hjärtat till den svenska regeringen, ett hat som sen aldrig öfvergaf honom. I Sverige höll man sig då hellre till England och bemötte dess sändebud mycket vänligt, på ett i ögonen fallande sätt afstickande

[1] Alliansen afslöts i Haag af Korfits Ulfeld d. $\frac{29 \text{ sept.}}{9 \text{ okt.}}$ och Redemtionstraktaten s. d. I den senare stadgas bl. a. angående holländska örlogsskepp (i art. VII), att 2, 3, 4, ja, 5 sådana fingo utan föregående notifikation passera Sund eller Bält på en gång, men att sådan skulle ges tre veckor i förväg, om flera skulle därigenom. Sen hade en örlogsflotta rätt att utan något som helst hinder eller uppehåll fullfölja sin väg. (Corps Dipl. VI; jfr ock Vaillant: De partibus a republica Batava in mari Baltico 1655—60 actis.)

[2] Vaillant, l. c.: Haraldus Appelboomius svecicus legatus contendebat, pacta illa cum foederibus suecicis congrua non esse. Urbes Hanseaticæ idem perhibebant.

[3] Vaillant, l. c.: Bello interim exorto inter Angliam et Belgium, nostrates arctius se conjungere cupiebant cum Dania et Suecia, tum quia auxilia iis ferre poterant, tum ob lignum, frumentum, cannabin et picem, quibus iis opus erat ad conficiendas naves bellicas. — Secrete Resolutien, d. $^{15}/_{25}$ mars 1653. Beuningen skulle bl. a. begära af Sverige, att 3 à 4 fregatter finge kryssa mellan Skagen och Marstrand dels till nödigt skydd åt de holländska köpmansskeppen, dels att hindra tillförseln till England af master, tjära, hampa o. d. — Jfr vidare Fries; Fridericia.

mot det kallsinne, man samtidigt visade det holländska; och man hade sagt Beuningen, att man ansåg sig ej skyldig bistå Holland nu, sen det slutit den ofvannämda alliansen med Danmark 1649.

Under det engelsk-holländska kriget 1652—54 uppgaf Danmark neutraliteten[1] och ställde sig på Hollands sida samt slöt med det en närmare allians, 1653, också defensiv, mot England, med betingelser om större ömsesidig hjälp, samt den s. k. Rescissionstraktaten (s. å.). Det hjälpte Holland med skepp och folk,[2] och med 20 örlogsskepp spärrade det Östersjön för Englands handel.[3]

Sverige oroades öfver denna Danmarks hållning; och för att lugna det hade man i Danmark redan 1652 börjat tala om att upphäfva Redemtionstraktaten. År 1653 framställde Axel Oxenstjerna till dess sändebud i Stockholm, Peder Juel, förslag därom, att Sverige och Danmark borde sammansluta sig med hvarandra till upprätthållande af Östersjöns fri- och säkerhet

---

[1] I aug. 1652 kom Keyser från Holland att fordra hjälp emot England af Danmark, som helst hade velat behålla neutraliteten; hösten s. å. anlände 18 holl. örlogsskepp och visade sig vid inloppet till Öresund, men de förbjödos passagen. Danmarks ställning 1653—4 befanns mycket vansklig; fruktan för inblandning i den engelsk-holländska täflingsstriden och fruktan för öfverfall af Sverige höllo danskarne i spänning och oro. De rustade till sjös; i febr. 1653 fick den spanske ambassadören i Köpenhamn i sällskap med Gersdorf se de 20 örlogsskepp, som lågo färdiga och skulle ut i Sundet. (Gigas: Grev Berhardino de Rebolledo.)

[2] Jfr Secr. Resol., d. $^{2}/_{12}$ jan. 1653, d. $\frac{25 \text{ juni}}{5 \text{ juli}}$, $^{2}/_{12}$, $^{5}/_{15}$, $^{6}/_{16}$ juli.

[3] Alliansen slöts i Köpenhamn af Gersdorf m. fl. d. 8 febr. Dess art. II mäler, att ett offentligt förbud härmed utfärdades för engelska krigs- som köpmansskepp att passera Sundet eller befara Östersjön, medan kriget mellan Holland och England varade, och att, om de det gjorde, straffet blefve konfiskation af skepp och gods. Och till upprätthållande af detta förbud, säger art. III, samt till att skydda egna undersåtar och skydda Danmarks såväl som den holländska handeln förband sig Fredrik III att i sjön, i Sundets närhet, hålla 20 vederbörligen utrustade örlogsskepp årligen under kriget från och med den 1 april t. o. m. den 1 nov.

och i sitt gemensamma intresse ingå förbund emot både Englands och Hollands anspråk. Men Danmark ville ej; dess afslag skedde till en del af hänsyn till Holland, med hvilket det liksom »kände sig i samma skepp», helst sen det så stött sig med den engelska republiken.

Den s. k. Redemtionstraktaten af år 1649 blef upphäfd 1653 och ersatt af den nämda Rescissionstraktaten, hvilken uti tullförhållandena gjorde en återgång till traktaten i Kristianopel 1645 och således upphäfde den holländska tullfriheten i Sundet. Enligt densamma[1] skola, efter hvad danskarne påstodo, holländska örlogsskepp, om flera eller färre, ej ägt rätt att gå längre in i Sundet eller Östersjön än till Helsingör; blott i nödfall och med konungens samtycke kunde sådana gå in till Köpenhamn, t. ex. för att reparera. I Hollands fred med England blef Danmark inneslutet och slöt själft med denna makt förbundet i Westminster d. 15 sept. 1654.[2] Det var samma år engelsmannen sir Bulstrode Whitelocke var på sin beskickning i Sverige och afslöt fördraget i Upsala, hvilket ratificerades följande år[3].

Danmark var således vid utbrottet af det nordiska kriget i förbund med båda republikerna vid Nordsjön, men närmare förenadt med Holland. Intetdera af de bägge hvarandra motsatta partierna inom de förenade Nederländerna, det oraniska

[1] Rescissionstraktaten slöts i Köpenhamn af Gersdorf m. fl. den 26 sept. Danmark fann det gynnsammare att upphäfva tullfriheten för Holland och var ock den, som gjorde förslaget till förändringen. Om örlogsflottors eller skepps genomfart i Sund och Bält stadgas i alliansstraktaten 1653 intet särskildt, men i Rescissionstraktaten låter en passus (efter Dumont: Corps Dipl. VI): — — à qui est ajouté qu'aussi les vaisseaux de guerre de L. H. P. même pendant qu'ils jouiront d'une pleine paix pourront séjourner en tout temps dans les rades de Lubec(?) et devant Elseneur (même si besoin est et en ayant obtenu permission de Sa Maj.) pourront les nettoyer, radouber et calfater dans Coppenhague.

[2] Dumont: Corps Dipl. VI.

[3] Se häfte II.

eller republikanska, var gynnsamt stämdt mot Sverige och dess politik. Jan de Witt, hufvudmannen för handelsintresset i Amsterdam och för det republikanska partiet, van Beuningens vän och den egentlige ledaren, sen 1653, af republikens öden, sökte i det längsta att undvika öppen brytning med Sverige, hvilket under Karl X Gustafs regering, förstås, blef allt svårare.

Sverige stod således ock i förbund med båda de nämda sjömakterna, men sträfvade efter en tätare anslutning till England. Underhandlingar om en närmare allians dessa båda makter emellan voro redan våren 1655 inledda i London. En sådan kombination — »societatem leoninam»[1] — fruktade naturligtvis Holland och Danmark alltid mycket, och det förra gjorde hvad det kunde att hindra den; Danmark ock gjorde sitt till[2]. En trippelallians mellan Holland, Danmark, Polen, möjligen under anslutning af England, af Brandenburg var åter, hvad Karl X fruktade och sökte hindra, mest i början af sitt företag.

Från slutet af år 1653 och sen under 1654 och 1655 skedde nämligen ett närmande mellan Holland och Polen, som jämte de ungefär samtidiga svaga försöken till ett närmande mellan Danmark och Polen, kom att blifva af stor betydelse i Karl X:s politik. Polackarne ville ha ett förbund med Holland till skydd för Östersjöhandeln och skickade Nicolas De Bye 1653 att bl. a. begära, det Generalstaterna ville sända 20 örlogsskepp till Östersjön[3]. Genom resolutioner af provinsen Hollands stater d. 1/11 nov. och 1/11 dec. 1653 samt af Generalstaterna d. $\frac{22 \text{ febr.}}{4 \text{ mars}}$ 1654 beslöts att lyssna till De Byes

[1] Så kallade holländarne den, upplyser Kr. Bonde. (Häfte II, sid. 61.)

[2] Häfte II.

[3] Vaillant, l. c.: Warsaviæ de foedere cum Belgis ineundo cogitabant Poloni; inter cujus capita præcipuum erat, ut in mari Baltico viginti naues bellicæ a Belgis sistendæ essent præstandæ commercii securitati. Ad quod contrahendum De Bye in Belgium missus jam anno 1653.

förslag, underhandla med honom och närma sig Polen som ett stöd mot Sverige. Ett förslag till defensivförbund uppsattes[1], febr. 1654, och öfverlämnades till De Bye, med tillsägelse att han skulle skaffa sig polske konungens och riksdagens yttrande däröfver, samt med det uttryckliga förbehållet att det blott skulle betraktas som ett förslag. De Bye gaf de bästa löften för sin regerings räkning och afreste med detta till Polen[2]. Men här tyckte man, att Holland betingat sig för stora fördelar i öfrigt, och intet blef vidare afgjordt på en tid[3]. När sen det svensk-polska kriget började, blef man i Polen ifrig att erhålla en så mäktig bundsförvant, och De Bye fick gå att förnya förslaget, med nagon förändring. Generalstaterna skulle skicka till Östersjön 30 örlogsskepp, och af dessa skulle Polen bekosta femton[4]. Han var öfver i England under förra delen af 1655, men fann alls intet gehör för hvad han där sökte. I juni for han till Holland[5] igen och verkade mycket ifrigt för sin sak. Här var man fortfarande böjd för en sådan hjälpsändning åt Polen[6], och ett förslag till ett förbund uppsattes af Hollands stater, enligt hvilket som förut 20 örlogsskepp skulle afsändas[7]. Intet blef afslutadt, men ryktet omtalte det; hvad som ej skett, kunde

[1] Fries m. fl. Den $^{16}/_{26}$ febr. 1654 var projektet färdigt. (Secr. Resol.)

[2] De Bye var i början af nov. på sin återresa i Berlin och gjorde där sina förslag. (Droysen; Puf, F. W., V: 4, S. 15.)

[3] Vaillant, l. c.: — sed cum Belgii nimia commoda sibi peterent, statim non initum foedus. Jfr vidare Wicquefort: Histoire des provinces unies des Païs Bas, II, sid. 346.

[4] Fries (a. st.) m. fl.

[5] Häfte II, sid. 27 ff.

[6] Vaillant, l. c.: Quo rerum statu (sedan Karl X framträngt i Polen) ordines Belgii foederati Polonis auxilium mittere suasere, incitante inprimis De Bye.

[7] Aitzema VIII, sid. 423—4; (aug.—sept.) — Hela denna historien om De Bye och närmandet mellan Holland och Polen stöder sig ock uppå benäget meddelande ifrån D:r G. W. Kernkamp i Utrecht.

dock ske när som helst, och ändamålet med detta förbund väckte mycken uppmärksamhet bland de svenska statsmännen, hos konungen själf mest.

Redan i nov. 1654, då De Bye sades vara i Danmark — på sin återresa från Holland väl — skref sålunda Karl X till sin resident i Köpenhamn, Magnus Dureel:[1] »— — Såsom vi äro i förfarenhet komne, det kongen i Polen hafver skickat den resident, han i det förenade Nederland håller, De Bye kallad, till konungen i Danmark att disponera honom till träda med uti den allians, som emellan bem:te Polen och Nederland hafs för händer: alltså måste I göra Eder yttersta flit till komma under vädret, hvad bem:te De Bye hafver den saken berörande gjort anhängigt, huru sådant å den sidan upptages och hvarthän Danmark resolverandes varder. Men vid ockasion och enkannerligen om I förmärke dem danske till den konjunktionen inklinera, kunnen I hos en och annan af rådet gifva till förstå, oss hafva förnummit något sådant af Polen sökas och attenteras. Nu efter det är en sak af farlig konsekvens icke allenast för oss, utan jämväl för Danmark med, såsom hvilke Östersjön mest och närmast anrörer, hafve I order till förnimma deras, de danskes, tankar härom och där bredvid representera faran af en så vidt utseende sak, där så mäktige foederati som Nederland och Polen skulle i Östersjön, hvaruti desse rikens säkerhet och välfärd så högt interessera, få sätta örlogsflottan och bruka densamma till sin disposition, förutan det att Danmark hafver alltid varit alient ifrån sådana perniciöse konsilier, är så med vatten brutet och ligger på alle sidor närmast till; dehorterandes ifrån den konjunktionen så mycket med manér ske kan, särdeles om I förnimme dem vara på någon elak väg stadde, jämväl berättandes med alle poster hit öfver, hvad där borta passeradt och förelupet är, allt till den ände att vi i tid måge kunna fatta våre konsilier, som vi pröfve tarfven och vår

[1] Konungen till Dureel, Stockholms slott d. 18 nov. 1654. (*Danica* Kongl. Maj:ts bref till residenten M. Dureel 1646, 1648, 1651, 1653—57).

säkerhet fordra[1]. Vi[2] sände Eder till deste bätter rättelse uppsätten här hos af förbundet Polen och Nederland emellan».[3]

[1] Det var vid samma tid som instr. för Coyet på hans beskickning till England uppsattes. Jfr densamma i det anförda häfte II, sid. 1 ff., särskildt pp 26, 27 å sid. 5.

[2] P. S. till det kongl. brefvet.

[3] Till residenten Harald Appelboom i Haag skrefs den 11 och 18 nov. 1654, d. 20 jan. 1655 med befallning att göra, hvad han kunde, för att taga reda på, hur det förhöll sig med De Byes förbundsförhandlingar där (Hollandica).

KAP. I.

Framp˚a året 1655, d. 23 mars, då rustningarna till det förestående kriget med Polen som bäst pågingo[1], blef Dureel genom bref[2] från Karl X kallad att genom natt och dag bege sig upp till Stockholm.[3] Här mottog han, sedan allt i öfrigt för hans nya kommission ordnats[4], i slutet af följande månad kreditivbref, af d. 26 april, för sin beskickning till konungen i Danmark[5] och ett memorial[6] i sju punkter på hvad han skulle uträtta nu. Enligt det förra skulle han »observera och kontinuera förtroligheten och vänskapen» mellan de båda kronorna; enligt det senare fick han till en af sina allra förnämsta uppgifter att därjämte utleta de danskes tankar och afsikter, i ett hänseende som annat i anledning af den nya politiska situationen.

Han skulle, enligt instr., skynda sig ned till Danmark till den ort, där konungen var. Denne befann sig jämte riksens råd vid

[1] I Danmark oroades man något för dessa naturligtvis. Konung Fredrik skref den 29 mars till sitt råd, i anledning af de preparatorier till krig, som göras flerestädes, hette det, och bad detsamma tänka på, hur farligt det vore att stå så oberedd, att man andras diskretion ganska skulle vara undergifven, och hvad till rikets säkerhet kunde aktas bäst och tjänligast att göra. Rådet svarade med att hänvisa till russtjänsten. (Rigsark. i Köpenh.; Danske Magazin 3 R. IV B.) Jfr vidare ofvan sid. 6 not 2.

[2] Riksreg.

[3] Dureels sista bref från Köpenhamn är af d. 19 april, hans första efter återkomsten af d. 17 maj.

[4] Riksreg., d. 21 april, om utrustningen m. m. åt Dureel i anledning af hans kommission hos konungen i Danmark.

[5] Riksreg.; orig. i Köpenh.

[6] Danica. Bil. 1.

denna tid eller senare på ett möte i Ribe, och dit tänktes Dureel skola komma att till en början begifva sig, hvilket emellertid ej blef af.

Naturligtvis gällde det först och främst att betaga Danmark hvarje fruktan och oro för rustningarna, hvilka pågingo i Sverige. Ej Tyskland, ej Danmark afsågo de, ej heller någon annan ort, där detta senare vare sig direkt eller indirekt skadades, skulle Dureel säga. Nej, det var den politiska situationen i östern, Rysslands framfart, Polens beteende, som förmådde Karl X att armera sig, så att han icke skulle behöfva vara underkastad dessa bägge mäktige grannars disposition, utan beredd »på all händelse igenom den Högstes bistånd att kunna motstå den ene eller andre» och sålunda i tid förese sin egen säkerhet. Men enkannerligen tänkte Karl X nu begagna sin makt och det närvarande läget för att ändtligen komma till ett slut med Polen uti de tvänne stora ännu sväfvande frågorna mellan detta och Sverige.

Vi erinra här[1] i förbigående något om, hurusom Rysslands själfhärskare, czar Alexei Mikaelowitsch, Peter den Stores fader, sökte begagna de tillfällen, som dessa tider erbjödo sig, till att utvidga sitt rike och äfven tränga fram till Östersjön och fatta fast fot där, samt hvad framgångar han delvis härvid hade haft. Grannriket Polen befann sig tydligen i sjunkande; och här var ett tillfälle för czaren att först och främst rycka åt sig landsdelar, som i äldre och nyare tider förlorats till republiken. Redan från 1650, då kossackhetmanen Chmelnitskij beslutit skilja sig från Polens öfverhöghet och söka Rysslands skydd, gaf czaren kossackerna sitt understöd på allt vis han kunde. År 1653 tillsade han dem formligen sitt skydd, och i mars följande år underkastade sig Chmelnitskij och kossackerna — sedan tatarerna, hvilka förut hjälpt dem mot polackarne, genom pänningar vunnits för Polen — den ryske czaren och svuro honom trohetsed. I april 1654 ryckte tvenne talrika ryska härar i fält, en till Litthauen och en till Ukraine.

[1] Efter Herrmann: Geschichte des russischen Staates.

Czar Alexei var själf med vid den litthauiska armén, hvilken i juni intagit fyra betydande orter och slog en polsk här under kronfältherren Radzivil; i sept. togs Smolensk, nov. tre andra orter, i början af 1655 föllo Minsk, Vilna, Kovno, Grodno, Lublin i ryssarnes händer, hvarpå Alexei tillade sig titeln storfurste af Litthauen, Hvitryssland, Volhynien och Podolien. Sen föregående år kallade han sig herre af Lillryssland.

I Ukraine hade dock polackarne redt sig mot ryssar och kossacker med hjälp af tatarerna under hela vintern 1654—55.

Gick czaren nu från Litthauen åt Kurland och tog det, så var faran för Sverige, för Livland och Riga än ögonskenligare[1]. Tätt invid den svenska gränsen, två mil från Riga, huserade främmande krigsmakt, hade ryssar och polacker sin krigsskådeplats. Sverige kunde ej med likgiltighet åse denna Rysslands framfart i östern, och för Karl X gällde det att förekomma czaren på det ena hållet som det andra.

Livland med Riga var i kraft af stilleståndet med Polen i Altmark 1629 lämnadt uti Sveriges ägo. Det sex år senare i Stuhmsdorf d. 2/12 sept. 1635 på 26 år ingångna stilleståndet gjorde ingen ändring härvidlag. Men Sverige ville ha det sistnämda förvandladt till fred och komma i tryggad, erkänd besittning af Livland; Polen åter ville hvarken afstå för alltid sina anspråk på det svenska Livland, ej heller ville dess vasakonungar afsäga sig anspråken till Sveriges krona. Se där de tvenne stora sväfvande tvistefrågorna de båda makterna, Sverige och Polen, emellan.

Åtskilliga försök[2] hade de sista åren förekommit att er-

[1] I konceptet till memorialet för Dureel målas denna situation rätt lifligt: — — Dy skall Dureel med manérligt förtroende meddela konungen själf eller hvem han därtill förordnar, hurusom H. K. M:t i anseende af de två mäktige arméerna, som svärma när till H. K. M:ts landamären i Livland, äre högeligen förorsakade till dess och riksens säkerhet göra sig så konsiderabel, att i fall endera parten ville något vidrigt begynna, H. M:t då vore uti den postur att kunna göra dem resistans, så framt H. K. M:t icke ville nästan som till fiendens diskretion lämna landet öppet där att handtera efter godtycke.

[2] Efter Carlson; Fries.

hålla fred, men förgäfves. Sekreteraren Cantersten utskickades af svenska rådet i slutet af 1640-talet därför till Polen, men mottogs med köld. Den i juni 1650 af polackarne gjorda framställningen om fredsunderhandling i Lübeck antogs af Sverige, och i juli 1651 började under fransk medling fredskongressen här, som med afbrott fortgick några år och slutade utan resultat i början af 1653. Kort före drottning Kristinas tronafsägelse ankom till Sverige polska sändebudet H. Canaziles och sade sig ha i uppdrag att erbjuda en ny fredsunderhandling, men började, vid sin första audiens, med att protestera mot Karl Gustafs arfsföljd och anträde till regeringen samt hade för öfrigt bristfälliga fullmakter. Af Karl X bemött med köld, reste Canaziles, lofvande ett nytt polskt sändebud, vederbörligen bemyndigadt att handla om freden. Mot slutet af samma år sändes A. Morstyn till Stockholm, men utan fullmakt att underhandla om fred, och Johan Kasimir ville ej i det först framtedda kreditivbrefvet ge Karl X den fullständiga titeln. Det dubblettexemplar, som Morstyn sen framlade, var utan annan anmärkning än att sigillet bar det svenska riksvapnet. Han fick eljes samma svar som Canaziles. Underhandlingarna uppskötos igen, till en polsk ambassads ankomst. Själf hade Karl X i juli 1654 sändt Joh. Koch med bref till Johan Kasimir och meddelande om sitt uppstigande på tronen samt tillbjudande af sin vänskap; men Koch fick ej företräde, och Johan Kasimir sände kort efter ett bref till Karl X, »hvilket hafver fört prejudicerlige reservata med sig».

Detta, som sålunda passerat mellan Sverige och Polen, var nu alltsammans en mängd »elusioner», säger instr. för Dureel, då man på sådant sätt å svenska sidan »är med ostenteradt hopp till traktat och åtskillige sammankomster så ofta eluderad vorden», och med hvilka allesamman polackarne blott åsyftade »att slå oss en blå dunst i ögonen och vinna tiden igenom till kunna, när dem sådant komme till pass, fatta sitt ram och visa oss ett annat». Härjämte uppräknas en del »torter» dem Polen, sen det sist slutna stilleståndet, begått mot Sve-

rige, såsom att det tillåtit Sveriges fiender gå igenom sina land och assisterat dem med folk.

Och dessa voro de rättmätiga orsakerna till Karl X:s krig; dem skulle Dureel framställa för de ledande männen i Danmark och tillika vederbörligen framhålla också »de skadelige praktiker», som för närvarande konungen i Polen umginges med, nämligen dels att själf vilja sätta en örlogsflotta i Östersjön, »tvärt emot pakternes Sverige och Polen emellan rätta intention och mening»,[1] dels draga främmande in där »och spänna med sig tillsammans, icke till ringa fara och olägenhet för bägge dessa nordiske riken samt perturbation och förvirring uti handel, navigation och kommercier;[2] och genom att ställa för deras ögon den fördärfliga afsikten med dessa främmande flottors indragande i Östersjön skulle han, som

[1] I det Stuhmdorfska stillestånds fördragets art. II stipuleras i allmänhet, att under stillestånd et ingendera finge tillfoga den andre någon fientlighet eller skada på något sätt, och i art. XXI säges, att polske konungen och hans efterföljare och republiken Polen ej finge emot den svenska drottningen och hennes efterföljare och kronan Sverige, dess underliggande land och provinser hålla fartyg eller flotta i sjön eller på något vis bistå andra, eho det vara månde, med sin hjälp, och att hertigarne i Preussen och Kurland, ständerna i kungliga Preussen liksom de större städerna må se till, det från deras hamnar intet fientligt företages, direkt eller indirekt, mot kronan Sverige och dess underliggande. (Efter orig. i Sv. Riksark.)

[2] I konceptet lydde denna passus sålunda: — — och dessförutom sökt uppväcka en och annan potentat och republik till orolige och förvirrade tankar och konsilier emot H. K. M:t och Sveriges krona, hvilket ock tvifvelsutan till en del vore kommet H. K. M:t af Danmark till öronen, särdeles om den traktat af allians, som en polnisk minister, De Bye benämd, har sökt upprätta emellan Polen och Generalstaterna och tilläfventyrs gärna hade gjort, om det hade varit möjeligt, samma verk kungen i Danmark plausibelt. Hvilken traktat, under frie kommercier och fiskerier i Östersjön — dess förutan ett fritt, säkert och oturberadt vatten, där ingen har större intresse än de nordiske konungariken — icke annat vänteligen söker utan att draga åtskillige potentaters och republikers mäktige arméer till sjös in i Östersjön och uppblåsa där en krig, som ingen sedan skulle kunna stilla utan ens eller annans total ruin och undergång.

förut, söka att afhålla Danmark ifrån att förena sig med Polen eller Holland, särskildt eller bägge tillhopa.

I en skriftlig proposition skulle han framlägga hufvudsumman af orsakerna till polska kriget och öfverlämna, alltsom han »finner bäst och af meste verkan», till konungen eller dem af rådet, denne deputerade att konferera med honom. I denna proposition skulle han ock uttrycka, hurusom Karl X, af det naboeliga förtroende han hyste till konungen i Danmark, velat således meddela sig med honom om de närvarande konjunkturerna och dessa sina planer och hurusom han på grund af samma goda, broderliga och naboeliga vänskap, hvaruti han befann sig med denne förbunden, hyste den tillförsikten, att konung Fredrik ej allenast måtte gilla de anförda orsakerna och ogilla den polske konungens afsikter och beteende, utan ock, som en följd däraf samt i öfverensstämmelse med bestående pacta, själf för sin del ville låta bli att på något vis bistå densamme liksom ej heller tillstädja något, som kunde hindra Karl X i hans desseiner och lända Johan Kasimirs till fördel; å sin sida ville Karl X ej underlåta att iakttaga »allt, hvad till fördragens observans, all god och förtrolig, naboelig vänskap samt dess tillväxt och förökelse tjäna och lända kan, äfvensom H. M:t alltid vore benägen att gifva H. M:t i Danmark visse och faste prober däraf».

På propositionen — liksom det medhafda brefvet, hvilket han vid tillfälle fick framlämna — skulle Dureel begära och invänta skriftligt svar af konung Fredrik själf eller dem, han därtill deputerade, och detsamma därpa, »sådant som han det bäst erhålla kan», till Karl X öfversända. Skulle svaret befinnas innehålla något, »som syftade på oro eller något prejudis uti K. M:ts intentioner», så finge han ej försumma att replicera vederbörligen och i tid.

Oviss var tydligen Karl X om hvad från Danmark nu var att vänta. Mycket vardt ock, såsom redan antydts, Dureel ålagdt till att utforska stämningen och den möjligen blifvande ställningen där samt motverka, hvad för Sverige

ogynnsamt kunde spåras. Han skulle sålunda, vidare, granneligen iakttaga, om och hvad med främmande förehafves och trakteras; utleta de danskes tankar om denna krigsdessein mot Polen, jämväl hur de akta därvid förhålla sig; trygga dem till det bästa och försäkra om denna sidans beständiga vänskap samt äfven såmedels söka att hålla dem ifrån att göra polacken något bifall och assistans. Finner nu Dureel konungen i Danmark vara benägen för Sverige och benägen att gilla de anförda skälen till kriget, åtminstone att han ej lägger sig däremot, men misshagar de polskes skadelige praktiker att draga örlogsflottor i Östersjön, så skulle han, antingen med honom själf eller hans deputerade af rådet, inlåta sig närmare på de nämda förhandlingarna genom De Bye om förbund mellan Holland och Polen och, vid det han uppvisar de farliga följderna af sådana praktiker, bruka de skäl, som skrifvelsen d. 18 nov. 1654 till honom innehöll, samt äfven därvid sondera med manér, hvad de danskes mening om den saken var. »Och vid allt detta söker han hos Danmark att förebygga, att det uti detta fallet hvarken slår sig till Polen eller Nederland, särskildt eller bägge tillhopa; preparerandes därigenom humörerna till en närmare kommunikation härom framdeles, om H. M:t skulle finna därtill tiden och gemyterna bekväma. Dock hemställes residentens dijudikation det ene eller andre att föredraga och ikågkomma eller icke, som han finner tiden och sinnen till och något med frukt kan vara att uträtta».

»Men skulle Dureel», heter det å andra sidan, »finna Danmark föra sådane consilia, antingen att det improberade K. M:ts intention eller vore inklineradt till någon konjunktion med Nederland eller Polen, så har han endels att skäligen remonstrera billigheten af K. M:ts intention, endels ock med gode motiver att divertera, hvad som kunde komma Danmark i sinnet, gifvandes tideligen tillkänna hvarpå konungen i Danmark sig funderade och huru han ärnar sig härvid att komportera».

En liten eftergift ändtligen, rörande förhållandena i Sun-

det, fick Dureel härvid ock i uppdrag att bevilja, antagligen för att stämma danskarne gynnsammare mot Sverige. Nederländerna hade genom traktaten i Kristianopel 1645 betingat sig af Danmark att vara fria för all visitation, uppehåll o. d. vid fart genom Sundet eller Bält och vid förtullningen, som där skulle äga rum, mot det att skepparne deras medhade maan-, pond- och konvojsedlar samt uppvisade för de danska tullnärerna[1]; de svenska skepparne åter skulle enligt fördraget i Bömsebro s. å. medföra och uppvisa vederbörligen utfärdade certifikationer på det (tullfria) *svenska* godset de hade, om också främmande (hvilket var underkastadt tull) fanns med, eljest blott ett generelt sjöpass, till bevis på att godset var svensk egendom[2]. Väl hade af P. Juel i Stockholm framställts begäran om att i vissa fall Sverige skulle för sin del gå in på bruket af maan- och pondsedlar, men han hade ej vunnit något gehör. Nu ville Karl X, ifall saken vid konferenserna blefve bragt på tal igen, samtycka därtill, nämligen att skepparne finge medföra sådana sedlar på främmande varor, som kommo ur svenska hamnar i Östersjön, och uppvisa för de danske tullnärerna, blott ej något trassel härigenom eller disputer öfver det svenska godset och skeppen förorsakades, utan desamma efter fördraget njöte sin frihet obehindrad; det bråket, som nyligen anställts med konvojsedlarne, ville han häremot måtte afskaffas.

Sen Dureel genom konungen i Danmark bekommit den skriftliga resolutionen på sin inlagda proposition, så kunde han begifva sig till Helsingör eller nejden däromkring och invänta vidare order.

I maj var Dureel åter i Köpenhamn, och det dröjde ej länge, förrän han enligt konungens löfte bekom vidare order i sin nya mission. Af den nyss anförda instr. synes, att Karl Gustaf ännu vid tiden för dess uppsättande och

[1] Se bl. a. Kernkamp, a. st., och själfva fördraget, Corps Dipl. VI; Theatr. Eur. V.

[2] Hammarström: Freden i Brömsebro.

under ovissheten om stämningen i Danmark ej tänkte sig så snart just en hemställan till danskarne komma att ske angående den närmare alliansen, fast det var öfverlämnadt åt Dureels godtfinnande att när som helst draga frågan fram på tapeten. Häri dock ändrade sig konungen inom kort, så snart nämligen den väpnade inblandningen från Hollands sida och den så mycket befarade sammanslutningen mellan det, Polen och Danmark som ett damoklessvärd alltmer blef hängande öfver hans företag, och gaf d. 19 maj redan befallning att bringa alliansen med Sverige på tal, fast det då af Dureel i ett samtal med kanslärn var allaredan gjordt och äfvenledes af den sistnämde helt väl besvaradt. Tidt och tätt sen under den påföljande tiden, alltsom krigsföretaget de första månaderna framsteg och underrättelserna om den nederländska handelsrepublikens åtgärder eller de polska bemödandena i Köpenhamn inlupo, aflätos bref på bref till Dureel, men först d. 18 aug. dock, uti bref från Kolo, med de bifogade sex artiklarne af d. 20 aug., fick denne några mer detaljerade bestämmelser om den närmare alliansen. En af hans förnämsta uppgifter var och förblef allt fortfarande i allmänhet att höra sig för, utleta de danskes tankar[1] och i öfrigt förebygga allt, »som syftade på oro eller något prejudis uti K. M:ts intentioner.»

Den 19 maj skref konungen sålunda:[2] »Vi förnimme utur Holland, Magnus Dureel, som skola holländarne hafva före att sända en konvojflotta med sine handelsskepp till Sundet, hvilken flotta skall där så länge förtöfva, till dess skeppen komme utur Östersjön tillbakars igen[3]. Så emedan en sådan

[1] Jfr i h. II, hur de svenska sändebuden i England hade där liknande uppgift. Med Bondes instruktioner i mediet af juni först gåfvos några närmare bestämmelser till förbund. Se följ. not.

[2] Danica. — Samma dag och äfven d. 12 maj skrefs till Coyet, häfte II, sid. 22 ff.; och d. 12 maj instr. för Georg Fleetwood, ibm sid. 34 ff.

[3] Secrete Resolutien, af Hollands och Västfrieslands stater, d. 5 maj 1655: I anledning af den svenske konungens rustningar, hvilka sades syfta åt Danzig och Preussen, frågade man sig med oro, hvad följder

flotta i Sundet gifver det eftertänkande, att holländarne icke allenast vele inkumbera Östersjön därmed, hvarest Sverige och Danmark hafva så stort intresse, utan ock fatta sitt stånd i Sundet, som går konungen i Danmark så mycket nära an: fördenskull ock I, förnimmandes samme konung utan dess apprehendera detta deras uppsåt, hafve att göra det så mycket farligare, jämväl med manér och under handen hindra och afstyrka, att sådant icke må blifva dem tillstådt.» Och han ålägges åter att »representera i hvad fara Danmark och Östersjön på det fallet står, så ock hvad skadelige konsekvenser som sådant vill föra med sig, att därigenom ändå tilläfventyrs andre främmande flottor kunna blifva dragna i Östersjön, jämte flera skäl som därtill tjäna. Hvarvid I ock kunne sondera, huru kongen i Danmark här uti sinnad är och om han intet tänker att träda med oss tillsamman om Östersjöns försvar och sin säkerhet Sundet angående; eftersom I ock finnande högstbem:te konung vara därtill disponerad, hafve I

häraf mände varda att vänta för handeln på Östersjön, och blef man betänkt på att nu afsluta den sen några år omhandlade alliansen med kurfursten af Brandenburg, att garantera Danzig samt i det hela handeln på Östersjön; hvarjämte allianser ock med andra stater ansågos böra ingås. Att befordra dessa så mycket mer och att skaffa till väga nödig konvoj åt de holländska köpmansskeppen beslöts sända 10—12 örlogsskepp åt Sundet och låta dem med konungens af Danmark tillstånd ligga där och vänta på kofferdifararne utur Östersjön, till dess man kunde se, hvad konungen af Sverige tänkte ta sig till. Med de danske gesandterna i Haag borde rådslås häröfver och till dem göras hemställan, om icke deras konung i sitt eget intresse ville förbinda sig med Generalstaterna till försvar, såsom ofvan nämdes, och med dem samverka till att förekomma de nämda svenska planerna. Heinsius skulle utsändas att nogare efterforska dessa liksom ock de militära resurserna. Jfr vidare Secr. Resol. d. 13 maj, 3 och 4 juni; Secr. Resol. d. 8, 10 juni att sända någon till Danmark. Aitzema VIII s. 394 ff. samt s. 466: de sendinge van twaelf Oorloghschepen is half Mey vast gestelt, sullende voor erst haer houden achter de Lap: Edoch, met permissie ende goedt vinden van Dennemark vorder gaen in de Sondt, synde de Deensche Ministers alhier ook op dat subject gesproocken door den Heer Verbolt als Primier in de Commissie. Jfr vidare ock Fries: Sv. och Nederl.

att tesmoignera en god inklination på vår sida, men att vi åstunda konungens intention där öfver att förnimma». Svaret tillbaka härpå skulle Dureel sända konungen med första.

Vid medlet af maj hade Dureel i konferenser med rikskanslärn och i samtal vid visiter hos såväl honom som rikshofmästaren nämt det han hade att säga om Karl X:s önskan om fortfarande fred och god vänskap, hvilket å den danska sidan upptogs ganska väl[1]. I ett handbref till konungen d. 17 maj skrifver han: »Ibland mine konferenser med kanslärn bar det så till, att, i det jag honom försäkrade om E. K. M:ts benägenhet till ro med denne kronan och han däröfver sig gratulerade, jag sköt med ett ord fram, att E. K. M:t på sin sida icke vore obenägen till närmare vänskap, hvilket togs upp helt väl; jag tänkte härmed till att disponera dem till bättre förtroende till E. K. M:t och till godt humör.»[2] I skrifvelsen d. 29 maj[3] yttrar Karl X härom: »— — — nu såsom vi låta oss behaga Edert förde procedere uti det samtalet och enkannerligen att I hafve gifvit dem en försmak af eder kommission, att desto bättre sondera dem däröfver, alltså kan det ock hafva sine skäl, att I heller förvänta konungens ankomst till Köpenhamn än att resa till Holstein,[4] efter högstbem:te konung är snart till Köpenhamn förväntandes och I ändå

[1] Efter konungens bref till Dureel d. 29 maj.

[2] Rapporten från Dureel af d. 17 maj härom saknas. Dureel sände ej sällan tvänne skrifvelser af samma dato eller tätt ihop daterade, den ena, rapporten, med redogörelse å tjänstens vägnar för hvad han i sin kommission gjort, den andra (mest med hans egen handstil) innehållande hufvudsakligen hvad han i ett som annat själf tyckte och tänkte. Nu synes just rapporten af d. 17 maj vara den, som fattas, medan en skrifvelse af det senare slaget af s. d. finnes samt är den vi här begagnat oss af jämte den kungliga ordern af d. 29 maj. (Jfr not 1.)

[3] Danica. — Jfr härmed skrifvelsen till Coyet d. 26 maj, h. II, sid. 26.

[4] Från Ribe hade Dureel tänkts komma att bege sig till Holstein. Jfr ofvan sid. 19; äfven konceptet till memorialet d. 26 april talar därom. — »Uti det mötet i Ribe i Jutland», skrifver Dureel, »har kungen sist proponerat, att rådet ville samtycka taga 4,000 man in i landet till inkvartering, hvilket rådet refuserade, hvarefter H. M:t skall vara råkad i ord med riksmarsken, som samma svar uppbragte, och konungen sedan dädan rester.» (Till kon. d. 14 juni.)

uti rådets frånvaro föga skole hos kungen kunna uträtta. Eljest och emedan vi förnimma resolutionen i Holland allareda vara tagen och fastställd att sända åt Sundet 12 örlogsskepp, hvilka skola hålla sig bakom 'Lappen',[1] men sedan med kongens i Danmark permission gå vidare in uti Sundet, eftersom Generalstaterna ock allareda skola hafva låtit konferera med de danske ministri uti Haag därom[2], så fördenskull hafve I såsom af Eder själf och vid ockasion att representera såväl indignitatem som faran däraf, både för Östersjön och Sundet och att detta skulle på sådant sätt mera stå till Hollands än Danmarks disposition, förutan det att Östersjön, hvarutaf bägge desse nordiske rikens välfärd så högt dependerar, skulle kunna blifva infesterad och af den orsaken flere främmande mäktige flottor där indragne, icke utan störste hasard för bägge sidor, men särdeles Danmark, som med vatten så omgifvet är och på alle kanter kan landstigas; och sist, att sådan admission af holländske örlogsskepp skulle kunna gifva oss en vidrig opinion om de danskes vänskap och sinceritet emot oss. Om vår intention emot Danzig stad behöfva de icke heller att göra sig några vrånge inbillningar, efter tiden och utgången skall annat kunna utvisa.»

I början af juni[3] var Dureel en dag hos rikskanslärn igen och talte med honom om audiensen, han önskade inför konung Fredrik, hvilken återkommit från sin resa åt Ribe

[1] En sandbank vid ingången till Sundet, nära Själländska sidan strax nordväst om Kronborg. — Den holländska örlogsflottan, 47 segel stark, under Witte Korn. With ankrade där d. 10 juni 1645, inväntande de under färden från Holland efterblifna, af densamma konvojerade 300 köpmansskeppen, som skulle in i Östersjön. Efter några dagar gick den, örlogsflottan, d. 15 juni förbi Kronborg inåt Sundet, utan danske kungens tillstånd. (Kernkamp m. fl.)

[2] Se ofvan sid. 28, noten.

[3] Dureel t. konungen. (Brefvet är odateradt, men skrifvet kort före audiensen den 8 juni.) Äfven här kanske ett bref saknas från Dureel; i det följande, af d. 14 juni, säger han nämligen: »Den 8 hujus, sedan jag per expressum sändt härifrån *mine* bref till Helsingör — — — —».

och Holstein, men åter rest ur staden, ut på Själland, under pingsthelgen, och nu nyss anländt till sin hufvudstad igen. För kanslärn anförde Dureel vid samma tillfälle, huru utur Holland det berättades, att Generalstaterna skulle beslutit sända 12 örlogsskepp åt Sundet att där fatta stånd och sedan med konungens permission gå in i Östersjön, samt framhöll de stora följderna däraf för Sverige som för Danmark och att Karl X kunde af sådant fatta vidriga tankar om den goda vänskap, han eljest gärna hölle med Danmark. Han bad, att kanslärn ville bringa saken för konungen och begära, det de danske gesandterna i Haag måtte beordras att där söka afstyra och förhindra sådant. Dureel sade sig vidare väl veta, att fördragsenligt holländarne ägde rätt komma åt Sundet med örlogsskepp, med eller utan föregående notifikation allt efter deras antal[1], men icke att därmed tillfoga Danmarks vänner skada eller gifva dem ombrage, något som ju, hvad Sverige beträffade, särskildt skulle sträfva emot de Brömsebroiske pacta. Kanslärn svarade härtill, att han icke hört, det någon holländsk flotta ärnade sig åt Sundet, men väl några örlogsskepp för att konvojera kofferdifararne häråt och hålla sig uppe under svenska kusten och där omkring, och sade sig veta, att konungen i Danmark ej anmodat Generalstaterna om något sådant liksom att de danska gesandterna i Haag väl blifvit därom tilltalade, men undskyllat sig, att de ej voro instruerade för det fallet. Konungen hade väl ej ännu fattat något beslut i anledning af denna sak, men icke skulle holländska krigsskepp lätteligen tillstädjas att lägga sig i Sundet. Han lofvade emellertid tala med konungen om saken och sen skaffa Dureel svar. Sitt tredje ärende drog denne därpå fram, nämligen »att i konsideration af Europas och särdeles desse nordiske rikens tillstånd» kanslärn ville hos konungen och rådet förnimma, om på denna sidan såsom på Karl Gustafs det fanns någon benägenhet för en

[1] Dureel tycks ej känt så noga till innehållet i de 1653 slutna fördragen.

närmare vänskap och allians, särdeles till Östersjöns försvar och säkerhet. Rikskanslärn, för hvilken detta tycktes vara helt angenämt, ville framställa också det ärendet såväl för konungen som rådet och skaffa svar, »allenast att konungen af Sverige ville föreslå modum och gifva förslaget, hvarmed man på bägge sidor närmare kunde komma till konferens och utlåta sig vidare på denna sidan.»

Den 8 juni blef Dureel upphämtad till audiens[1] inför Fredrik III, då han uti närvaro af rådet och en stor myckenhet af adel[2] näst »curialia», som bestodo uti hälsningar, gratulationer och försäkringar och öfverlämnande af Karl X:s bref, till sist också begärde att konungen ville vidare själf höra honom eller deputera någon af sina ministrar, med hvilka han kunde konferera om det, som hans konung hade anbefallt. Genom rikskanslärn blef med dylika kurialier svaradt, att några af rådet skulle deputeras att träda till närmare konferens.

En dag kort efter (d. 12 juni antagligen) sände kanslärn åter bud till Dureel och begärde, eftersom han vid audiensen lät sig förmärka ha något att proponera och åstundade konferens, och efter kungen nu till den ändan deputerat rikshofmästaren, rikskanslärn och riksmarsken, att han ville komma upp i rådkammaren samma dag. Kl. 3 e. m. blef han ock »more solito» upphämtad dit. Rikshofmästaren förde ordet och bad å sin konungs vägnar att få veta innehållet af Dureels proposition. Denne lämnade då en skriftlig sådan och bad, att kommissarierna ville föredraga den för sin konung och utverka ett godt svar. I propositionen[3], daterad den 12 juni, androg Dureel hvad enligt memorialet blifvit honom ålagdt,

[1] Dureel till konungen d. 14 juni.

[2] I anledning af den förre rikskanslärns död och begrafning var en myckenhet af rådet och adeln samlad i Köpenhamn nu, skref Dureel.

[3] Propositionen finnes i kopior bland brefven till K. M:t och till rådet; orig. i Rigsark. i Köpenh.; tryckt i »Beantwortung zweier dänischen Schritten — —»; Theatr. Europ. VIII; Londorps Acta publica VIII.

nämligen om Sveriges krig med Polen och anledningarna därtill, om Karl X:s förhoppningar och begäran, att Fredrik III ej måtte tillåta någon främmande krigsmakt gå genom sina besittningar till lands eller vatten inåt Östersjöområdet, till Sveriges som Danmarks största skada och Polen till hjälp, utan sådant hindra, liksom ej heller själf bringa Sveriges fiender något understöd, samt ändtligen försäkran om fortfarande vänskap från Karl Gustafs sida och afsikt att iaktttaga bestående pacta.

Som han nu fann danskarne sig tillmötesgående i det hela, höll han för rådsamt att begagna den närmast följande tiden till att både drifva på svaret till propositionen och äfven utföra de två sist ankomna befallningarna, om »att divertera de 12 örlogsskeppens utrustning i Holland häråt och sedan sondera deras mening om närmare allians Östersjöns befrielse angående», såsom han uttrycker sig. Han satte sig till den ändan före att besöka desse tre af rådet, hvar särskildt. Först kom han till rikshofmästaren (d. 12 eller 13 juni), hvilken omtalade, att, så snart propositionen mottagits, alla tre de nämda senatorerna gått upp till kungen med den och att denne sagt sig vilja med det första framlägga densamma för rådet. Dureel lät ock förstå, att han önskade svaret skyndsamt, på det Karl X måtte få sig det tillsändt före afresan från Sverige och sända närmare order tillbaka. Rikshofmästaren lofvade att påskynda detsamma, »äfven ock det andra ärendet, som jag hade föreställt kanslärn, den närmare vänskapen angående, frågandes mig, om jag icke vore instruerad att traktera härom eller om jag visste E. K. M:ts förslag, då jag svarade mig icke vidare vara härom beordrad, utan förnimma H. K. M:ts och rådets sentiment och det upptaga ad referendum, dock visste så mycket, att E. K. M:t, i konsideration af närvarande tids villkor i Europa och hurusom förra missförstånd och sedermera suspicioner hafva esomoftast gifvit andre mäktige potentater och republiker orsak inte konsiderera desse loflige konungariken för det de äro och således pretenderat mycket uti Östersjön, som dem minst

tillkommer, fördenskull har angåtts med de tankar, att en fast allians till Östersjöns befrielse och därpå följande flere nyttigheter kunde gifva vederpartiet andra koncepter och låta oss här vid säkrare ro. Jag tog strax härpå detta exempel,» fortsätter Dureel, »att han (rikshofmästaren) väl nu nyligen hört, huru som uti Holland en krigsflotta färdig gjordes, som destinerades till Sundet att ligga där en tid bak Lappen, sedan gå bättre uppåt och så fort med H. M:ts konsens in i Östersjön», hvilket naturligen ej annat kunde än medföra de farligaste följder, bl. a., att ock andra främmande örlogsflottor drogos efter där in, hvarföre man gjorde mycket väl uti att söka hindra detta i Holland och till den ändan beordra gesandterna Charisius och Rosenvinge där att göra något i saken. Gersdorf genmälte härtill, att gesandterna redan voro befallde säga, att, ifall, såsom hittills förekommit, ett eller annat holländskt krigsskepp ville konvojera köpmansskepp till Sundet och dädan, det skulle stå fritt, »men att komma med flottor, det skulle bringa kungen här på kontinuerlig omkostnad att hålla denne flottan färdig och skulle icke tillåtas, och att på denne sidan nogsamt skulle preoccuperas, att icke någon slik flotta hit destinerades, som ärnade sig igenom Sundet eller Bält in i Östersjön». Härvid tog sig sen Dureel anledning framföra, hvad han hade att föresla angående maan- och pondsedlarne.

Dagen därefter (d. 13 eller 14 juni) var han hos kanslärn, begynte likaledes samtalet här med en erinran om den skriftliga propositionen och begärde sen få veta, om gesandterna i Haag blifvit beordrade att något göra i anledning af de omtalade örlogsskeppen, »så ock om han vidare af kungen och rådet hört meningen om den närmare alliansen, då han svarade, man arbetade allaredan på svaret på propos, och att man förväntat, jag vid samma tillfälle skulle gjort någon ouverture». Emellertid skulle kanslärn tala med kungen och rådet härom och skaffa det svaret ock ang. alliansen, Dureel begärde. Gesandterna i Haag skulle äfven beordras göra, hvad i saken göras kunde. Kanslärn erinrade vidare, att Redemtionstraktaten

hvilken stadgade, att 5 à 6 örlogsskepp må komma till Sundet utan notifikation, men ett större antal endast efter sådan, var upphäfd och att i den gällande alliansen (af 1653) intet dylikt stadgande förefanns, samt påstod vidare, att för närvarande man i Holland icke talade om andra skepp att sända hit än 3 à 4, som skulle konvojera till Sundet, och 4 à 5 att hålla sig under Norge. Dureel häremot tyckte, att konvoj behöfdes icke i desse fredlige tider; att 2 à 3 kunde väl dock gå för sig låta komma, men om 3 à 4 skulle hålla sig uppe i Sundet, 4 à 5 vid norska kusten, det skulle »ge ombrage». De kunde ju möjligen allesamman förena sig, fatta posto i Sundet och sen gå in i Östersjön.[1] Kanslärn försäkrade, att en slik flotta icke skulle komma hitåt och passera Sundet med konungens tillåtelse och lofvade snart svar igen på det ena som det andra. Sen skulle riksmarsken besökas; samtalet med honom blef väl i hufvudsak af samma innehåll.

Någon tid härefter[2], en dag mellan d. 14 och 20 juni eller sistnämda dag[3], blef Dureel efter föregående underrättelse genom kanslärn åter hämtad upp till rådkammaren, där de tre nämda kommissarierna af rådet väntade. På sina muntliga andraganden fick han genom rikshofmästaren, som förde ordet igen, följande muntliga »kategoriska» svar, till en början angående en närmare allians, efter Dureel sagt sig ha order sondera tankarne därom: Såsom K. M:t i Danmark alltifrån begynnelsen af sitt regemente hade varit böjd för god vänskap med Sverige, så vore han ännu af samma mening och benägen att till Östersjöns och kommerciernas frihet ingå med K. M:t i Sverige en närmare och starkare allians och vänskap; och han ville förvänta dennes högtupplysta förslag för att med detsamma äfven upptäcka sin mening. Till det andra, de holländska örlogsskeppen angående,

[1] Jfr Coyets samtal i London om dessa frågor, ungefär samma tid, h. II sid. 27—34.

[2] Dureel till konungen d. 22 juni.

[3] Fredrik III skref till Peder Juel d. 20 juni om hvad han vid det tillfället lät svara Dureel. (Rigsark. i Köpenh.)

sade vidare rikshofmästaren, efter Dureel begärt, det de danske gesandterna i Haag måtte beordras att söka förhindra den krigsskeppsutrustning, hitåt destinerad, »att H. M:t med denne posten, som var i söndags, skulle befalla sine gesandter i Holland, att, ifall något sådant proponerades dem af Generalstaterna eller eljest Generalstaterna ärnade hitåt någon slik makt, de skulle förekomma det efter möjligheten och svara, att pacta conventa vore icke upprättade till någons præjudicium och att det alltså icke kunde tillåtas, att örlogsskepp ginge flottetals in i Östersjön, särdeles därsom H. M:ts vänner vore engagerade och invecklade i krig, samt att, därest någon slik flotta hitåt komme, den icke skulle tillstädjas passagen». Dureel uttryckte härför sitt tack liksom för den snabba expeditionen af svaret på sina andraganden och mente, att för Karl X det skulle blifva mycket kärt att förnimma konung Fredriks benägenhet för närmare vänskap och isynnerhet den visade beredvilligheten beträffande den holländska armadan.

Den 21 juni, åter såsom gångerna förut hämtad upp till rådkammaren, där de tre kommissarierna väntade, bekom Dureel af rikshofmästaren konung Fredriks skriftliga resolution och svar på sin skriftliga proposition af d. 12 juni. I denna resolution[1], daterad d. 21 juni, tackar konung Fredrik för att Karl X, såsom skett, velat visa sin omtanka för de båda nordiska rikenas välfärd och fredliga lycka samt delgifva honom sitt fattade beslut att lefva i fortfarande fred med honom och med andra sina nabor, men angripa Polen, hvarmed dock således den farliga krigslågan, hvilken nyss syntes dämpad, åter skulle tändas; den allerhögste Gud uti himmelen allena vore bekant, huru vidt den skulle tillstädjas att gripa om-

[1] Resolutionen finnes, i kopior och orig., bland Dureels brefväxl. o. handlingar, hans bref till rådet; i Rigsark. i Köpenh.; tryckt i »Beantwort. zweier dän. Schr. — —»; Theatrum Europ. VIII; Londorps Acta publica VIII. — Fredrik III:s bref till Karl Gustaf som svar på dennes ofvannämda bref lämnades ock nu samt innehöll underrättelse om att Dureel haft audiens och fått framföra sitt ärende.

kring sig. Konungen i Polen[1] ville han ej understödja, ej tillåta att någon främmande krigsflotta inkomme i Östersjön till dennes hjälp, och han beklagade, om kriget skulle dragas in på detta innanhaf; det ansåg han skulle lända så till sitt som Sveriges rikes skada och prejudis. De mellan rikena upprättade pacta ville han efterlefva och i öfrigt trakta efter allt, det god förtrolighet och vänskap kunde tjäna att förmera och förbättra. De anförda orsakerna till kriget med Polen ändtligen fann han giltiga.

Såväl det muntliga svaret som denna skriftliga resolutionen sände Dureel öfver till Karl X, hvilken erhöll dem före sin afresa från Sverige. —

En paus inträdde i förhandlingarna här; Dureel begaf sig enligt instruktionen från det danska hofvet på en tid, till en början åt Helsingör, att invänta ytterligare order från sin konung. Och härmed var då den första akten spelad i detta diplomatiska drama, som nu skulle uppföras i Köpenhamn af den svenske residenten och de danska statsmännen. Härmed voro de första approcherna lagda till bron, som skulle närmare förbinda de båda grannarne, och det återstod att bygga denna. Hvad som sen närmast följde, innan materialet till den bron framfördes[2], blef ett, så att säga, diploma-

[1] »— — Hvorfor och H. K. M:t i Danmarck erklerer at haffve dess mere Aarsag sine consilia derhen at dirigere, icke at giöre Kongen aff Pohlen i nogen maade nogen Bifald; och effterdi hvercken H. M:t i Danmarck eller Swerrige nogen tiid haffver veret Kongen aff Pohlen nogen höihed eller rettighed i Östersöen gestendig och skulde blifve H. M:t i mange maader præjudicerlig och skadelig om krigen udi Östersöen skulde inddrages, da udkreffver H. M:ts egen interesse, icke at samtycke nogen fremmet macht igiennem nogen sine strömme i Östersöen at indkomme, som Kongen aff Pohlen kunne tiene til styrcke eller avantage; och ellers i all maade de imellem Riigerne oprettede pacta at effterleffve, och io meer tracte effter alt det god fortrolighed och venskab kand tiene til at formere och forbedre.»

[2] I de konferenser, Dureel hittills haft, hade intet specielt, än mindre skriftligt om den närmare alliansen framkommit, som vi sett, och kom icke heller på den sidan okt. månad. Jfr Dureels bref till konungen den 22 och från Laholm den 30 juni. I det sistnämda brefvet säger han sig ha fått

tiskt uppträde, hett och ifrigt, med anledning af den väntade holländska eskaderns framträdande på skådeplatsen här. —

»Jag hade icke förväntat så kategoriskt svar på min proposition», skrifver Dureel i ett handbref samma dag som det ofvan senast citerade;[1] »skola ord och skrifteligt afsked gälla, så synes väl, att E. K. M:t är befriad för turbationer härifrån, icke allenast att Danmark icke begynner något eller engagerar sig med andre, utan det synes som Danmark ärnar visst preockupera och förhindra, om andra vilja gå in i Östersjön och vara E. K. M:t i vägen, synnerligen om något men göres alliansen och vänskapen. Jag märker dock, att Danmark förer ännu stadigt dess gamle maximer, sitta i ro och goda dagar och emellertid uti freden sätta sig i bättre positur, — — menandes att eftersom Danmark ändå icke är mäktigt till motstånd, så kunde det vara så godt ingå förbund

konungens skrifvelser af den 16 och 23 juni. Den förra, föranledd af en hans förfrågan angående alliansen, ålägger honom att »förnimma de danskes intention om en författning med Sverige till Östersjöns försvar och säkerhet», såsom skrefs i ordern d. 19 maj, samt föreskrifver, hur »han nu skall gå ordine i saken»: 1. proponera om Karl X:s resolution till krig med Polen och få därpå svar, att kunna se hur Fredrik III tänker sig därvid förhålla (det var då redan gjordt, som vi ofvan sett), 2. sen, men enkannerligen om svaret blir nöjaktigt, sondera vid konferenserna, »huruvida samme konung skulle till en närmare författning och försvar af Östersjön med oss vara sinnad, förnimmandes hvad förslag de danske på sin sida där till göra, då I kunne säga Eder vela taga sådant ad referendum och anskaffa svar tillbakars». I brefvet d. 23 juni befalles Dureel fortsätta sonderandet hos de danske om en närmare författning till Östersjöns försvar, utleta deras intention, taga saken ad referendum an och förekomma hos dem elaka impressioner samt hålla dem vid godt humör. Af en bifogad kopia kunde han se, hvad i Holland agiterades. »Huru där nu står med Danmark uti denna saken och om däröfver någon kollusion är, det hafve I att penetrera, och hvar sådane vidrige konsilier förde äre, så vida sig göra låter, under handen att förböja». (Båda Danica.) — Jfr härmed instr. för Kr. Bonde till England d. 14 och 15 juni, bref till Coyet d. 23 juni, h. II, sid. 34 not 1, sid. 43 ff. — Dureel trodde ej, att Danmark hemligen »kolluderade» med Nederland.

[1] Dureel till konungen d. 22 juni.

med E. K. M:t och försäkrá sig i Sundet.» Sådant var hans första intryck. Något öfver en månad senare, d. 28 juli, efter det han varit öfver i Halland och var åter på väg till Köpenhamn, lydande nya från Karl X ankomna order, hvarom mera nedan, skref han, från Helsingör, ungefär i samma anda:[1] »Det synes, som Danmark icke kan resolvera sig till någon konjunktion med Polen eller Holland, utan mig är tämligen trovärdigt berättadt, att man vill här först något afvänta, om det är E. K. M:ts allvar att ingå någon allians med Danmark om Östersjöns försvar, hvilket man här helst säge, och att E. K. M:t gjorde förslaget först; men dröjes därmed längre, så inbillar man sig här, att det är E. K. M:t allena till att göra och vinna tiden och måste så spänna an med Holland, antingen då Danmark vill det eller icke. Emellertid håller man Holland i bästa humör, som ske kan, och synes väl, att de danske icke vilja tro mig mera, om jag talar om vidare allians, utan de få se effekterna däraf». I medio af följande månad[2], efter hvad som då passerat, skref han, att han funnit, det »Danmark är bekymradt om sig uti denna konjunktur», då Holland ej var att lita på och Polen så svagt; »jag har framställt detta verket för dem, märker ock väl, att det gaf dem eftertänkande.» Att de emellertid gärna skulle vilja spela så, att icke konungen af Sverige gåfves någon offension, det hade han redan något förut trott sig finna;[3] »det är mig icke möjligt penetrera vidare», hade han likväl också måst erkänna.[4]

Riksrådet Kr. Skeel, i sin dagbok, förd i rådet, har rätt oförbehållsamt yttrat sig om detta ärendet nu uti dess allra första skede; men någon fullt deciderad mening kan man däraf ej gärna finna att han haft om vare sig det ena eller andra. Måhända får man betrakta hans ord som uttryck af den vill-

[1] Dureel till konungen, Helsingör d. 28 juli.
[2] Dureel till konungen, Helsingör d. 17 aug.
[3] Dureel till konungen, Helsingör d. 8 aug.
[4] Dureel till konungen, Köpenhamn d. 4 aug.

rådighet, hvilken härskade hos honom och en del andra, i känslan af det vanskliga uti ställningen. Med korta antydningar och mer eller mindre ofullständiga meningar yttrar han sig stundom i denna dagboken.

Kr. Skeel finner[1] det betänkligt att utan vidare afvisa det svenska anbudet om allians; handelns lugna gång och Östersjön i ostördt skick önskade Danmark som alla andra och önskade gärna en god och närmare allians med Sverige därför. Men man finge med den ej stöta dem, hvilka vore mäktigare till sjös, och väcka hos dem »ombrage». Mot Holland och den alliansen, Danmark hade med det, finge denna ej syfta; det skulle kunna lända båda rikena till skada. Kunde icke Holland inneslutas i den nordiska alliansen? Det var att önska. »Eljest synes mig», fortsätter han, »att om vi ock komma i allians med de svenske, så blifva vi dock bedragne, hvarför det synes rådligast att slå oss ihop med holländarne, som själfve hafva intresse i vårt välstånd, om de oss vilja sekundera till lands och vatten och på andra orter göra diversion. — — Emellertid att vi, efter de medel, som för handen äre, försäkra oss och sätta oss i den bästa positur, som möjeligt är».

Att främmande krigsmakt ej må passera Sundet och sätta Östersjöns lugn och frihet i fara, finner Skeel vara lika mycket i Danmarks som Sveriges intresse. Om konungen af Polen finge komma i Östersjön med skeppsflotta, skulle tvifvelsutan kommercierna där bli störda. Att något större antal holländska örlogsskepp nu komme till Sundet, föll ock Skeel som andra underligt före; ingen hade begärt det; dock, att utan vidare afvisa således erbjuden hjälp och däremot sluta något med Sverige, var att väl kallsinnigt taga sig sin egen defension an. »Att de holländske icke skulle kunna komma med en flotta i Sundet», fortsätter han helt naivt, »synes mig, att H. M:t läte skrifva sine ministris i Haag till, att Karl Gustaf det begär, att de där-

[1] Under dato den 14, 20 juni, 8 juli, 6, 10 aug. 1655.

före dock göra det på den manér och hålla dem uppe i sjön, så att man kunde hafva dem vid handen; men att gifva dem (holländarne) orsak till att hålla inne med att utrusta deras flotta synes icke rådligt, men fast mera af nöden att animera dem därtill, efter vi med vår flotta utan andras assistans förmå blott litet». Senare, då den holländska eskadern låg i Sundet, uttryckte han sin förhoppning, att densamma ej måtte gå in i Östersjön, ifall kommercierna ej störtes där af någon; dock, om en holländsk armada ville löpa in i Östersjön, icke kunde Danmark med sin makt förhindra det.

I riksrådet, då Dureels ärende behandlades, var man mest böjd för att betrakta hans tillbud som ett försök af Sverige att hålla Danmark tillbaka och skilja det från Nederländerna. Man fattade det icke som uttryck för en uppriktigt ment vänskap, men fann för det närvarande intet annat att göra än nu falla undan för Sverige. Mycket nyfiken var man för öfrigt, såsom redan vi kunnat förstå, på hvad Dureel månde vidare ha att föreslå; äfven något villrådig.[1] Men misstro var den förhärskande stämningen, ja, med misstro sågs af mången, hvad från Sverige nu än måtte komma;

[1] Öfvervägande villrådighet var det intryck, man å holländsk sida bekom af den danska politiken dessa månader och att dock Generalstaterna ej finge mycket räkna på Danmark. (Aitzema VIII, sid. 419, 421—2.) Några hade å Generalstaternas vägnar talt i Köpenhamn med de danske ministrarne och frågat, hvad konung Fredrik månde tycka om en holländsk örlogsflottas ankomst till Sundet, hvad om en närmare allians med Holland, om Karl X:s företag och huruvida man ej »ombragerades» däraf, samt fått endast helt undvikande svar, ej direkt afböjande på förslag, som gjordes. Angenämt vore visst alltihop, som erbjöds från Holland, hette det; men hvad danskarne verkligen tänkte, det kunde ej letas ur dem. Beuningen hade talt med en af de danske gesandterna i Haag och beklagade sig »niet als koutheyt (vrövel) ende irresolutie by haer te hebben vernommen»; de holländska örlogsskeppen, sade de, borde ej lägga sig i Sundet, men »in Vlecker» (på spridda håll?); och att konung Fredrik vid dessa förhållanden måste sitta stilla, hade de vid samma eller annat tillfälle också sagt. (Aitzema VIII, s. 439.) Jfr äfven nedan, hvad Tromp lär tyckt, då han i okt. lämnade Danmark och for hem.

»om Dureel ock haft det sanna evangelium att förkunna, hade man ej trott honom», sades det.[1]

Den 22 juni afgick emellertid en skrifvelse till gesandterna i Haag, såsom sagts, fast till Holland dock det var, som man litade efter stöd, hjälp. —

Med 8 holländska örlogsskepp kom schoutbynacht Cornelius Tromp till de danska farvattnen, gick själf fram till redden vid Köpenhamn och förorsakade ej liten oro, icke ringa meningsutbyte, mer än eskaderns väntade ankomst redan gjort. Dureel, som ännu den 29 juni uppehöll sig i Helsingör, var den 30 juni i Laholm, den följande tiden och intill slutet af juli månad i Halland, mest på sitt gods Vallen[2], och fick här konungens order af d. 7 juli, däri det heter:[3] »Vi förnimma, Magnus Dureel, att konungen i Polen söker externa auxilia, enkannerligen af Danmark och Holland emot oss och att draga dem i Östersjön; hafver ock till den ända befallt Canaziles först att resa åt Danmark, där att disponera kungen till sin åstundan, och sen till Holland att där fullfölja det öfriga af den honom anbefallde kommission. Nu såsom oss tjänar, så vida görligt vara kan, att disturbera sådane vidrige konsilier och isynnerhet hindra, att Danmark icke må länka sig till den polniske sidan, alltså finne vi godt och nödigt befalla Eder härmed nådeligen och allvarligen, att I vid dette vårt brefs ankomst begifva Eder oförtöfvadt dit kungen i Danmark är och efter tagen pretext af något, som I på den ort hafve låtit oförrättadt, söka att afvärja någon närmare konjunktion Danmark och Polen emel-

[1] Fridericia; Gigas, l. c. Den senare yttrar — i hufvudsak detsamma som den förre — bl. a. (enl. danska källor): med misstro och tvifvel mottog Danmark Karl Gustafs förslag genom Dureel juni 1655 om allians. Hvarför skulle man binda sig till arffienden Sverige, då där ännu var hopp om att bladet kunde vända sig till nackdel för Karl Gustaf; isynnerhet stolade man på ett uppror i dennes eget rike. Och dessutom tordes man icke annat än taga mycket hänsyn till holländarne.

[2] Dureel till konungen d. 4 aug. (Oxenstj. saml.)

[3] Danica.

lan, insisterandes de skäl vi för detta hafve befallt Eder att bruka och den Eder gifna instruktion och order innehålla, hvarmed I ock än yttermera kunne tesmoignera vår håg till en inbördes författning med Danmark, Östersjön att maintenera och försvara, jämväl förmäla att vi åstunda deras tankar och förslag erfara, på hvad sätt de mena, att allt skall bäst kunna ske och förrättas, då vi vele oss förklara, att de skole se vår sinceritet i saken. Men skulle de diffikultera att göra sådana förslag först, utan hellre vela förvänta dem af oss, så drage vi icke i betänkande, enkannerligen hvar vi om deras fullkomliga allvar blifva informerade och att de sig rundt ut till en mutuel defense af Östersjön förklara, att låta dem vårt projekt uti hele det ärendet igenom Eder veta och förmärka. Kunne I nu intet hindra Canaziles' förrättning i Danmark, så hafve I däruti med all flit att penetrera och gifva oss god och noga underrättelse därom, på det vi i tid måge veta att ställa våre saker därefter».

Genast denna order inhändigats, begaf sig Dureel åter öfver Helsingör till Köpenhamn.[1] I Helsingör erfor han och rapporterade, att Canaziles för 8 dar sedan rest sjöledes genom Sundet åt Holland[2] utan att ha talt med danske konungen eller hans ministrar; men att också det berättades, att Canaziles var återkommen från Holland hit till Danmark igen.

De hittills anförda brefven från Karl X voro afsända från Sverige; den 10 juli afseglade han med sin flotta, 40 segel stark under viceamiralen K. G. Vrangel, från Dalarön till Pommern.[3] Ankommen hit, fick han snart färskare underrättelser om den holländska eskadern. Den 17 juli skref han sålunda från Wolgast: »Sedan vi igår äre till denna orten väl och lyckligen ankomne, Magnus Dureel, blifver oss be-

[1] Dureel till konungen den 28 juli.

[2] Om Canaziles i Holland se Aitzema VIII, sid. 418—19.

[3] P. O. Bäckström: Svenska flottans historia; Carlson.

rättadt, att Generalstaterna hafva skickat den unge Tromp[1] med ett antal skepp till Sundet. Nu såsom det oss tjänar att veta partikularier härom, alltså hafve I icke allenast underdånigst att avisera oss desamma och enkannerligen, på hvad ort de holländska skeppen ligga, anten bak om Lappen eller länger in i Sundet, utan ock med fogelighet låta de danske förstå, det sådant de holländskes stånd och läger i Sundet gifver oss något eftertänkande». Och Dureel skulle därför icke blott framhålla för danskarne, hurusom utan deras medgifvande de holländska örlogsskeppen visst icke understodo sig att fara längre och att Karl X såväl som andra väl insågo det, utan ock ytterligare öfvertala dem med alla för handen liggande skäl att »förmena de holländske stånd och läger i Sundet, så ock passage med örlogsskepp därigenom och in i Östersjön, eftersom de ock igenom andre hafva låtit oss därom förvissa och holländarne sig med ingen skälig orsak exkusera kunna, alldenstund i Västersjön ingen osäkerhet är på färde, och vi vele kontribuera vår åhåga därtill, att med Östersjön ingen nöd eller fara hafva skall».

Redan följande dag, d. 18 juli, äfven från Wolgast, sände Karl X åter en skrifvelse i samma anda:[2] »Vi förnimme af kapten Klas Ugglas berättelse, att I vid hans resa genom Danmark

[1] Schoutbynacht Cornelis Tromp var född 1629, således nu 26 år gammal; han hade varit med i det engelsk-holländska sjökriget 1652—4, i hvilket den gamle Martin Tromp stupade, d. 10 aug. 1653.

[2] Båda efter riksreg. — Det var vid denna tid Bonde anlände till England för att börja sin underhandling (h. II, sid. 37). Man jämföre med dessa orderna till Dureel ock Karl X:s bref och order dels till residenten i Haag Harald Appelboom, nämligen först memorialet d. 4 apr., dels instr. af s. d. för Gustaf Sparre, hvilken som utomordentligt sändebud anlände till Haag i juni, vidare till Appelboom d. 19 och 26 maj, 16 juni, 7 och 22 juli, 13 aug., 30 sept., allt om att hålla holländarne vid godt humör, hindra en förening emellan Holland, England och Danmark, underrätta dessa makter om de rättmätiga orsakerna till polska kriget, förekomma örlogsskepps utsändande till Sundet och Östersjön, arbeta emot och sondera om det så mycket omtalta holländsk-polska förbundet, äfven så det holländsk-brandenburgska. *(Hollandica.)* Jfr Fries: Sv. och Nederland.

icke hafver varit där, útan på Edra gods i Halland. Nu såsom detta oss icke litet förundrar och att I vid denne tid, där så många emergentier kunna uppväxa och så margfallige makinationer äre på benen, såväl af de polniske som den holländske sidan, att förleda Danmark till vår desavantage, icke hafver förtöfvat i bem:te Danmark och där invigilerat vår tjänst och intresse, enkannerligen efter I hört holländarne vara till verke att sända en flotta i Sundet; alltså är vår vilja och allvarliga befallning att oförtöfvadt begifva Eder dit kongen är och följa hofvet efter, sägandes Eder sådant vara anbefalldt, efter I hade ifrån oss några order till förrätta, som utan tidsspillan tjänte kongen i Danmark att insinueras, då I hafve att penetrera, huru stark den holländska flottan är, hvar densamma ligger, så ock om kongen i Danmark är om dess ankomst tillförene adverterad, jämväl ock om några flere skepp förväntas efter, och hvad rätta intentionen med bem:te flotta vara må, anten att i Sundet afse våre aktioner i Östersjön eller taga sig där konvojen an eller att helt och hållet slå sig till kongens i Polen parti, adviserandes sådant till vår och riksens flotta, som vi hafva befallt att hålla Östersjön, anten I legen en farkost därtill eller, det vi se helst, upphandla i Sundet en galiot, som städse löpa kan med rapporterna. Men det I enkannerligen har att förrätta, är detta, att I med moderation representera konungen och hans råd, oss hafva förnummit den unge Trompen vara med några örlogsskepp kommen i Sundet. Nu (som) detta är mot Danmarks eget intresse till Sundets och Östersjöns säkerhet och det löfte, som oss igenom Eder gifvet är, att inga holländska örlogsskepp skulle komma i Sundet, utan att konungen ville befalla sina ministrar i Holland tillvarna detsamma att hålla sig med sine örlogsskepp ifrån merbem:te Östersjön, (så) visste vi (eljest) intet, hvad vi därom tänka skulle; allenast och efter vi hade den konfidens, att emot Danmarks vilja och vetskap vore skedt, det Trompen således hade däran kommit, ville vi förmoda, det bem:te Tromp begifver sig med sine skepp därifrån och tillbakars igen. Hvar sådant öfver förmodan

icke skedde, skulle det hoppet, vi hafva fattat om närmare konjunktion med Danmark till Östersjöns försvar och säkerhet, mycket blifva förklenadt».

Dureel inberättade från Helsingör d. 28 juli för Karl X, hur han såg den holländske amiralen »karesseras» af danskarne och hur holländarne i öfrigt där höllos i bästa humör, samtidigt med att han själf rönte den tydligaste misstro. Anländ till Köpenhamn, begärde han, d. 30 juli, å sin konungs vägnar, att danskarne ville förmå Tromp återvända, så framt något hopp om närmare allians skulle finnas mera[1], hvartill de vid tillfället blott kunde svara med att hänvisa till hvad som redan åtgjorts i saken genom gesandterna i Haag,[2] med tillägg, att om något större antal holländska örlogsskepp sökte passera Sundet, det ej skulle kunna ske utan genom våld. Med kanslärn talte Dureel ock om Canaziles och det förbund till Polens hjälp, som denne sades här vilja bringa till stånd, och förehöll honom häremot, hurusom Holland ej vore något att lita på och Polen i alltför slätt tillstånd att något bygga uppå, hvartill kanslärn svarade med en försäkran, att med sådant förbund blefve heller ej något af för Danmark. »Mig är ej möjligt penetrera vidare», skref Dureel till konungen,[3] för hvilken han några dar senare kunde inberätta, att Canaziles var dädan rest. Sedan han d. 10 aug. åter varit hos kanslärn och drifvit på svaret på sin senast, d. 30 juli, gjorda hemställan,[4] afgick till gesandterna

[1] Dureel till konungen d. 4 aug. Det var hos kanslärn han sålunda remonstrerade, och denne sade bl. a., att i Haag de danske gesandterna fått till svar, att det blott var 3 à 4 skepp, som voro gångna åt Sundet, och att de väl ej väckte någons ombrage. Men så hade hela eskadern kommit, innan konung Fredrik visste af någonting, och nu önskade man dem hädan. . . . »Så mycket mera längta de här att perfektionera den traktaten af allians, om hvilken E. M:t har gifvit dem försäkring», säger han till sist i sitt bref.

[2] Äfven den 16 juli hade skrifvits till danska gesandterna i Haag om att holländska örlogsskepp ej må komma åt Sundet etc. (Becker I.)

[3] I ett andra bref af den 4 aug.

[4] Dureel till konungen den 11 aug.

i Haag åter en skrifvelse från konung Fredrik af d. 12 aug., i samma anda som förut, att Tromp måtte återkallas och att ej flera skepp måtte komma.[1]

I själfva verket blef Canaziles mycket kyligt mottagen i Danmark.[2] Men från Holland väntade man redan nu några utskickade komma för att handla med Danmark om »närmare konjunktion efter desse tiders tillstånd».[3]

Fram i aug. och äfven sept. hördes rykte om ankomsten af nya holländska örlogsskepp, nämligen först 4, sen 16 stycken under Opdam,[4] hvaremot Dureel naturligtvis gjorde

[1] Becker I. — »Halvt på Skrømt» blott sägas dessa bref till gesandterna i Haag ha skrifvits. (Gigas, l. c.) — Vid en konferens med alla tre de nämda kommissarierna d. 13 aug. var ock den närmare alliansen något på tal, hvarvid rikshofmästaren förklarade, det konung Fredrik stode fast vid sin förra resolution. — Aitzema VIII, sid. 419 ff: Sedan från Heinsius (se ofvan sid. 28, noten) kommit underrättelse om Karl X:s företag, föreslogo Hollands ständer, att man borde sörja bättre för Östersjöns och handelns säkerhet (dat het interest niet con leyden, dat de geheele Oost-Zee souden komen in handen van een, maer dat se behoorde te blyven gelyck het was), att fördenskull flera skepp borde afgå till Sundet utom de 8 under Tromp, som nu voro där, nämligen att ännu 16 stycken måtte ditskickas, under Opdam. Sedan var denna fråga ofta före, men ingenting blef mera af det året; tiden vardt för långt framskriden. En instruktion i 9 punkter för denna Opdams sändning uppsattes (Secr. Resol. d. 1/11, 2/12 aug.) med detaljerade förhållningsorder. Äfvenså påtänktes en extra beskickning till konungen af Danmark, och instr. för den uppsattes ock (Secr. Resol. d. 2/12 aug., Aitzema VIII, sid. 421; Wicquefort, II). Ambassaden skulle diplomatiskt kooperera med Opdam. Men häraf blef heller intet mer af förrän längre fram, följande år, ehuru den närmast följande tiden, i sept. t. ex., allt fortfarande på allvar det taltes därom och om Opdams afresa. (Secr. Resol.)

[2] Fridericia; Gigas.

[3] Ett af Rigsraadsbreve, d. 24 aug. 1655, lyder: Eftersom förmodas, att från Generalstaterna skulle komma några utskickade med fullmakt att traktera om närmare konjunktion efter desse tiders tillstånd och det ville falla för långsamt och besvärligt att tillkalla alla riksråden därför, så beslöts att hvad af dem från Själland och Skåne åtgjordes, skulle aktas lika godt . . . . (Rigsark. i Köpenh.)

[4] Dureel till konungen d. 11, 17, 18, 24 aug., 1, 8 sept.

sina hemställningar som förut, »med moderation», och ännu en gång, d. 22 aug., skrefs till Charisius och Rosenvinge, att dessa skepp ej måtte komma.[1] Men eljest bekymrade sig konungen blott ringa om politiken, sade Dureel, och lämnade allt att skötas af rådet. Om rustningar eller något, som tydde därpå annat än möjligen till försvar, hördes fortfarande intet oroande för Sverige; sitta i lugn och ro föredrogo danskarne helst, trodde han ännu vid denna tid.[2]

Emellertid hade Karl Gustaf ryckt fram i Polen och vunnit stora framgångar, hvilka snart följdes af nya större. Underrättelserna härom nådde ock till danskarne och hade på dem sina verkningar. Till en början hade ju Dureel funnit dem mer benägna för alliansen med Sverige, såsom han skref d. 4 aug.; fjorton dar senare[3] hette det i bref till Karl Gustaf: »hela Danmark är i största ångest öfver E. M:ts progresser i Polen och fruktar, att E. M:t aktar sig häråt, när allt är färdigt där;» och åter sex dar härefter sade han sig tycka märka, att man ej blott var betänkt på att hålla fast vid förbundet med Holland, utan ock att förnya det

[1] Becker. I.

[2] En konung Fredriks skrifvelse till rådet d. 29 juli handlade om bekommande af extra medel till flottans utrustning »i desse vanskelige tiders utseende»; rådets svar fram i aug. tillstyrkte tullens förhöjning å utförsel af varor. »Och eftersom högeligen är att befara», heter det vidare, »att våra nabors armatur till lands och vatten, så ock deras progresser skole gifva dem anledning oss att öfverfalla, hafve vi vidare betänkt till landsens defension fast endaste medel vara, hvarmed för ögonen sväfvande perikel, näst Guds nådiga bistånd, kunde förekommas, nämligen sådan kredit att erhålla, hvarmed medel kunde samlas till att göra motstånd och landen att konservera». (Rigsark. i Köpenh.; jfr Dansk Magazin 3 R. IV B.) Skeels dagbok talar äfvenledes om rustningar, bl. a. af flottan, för defensionen, och om medels anskaffande, under dato d. 21 juni, 8, 9 juli, 10, 11 aug.

[3] Dureel till konungen d. 18 aug. Den 17 aug. skref han: »Danmark är bekymradt om sig i denna konjunktur; — — — öfver E. M:ts märkelige progresser äro de mest bekymrade, de konfundera mestadels deras rådslag, så att de till egen defension förhindras att begynna något».

samt att man vände sina tankar också åt England; krigsfartyg mönstrades och krigsfolk exercerades öfverallt, men nytt folk värfvades endast obetydligt. Så fortfor det i Danmark något in i sept.; då hörde Dureel talas ock om generalmönstring och värfning af ända till 14—16,000 man, om den adliga russtjänstens iordningsställande, bidrag i penningar till kronan från adeln och mantalspenningar af andra ständer. Hufvudsakligen i defensivt syfte troddes dock allt detta ske. Men då underrättelsen inlopp, att svenskarne lågo utanför Danzig och togo tull[1], skref Dureel, att »Danmark så när hade fått slag»; och där taltes då mycket om off- jämte defensivkrig. Det syntes, som en resolution om krig med Sverige var nära att blifva fattad. Men redan d. 8 sept. hade oron lagt sig; det släta tillståndet i Danmarks inre och ovissheten beträffande vännerna afkylde krigsifvern och minskade på de åt krig syftande åtgärderna. På defensionen arbetades dock starkt nog, bl. a. med att iordningställa fästningarna; medel anskaffades genom frivilliga insamlingar i Danmark, Norge och hertigdömena[2]. Någon fara[3] för krig från Danmark såg i okt. Dureel ej för Sverige det året, 1655.

[1] Den 8 aug. befalldes Vrangel med flottan gå till Danzigs redd och taga tuli. (Riksreg).

[2] En lista öfversände Dureel till konungen d. 21 sept. på Danmarks krigsmakt, sådan han funnit den då, nämligen till fots i Norge 8,000 man, Skåne och Bleking 4,000, Själland 2,000, Jylland 4,000, Fyen och Fehmern 4,000, tillsammans 22,000; till häst inalles 10,000 man.

[3] Dureel till konungen d. 8 sept. (tvenne särskilda bref): »Icke dess mindre (heter det i det ena) har man haft här så underlige, mångfaldige och uti apparansen skälige (oskälige?) och ifrige förslag, att jag stundom icke har visst att finna mig däruti och betviflat att (undrat om icke) dårskap och fataliteten skulle regerat dem.» »Förslagen till offension och defension (skrifver han i det andra) hafva stundom ock varit så mångfaldiga, att de själfva icke hafva visst, hvad de hafva velat, och alltid varit ytterligare än själfva makten, så att under stundom, särdeles desse 14 dagar, man intet har kunnat annat se, utan där vore resolutionen tagen att föra krig på Sverige. Om rådslagen icke särdeles förändra sig, så kan man dock — — — icke annat se, än

Något längre fram i sept. ladè sig ock bekymren öfver tulltäkten vid Danzig, utom hos konung Fredrik och hans likatänkande, som det vill synas. Den danska adeln, som hade att fröjda sig öfver en riklig skörd detta året, kunde lättare och till högre pris afsätta sin spannmål, inom landet, då den svenska tulltäkten vid Danzig fördyrade den utländska, helst som konungen och det adliga rådet ock lagt införseltull på den utländska spannmålen. Men häröfver klagade borgerskapet, förstås.[1]

Intet hade emellertid ännu kunnat göras vid den närmare alliansen, ehuru Dureel under förra hälften af sept. redan bekommit de mer detaljerade föreskrifterna därom[2]. Fredrik III var bortrest ur Köpenhamn liksom också en stor del af rådet, däribland både rikshofmästaren och kanslärn. Med några hade Dureel då och då talat därom, hade vid ett tillfälle äfven kommit till tals med rikshofmästaren, hvilken »lät sig det mäkta väl behaga» samt sade, att Ove Juel hade blifvit befalld resa till Karl X i och för den saken[3].

I början af okt. kommo de tillbaka, och kort därpå blef Dureel kallad att sammanträda med rikshofmästaren och kanslärn[4], hvilka å konungens vägnar då nämde, att man af ett Karl X:s bref, nyligen bekommet, förnummit, det han fortfarande tänkte på en allians med Danmark och befallt Dureel något därom att proponera, samt bådo, att han alltså nu ville draga fram med det, eftersom de å sin sida också hyste fortfarande samma benägenhet. Dureel svarade med att hänvisa till, hvad han förut muntligen i ämnet förebragt, och

att Danmark förblifver intra terminos defensionis, åtminstone till dess man här kan afse, hvad med Nederland blifver slutet.»

[1] Dureel till konungen i sept.

[2] Nämligen genom konungens bref från Kolo d. 18 aug., därmed ock följde punkter till ett alliansprojekt, såsom ofvan i förbigående nämdes och hvarom nu strax nedan.

[3] Dureel till konungen den 12 sept., till rådet d. 20 sept.

[4] De voro redan före bortresan från Köpenhamn utsedde att å rådets vägnar handla med Dureel om alliansen (Dureel t. kon. d. 21 sept.)

nämde, att Karl Gustaf helst ville från Fredrik III höra något om villkoren och grundvalen för en blifvande allians. Gersdorf åter uttryckte än en gång danskarnes önskan, att från svenska hållet början måtte göras; och sedan Dureel därpå också på sitt vis uttryckt önskan, att de danska kommissarierna började, samt desse härtill svarat med att undskylla sig och begära uppskof på 8—10 dagar, då flera af rådet kunde komma med i konferens, så — åtskildes man för den gången[1].

Å ingendera sidan ville man gärna göra början till alliansförslaget, utan hvardera bad den andre att göra det, nu ungefär som i juni och juli.

Karl X, med tankarne på Fredrik III:s muntliga och skriftliga svar i juni samt äfven hvad Dureel något senare berättade om de danskes vid tillfällen yttrade benägenhet för en allians, skref från Kolo d. 18 aug.[2]; »Mädan vi se, Magnus Dureel, de danske urgera där på, att de måge komma till en närmare allians med oss, fördenskull och efter vi finne skäligt att också förstå där till, dy hafve I fuller först att förnimma, hvad conditiones de inklinera till. Men hvar de icke vela ut därmed, då föreslå dem desse bifogade muntligen, den ene efter den andre, anten på en gång eller åtskillige, som I finne bäst, tesmoignerandes vårt allvar att komma där med till ändskap. Och såsom vi om quanto subsidii i skepp och folk intet kunna determinera, alltså hafve I till att informera Eder om de danskes mening här uti, med förmälan att vi till allt det vele förstå och oss förklara, som Danmark på sin sida gör och resolverandes varder. När vi nu erfara deras mening öfver det ene och andre, jämväl vi se konditionerne vara således fattade, att vi därtill förstå kunna, vele vi låta dem in forma uppsätta och deputera någon af vårt och riksens råd, som sluter däröfver. Emeller-

[1] Dureel till konungen d. 11 okt.

[2] Danica. — Jfr skrifvelserna till Bonde i England d. 13 aug., 30 sept., h. II sid. 45—46 (noten).

tid hafve I desse punkter att negotiera, det bästa I kunna, och låta oss veta, hvad håg på den danske sidan till en sådan allians är.[1]» Ett nytt kreditiv till konungen i Danmark sändes Dureel ock härmed, för den händelse han skulle finna nödvändigt framlämna det, innan något åtgjordes i alliansverket.[2] Punkterna, som medföljde voro sex till antalet, de fem första uti form och innehåll lika med de motsvarande uti det projektet, som vi nedan skola meddela, och punkt 6 densamma som dettas p. 9[3].

---

[1] De finnas i riksreg. för d. 20 aug. Det nya kreditivet, dateradt Kolo d. 18 aug., löd i hufvudsak sålunda: »— — Eftersom vi hafva för godt och nödigt funnit att låta igenom vår resident hos E. K. anbringa några ärenden, som vi skatte till bägges vårt och vårt rikes gagn och bästa att tjäna och lända, fördenskull är till E. K. vår nabovänliga begäran, att E. K. ville städja bemte vår resident för sig och ställa fullkomlig tro till allt det å våre vägnar han proponerandes och förebringandes varder — — —» (Rigsark. i Köpenh.)

[2] I egenhändigt postscr. ålägger konungen Dureel att, »emedan Danmark ock skall ombrageras eller taga pretext att chokera sig öfver det, att jag vid Danzig låter taga tull», upplysa om, hur staden esomoftast blifvit med godo uppmanad att i kriget förhålla sig mot konungen af Sverige så, att denne ej tvingades gripa till hårdare medel, men att densamma det oaktadt endast sökt se tiden an till sin fördel, hvarför konungen, till att göra slag i saken, och i anseende af »de kommoditeter som uti krigstid af en sådan stad helst kan desidereras», sändt sin flotta dit. »I måste vid närvarande konjunkturer af saken», slutar P. S., »icke begifva Eder från det danska hofvet, och där I flitigt vigilera i min tjänst, skall jag sådant veta estimera.»

[3] En order, daterad hufvudkvarteret vid Rodozice (Malegost) d. 9 sept. (i riksreg. allenast befintlig, på tyska affattad, den enda på detta språk bland orderna till Dureel och hvilken antagligen aldrig kommit fram eller ens afsändts) ålägger Dureel omigen att, särskildt med anledning af Kurbrandenburgs allians med Generalstaterna, den han i något sitt bref kort förut skulle omnämt och hvilken såväl för Danmark som Sverige »in regard der Ostsee zu nicht geringem prejudice gereichen würde», med tjänliga medel och på lämpligt sätt söka hålla konung Fredrik »i godt humör och förtroligt naboskap» gent emot konungen och kronan Sverige och för det ändamålet ge till känna Karl X:s benägenhet att vid desse tiders konjunkturer träda i närmare författning med

Man ser häraf, bl. a., hur gärna Karl X ville undvika att synas angelägen om den närmare alliansen med Danmark, hvilken han dock önskade, och helst såg, att han och konung Fredrik häri möttes på halfva vägen. Danmark borde ju lika mycket som Sverige finna sitt intresse härvid, tyckte han.

I en tredje skrifvelse, från Krakov d. 30 sept.,[1] säger sig konungen med nöje förnummit, genom Appelboom, att de danske gesandterna i Haag opponerat sig mot den holländska eskaderns närvaro i Sundet, eftersom det visade Danmarks goda välvilja mot Sverige; det lände ju för öfrigt äfven till Danmarks eget bästa. Dureel skulle nu framföra, att det för Karl Gustaf varit mycket angenämt höra detta, och skulle sålunda och eljest, såsom förut, hålla danske konungen vid godt humör emot Sverige samt ådagalägga Karl X:s allvar att ingå traktat med honom »på det rum och ställe, som oss emellan till bägge sidors kommissariers sammankomst kan

konungen och kronan Danmark. I ingen af skrifvelserna till Dureel förut har Karl X rört vid detta förbundet mellan Holland och Brandenburg, hvilket, länge afhandladt, slöts den $^{17}/_{27}$ juli 1655 (jfr Puf., F. W., V: 21 ff.; Urk. u. Act. III, VII; Droysen m. fl.). Det var på annat håll, som han skänkte sin uppmärksamhet däråt. Vid underhandlingarna med de kurfurstliga brandenburgska sändebuden, först i Stettin under senare delen af juli och sen alltjämt under marschen den närmast följande tiden, fordrade han genom sina kommissarier, att Fredrik Wilhelm skulle afbryta förbindelserna i Haag, afstå från för Sverige prejudicerlige allianser, särskildt denna med Holland. Men kurfursten vägrade ju samtycka härtill, dref ifrigt på ratifikationen af sitt förbund med Holland och manade det att sända en örlogsflotta till Sundet, öfver hvilket allt Karl X till sist vardt mycket uppbragt. (E. Fries: Erik Oxenstjerna). I skrifvelsen till Coyet d. 19 maj 1655 (h. II. sid. 23—4) nämner han första gången om detta då omhandlade förbundet och befaller Coyet, förstås, att hos protektorn söka motarbeta det samt till den ändan höra efter, om icke han vore sinnad fördenskull träda i en närmare allians med konungen. Appelboom och Gustaf Sparre i Haag ha också haft i uppdrag att verka så godt de kunde mot denna sammanslutningen. (Jfr ofvan sid. 44 not 2.) Dureel däremot, så vidt vi kunnat finna, har vid danska hofvet intet åtgjort i denna saken.

[1] Danica.

blifva belefvadt», så snart man förnummit de danskes tankar om de insända punkterna. Vid konferenserna skulle emellertid Dureel se till, att konungen blef tillfälle förbehållet att göra de ändringar och tillägg, han önskade och funne nödiga.[1]

Den 30 okt. hölls åter konferens, hvarvid, utom Gersdorf och Sehested, också riksråden Axel Urup och Otte Krag deltogo. Dureel, som åter ombads att göra ouverturen, föreslog att början å båda sidor gjordes samtidigt och skedde »pari passu»; men som han enligt sina order ej fick i denna formfråga »vara svår», så öfvergick han snart till att punkt för punkt föredraga sitt alliansförslag muntligen, förbehållande sig att efteråt göra tillägg och beriktiganden. De[2] danske

[1] Den 11 okt., från Kasimir vid Krakov, skref Karl X åter till Dureel: »Vi tvifla intet, det I ju yrka och drifva därpå, att kungen i Danmark må forderligast förklara sig uppå de artiklar till alliansen, som vi honom genom Eder hafva låtit föreslå, styrkandes honom att intet lida någon holländsk flotta i Sundet, som kunde läuda oss såväl som honom själf till men och prejudis». Kejsaren sades redan då skola hjälpa Polen, men konungen trodde det ej; det sades ock, att han var betänkt på att söka egga en och annan makt mot Sverige, däribland Danmark. Dureel befalldes göra efterforskningar därom och hindra, hvad han i den vägen kunde förefinna. (Danica.)

[2] Under senare hälften af okt. hade Dureel vetat berätta om täta sammankomster och öfverläggningar i rådet dels angående själfva alliansens innehåll, dels modus conferendi (»— — — hvartill jag förnimmer så åtskillige meningar falla, att de icke så hastigt kunna komma till resolution», skref han d. 27 okt.), äfvensom att Ove Juel var påtänkt för en beskickning till Karl Gustaf. Också månaderna förut hade i rådet öfverlagts om denna allianstraktaten. — Jfr hvad Fridericia säger: Hollands vacklan hela året 1655 och fram på året 1656 bestämde Danmark; Dureel lånade man därför dock något gehör, ehuru under stark misstro. Karl Gustafs segrar i Polen verkade i Danmark oroväckande och aflägsnande från Dureels förslag. Konferenser höllos emellertid med Dureel från okt., men man var ej böjd för att kasta sig i Sveriges armar, man ville draga ut på tiden. — Vi tillägga: Ove Juels några gånger här omtalade beskickning till Karl X Gustaf afsåg tydligen att bereda sig tidsutdräkt, tills något mera visst från Holland kunnat erhållas. Dureel själf kunde ej undgå att fortfarande lägga märke till denna misstron: »Min negotiation har man i begynnelsen och bortåt och ännu hållit suspekt». (Till kon. d. 27 okt.)

kommissarierna togo Dureels andraganden ad notam, drogo sig tillbaka för att öfverlägga, återkommo och sade sig vilja inhämta sin konungs tankar samt därpå ge svar. Sedan Dureel framfört å sin konungs vägnar ett tack för, hvad danska regeringen gjort till att hindra den väntade örlogsflottans ankomst och till detsamma fogat Karl Gustafs uttryckta önskan att vid tillfälle kunna bevisa Danmark någon gentjänst och vänskapstjänst, så slutades denna konferens.

På konferensen d. 3 nov. lämnades å båda sidorna *allians-förslag*, ett skriftligt af Dureel, muntligt af danskarne och upptecknadt af honom. Dureel, som till de 6 af konungen öfversända lagt tre punkter,[1] talade väl något om afsägande af andra, prejudicerliga allianser, men ville ej den gången mycket yrka därpå vidare; det förnämsta syntes honom vara ännu att sondera stämningen. Danskarne svarade något till hvar punkt särskildt i det svenska och tillade några punkter. Det svenska projektet bestod såmedels af 9, det danska af 12 punkter.[2] Båda voro i hufvudsak tämligen

[1] Dureel t. kon. d. 10 nov. (Oxenstjernska saml.): »— — — och på det E. K. M:t måtte blifva så mycket friare att traktera, tillägga eller fråntaga, ty har jag tillagt 2—3 punkter.»

[2] Det *svenska* förslagets punkt 1 lydde: »att den ene allierade skall söka och befordra den andres gagn och bästa, skada och fördärf efter all möjlighet afvärja med den makt, som framdeles om skall förenas». — Är lika med motsvarande p. i det *danska* förslaget. — Den *svenska* p. 2: »skall den ene vara förpliktad att försvara den andre uti Sveriges och Danmarks riken resp. mot alla och enhvar, som dem fientligen månde antasta». — Är också likalydande i det *danska*, blott med tillägget efter Danmarks af ordet *Norges*. Den *svenska* p. 3: »skola inga främmande örlogsflottor tillstädjas att komma in i Östersjön, så skola ej heller andra vid bemälte Östersjön boende hafva örlogsflottor förutan Sverige och Danmark.» — Är likalydande i *danska* förslaget, där p. 5; p. 3 *danska* lydde: »att Östersjön mainteneras uti säkerhet och rolighet, trafiken oturberad och ograverad som tillförne. Skulle någon främmande makt sig understå trafiken och kommercierna där att turbera, skulle bägge allierade det afvärja och dämpa med samma makt, som om förenas kan.» Den härefter följande p. 4 i *danska* proj. har ingen motsvarighet i det svenska; den låter: »att eftersom osäkerheten i Östersjön med detsamma och ifall bägge potentater träda till-

öfverensstämmande, ehuruväl en del stora skiljaktigheter funnos.[1]

hopa förorsakade oro och osäkerhet i *Nord- och Västersjön* kring H. M:t af Sveriges och Danmarks land, då skulle ock bemälte makt därtill employeras och alliansen så vida lända till Nord- och Västersjöns försvar, intill dess Östersjön komme i rolighet igen.» — Punkt 4 i *svenska* förslaget: »när någondera, som sagdt är, blir fientligt antastad, skall den andre . . . månader därefter, sedan han därom blir averterad, hjälpa den som anfalles med — — — soldater och — — — skepp, om de behöfvas och begäras.» — Motsvaras af *danskarnes* p. 6: »där som någondera af de allierade således antastas, så skall den andre göra sin bundsförvant assistans uti tre månader, och efter deras förlopp skall assistansen ske på dens bekostnad, som den söker och behöfver, med så många skepp och soldater som fordras.» — P. 5 i *sv.:* »detta förbundet skall ej prejudicera hvars annars höghet, rätt och rättighet uti hvad helst det måtte bestå; sedan skall ej heller göras någon allians med andra angående Östersjön till den andre bundsförvantens prejudis, utan där någon vore gjord, renuncieras.» — Denna har partiel motsvarighet i det *danska* projektets p. 7, som låter: »desse traktater skola icke prejudicera någonderas höghet, rätt eller rättighet eller de traktater, som med andra tillförne äro upprättade». — I den *svenska* p. 6 stipuleras, »att de Stettinske och siste Brömsebroiske pacta uti alle sine klausuler resp. hållas odisputerlige utan någon deduktion och restriktion, således hvad angår svenska besväringsfriheten (frihet från allt slags besvär) i Sundet.» — Motsvaras af p. 8 hos *danskarne:* »de Stettinske och Brömsebroiske siste pacta blifva uti deras vigore alldeles utan ofunderad explikation eller restriktion med certifikationernas uppriktiga bruk, särdeles svenska tullfriheten i Sundet anbelangande. Så skall ock den ene herre, hvad den andres person och regering etc. kunde lända till skada, afvärja och förhindra.» Det *svenska* förslagets p. 7: »skulle någon potentat i religionen söka anställa någon inkvisition eller reformation, så att desse nordiske konungariken därigenom utsättas för någon fara, skall det förekommas». — Likalydande med p. 9 i *danska* förslaget. — Den *svenska* p. 8: »Finge den ene eller andre allierade eljest fejd, så skall den andre dock icke vara sin bundsförvant förhinderlig, utan fast mera söka haus avantage.» — Punkt 11 hos *danskarne:* »Finge den ene eller den andre extra dictas causas fejd, så skall den, som freden njuter, först interponera sig och söka bilägga den, men där det icke hjälper, skall dock den andre allierade icke

[1] Dureel t. kon. d. 10 nov., P. S.: »Differentien är icke så stor, att den ju vid själfva traktaterne kan afhjälpas.»

Danskarne framhöllo, i p. 3, med styrka sin fordran på trafikens och kommerciernas i Östersjön ostörda lopp nu och framdeles, i punktens senare del särskildt och uttryckligen mot främmande på ett sätt, att det för den svenska sidan ej kunde annat än låta behagligt, eftersom ju den t. ex. ock kunde gälla emot Holland. Men punkten, i sin förra del, synes nästan som med en udd riktad emot Sverige och den nyss begynta svenska tulltäkten vid Danzig samt annanstädes däromkring. En udd låg kanske ock i p. 8, som kunde syfta på Korf. Ulfeld. Samma fordran på lugn och säkerhet utsträckte de i p. 4 till Nordsjön och dess delar, Skagerrack och Kattegat. Norge med Bohuslän, Halland, Danmark självt, vidare Island och Grönland lågo ju därinvid eller därbortåt, och med osäkerheten i Östersjön följde gärna dylik här, som då ock behöfde lika mycket tillgodoses, tyckte man. De ville ock, att jämte Danmark äfven Norge uttryckligen nämdes i fördraget vid tal om det ömsesidiga försvaret (p. 2), och ville ha England och Holland med i alliansen, om de båda republikerna det önskade (p. 10).

Det svenska projektet framhöll med styrka sin fordran på noggrant iakttagande af de gjorda stadgandena om den svenska tullfriheten (p. 6); om maan- och pondsedlar förekom i intetdera projektet något; därom har för öfrigt äfven vid själfva förhandlingarna endast föga förefallit. Det fordrade vidare, likaledes med styrka, i p. 5, dels att den ene ej måtte hädanefter ingå med främmande makt någon allians angående Östersjön, ländande den andre bundsförvanten till prejudis, dels att, ifall sådan redan skulle hafva blifvit sluten, den

vara sin bundsförvant till någon prejudis eller hinder, utan fast hellre söka hans gagn och bästa.» — Den *sv.* p. 9: »alliansen skall vara i — — — år, och efter deras förlopp stå fritt densamma med bägge sidors samtycke att prolongera.» — Lika med p. 12 hos *danskarne*. Utom de redan anförda pp 3 och 4 hade de en tredje punkt utöfver det svenska proj., nämligen *deras* p. 10: »eftersom trafiken i Östersjön har stor gemenskap med den i Västersjön, så skall till dess säkerhet i Östersjön bägge republikerna England och Nederland inviteras och stå fritt att participera och inneslutas i denna traktat.»

måtte uppsägas; i det danska projektet (p. 7) däremot voro orden lagda så, att det förbehållet gjordes, att denna alliansen ej finge »prejudicera de traktater, som med andra tillförne äro upprättade»; om dem hädanefter yttrades intet alls här.

Öfverensstämmelserna voro: Båda önskade denna alliansen defensiv, ej riktad mot någon nämd. Mot »alla och enhvar, som dem fientligen månde antasta», och inom Sveriges och Danmark(-Norges) riken inskränktes det ömsesidiga försvaret — af landområdena — enligt p. 2 (hos båda). I öfverensstämmelse härmed stod den stipulationen, att båda främst förbinda sig till att söka och befordra hvarandras gagn och bästa, men skada och fördärf efter all möjlighet afvärja (p. 1 hos båda). En kardinalpunkt — för Karl X — och den förnämsta i hela denna traktaten var den, som talte om, att inga främmande örlogsflottor skulle tillstädjas komma in i Östersjön och inga andra vid bemälte sjö boende där få hålla örlogsflottor utom Sverige och Danmark. Men eget nog voro dessa stipulationer i intetdera projektet kategoriskt utan helt villkorligt affattade[1] (p. 3 i sv., p. 5 i danska). Den höghet, rätt och rättighet hvardera ägde, »uti hvad helst det måtte bestå», fingo härmed ej bli något ändrade, men snarare bekräftade (p. 5 och 7 resp.) Till det nämda ömsesidiga försvaret, inom Sverige och Danmark(-Norge), föreslogos å ingendera sidan någon specificerad makt eller några medel. Den svenske punkten härom (4) lämnar rum för ett visst antal soldater och skepp, hvarom framdeles således skulle närmare kunna öfverenskommas, samt har tillägget: »om de behöfvas och begäras», en klausul den Karl X sen strängt höll på, som vi skola se. Han såg helst att Danmark ej rustade och hölle sig slagfärdigt, och ville väl då undvika ge det någon särskild anledning att stärka sig, till lands eller sjös. Det danska projektets motsvarande punkt (6) vill, att

[1] I den af de sex punkterna, som af Karl X öfversändes d. 20 aug., var formen naturligtvis alldeles densamma.

vid event. anfall assistansen sker »med så många skepp och soldater, som fordras», under tre månader, och sen på dens bekostnad, som hjälpen söker och behöfver. Till upprätthållande af de viktiga stipulationerna om främmande krigsflottor i Östersjön gjordes i intetdera projektet något förslag om makt och medel alls; men till fredande af handeln och trafiken där liksom i Nordsjön gjordes å den danska sidan förslag om en vederbörlig makt, hvarom dock den närmare öfverenskommelsen framdeles skulle träffas.

För den noggranna kännedomen af dessa alliansprojekt hänvisa vi till den ordagranna lydelsen uti samtliga punkterna.[1]

Så till vida de båda förslagen! Skulle det bli något vidare häraf eller skulle man blott komma att stanna därvid? Öfverensstämmelsen var stor, men stora voro skiljaktigheterna, delvis af en art, att de aldrig skulle kunna utjämnas.

De lågo i den punkten, som rörde prejudicerliga allianser med andra, Östersjön angående, och därmed sammanhängande; men därpå berodde i väsentligaste mån de främmande örlogsflottornas afhållande från Östersjöområdet. Beträffande möjligtvis redan slutna, så tänkte väl Karl Gustaf vid uppställandet af sin fordran om deras uppsägande fortfarande på de befarade kombinationerna Danmark—Polen och än mer Holland—Danmark(—Polen), ehuru han nog ej hade vidare anledningar antaga, det någondera af dem kommit till stånd än, och icke heller någon annan dylik, såsom t. ex. Danmark—Ryssland, Danmark—Brandenburg; och det hade ju det heller icke, som vi veta, så däri låg då egentligen ingen svårighet att öfvervinna de båda kontrahenterna emellan.

Danmarks förbund med Holland 1649 befanns väl prejudicerligt för Sverige,[2] men Karl X har nog ej tänkt att härmed

[1] Båda alliansförslagen finnas ock tryckta hos Becker I.

[2] Allmänt och långvarigt var bland svenskarne missnöjet, förtrytelsen med det samt gaf sig då och då till känna; jfr nedan hvad Dureel därom vid ett tillfälle yttrade; Coyet vid sina samtal i England anspelade också därpå (h. II, sid. 33).

begära få det helt eller delvis upphäfdt, icke heller det senare, af år 1653, mot England slutna jämte den s. k. Rescissionstraktaten, fast han ej tycks känt nogare till, hvad denna innehöll och hvad utaf Redemtionstraktaten (eller alliansen 1649) med den sistnämda blef upphäfdt; Redemtionstraktatens[1] upphäfvande var eljest naturligtvis ägnadt att i sin mån underlätta den svensk-danska alliansen. Men så har man, tycks det, å danska sidan uppfattat Karl X:s fordran i denna punkt. Har emellertid Karl X verkligen tänkt på *detta* sätt skilja Danmark från Holland, så var det utan tvifvel allt för mycket begärdt samt måste ock blifva omöjligt.

Hufvudsakligen var det de framtida förbindelserna, Karl X afsåg med sin fordran, hvilket ock framgår af den ifrågavarande punktens formulering. Då danskarne härtill intet svarade, så kan väl intet annat antagas, än att de därmed gåfvo uttryck åt sin föresats att ej ärna binda sina händer således, utan halla dem fria att, om och som de ville och behöfde sluta förbund framdeles med andra, främst med Holland, äfven om Sverige skulle finna sådant för sig prejudicerligt. Häri och i förslaget om Englands och Hollands inklusion lågo de svårt eller omöjligt öfvervinneliga motsatserna. Det kan ej antagas, att de båda sjömakterna skulle biträda en sådan allians, som den här projekterade beträffande Östersjön; och Englands flotta ville ju Karl X ingalunda utesluta, tvärtom hålla för den Sundet och det baltiska hafvet öppna[2] och påräkna dess hjälp vid behof. Och skulle alliansen göras för de båda sjömakterna, i. e. Holland, acceptabel, så blefve i och med detsamma det af Karl X åsyftade ändamålet därmed förtaget. Han gaf ju heller icke sitt samtycke till deras inklusion, såsom danskarne tänkt sig den, utan, till sist och på sin höjd,

[1] Jfr drottning Kristinas skrifvelser till danske konungen d. 17 maj 1651 angående Danmarks för Sveriges tullfrihet i Sundet prejudicerliga allians med Holland. (Bil. till »Beantwortung — —»).

[2] Se instr. för Bonde, h. II.

blott därtill, att de helt formelt, »honoris gratia och circa finem tractatus»,[1] kunde få bli inneslutna.

Efteråt är man ju oftast klokare. För oss vill det synas, som Karl X skulle dock åtminstone något lättare kunnat nå sitt mål, om han tidigare på året, våren-sommaren 1655, hos danska hofvet gjort förslaget till sin allians, och om han genast, utan så mycket sonderande och dröjande, framlagt några bestämdt affattade punkter, uti hvilka bl. a. han namngifvit de prejudicerliga allianserna, han önskade Danmark ej måtte ingå, samt i hvad afsikt han önskade så, vidare genast tillstått Englands och Hollands inklusion, om så begärdes, men blott »honoris gratia», jämte det han underrättat därom, att han med dessa bägge makter ville samtidigt också bilda en eller två allianser bl. a. för säkerheten i Nordsjön, däri Danmark, om det ville, kunde upptagas. Och med tulltäkten vid Danzig samt åtgärderna mot staden i öfrigt hade varit bäst att dröja, tills samtliga dessa allianser varit färdiga.

Hade Gustaf Sparre fått i uppdrag att ej blott lugna holländarne, utan ock, samtidigt med ett förnyande af de gamla förbunden, såsom sen skedde och som nu väl kunde af 1649 och 1653 årens traktater med Danmark m. m. ha motiverats, att göra ett tillägg, passande för tidsomständigheten, nämligen om handelns och sjöfartens ostörda lopp i Nord- som Östersjön, särskildt bortåt Preussen, så hade Generalstaterna möjligen gått in härpå, ty villrådigheten var ock bland dem stor, åtminstone reflekterat därpå, och hade då mindre oroats och mindre tänkt på flottsändningar m. m.; men hade de ej lugnats ändå tillräckligt, så återstod för Karl X att i en uppgörelse med England ha något att sätta emot den holländska politiken i slikt fall. Protektorn var ju liksom den engelska regeringen öfverhufvud tydligen gynnsamt stämd för det polska kriget och för en allians med Sverige, blott den ej var riktad mot Holland (eller Danmark).

[1] Jfr memorialet för Dureel d. 7 okt. 1656, punkt 2. Det i dettas punkt 3 gjorda medgifvandet om Hollands inklusion var så godt som betydelselöst. Härom nedan, kap. 3.

Hade Coyet och Bonde, i stället för att också så mycket höra sig för och framför allt i stället för att så hårdt och mycket yttra sig *mot* Holland,[1] tidigt framlagt några punkter med bestämdt innehåll angående Nord- och Östersjötrafikens försvar och bl. a. att Holland, såsom ju sedan medgafs, skulle få tillträda den, så hade Karl X möjligen ej blott fatt dem antagna, utan äfven kunnat förmå protektorn att gå in på en sekret art., däri denne, ungefär som skedde 1657, förklarat sig vilja sända till Sundet och Östersjön lika många örlogsskepp, som holländarne skulle kunna komma på tanken att göra, till att afvärja hvarje försök att hindra Karl Gustaf i hans företag; i en andra sekr. art. kunde Karl Gustaf lätteligen förbundit sig att icke mot holländarnes trafik på Preussen företaga något, som kunde göra dem så förtviflade, att de bragtes öfver till protektorns fiender, men ändå förbehålla sig rätt att upptaga en måttlig tull någon tid vid Danzig till sin flottas underhåll, och det i stället för att fordra subsidier, åtminstone så stora, från England, samt i öfrigt rätt att skaffa sig lydnad där enligt krigsreson. Danmark hade på detta viset blifvit mer isoleradt, sedan Holland skilts från det och i Östersjöfrågan sålunda balancerats af den engelska republiken, något som ju Karl X åsyftade. Holland var tvunget taga mycket hänsyn till Englands önskningar denna tid, och i Danmark visste man detta och fann sig skyldig rätta sig därefter.

Den hufvudafsikten, Karl X hade med sina underhandlingar i Haag,[2] London,[3] Köpenhamn, nämligen att lugna de resp. regeringarna, hålla dem vid godt humör så länge som möjligt, vid vänskap och godt förhållande till Sverige, borde väl ock så här lättare hafva ernåtts, äfven om ej allianserna

[1] Om Sveriges förhandlingar i London aug.—nov. 1655 se P. Kalling: Riksrådet Frih. Christer Bondes Ambassad till England 1655, från dec. och året ut samt 1656, h. II, sid. 46 ff.

[2] Jfr orderna till Appelboom och Gustaf Sparre (sid. 44 not. 2).

[3] Jfr den sekret. instr. för Bonde d. 15 juni, punkt 1. (h. II, sid. 44. noten.)

blifvit slutna. Hans bemödanden vid danska hofvet särskildt gällde, som vi ock sett, i hög grad att förmå Danmark sitta stilla, ej hjälpa Polen och ej anfalla Sverige, då han för sin del beslutit hålla freden. En underhandling kunde han redan på denna grund å ingen af de nämda orterna under sitt krig i Polen umbära.

Sökte han emellertid således här och hvar sondera, så blef han, såsom det nu gick, i stället själf mer sonderad och fick föga veta; sökte han undvika ombrage och inge lugn, så väckte han tvärtom genast oro och misstankar, i Danmark med fordran på de prejudicerliga alliansernas afsägande, där som i Holland genom de okloka attackerna på Danzig och dess trafik och sina sökta förbindelser med England, i England genom anbuden om förmåner framför holländarne i Östersjötrafiken och i allmänhet genom sina gesandters antiholländska uppträdande samt sin oförbehållsamma begäran om 20 örlogsskepp eller visst i penningar.

Ty då han, som nämdt, i förslagen till allians med Danmark undvek stipulera någon viss makt, så var det hans mening att från England bekomma det, som till Sundets spärrning behöfdes, och vid underhandlingen i London glömde han ej att specificera den hjälp han fordrade; synnerligen fyndig visade han sig att formulera sin engelska allians vid olika tillfällen för att lämpa sig efter protektorns och republikens fordringar, härvid alltid dock bibehållande i stadigt sikte sitt syfte med densamma.

Som nu, nov. 1655,[1] sakerna stodo, tedde sig utsikterna

[1] Om spanske ambassadörens yttrande skall ha vitsord, så voro nu utsikterna bättre än förut. Underrättelserna om Karl Gustafs framgångar 1655 kunde synas beveka danskarne till att förena sig med svenskarne och beveka Cromwell att från dem afvärja ett befaradt öfverfall, skref Rebolledo till Plettenberg d. 7 nov. (n. st.). Efter Krakaus fall (Czarnecki kapitulerade d. 8 okt.) började Dureel bearbeta de danske ministrarne, säger vidare Rebolledo, och hade hos dem mer öppet öra än tillförne. Gersdorf skall ha sagt Rebolledo, att det sätt hvarpå kejsaren lämnade Polen i sticket, gjort dem tvifvelaktiga och att Danmark, med sitt släta

alltså mörka för Karl X i de diplomatiska bemödandena vid nabohofvet och vordo så mer, allt som tiden fick gå, helst sen den holländska ambassaden till Köpenhamn hunnit anlända och begynna sin verksamhet, att »stärka modet» hos de danske. Sin fordran i punkten om de prejudicerliga allianserna formulerade han, i skrifvelse till Dureel den 21 dec., på ett diplomatiskt fintligare sätt, så att åtskillnaden mellan tillförne och hädanefter slutna däri försvann, men båda slagen kunde infångas i en och samma klausul.

Nu var väl emellertid nyfikenheten släckt hos de danske statsmännen angående Dureels ärende. Ej litet öfverraskade lära de varit öfver hans förslag till allians.[1] Några gånger har han vetat meddela om deras benägenhet för densamma, mera dock om sina grundade tvifvelsmål till dess möjlighet eller nytta någonsin, och det nu vid denna tid uttryckligare än i början. »Om alliansens nytta eller onytta tilltror jag mig icke döma», skref han; »att de så stricte och sancte skulle hålla den, kan jag emellertid icke rätt bringas till att tro». Att det ej skulle lyckas skilja Danmark från Holland, hade han redan förutsagt i medlet af okt.; »ju närmare alliansen med Sverige slutes, desto snarare kommer den att brytas af Danmark», tillade han.

Om de nyss anförda projekten underhandlades något den närmaste tiden efter deras aflämnande den 3 nov. Mest taltes fortfarande om andra prejudicerliga alliansers afsägande, hvartill danskarne ej ville samtycka. Att de i stället ärnade gent emot Holland noga iakttaga och efterlefva de ingångna förbindelserna, sade sig Dureel ytterligare tydligen kunna finna. De väntade alltjämt, förr eller senare, ett krig från Sverige,

tillstånd i fråga om beväpning, måste gå under i ett krig, om det begynte något utan snar och säker hjälp. Då Rebolledo, för Österrikes räkning, städse ej hade annat än ord att bjuda, så måste han höra, att Danmark, när allt komme omkring, kunde ha orsak nog till att sluta sig till Sverige; och härtill bidrog ju också, att dessa bägge riken voro protestantiska. (Gigas, l. c.)

[1] Fridericia.

»och den meningen är omöjlig att betaga dem»,[1] skref han d. 1 dec. Men fred fann han dem begifna för, mera än förut. Defensionen, hvilken mycket bekymrade dem, afsåg det obetydliga af rustningar, som förekom nu. På offensiven fanns ingen tanke, försäkrade han.

I nov.[2] hade han något uppehållit traktaten; riksrådens skingring åt olika håll samt konungens och drottningens afresa från staden tyckas vållat ytterligare uppskof samt afbrott på en tid,[3] och väntan på Karl X:s mening om det danska projektet gjorde väl sitt till. Intet nämnes om förhandlingarna under resten af året 1655 och något af det följande. Hufvuduppmärksamheten i Danmark var denna tid med oro riktad på den svenske konungens framgångar i Polen, tåg åt Preussen och på den emotsedda ambassaden från Holland. Man lär nu, slutet af 1655, gjort allt för att hetsa nederländarne.[4]

Vid slutet af nov. erhöll Dureel Karl Gustafs order från Krakov af d. 11 okt. att skynda på allianstraktaten äfvensom att drifva på den holländska eskaderns aflägsnande.[5] Då hade emellertid Tromp redan lämnat de danska farvattnen;[6] han afseglade den 17 okt. på natten mellan kl. 11 och

[1] »Man har så listeligen traktat därefter att få veta genom mine pretenderade vänner hos mig, om det vore E. K. M:ts allvar att traktera; jag har alltid refuserat deras opinion om någon invasion af svenskarne.» (Dureel till konungen d. 24 nov., äfven andra hans bref.)

[2] Ett kort sammanträde med rikshofmästaren ägde rum den 10 nov. (Dureel till konungen den 17 nov.)

[3] Dureel till konungen d. 8 dec.: »E. K. M:t kan jag i underdånighet från denne orten icke avisera något särdeles, så länge som konsilierna ligga här så godt som nere och man mera här är intent på E. K. M:ts aktioner i Polen än på egen säkerhet och defension.» — Redan strax efter det alliansprojekten blifvit utväxlade i början af nov. skingrade sig rådet, och konungen reste bort på jakt.

[4] Fridericia.

[5] Se ofvan sid. 54, not. 1.

[6] Jfr Secr. Resol. d. $\frac{20}{30}$ sept., $\frac{21 \text{ sept.}}{1 \text{ okt.}}$, att Tromp borde hemkallas, hans skepp uppläggas och folket aftackas.

21[1]. Ett rykte hade sagt Dureel, att till våren ärnade Generalstaterna sända hit en flotta på 48 örlogsskepp. —

Nu var då också andra akten spelad i dramat mellan de danske statsmännen och den svenske residenten i den danska hufvudstaden. Den tredje följde kort efter, betecknad genom nya personers inträde på skådebanan, hvilka snart skulle gifva handlingen en förändrad karaktär.

Ehuru tät postgången och kort vägen, hade dock Karl X ej genast kunnat bekomma några meddelanden om hvad som senast förelupit vid underhandlingen i Köpenhamn. I egenhändigt postscriptum uti skrifvelsen d. 12 nov. från Wissegrad klagar han öfver att på 9 veckor icke ha bekommit några bref från Dureel och att han alltså »ingen vetenskap hafver, hvad sig kungen uti Danmark uppå alliansen må förklarat hafva».[2] Något in i dec. dock hade han fått de önskade upplysningarna och de växlade projekten samt blef snart färdig med sitt svar. Sen det anländt, begynte, d. 8 febr., Dureels förhandlingar igen.

I Holland återkom man mot slutet af året till planerna på ett verksamt ingripande i förvecklingarna vid Östersjön, till vederbörligt iakttagande och skyddande af sina så viktiga handelsintressen därsammastädes, men i vida större måttstock än förut. I förra hälften af nov. 1655 hade man instruktionen färdig för den till Danmark afsedda beskickningen,[3] och mer än en månad förut hade Hollands stater sysslat med

---

[1] Ej synnerligen belåten var han med hvad expeditionen syntes honom hafva lagt i dagen om Danmarks hållning: »Tromp gifver ock Danmark skullen, att det ligger under en skepp med Sverige och att Danmark med slät reputation har fullgjort den traktat af allians, som gjordes i Haag anno 1649». (Dureel till rådet d. 5 okt.)

[2] Danica. Orsaken var, säger konungen, att, såsom han förnummit, »alle paketer, som skolat gå till mig, äro uppfångne och uppbrände». Han begärde nu nya meddelanden härom och fick så ock; Dureel sände projekten »in quadruplo», duppletter ock af brefven, t. ex. det d. 10 nov., med berättelsen om förhandlingarna. (En hel del kopior af de anf. all.-proj. finnas därför.)

[3] Aitzema VIII, sid. 492; den $^{6}/_{16}$ nov. är den daterad.

instruktionen för en beskickning till Karl X.[1] I dec. taltes där om att till våren utrusta och utsända en flotta på 48 örlogsskepp.[2]

---

[1] Secr. Resol., den $\frac{26 \text{ sept.}}{6 \text{ okt.}}$

[2] Aitzema VIII, sid. 439.

KAP. II.

I slutet af dec. anlände till danska hofvet som gesandt från det betryckta Danzig vice syndicus Schröder och stannade en liten tid. Från den kejserliga regeringen i Wien fanns ingen, och Dureel hade ej försport här några som helst eggelser emot Sverige från kejsarens sida. Det spanska sändebudet grefve Rebolledo verkade däremot ifrigt för ett danskt anfall på Sverige, men han kunde intet lofva, heller intet uträtta, då kejsar Ferdinand visade sådan obenägenhet därför.[1]

Från slutet af 1655 och under jan. följande år väntade man i Köpenhamn »med längtan» den i Haag beslutade holländska ambassadens ankomst.[2] De af riksrådet, som ej voro i Köpenhamn, ditförskrefvos för att traktera med densamma samt anlände ock så småningom. Man hoppades vid denna tid, såsom Dureel skref, att Karl Gustaf skulle »ha råkat i aktualitet med kurfursten af Brandenburg och alltsa därmed utmanat kejsaren och hela Romerska Riket och gifvit Holland ockasion att söka sin avantage. Dy Danmark icke heller skulle sitta stilla, ehuru väl af en och annan här icke spörjes annat än fredliga tankar . Och Ove Juel sades åter skola få begifva sig ut till Karl X och stanna som resident vid armén för att under förevändning af allianstraktatens fortsättande kunskapa och gifva akt på den svenske konungens förehafvanden[3]. Under senare hälften af jan.[4] anlände Fre-

[1] Hur rätt Dureel härvid dömde, ses af förhållandet mellan Rebolledo och danskarne nu. (Gigas, l. c.)

[2] Dureel till rådet d. 11 jan. 1656.

[3] Dureel till rådet d. 18 jan., 15 febr. 1656.

[4] Dureel till rådet d. 25 jan.

drik III, rikshofmästaren och en del af rådet till hufvudstaden, och andra förväntades dagligen.

Den 4 febr. höllo de holländska ambassadörerna[1] sitt högtidliga intåg i Köpenhamn. Härmed inkom då det afgörande momentet för Danmarks hållning, särskildt vid den nu förhänderhafvande allianstraktaten med Sverige. Den svenska tulltäkten utanför Danzig[2] samt fruktan att Danmark kunde sluta sig till Sverige hade omsider förmått Generalstaterna att fatta solidare beslut i sin nordiska politik[3]. Instruktionen[4] för ambassadörerna, i 31 punkter, daterad den 6/16 nov. 1655, löd på att föreställa Fredrik III oron vid Östersjön, försäkra honom, det Holland betraktade Danmarks intressen lika med sina egna härvidlag, sondera danskarne, stärka dem till vidmakthållande af tillståndet här som det var förut och att äfven göra något för ändamålet, mana dem till rustningar, ifall Danziger-tulltäkten fortfore, nämna att Holland jämte England ville förena sig med Danmark för bevarande af Östersjöns säkerhet och handelns frihet, begära att Fredrik III måtte med vänlighet se den holländska örlogsflottans ankomst och hjälpa till med hela eller en del af sin sjömakt, ifall aktion blefve nödvändig; Holland ville skydda honom för hvarje fara i anledning häraf. Mycket försiktigt voro ambassadörerna ålagda vid allt detta att gå till väga, och de skulle laga, att de finge sig meddeladt, hvad med Sverige underhandlades. Ändtligen skulle de ock förbereda en ny traktat mellan Danmark och Holland. Underrättelsen om fördraget i Königsberg(-Wehlau) jan. 1656 hade

[1] Deras kreditiv är dateradt den 29 dec. (n. st. antagl.) 1655. (Rigsark. i Köpenh.)

[2] Denna tulltäkt i och för sig kanske ej befanns så skadlig eller farlig i holländarnes ögon, men den visade, hvad Sverige kunde våga, och ingaf sålunda fruktan för vida värre i framtiden. (Fridericia.) — Samma kan måhända sägas ock om danskarne.

[3] Fridericia.

[4] Jfr Fridericia; Wicquefort, II.

till följd[1] någon modifikation i den anförda instruktionen[2], och i Haag fattades beslut om afsändande af en ambassad till Karl X.

Bland de till Köpenhamn anlända holländska ambassadörerna befann sig Konrad v. Beuningen; »hjärtat är godt men modet behöfver att stärkas», lär han vid ett tillfälle ha yttrat, och dessa ord kunna sättas som motto för hans verksamhet i Danmark från nu och långt framdeles. De tvenne andra voro Godard van Reede van Amerongen, »en god och ärlig man», intygar Dureel, äfven af danskarne högt skattad, samt Mattias Viersen.

Sedan de den 7/17 febr. haft audiens[3], började de holländska ambassadörernas operationer vid det danska hofvet[4]. Mest bekymrade visade de sig genast vara med anledning af hvad som här pågick syftande till Sundets spärrning och ville veta danskarnes afsikter härvidlag; men desse svarade i början blott helt undvikande. Då ambassadörerna nämligen sade Gersdorf, att de önskade veta hans tankar om sakernas tillstånd i Östersjön, så gaf han dem ett svar, tyckte de, som visade, »att man här hade mera lust till att höra än att tala», och att man först ville afvakta Generalstaternas ytterligare beslut. Deras yttrade önskan att bekomma meddelande om hvad som med Dureel underhandlades, gick man dock till mötes; riks-

---

[1] Thurloe, Statep.[r] IV, Bradshaw till Thurloe, Hamburg d. 22 jan. 1656: »The three ambassadors from the States General passed here this week towards the king of Denmark. They seem to be troubled at the hasty agreement betwixt the king of Sweden and the elector of Brandenburgh.» Jfr äfven Gigas, l. c., enligt Plettenbergs berättelse.

[2] Ordern af d. [18]/[28] mars till ambassadörerna löd på att antingen sluta en allmän traktat med Danmark, Sverige och England eller en starkare och mer bindande med Danmark, baserad på den af 1653, så framt ej Danmark ville inlåta sig i traktat med Sverige. (Gigas, l. c., efter Lünigs Acta publica VII.)

[3] Aitzema, VIII sid. 499 ff., omtalar hvad af sin instr. de nämde härvid.

[4] Hufvusakligen de holländska ambassadörernas rapporter hem (Becker, I) ha vi följt vid framställningen af deras verksamhet i Köpenhamn.

hofmästaren[1] kom en dag å konung Fredriks vägnar och sade dem, att han bestämt sig för att ej sluta någon traktat utan föregående kommunikation med Generalstaterna, eller deras vetskap och samtycke samt gaf dem del af sina då nyss med Dureel växlade nya alliansprojekt; men stor försiktighet rekommenderade han. Sen skrefvo ambassadörerna ett memorial till konungen och lämnade Gersdorf. De tillrådde ock en dansk ambassads afgående till Karl Gustaf, att hos honom förena sina bemödanden med den dit bestämda holländska ambassadens, samt begärde uppskof i traktaten med Sverige, tills Generalstaternas ytterligare resolution inhämtats.[2]

De danska kommissarierna voro nog öppna att för Dureel i konferens med honom den 18 febr. omtala de holländskes fordran på meddelande af hvad som afhandlades med honom, ehuru naturligtvis de ej nämde också, att den efterkoms; rikshofmästaren Gersdorf anförtrodde nämligen »in confidentia», att ambassaden »mäkta ifrigt och instanter, varandes helt jaloux» öfver de många konferenserna han hade, begärt af konungen i Danmark såväl skriftligen som muntligen, att dem som allierade »måtte kommuniceras, hvad som är under händerna, item och om någon allians är på färde, de måtte ock däruti participera»; och Dureel ombads säga, hvad han trodde konungen af Sverige månde tycka härom. Karl X, trodde Dureel, skulle ej samtycka till dylikt, emedan det ej kunde annat än vara prejudicerligt för själfva denna traktat, som rörde bådas intressen, ifall Holland skulle deltaga däri;[3] men han ville skrifva och spörja. I konferensen den 20 febr. återkommo danskarne till samma sak, som vi skola se.

Så vardt Danmarks politik tätare sammanväfd med Hollands

[1] Rikshofmästaren funno ambassadörerna mycket välstämd mot Holland, ehuru reserverad och försiktig. (Deras bref d. $^{10}/_{20}$, $^{13}/_{23}$ febr.; Becker, I.)

[2] Ambassadörernas bref d. $^{13}/_{23}$ febr., $^{16}/_{26}$ febr. 1656.

[3] Han afrådde vid ett besök hos Gersdorf bestämdt hvarje dylik kommunikation med Generalstaternas sändebud. (Dureel till kon. d. 23 febr.)

gent emot Sverige uti den baltiska frågan. Men med den nya utvidgade alliansen mellan dem, hvilken ambassadörerna skulle föreslå, dröjdes ännu en tid. Benägenheten å danska sidan för Generalstaterna och för en förbindelse med dem, helst hos konungen och hans ministrar, visade sig nog alltjämt stor, men fruktan förefanns, att Holland ej skulle taga sig Danmark nog kraftigt ån vid fall af behof. Väl samtalades och samråddes mycket under vårmånaderna 1656, men intet af vikt blef afhandladt eller slutet. Den egentliga traktaten fortfor att uppskjutas; inga kommissarier att handla med ambassadörerna voro ännu i juni utsedda[1]. Men i början af juli skedde det, och den $^{10}/_{20}$ juli ägde första konferensen rum.

Samtidigt ungefär med den holländska ambassadens ankomst hade den svensk-danska allianstraktaten tagit ny fart. Det holländska inflytandet på densamma gjorde sig från början tydligt märkbar[2]. Själfva det danska alliansprojektet nu fick en omisskännelig smak af de holländska ambassadörernas instruktion, om Östersjöns säkerhet, handelns frihet, Danzigs skydd.

Konung Karl X Gustaf hade, sedan han bekommit, bl. a. Dureels bref, särskildt det af d. 10 nov. 1655 och däraf sett, hvari differenserna vid allianstraktaten bestodo och hvad eljest de danske kommissarierna hade funnit godt

[1] Ambassadörernas bref den $^{13}/_{23}$ april: Ambassadörerna hade då eller nyss haft audiens hos konung Fredrik och därvid äfven talat om den nya traktaten; Gersdorf hade sagt, att man väntade, det de skulle begära kommissarier. Därvid framförde ambassadörerna ock Generalstaternas nyss bekomna resolution af d. $^{19}/_{29}$ mars att för sin del ej träda i närmare författning med Sverige utan Danmarks vetskap och tillträde, hvarför konungen betygade sitt tack. Den $^{20\text{ juni}}_{\ 9\text{ juli}}$: Beträffande traktaten ha väl flera samtal ägt rum; men allt står ännu stilla under väntan på Generalstaternas beslut, och här förutsättes att första steget, ouverturen, göres af dem. (Becker I.)

[2] Redan d. 12 jan. 1656, då den holländska ambassaden dagligen väntades, skref Dureel till konungen: Præparatoria göras här, och gar nog gny af, att tillkommande vårdag skall bringa oro härifrån».

röraude de öfversända punkterna att påminna, skickat Dureel en skrifvelse med order från Mottenhagen d. 21 dec.: »Nu såsom vi se differentier mellan vårt och de danskes uppsatt förnämligen däruti bestå: 1:o att denne alliansen må extendera sig på Väster- och Nordsjön med, 2:o att Holland och England också måge inviteras till denne alliansen och 3:o att förrige traktater icke skole igenom denne alliansen blifva prejudicerade[1]. Alltså hafve vi funnit nödigt vår intention uti detta allt nådigt att informera, nämligen och hvad det 1:o angår, att I söke till afböja de danskes åstundan här uti, remonstrerandes dem, att hvar vi skulle taga på oss att försvara Norge med, så skulle den saken komma på dem att tillika med oss förfäkta Elben och Wesern; sedan synes icke heller någon fara i Västersjön att vara vid närvarande tid på färde, förutan andre konsiderationer i respekt af England och Holland. 2:o Att draga andra uti den alliansen med och till Östersjöns försvar skulle hvarken vara nödigt, säkert eller utan största prejudis för desse nordiske riken. Den 3:o punkten kunde således blifva modererad, att alle de traktater, som kunna vara hinderlige för denna alliansen till Östersjöns försvar och (den stipulationen) att (inge) främmande örlogsskepp eller flottor måtte komma därin, skulle in hoc passu intet vara af någon kraft eller observans. Och alldenstund vi tro, att Danmark skulle med allvar mena saken och denne traktaten att sluta, jämväl vi också finne skäl att också vara där till benägne, fördenskull hafve I att poussera den till ändskap och kontestera vår håg och enkannerligen oss bära till de danske den tillförsikt, att hvar de hafva lust till verket, de då lätteligen skole finna sig uti det, som vi hafva uppsätta låtit, enkannerligen när vi konsiderera desse våre nu

[1] I riksreg. finns här ett N. B. lydande: »stadige observans och om någon inkvisition om religionen skulle uti desse nordiske riken vela anställas», men i kanten midt emot stod ock: »NB omittantur»; ej i denna order, men i en följande nämde Karl X för Dureel, att i denna alliansen ej behöfde något insättas om religionen; punkten härom blef ock sen borttagen i alliansproj. 1657. Härom mera nedan.

anförda skäl, hvarföre I ock hafve vår förrige order (af d. 18 aug. och 9 sept.) till följe att förnimma, om de icke skulle vilja sända sina gesandter till någon locum tertium att sluta bem:te traktat, så ock hvad folk de på sin sida därtill deputerandes varde, då vi vilja veta att göra därefter nödig förordning på vår sida, allt till den ände att detta hälsosamma verket måtte blifva bragt till önskeligt slut och ändskap. Hvarmed vi, förväntandes att veta huruledes de danske sig häruti resolverandes varde, befalle Eder den Högste . . . .»[1]

Prins Karls födelse den 24 nov. 1655 blef naturligtvis vederbörligen notificerad vid vederbörliga hof; skrifvelserna härom utgingo från Marienfeldt d. 10 dec. och följande dagar, bl. a. till kejserliga hofvet, till protektorn i England genom Bonde och till Köpenhamn genom Dureel[2]. Den 4 febr. — samma dag som de holländska ambassadörerna höllo sitt intåg — var Dureel hos kanslärn och nämde om de bref och order, han mottagit från sin konung, samt begärde lägenhet framföra och utföra hvad desamma innehöllo. Följande dag meddelades[3] honom genom en kammarjunkare, att den 6 febr. skulle han få audiens. Han framförde då den glada nyheten, hvilken mottogs vid danska hofvet med oförställd glädje; och konung Fredrik III, som genom Dureel ock mottog uttrycken af Karl X:s fortfarande välvilja och benägenhet, enligt skrifvelsen d. 10 dec.[4], fann tillständigt vid detta tillfälle på ett särskildt sätt lägga i dagen sin personliga affektion för sin konungslige »broder, frände, nabo och synnerligen gode vän»[5]

[1] Danica. Jfr Puf. 3: 83.

[2] Riksreg.; till Dureel d. 10 dec. (Danica.) »Och uti det öfriga kontesterandes vår affektion all god vänskap att underhålla», slutar denna skrifvelsen.

[3] Dureel till Erik Oxenstierna d. 9 febr.

[4] Jfr ofvanstående not 2.

[5] Så ville han, att det i underskriften vid den personliga brefväxlingen konungarne emellan skulle heta, eftersom för öfrigt så bruket var och emellan de skandinaviska regenterna det också nyligen hade varit; uttrycket »Ed. Kärlighet» finge härvid ej heller förglömmas. (Dureel till konungen den 9 febr., Coyets papper.) Karl X hade ock i sina föregående bref iakttagit den formeln, men hade väl glömt den nu.

samt skref äfven till Karl X, d. 8 febr., som svar på ett dennes bref till honom den 10 dec. Eljest fann Dureel dem af rådet, som han träffade, ännu vara konungen af Sverige lika mycket benägna åtminstone som mot Generalstaterna, och att för alliansen visades icke ringa böjelse; men »det kurbrandenburgiska verk» var nära att »förrycka skrufvarne» på danskarne.[1] Det var väl i konferens d. 8 febr. med de fyra af rådet, som han fann detta. Vid det tillfället »proponerade jag E. K. M:ts mening», skrifver han till Karl X Gustaf d. 16 febr.,[2] »om de differenser, som finnas uti bägge projekten alliansen beträffande, önskade det måtte blifva vid de punkter, som E. K. M:t genom mig har låtit föreslå, på de raisoner och argument, som E. K. M:t mig allernådigst har anbefallat att remonstrera och förebringa». Härtill väntade han sen danskarnes svar; den 9 febr. kom Fredrik III:s sekreterare Erik Krag till honom och meddelade, att det arbetades därpå.[3]

De holländska ambassadörerna voro dessa dagar mest upptagna med visiter, som de gjorde eller mottogo. Samtal af politisk vikt föreföllo härunder. I synnerhet långa, skref Dureel, voro de, som desse hade med de danska råden. Han visste, att nya förhållningsorder skulle ingå till ambassadörerna, i följd af den förändrade situation som genom det svensk-brandenburgska fördraget d. 7 jan. inträdt, och fick höra, att detta ingalunda föll dem heller i smaken. »Vid den visit, jag gjorde ambassadörerna»,[4] säger Dureel, »läto de sig (synnerligen v. Beuningen, som gör profession däraf att vara ond svensk) håniskt nog förljuda, hurusom Kurbrandenburg, Generalstaterne oåtsporde, icke hade bort traktera med E. K. M:t och åtminstone strax därefter måst kommunicera Generalstaterna själfva ackordet och villkoren.» Sedan gåfvo sig ambassadörerna till att på samma sätt förehålla Dureel, »hurusom Sverige traktar efter att anställa stora

1 Nyss anförda bref till konungen d. 9 febr.

2 Dureel till konungen d. 16 febr., vidare d. 23 febr.

3 Anförda bref af d. 9 febr.

4 Den 10 febr. (Dureel till rådet d. 15 febr.)

kommercier», men han svarade härtill helt undvikande, låtsande sig ej riktigt förstå, hvarpå de syftade, och mente, att de svenske kommercierna väl icke voro så stora.[1]

Den 11 febr. sände rikskanslärn till Dureel en kanslijunker, begärande att han kl. 2 e. m. ville komma upp till konferens, hvilket han gjorde, och blef han då »more solito upphämtad i rådet med rikshofmästarens kaross äfven på samma timme, som de holländske ambassadörerna blefvo upphämtade till konungen». Han fann före sig fyra af rådet, nämligen rikshofmästaren, rikskanslärn, Niels Trolle[2] och Axel Urup.

Rikshofmästaren förde ordet och började med att nämna, det konung Fredrik, som tagit del af Karl X:s påminnelser beträffande de punkter, uti hvilka de omskrifna meningsskiljaktigheterna förefunnos, ansett rådligast, att denna alliansen rörande Östersjön dock inrättades så, att äfven Väster- och Nordsjöns försvar därmed tillgodosåges samt att de båda republikerna England och Holland ej stöttes för hufvudet, utan blefve inneslutna i vänskapen[3]. »Om den 3 punkten, renunciationen angående af förre gjorde traktater och dess moderation, taltes icke mera». Mot den nämda fordran på Hollands och Englands inklusion i alliansen förebragte Du-

[1] Dureel till konungen d. 16 febr.

[2] Riksviceamiral intill 1657, då han blef ståthållare i Norge; han efterföljdes af Henrik Bjelke som riksviceamiral eller generalamiral. (J. G. Tuxen: Den Danske og Norske Somagt.)

[3] »— — — och ehuruväl med E. K. M:t kungen af Danmark vore därom ense, att för de anförda raisons skull det icke vore så rådeligt att konjungera och taga på sig Väster- och Nordsjöns försvar, icke desto mindre, emedan kungens af Danmark meste land, Norge, Jytland etc., vore situeradt i Nord- och Västersjön, så vore det först exponeradt första faran och sutte först emellan, där något påkomme; alltså syntes väl säkrast vara, att man i Östersjön icke gåfve de två republikerna England och Holland orsak till vidrige tankar, och alltså att de inneslötes i vänskapen.» Jfr vidare härom uti instr. för Ove Juel d. 23 febr.

reel en del mycket vägande skäl: 1. om alliansen (som Karl X föreslog den) ingicks, skulle de båda republikerna icke så lätteligen besluta sig för att angripa endera eller bägge kronorna, utan snarare söka vänskap; 2. Englands och Hollands intressen voro ej så nära med hvarandra sammanflätade, att de kunde antagas komma att förena sig just mot Sverige och Danmark, helst som dessa icke förtoge dem friheten att drifva sin handel och sjöfart i Östersjön; 3. alldeles tillräcklig vore för öfrigt den punkten i det svenska förslaget, att, »ifall ratione Östersjön äfven de bägge republikerna något påbegynna ville, den ene allierade vore förpliktad försvara den andre uti bägges land och riken»; 4. inginges ej denna alliansen, så »skulle krigstankarne snarare falla hitåt», och alltså sutte Danmark ändå emellan samt vore då ensamt och därmed svagare att försvara sig. Dess förutom sökte ock Dureel visa, med anledning af hvad som passerat och ännu väntades ske, hur just Danmark först alltid var exponeradt de båda sjömakternas »diskretion att impune komma här för dörrarne» med sina armador, hvaraf åter syntes, att det »vore säkrare och nyttigare intet låta någondera af republikerna participera af denna alliansen».

Först efter ytterligare långt debatterande slutade detta sammanträde, och följande dag konfererades åter mellan Dureel och kanslärn öfver de bägge alliansprojekten från föregående år. Dureel vidhöll ock här i det hela sina förut lämnade punkter, undantagandes hvad han befallts »att moderera uti renunciationen af förre traktater, som äre gjorde ratione Östersjön». Det ena som det andra skulle föredragas för konung Fredrik och därpå hans svar i en följande konferens med första gifvas. Mycket tyst ville man å danska sidan, att denna allianstraktat måtte hållas, och Dureel lofvade göra sitt bästa därför och skrifva därom till sin konung.

Den 15 febr. ägde den beramade konferensen rum[1], då Dureel fick sig muntligen ett alliansprojekt meddeladt, »ord

[1] Dureels bref till rådet d. 22 febr. jämte de två till konungen d. 16 och 23 febr.

för ord hvad kanslärn skriftligen hade uppsatt», hvilket han genast, följande dag, öfversände till Karl X; han framställde strax, också muntligen, sina anmärkningar och påminnelser däremot och begärde ändring i en som annan punkt. Därför såg han sig äfvenledes tvungen hoparbeta ett projekt att vid tillfälle lämna danskarne. Benägna för traktaten fann han dem tämligen ännu och hade förhoppningar om ett godt slut på alliansen, »med mindre statiske ambassaden icke blir för mycket hörder».

Några dar senare, d. 18 febr., var Dureel åter i konferens med de fyra af rådet, då han mot en del punkter i det nyss lämnade projektet gjorde de erinringar, han fann nödvändiga, hvilka voro både många och betydande; sitt eget förslag tycks han lämnat något senare. Vi meddela här nedan innehållet af båda, oretenus.

Hvardera sidan vidhöll i hufvudsak sitt program från föregående år, uttryckt i de resp. projekten i nov. då. Danmark hade för denna gång (och till formen) låtit falla sin fordran på det ömsesidiga försvarets utsträckande äfven till Norge. Det danska förslaget upptager väl ej heller något om Nordsjöns försvar eller Englands och Hollands inklusion, men tror man därför, att fordringarna härutinnan blifvit uppgifna, så misstager man sig. Tvärtom, därpå hölls naturligtvis fortfarande. Betecknande är det sätt, hvarpå man nu tänkte vindicera sig dessa oeftergifliga fordringars uppfyllelse af Karl X — Ove Juel sändes att utverka den.

I detta alliansprojektet också hålla danskarne mycket på sin höghet, rätt och rättighet i Östersjön jämte Sveriges (punkterna 3, 6 och 7), men betydligt mer och skarpare än i det föregående; samma är förhållandet beträffande handelns fria gång i Östersjön; de tala här särdeles mycket om »kommerciernas försvar, maintien och frihet», om att den ene ej må »tentera något i Östersjön till den andres prejudis», »den ene ej komma den andres allierade och vänner till förtryck och hinder i deras negotier, men kommercierna uti Östersjön förblifva operturberade och ograverade härefter som

tillförne» etc., och de tala härom samt om dominiet på ett sätt, att man icke kan misstaga sig, det dessa punkter i själfva verket gälla just Sverige och innesluta sålunda mot det en illa dold klagan och beskyllning att hafva stört handelns frihet i Östersjön för Danmark, Danzig, Holland o. fl. samt tillvällat sig ett större dominium, än det hade rätt till; ja, tonen låter helt krigisk till och med och ej så litet utmanande. Det är utan tvifvel konung Fredrik III själf vi höra härur tala, nu som senare i denna sak.[1]

Sin punkt 5 i det föregående projektet om främmande örlogsflottors afhållande från Östersjöområdet hade danskarne nu delat i två, nämligen p. 3, som väl talte om, att andra vid Östersjön boende utom Sverige och Danmark ej finge ha örlogsflottor där, men hade en klausul vidhängd, hvilken dock innebar en inskränkning och skulle kunna ge anledning till mer än en tolkning, samt p. 4, som talar om att främmande örlogsflottor ej må inkomma i Östersjön och äfven, ehuru i allmänhet blott, om medel och makt att det förhindra. I bådas projekt talas emellertid nu om detta mål helt kategoriskt (så i den sv. p. 4, medan sv. p. 3 är som förut); och Dureel hade efter det danska projektet tillsatt ett stadgande också, utan någon specifikation dock, om makt för detta afhållande af alla krigsflottor från Östersjöområdet nämligen: så mycken som behöfves. Dureel behöll i detta projektet punkten (5) om de prejudicerliga allianserna alldeles som i sitt föregående, möjligen för motsvarigheten till det danska, som (i p. 6) nu ock talte särskildt om båda slagen: om redan ingångna allianser och om dem i framtiden; sina tillförne slutna ville de på intet vis uppge nu heller och uttryckte sig härom bestämdare än i novemberprojektet 1655; beträffande dem i framtiden uttryckte de sig så oväntadt öppet och oförbehållsamt efter Sveriges önskan, att tvifvel kunde uppstå, huruvida de mente allvar, i det de, just nu, sade sig mindre än annat vilja »traktera med någon om något, som den andres

[1] Jfr nedan hans instr. för Ove Juel d. 13 febr. 1656.

höghet eller dominium i Östersjön kunde vara för när». Framtida allianser med andra var en grannlaga sak, och de tyckas följt den grundsatsen att antingen och helst icke alls yttra sig i projekten därom, eller ock som Sverige ville, hvilket senare nu befanns vara det bästa. Ty att för det närvarande, efter den holländska ambassadens ankomst, ej alls yttra något angående framtida allianser, ehuru genom Dureel Sverige trängde därpå, hade varit att mera direkt väcka dettas misstankar. Sina förhandlingar med holländarne voro danskarne mycket måna om att hemlighålla, som vi ytterligare skola se.

Båda sidorna, Fredrik III som Karl X, tyckte, åtminstone yttrade, att öfverensstämmelsen nu var så stor, att blott föga fattades, att det kunde bli ett åsyftadt slut nu. Men det var blott till formen det förhöll sig så; i verkligheten låg samma oförenliga motsats kvar som förut.

På utgången af Ove Juels beskickning skulle det emellertid nu bero.

Det svenska hemmavarande rådet, hvilket genom regelbundna rapporter af Dureel fick stadigt del af hvad som passerade, uppfattade situationen hädanefter annorlunda och fann säkrast hålla sig beredd på krig och anfall med första.[1] Och Karl X fann sig senare ha anledningar sätta på allvar i fråga, huruvida Sverige skulle anfalla eller afvänta Danmarks när som helst dåmera väntade anfall, som vi skola se.

Det danska projektets p. 1 var lika lydande med samma punkt i det från föregående år:[2] »Bägge allierade skola söka

[1] Detta kan bl. a. ses af rådets bref till konungen d. 29 mars 1656, däri det talar om »de onödige limitationer och pretexter af allianser med andra», som danskarne brukat i allianstraktaten nu och som nog blott syftade till att vinna tiden; ej vore stort på dem att lita, »efter de oss fordom mestadels under traktaters och afhandlingars pretext bedragit hafva», och väl kunde befaras, att de ärnade begagna första bästa tillfälle att återtaga, hvad senast förlorats. (Härom mera i nästa kap.)

[2] Projekten finnas (liksom de föreg.) i kopior både bland Dureels bref till konungen och dem till rådet.

hvarandras gagn och bästa, så ock skada och hinder att afvärja med den makt, som inbördes ackorderadt om varder.[1] 2. Den ene skall vara förpliktad att försvara den andre i Sveriges och Danmarks land och riken resp. emot alla och hvar och en, som dem ville fientligen antasta;[2] 3. Ingen af de vid Östersjön angränsande herrar potentater och republiker tillstädjes någon höghet eller dominium i Östersjön utan Sverige och Danmark allena, icke heller där någon örlogsflotta att underhålla, hvarmed de sig någon höghet eller dominium kunde tillräkna eller tillägna;[3] 4. Och som bägge allierade högsta makt är påliggande, att ingen främmande örlogsflotta i Östersjön inkommer, så skulle de allierade ock förenas om sådan medel eller makt, hvarmed det hindras kunde, och särdeles huru visshet kunde finnas, att den ene allierade om den andres hjälp kunde vara försäkrad, att den i rätt tid framkommer.[4] 5. När någon af de bägge allierade varder fientligen angripen, skall den andre inom viss tid och månader, som man nu kan om ens varda, den som fientligen sökes med sådant antal af folk och skepp, som ackorderadt och intaget blir, assistera och till hjälp komma, och därsom ofvan specificerade makt icke må vara konsiderabel vederparten att resistera, skola bägge allierade, när därpå fordras, inom viss tid assistera hvarandra med dubbelt så mycket eller mera, om därom förenas.[5] 6. Detta förbundet skall icke prejudicera någon af de allierade uti deras väl härbragte hög-

[1] Motsvarande punkt i *svenska projektet* löd ock lika: »1. Den ene allierade skall söka och befordra den andres gagn och bästa, skada och fördärf efter all möjlighet varna och afvärja med den makt, som framdeles skall förenas om.»

[2] Punkt 2 var ord för ord likalydande.

[3] »Skola inge främmande örlogsflottor tillstädjas komma in i Östersjön, så skola ej heller andra vid bem:te Östersjö boende hafva där örlogsflottor förutan Sverige och Danmark.»

[4] Har sin motsvarighet i det svenska projektets punkt 4, sista klausulen (se följ. not).

[5] P. 4. »När den ene af de bägge allierade blir fientligen anfallen, skall den andre — — — månader därefter, sedan han därom blir adverterad, hjälpa den som anfallen blifver med — — — soldater och

het eller rättighet, på hvad manér det ock vara kan, ej heller skall någon af de allierade tentera något i Östersjön till den andres prejudis, mycket mindre traktera med någon om något, som den andres höghet eller dominium i Östersjön kunde vara för när; *men hvad pacta härtill upprättade äre, efter de icke förmodas att vara någon för när, uti deras vigore att förblifva,*[1] såväl som det Stettinske och Brömsebroiske fördrag, med all den svenska tullfrihet som däruti är funderad.[2] 7. Och såsom denne defensivalliansen icke vore ansedd på någon annans skada, utan mera på kommerciernas försvar, maintien och frihet, så skall den ock icke komma bägge eller en del af de allierades vänner eller bundsförvanter till förtryck och hinder uti deras negotier, men kommercierna uti Östersjön att förblifva operturberade och ograverade härefter som tillförne och stå hvar och en fritt deras trafik och handel, bägge allierades höghet och rättighet oprejudicerlig, att kontinuera och fortsätta.[3] 8. Skulle af någon potentat reformation eller inkvisition i religionen, som någon af de allierade kunde angå, företagas, skall sådant med bägges makt hindras och afvärjas.[4] 9. Blifver en af de allierade i krig

— — — skepp, om de behöfvas och begäras; item skall ock Östersjön hållas ifrån främmandes örlogsflottor ledig (= fri) med så mycken makt, som därtill behöfves.»

[1] Kursiv. i manuskriptet.

[2] Motsvaras af femte och sjette punkterna i svenska projektet; »p. 5. Detta projektet skall icke prejudicera hvarandras höghet, rätt och rättighet uti hvad helst det måtte bestå. Sedan skall ej heller göras någon allians med andra ratione Östersjön till den andre bundsförvantens prejudis, utan där någon vore gjord, renuncieras. Punkt 6. Skole de Stettinske och siste Brömsebroiske pacta uti alla sina klausuler resp. hållas odisputerlige utan någon deduktion och restriktion, särdeles hvad angår svenska besväringsfriheten i Sundet.»

[3] Denna punkt har ingen motsvarighet i det svenska projektet; en sådan bestämmelse ansåg man å svenska sidan för alldeles öfverflödig här; man mente ju, att ingen blifvit störd eller skulle störas uti idkandet af loflig sjöfart i Östersjön.

[4] »P. 7. Skulle någon potentat uti religionen anställa någon inkvisition, så ock desse nordiske konungariken därigenom tillstöta någon fara, skall det förekommas.»

invecklad förutan af förenämde orsaker, då skall den andre med sin interposition och underhandling söka sådan oro att dämpa. Vill vederparten sig icke till billighet förstå, då skall han icke allena icke vara sin allierade hinderlig, utan ock hans bästa befordra.[1] 10. Detta förbund skall vara i — — — år, och när de äro förlupne, då efter bägge allierades samtycke att prolongeras.»[2]

Hvad Dureel mot detta alliansprojekt erinrade, rörde isynnerhet först punkt 3, nämligen uttrycket »hvarmed de sig någon höghet» etc., hvilka ord han tyckte icke behöfdes och icke heller voro klara nog. Då de danske kommissarierna sade, att därmed menades konvojer, när oråd (oro, krig) var i Västersjön, likaledes att de kurske och lybske monterade skeppen ej måtte uteslutas från Östersjön, så svarade Dureel, att hela denna traktaten och alliansens rätta förstånd nogsamt visade, hvad krigsflottor som förbjödes Östersjön, och att han icke visste, det Karl Gustaf ärnade förmena de kurske eller lybske att idka sin sjöfart äfven såväl som andra, och att dylika skepp icke kunde räknas för annat än kofferdiskepp; skulle ock undantag göras, så borde det med klara ord uttryckas, att Holland må stå fritt konvojera till Sundet, såsom af ålder skett, dock icke under samma förevändning löpa in i Östersjön med flottor. Hvad vidare den 4 p. beträffade, så komme den »alldeles utur projektet, när om själfva makten vore förenadt», så kunde icke heller Sverige mera än Danmark ge försäkring om hjälpsändningens ankomst, och kunde såväl Danmark som Sverige hindras af årsens tid, väder och vind och »flere slike accidentier, efter dock den ene allierade icke kan binda sig till den andre i omöjliga saker, som voro årsens tid och slikt mera». Likaledes vore den 5 punkten klar, när makten specificerades. Men uti 6 punkten

[1] »Punkt 8. Finge den ene eller andre allierade eljest fejd, så skall den andre dock icke vara sin bundsförvant förhinderlig, utan fast mera söka hans avantage.»

[2] »Punkt 9. Alliansen skall vara i — — — år, och efter deras förlopp stå fritt den med bägge sidors samtycke att prolongera.»

behöfde icke införas det, att den ene icke skall tentera något till den andres prejudis i Östersjön, i anseende därtill, 1 att det aldrig skett, att skepp af någon nation där blifvit besvärade, 2 att hela kontexten af samma traktat och dess syfte nogsamt dessförutan det utviste, likaledes Brömsebrotraktaten af år 1645; och hvad beträffar det enda nyss timade fall, att ett svenskt örlogsskepp »Gripen», skall hafva antastat en dansk galiot,[1] så vore det en sak af endast ringa betydelse, i det att skepparen icke fråntagits mer än två rdr för ett skott, hvilket dock icke plägar vara »omanérligt», hvaröfver icke heller hörts mer än den ena parten; möjligen kunde kaptenen på det svenska örlogsskeppet ock ha något att säga; skulle han emellertid befinnas ha begått något slikt, så kan han ju därföre straffas; dock borde man härvid taga med i betraktande desse krigstider, under hvilka uti sjön likväl intet synnerligt förfång blifvit någon tillfogadt, i jämförelse med hvad som under dylika förhållanden plägar hända i Västersjön; »och öfverallt lät jag dem med korta ord och moderat min förstå», säger Dureel till sist om denna affär, »att de ville tänka, hur ondt det kan göra ock Sveriges konungs undersåtar, när deras gods, folk eller skepp besväras, då detta obetydliga så kan förarga dem, hvarpå de slöto strax alle, att det kunde utelämnas». Vidare till den 6 punkten, nämligen att andra ingångna allianser skulle blifva vid makt, sade Dureel, att, ehuruväl af deras tal han icke annat kunde förmärka, än att ju meningen å ömse sidor vore densamma, han likväl icke kunde se, hur detta projekt skulle kunna förlika sig med den 7:de art. i Redemtionstraktaten,[2] »hållandes så före det borde med klara och manérliga ord uttryckas, i anseende därtill att Karl Gustaf icke visste, hvad som uti

[1] »Att eljest E. K. M:ts örlogsskepp Gripen i Östersjön har varit denne danske galioten och flera andra skepp ombord, förorsakade här stor apprehension i förstone, men jag gjorde min flit därom, att det strax stillades», skrifver Dureel till konungen.

[2] Se ofvan sid. 12, not 1. Den var emellertid i sin helhet upphäfd sedan 1653 (sid. 14).

1649 års traktater vore upphäfdt eller icke, så skulle det ock gifva osäkert och tvifvelsamt förstånd, ehuruväl det dock icke var »omanérligt» i alla traktater detta att förebygga. Härpå taltes något pro et contra, och därmed trädde de fyra af rådet åsido och talte sakteligen med hvarandra en god stund, och sen kommo de tillbaka. Rikshofmästaren anförtrodde då Dureel, att de holländska ambassadörerna begärt få sig meddeladt, hvad i allianstraktaten Sverige och Danmark emellan föreföll, och äfven att få deltaga däri, såsom vi ofvan redan nämt.[1] Till svar härpå framhöll Dureel bl. a., hurusom holländarne, hvilka »pläga vara artige till att turbera och dividera», nog ej då skulle underlåta använda all flit till att förhindra detta goda verket. Dagen efter hörde han vid ett besök hos Niels Trolle, att ambassadörerna mäkta ifrigt också af honom begärt bli underrättade om hvad som trakterades med Sverige, men att han svarat dem, det af honom de icke hade några upplysningar i den vägen att förvänta sig. Den 19 febr. voro holländarne alla tre på visit hos Dureel; då visade de mycket större belåtenhet och välvilja för honom, än när han sist var hos dem; de utläto sig nu om Danzig och sade bl. a., att, om staden kunde få njuta samma villkor, som den njutit under konungarna af Polen, ingen af naborna skulle kunna vara på något vis afvog eller afundsam för alla de konkäter konungen af Sverige hade gjort invid Östersjön.

Den 20 febr. ägde åter en konferens rum,[2] då rikshofmästa-

[1] Sid. 71.

[2] Instr. för Ove Juel att resa till Karl Gustaf, (jfr täxten följ. sida), daterad d. 23 febr. 1656. (Rigsark. i Köpenh.). Häri yttras bl. a : »— — Och ändock dominium i Östersjön ingen utom oss och H. M:t (i Sverige) förnämligast angår, så hafva dock commercia i Öster-, Väster- och Nordsjön sådan gemenskap med hvarandra, att de icke väl kunna separeras, tiderna sig också farliga låta anse, att vi hålla det för säkrast och bättre att vara försäkrad på bemälte tvenne mäktige republikers bistånd än göra sig traktater, som de och andra skulle vilja påanka och förtryta. De rationes, hvarföre oss största makt är påliggande, att icke någon sådan traktat upprättas, som England och Holland kunde gifva misshag och

ren lämnade en slutresolution från konung Fredrik angående allianstraktaten. Han hade om detta verket flitigt öfverlagt med sitt råd och vore väl ej af större meningsskiljaktighet med konungen af Sverige, än att han nog kunde enas med honom härutinnan. Men som Generalstaternas ambassadörer så enträget begärde, såväl att Holland måtte få vara med i alliansen som ock att de måtte få del af traktaten, så hade han funnit för godt — helst som Dureel tycktes sakna fullmakt[1] att något afsluta — genast låta Ove Juel, som re-

ombrage, äre dessa, att våre störste land Norge och Jylland äre till Västersjön beliggandes, hafva där deras mesta näring och trafik, som allt skulle sättas i fara, om någon sig öfver vår traktat lät offendera; de ene, de mäktigaste till sjös, hafva med sina kommercier i Östersjön gemensamt intresse och äro därför bättre att hafva till vänner än ovänner.» Om Karl X af dessa skäl ej läte öfvertala sig att samtycka till Hollands deltagande i traktaten, skulle Juel blott taga det ad referendum och därhos framför allt se till, att han »icke skulle komma uti de tankar, att vi ju gärna med honom traktera ville, men att vårt höge intresse — — — obligerade oss till sådan cirkumspektion såväl som den diffikultet vi se den store makt, som därifrån kan komma, att resistera». Vid tillfälle skulle Juel ock framhålla, hurusom till Östersjöns lugn och försvar intet vore tjänligare, nödvändigare än att kommercierna där »må blifva härefter som tillförne operturberade och ogravérade, hvaruti så många äro intresserade och icke skulle underlåta att besvära sig, därsom det icke blef i akt taget; och som H. M:t utan tvifvel vill excipera, att enhvar herre sig icke kan i sine hamnar och land låta föreskrifva, hvad tull påbjudas skulle, så hafver vår resident därtill att svara, att han icke tror heller vår mening det att vara, så länge det därmed vid billighet förblef, men att i sjön tull med makt och örlogsskepp den trafikerande att aftvinga, det kunde måhända förorsaka mer besvär». Staden Danzig skulle Juel till det bästa rekommendera uti en eventuel traktat mellan Sverige och Holland och söka förtrolig kommunikation med de holländska ambassadörerna där; äfvenså med protektorns sändebud. Till honom själf hade Fredrik III skrifvit nyss med begäran att mana Karl X till att låta kommercierna behålla sin sedvanliga frihet.

[1] Dureels kreditiv i och för denna alliansen se ofvan sid. 52, not 1. — Hur ungefär 1 ½ månad förut protektorn i England uti alliansverket med Sverige utlät sig till Krister Bonde, vid audiens d. 8 jan., se h. II, sid. 56 ff. Benägen för allians förklarade sig protektorn härvid och angaf några af hufvudvillkoren, men hemställde, om ej skäl vore,

dan var på väg och anländ till Hamburg, afgå till Karl X och tacka honom för »konfident traktat» och sen dels meddela allt, som hittills i denna handel passerat, dels höra om icke ändå han kunde tillåta de båda republikerna England och Holland att upptagas i denna allians. Dureel hade härtill intet mer att säga än taga det ad referendum. Följande dag, d. 21 febr., var han hos rikshofmästaren och begärde af honom nogare information om konungens mening, att så mycket bättre kunna referera densamma; det säger han sig af diskursen med denne kunnat förstå, att man i Danmark helst säge, om under närvarande förhållanden Sverige och Holland kunde så till vida enas, att Danmark ej nödgades under anslutning till den ene draga den andres fiendskap öfver sig, och att man vidare sökte vinna tid för att se konjunkturerna an.[1]

Både af konungen själf och af rikshofmästaren[2] samt andra tyckte sig Dureel ha märkt så mycken benägenhet för alli-

att han sände någon att ock hos konungen föra traktaten i Polen, samt uttryckte härjämte sin förhoppning och önskan det Bonde måtte äga order och fullmakt här att sluta den. Protektorn önskade väl, att Bonde skulle vara befullmäktigad att innesluta Holland, kanske ock Danmark i en event. allians, hvilket denne dock ej var. (Jfr ibm sid. 60.)

[1] »— — Då jag af alle cirkumstantier kunde afmärka, 1) de äre här rädda att offendera Holland och råka därmed i krig, så framt de à part slöte något, 2) att eftersom till E. K. M:t uti Holland destineras ambassadörer, så torde då gifvas orsak och tillfälle att traktera därom och att Holland kommer till bättre intelligens med E. K. M:t, 3) vore Holland på detta sätt kontenteradt och tiden så mycket vunnen.»

[2] Rikshofmästaren uttryckte sålunda vid sammanträffandet den 21 sin önskan att Dureel måtte bekomma vederbörlig fullmakt att kunna afsluta traktaten här i Köpenhamn »och att ceremonierna och curialia måtte medels ambassadörer på bägge sidor in loco tertio, eller hvar det godt syntes, förrättas». Meningen var nämligen, som man ock kunnat finna af föregående, att, sedan man om alliansen i allt enats här, å något ställe vid gränsen densamma undertecknades och afslötes, t. ex. enligt gamla föreskrifter af fyra riksråd å hvardera sidan, och så högtidligen kungjordes.

ansen, att han hade svårt frigöra sig från den tron, att ju danskarne önskade den jämte vänskap med Sverige, utan att han dock kunde alldeles frigöra sig från misstanken, att de blott förställde sig. Angående förhållandet till Holland och dess ambassadörer yttrade t. ex. rikshofmästaren till Dureel på dennes förnyade begäran, att intet af traktaten måtte med desse kommuniceras, »att han väl visste, det den holländska ambassaden vore befalld här att negotiera några farlige saker, men dock trodde deras consilia nu vara konfunderade, så att de icke skulle proponera slikt; men ifall det skedde, så försäkrade han, som hans ord föllo, en homme de bien, att hans konung skulle låta se, det han var den svenske konungens vän mer än holländarnes».[1]

»Allernådigste konung», slutar Dureel sin depesch af d. 23 febr., »jag har stundom icke utan stora misstankar förundrat mig öfver den affektion, som här nu visas mer än förr, hvilket ock billigt bör vara suspekt; men såsom jag af opartisk och tämligen säker berättelse förnummit, att Danmark har resolverat att göra E. M:t till viljes, och som jag därhos icke det ringaste nu mera hör hvarken om flottans utrustning ej heller om värfning eller eljest några förberedelser för krig, så är mig icke möjligt att penetrera, hur verkligen det sig förhåller, men kan dock ej tro annat, än att Danmark ärnar sitta stilla och gärna bibehålla vänskapen med E. M:t; kunde det ock bringa saken därhän att kunna gjuta E. M:ts intresse med sitt eget och Hollands uti en

[1] Som Dureel hade sig bekant, att vice syndicus Schröder i Danzig, hvilken nyss varit vid danska hofvet, nu befann sig i Holland i ungefär samma ärende, nämligen att plädera för hjälp till sjös åt staden Danzig, och att han därför åberopade sig på ett löfte, som han skulle fått af konung Fredrik om att ge sitt bistånd, ifall Generalstaterna begynna något, så anhöll Dureel hos rikshofmästaren vid detta samma tillfälle, att han ville förmå konung Fredrik, till att förekomma sådant af vice syndicus Schröder, att skrifva till sina ministrar i Haag och ge dem befallning härom. Gersdorf lofvade, att detta skulle göras med nästa post.

form, kan jag icke annat förstå, än att Danmark skulle hålla det för avantage».[1]

Till protektorn i England skref Fredrik III vid denna tid, bl. a. för att få veta hans tankar, utan att dock få något svar, på länge.[2] Åtskilligt gjordes i London, särskildt nu under förra delen af 1656, för att skilja England från Sverige; det berättar Bonde sig ha granneligen märkt, och det yppade också protektorn själf för honom.[3]

I ett handbref[4] till Karl X af samma dato som ofvanstående rapport d. 23 febr. uttrycker Dureel med mera tillförsikt sina förhoppningar om att nu uti alliansverket ha kunnat uträtta något godt, hvilket han tyckte isynnerhet bestod däruti, att konungen härmedelst kunde vinna tiden, ha fria händer och icke från Danmark något vidrigt att förvänta, helst i det polska väsendet, äfven om icke hufvudändamålet med dessa förhandlingar, att skilja Danmark från Holland, kunde uppnås. Väl voro eljest fördelarne ej stora för Sverige att så här traktera med Danmark såsom varande »en stat sans force, sans courage, sans ordre», men ville konungen ännu fortsätta därmed, så syntes nödvändigt att specificera följande: 1) hur många örlogsskepp Karl X ville på sin sida föreslå, 2) hur många soldater, 3) hur många månaders avis i förväg ifall af hjälpsändningar, 4) om icke bägge potentater skulle begära i krigstid att njuta hvarandras hamnar, 5) om icke det borde lämnas hvarandra fritt att värfva, särdeles sjöfolk, 6) köpa ammunition och vivres, 7) hvem som skulle föra kommandot, hur med priser etc.[5]

---

[1] Om underhandlingen i London i början af 1656 se h. II, sid. 64 ff, särskildt konungens order till Bonde d. 20 febr., sid. 75 ff.

[2] Se bl. a. h. II, sid. 111; Fredrik III:s bref till protektorn i febr. 1656, se Cronholm: Den Europ. politikens inflyt. på kriget o. underh. mellan Sv. o. D. 1655—57. (K. V. Hist. o. A. Ak. H:r, XXVI; jfr ock ofvan sid. 86, noten.)

[3] Jfr h. II, sid. 100, 109 not. 3.

[4] Dureel till konungen d. 23 febr. 1656. (Kopia i Rigsark. i Köpenh.)

[5] Äfvenledes hemställde Dureel, att konungen, till att afsluta alliansen, måtte antingen sända någon till Köpenhamn med nödig full-

Danskarne meddelade sig, som nämdt, med de holländske ambassadörerna; Dureels kommissarier gåfvo dem ju kopia af sitt d. 15 febr. till honom öfverlämnade alliansprojekt, hvarför åter Generalstaterna genom ambassadörerna läto framföra sina tacksägelser.[1] Mycket tyst hade danskarne bedt, att holländarne måtte hålla, hvad sålunda meddelades dem.[2] Desamma kommissarierna hade också låtit ambassadörerna veta, att man i Danmark med begärlighet väntade den till våren beslutade holländska örlogsflottans ankomst till Sundet.[3]

Beträffande det ofvannämda memorialet från ambassadörerna till konung Fredrik, sade kanslärn dem, att denne med nöje upptagit detsamma, att han ville handla med Generalstaterna i fullkomligt förtroende samt att bäst vore, om där ej underhandlades med Sverige utan samtidigt ock med Holland och England.[4]

Efter febr. afstannade för en tid de svensk-danska allians-underhandlingarna i Köpenhamn; och härmed var då också den tredje akten i det stora dramat spelad. Den nästa följde först långt efter; en stor scenförändring hade då försiggått, stor nog så att å båda sidor, isynnerhet den danska, man

---

makt eller gifva honom själf en sådan, såsom af danskarne önskades.

[1] Ambassadörernas bref d. $^{16}/_{26}$ febr., $^{17}/_{27}$ febr. med de danskes projekt som bilaga; Secr. Resol. d. $\frac{21 \text{ febr.}}{3 \text{ mars.}}$; d. $^{8}/_{18}$ mars, att låta ambassadörerna i Köpenhamn offentligen tacka konung Fredrik å Generalstaternas vägnar, för att han genom en af sina ministrar tillsagt ambassadörerna att utan Generalstaternas vetskap och samtycke intet handla och sluta med konungen af Sverige, och försäkra honom att Generalstaterna i lika måtto vilja enligt bestående fördrag kommunicera med Danmark.

[2] Secr. Resol., d. $\frac{21 \text{ febr.}}{3 \text{ mars}}$, att efterkomma de danskes önskan och hålla tyst med allt; det ansågs också klokt, för annars kunde man riskera, det danskarne upphörde med de förtroliga meddelandena.

[3] Ibm. Och beslut fattades att efterkomma danskarnes önskan samt ekippera en örlogsflotta.

[4] Ambassadörernas bref d. $\frac{19 \text{ febr.}}{1 \text{ mars.}}$

tyckte det var som att börja på nytt igen, och nya approcher måste göras.

Några order anlände väl från Karl X, men det kunde ingenting af vikt göras däråt. Han sände sålunda d. 6 mars[1] från Jaroslav till Dureel, jämte en kopia af hvad den holländska ambassaden enligt sina instruktioner vore kommen mot Sverige att uträtta i Danmark, ett bref, däri han uttalar sina förhoppningar, dels att holländarne dock måtte hafva fattat mer moderata rådslag, sen de hört om Königsberg(—Wehlau)-fördraget, dels att danskarne måtte helst vilja afhålla sig från att blanda sig med Holland i något företag mot Sverige; han bad dock Dureel höra noga efter, utforska och hindra, hvad som prejudicerligt förehades där, och erinrade härjämte om hvad han i en föregående skrifvelse, den han förmodar Dureel måtte ha bekommit,[2] haft att påminna om de danskes mening rörande alliansen. »Enkannerligen månde vi då desse 5 efterföljande punkter påminna», säger han: 1:o att det foedus ej väl extenderas till Nordsjön med, ty det skulle falla sig besvärligt för Danmark, som då ock skulle obligeras att försvara Sverige vid Wesern och Elben; utan afsikten med denna allians går blott till försvar af Östersjön och där vid liggande land; 2:o är renunciationen af de förbund, som för detta äre gjorde, högnödig; 3:o den saken om mutuelt försvar af den evangeliska religionen synes hellre höra till en annan traktat;[3] 4:o att några andre skulle dragas till försvar af Östersjön med oss och således begripas uti detta förbundet, synes icke vara rådeligt, efter sådant skulle prejudicera oss i respekt af bem:te Östersjö, uti hvilkens konservation och säkerhet vi bägge hafva det största intresse; 5:o traktaten,

[1] Danica.

[2] Helt visst menas ordern d. 21 dec. Häraf vill då synas, att Karl X vid denna tid ej bekommit från Dureel någon underrättelse om de senast, nu i febr., förda förhandlingarna om alliansen; och han bekom ej heller sådana på en tid än, som vi skola se.

[3] Den med England väl. Jfr h. II, sid. 47 ff., sid. 64, not 2, Bondes projekt härom sid. 69 ff., ordern d. 20 febr. sid. 75 ff.

sen i Köpenhamn därmed allt var klart, skulle slutas sollenniter å tertio loco af särskilda deputerade. »Och när vi förnimma», slutar skrifvelsen, »hvad ort de föreslå, så ock hvad kommissarier de tänka att sända, vele vi oss ock uti de stycken på vår sida vidare förklara. I hafve detta allt med godt manér att anbringa,[1] hålla dem i god humör och förvissa dem om vårt sincere uppsåt i saken, gifvandes där bredvid tillkänna, att vi förtro, det de sig efter en eller annan vår illviljande icke låta sig förleda till det, som oss bägge kan vara till men och skada».

Den 2:dra i ordningen af dessa påminnelser visar sig tydligen som förestafvad af kännedomen om den holländska ambassadens närvaro i Köpenhamn och dess uppgift där. Det dröjde icke heller länge, jämt en månad, förrän en ny skrifvelse, från Warschau d. 6 apr.,[2] utställdes till Dureel med ett upprepande af förre order och bl. a. äfven åter påminnelse härom. Och konungen trodde, att alliansverket nu var kommet så nära sitt slut, att han tänkte på att sända fullmakten därför till Dureel. Han hade sålunda ännu ej bekommit någon underrättelse om de senast, i febr., förda alliansförhandlingarna. »Fullmakten att sluta kunne vi fuller sända Er», heter det nämligen i skrifvelsen, »men emedan vi än icke hafva förnummit, huru de danske sig hafva förklarat öfver den deklaration, vi på vår sida månde göra öfver de af dem föreslagne punkter, alltså vele vi så länge därmed anstå låta, till dess vi förnimma, hvad deras sentiment däröfver vara må. Uti det öfrige och hvad det angår att ock begripa England och Holland uti detta foedus, hålle vi sådant prejudicerligt att vara, efter ingen potentat hafver mer att säga i Östersjön än vi och Danmark. Men skulle framdeles ett foedus finnas godt, oss, Danmark och Holland emellan, anten ratione religionis evangelicæ, defensionis mutuæ eller ock commer-

[1] Detta var nu allt redan gjordt, som vi sett, utom beträffande n:o 3; denna påminnelse hade han tänkt göra i ordern d. 21 dec., men uteslöt den då. Se ofvan sid. 73 not 1.

[2] Danica.

ciorum att stiftas, det ställe vi därhän och vele intet låta oss misshaga, att Danmark gifver, sedan det andre oss emellan först är slutet, där till anledning.»

Härpå svarade Dureel d. 17 maj med att ange anledningen till uppskofvet i dessa förhandlingar, nämligen Ove Juels förestående beskickning ut till Polen, samt omtalade hurusom ingen traktathandel med fördel kunde drifvas under den stämningen, som bland danskarne en tid rådde vid intrycket af ryktena om konungens förolyckande med svenska hären under tåget uppåt södra Polen.[1] —

En omsväng[2] till en mer krigisk politik förberedde sig oförtydbart inom Danmark på vårsidan 1656; och Dureel fick, till en början, tydligt erfara detta, på mer än ett vis. Till Holland gingo i hemlighet flera anmaningar att göra sig konsiderablare och fatta mer vigorösa beslut, därmed åter uppmuntrande till örlogsflottans afsändande[3], hvilken, som antydts, numera motsågs med fröjd, ej med suckan som förut; framställningar följde härmed om att Danzig måtte bispringas, om att ej *en* finge tillåtas bli öfverherre i Norden.

När ryktet kom, att Karl X var instängd mellan Weichsel och San, »såg det ut som Danmark ville röra på sig och hade allt ondt i sinnet», skref Dureel till konungen den siste mars.[4] Danskar och holländare hade täta rådplägningar, och Dureel tviflade nu afgjordt på de förres uppriktighet med den

[1] Jfr h. II, sid. 79 och not 1, sid. 95.

[2] Fridericia.

[3] Man var å svenska sidan ej i okunnighet därom. Dureel skref sålunda d. 27 mars, till rådet: »Så ehuruväl utur Holland förnimmes, att Danmark skall söka instigera Nederländerna, så kan man dock här icke afse af någon ytterlig apparans ännu, att det skall vara Danmarks allvar och intention att söka oro. Icke att jag här kan försäkra mig på deras skriftliga promesser, ord och pakterne, utan efterdy man klarligen kan se Danmark icke vara bekvämt att begynna något krig».

[4] Kort förut hade han skrifvit till rådet, i P. S. d. 27 mars, om de onda tidenderna, som just då kommo öfver Danzig, »hvaröfver man här fröjdar sig och yfves. — — I slikt fall skulle Danmark icke underlåta att hjälpa till ruinen».

svenska alliansen samt såg de senare »lägga en god grund till en allians mellan Holland och Danmark». Emellertid tycktes danskarne vilja ännu afvakta utgången af den holländska ambassaden till Karl Gustaf.

Det inre tillståndet gaf emellertid eller borde alltid gifva de mera företänksamme rikliga anledningar till en fredlig och försiktig statskonst. »Inom riket är hvarken conduite, courage, ordning, pengar, kredit eller soldater , skref Dureel till konungen d. 22 mars; »landet ligger öppet på nästan alla kanter, flottan saknar folk och ammunition, alla äro oexercerade, här värfvas icke, och tilloppet skulle icke blifva stort, om det försöktes; tvedräkt råder inom regeringen, konungen är emot rådet, och rådet är inom sig söndradt; alla undersåtar äro desperate».

Under senare hälften af mars var Dureel[1] en dag och talte med rikshofmästaren liksom kanslärn i anledning af de i Holland beslutade 48 örlogsskeppens utrustning och utsändning[2] åt de nordiska farvattnen samt hemställde, att några af de danske måtte därom konferera med de holländska ambassadörerna liksom att det måtte nu som föregående år skrifvas till de danske gesandterna i Haag. Sedan ärendet förebragts för konungen, deputerade han tre af rådet, rikshofmästaren, kanslärn och Axel Urup, att träda härom i konferens med ambassadörerna. Då desse härvid hade förklarat, att den örlogsflottan icke var ämnad till någons nackdel, men blott att skydda Staternas handel och trafik, så inlämnade

[1] Efter Dureels bref till rådet d. 27 mars, d. 4 april; till konungen d. 31 mars; Dureels memorial till konung Fredrik III d. 31 mars (kopia bland skrifvelserna till rådet); konung Fredrik III:s svar d. 5 april (kopia bland Dureels skrifvelser till rådet samt bland hans brefväxling och handlingar och äfven i Oxenstj. samlingen).

[2] Aitzema VIII, s. 510: d. $\frac{27 \text{ febr}}{9 \text{ mars}}$ voro 24 af de 48 till Öresund destinerade örlogsfartygen färdigrustade, så att det återstod blott att däråt inlägga det nödiga antalet matroser; följande dag skulle trumman börja gå för att anskaffa dessa. Men först om två månader tänkte man sig flottan skola afgå.

Dureel till konung Fredrik ett d. 31 mars dateradt memorial med begäran, att han med sin kongliga auktoritet, höghet och andra tjänliga medel ville verkeligen förekomma, det en sådan flotta eller eskader hitsändes. Det vore ju enligt förut gifna försäkringar och enligt Brömsebrofördragets 35:te art. och äfven enligt det goda, naboeliga förtroende, som emellan de bägge grannarne för närvarande rådde. Härjämte talade Dureel vid olika tillfällen också med flera af rådet om denna saken samt »icke litet» med de holländska ambassadörerna själfva.

I sitt svar härtill, dateradt d. 5 april, erinrade Fredrik III om hvad som föregående år gjordes och hvad i den saken nu äfvenledes åtgjorts. Att Generalstaterna ansågo sig tvungna för sin handels och sina intressens tillvaratagande underkasta sig så kostsamma utrustningar, emedan, efter hvad som syntes, de ej ville låta sina kofferdifarare segla utan konvojer, och att de sålunda lyssnade mera till de motiv, deras egna intressen ingåfvo dem, än föreställningarna hvilka kommit från Danmark, det, mente han, kunde ej tillräknas honom såsom kränkning af någon art. i Brömsebro pacta. Han säge mycket ogärna, om i anledning häraf den välbegynta förtroligheten och hoppet om en närmare förbindelse emellan Sverige och Danmark skulle förstöras och någon oro uppväckas. »H. K. M:t förtror sig därtill», slutar skrifvelsen, nästan hotande, åtminstone allvarsamt varnande, »att H. M:t i Sverige sine consilia därhän dirigerar, att icke till någon orolighet eller vidlyftighet i Östersjön billig orsak gifves, eftersom bägge kronornas intresse uti dess säkerhet och rolighet består, hvaremot H. M:t i Sverige ock kan vara försäkrad, att H. M:t, icke allena hvad pacta och gifna försäkringar utkräfva, vill taga i akt, men ock, hvad god naboskap och vänskap kan styrka, alltid skall låta vara sig angeläget att söka och befordra.»

Man hade ock låtit Dureel tydligare förstå, att den holländska örlogsflottan komme mest för Danzigs skull.

Denne var emellertid ej nöjd med någotdera af dessa svar. Till svenska rådet skref han, d. 10 april, om det citerade svaret af

d. 5 apr., att det nog, efter hans ringa förstånd, kunde uttydas som man ville, och att intet var att lita på i det fallet, utan fast mera att man måste tro, det Danmark ej ärnade hindra bemälte örlogsflottas hitkomst. »Straffar Gud oss med någon remarkabel olycka i Polen, så torde väl Danmark tänka nog argt, ja, efter all apparans synes vara säkrast för Sverige att förvänta det argaste. Vill ock Gud erhålla verket i Polen, så synes ändå, att Danmark ärnar göra miner och låta se, att det är bundet fast ihop med Holland».[1] Men i öfrigt såg allt ännu fredligt ut, så att han kunde ej tilltro Danmark dock att taga något mera krigiskt steg.

Under april och maj hade Dureel sen åter många samtal med de danske om den stora holländska örlogsflottan[2], då mycket debatterades i saken och mycket remonstrerades af honom emot flottans ankomst[3]. Meningarna bland dem ha nog också vid denna fråga varit något delade, och under hvarjehanda förställning har en som annan, tycks det, sökt dölja för honom sin verkliga tanke. Af hvad Dureel förnam, kunde han ej med visshet säga, hvartåt danskarnes consilia nu lutade, men fick dock öfvervägande det intrycket, att de helst önskade slippa ett dylikt besök. Då han den 13 maj talte med rikshofmästaren[4], lofvade denne göra sitt bästa att hindra örlogsflottans hitkomst och sade, »att därsom så vore

---

[1] Dureel till rådet d. 10 apr. Jfr ock Dureel till konungen d. 19, 26 apr.

[2] Aitzema VIII, s. 527: d. $\frac{22 \text{ mars}}{1 \text{ april}}$ fastställdes beslutet om de 48 örlogsskeppens utsändande. Secr. Resol. för d. $\frac{27 \text{ mars}}{6 \text{ april}}$ anger innehållet i instr. för lieutenant-amiralen och kommendören Opdam, som skulle ha öfverbefälet och bl. a. kommunicera med ambassadörerna i Köpenhamn. Aitzema VIII, sid. 532: vid mediet af månaden (börj. af apr.) var flottan i det hela färdig, så att blott det nödiga antalet matroser behöfde anskaffas. Trumman gick därför.

[3] Den 5, 7, 11, 12 maj var han hos kanslärn, d. 13 hos rikshofmästaren. (Dureel till kon. d. 10, 17 maj, till rådet d. 8, 16 maj).

[4] Aitzema VIII, sid 524: rikshofmästaren var häftigt emot Sverige, men kanslärn moderat och hade ett parti i rådet, som tillstyrkte freden med Sverige.

(att flottan komme), skulle det vara Danmark mera emot än K. M:t i Sverige». Men dagen förut, då han var hos kanslärn, hade han fått det beskedet, att kungen svarat sig icke kunna annorlunda häröfver resolvera, än här till skedt är, och att H. M:t nu hade holländska ambassaden hos sig, med hvilken han utan tvifvel härom låter traktera; och då Dureel urgerade, att danske konungen ändå måtte göra något verkligt, så sade kanslärn, att han ville en gång till förebringa saken för H. M:t, men fogade därtill den frågan, »ifall kungen skulle göra sitt yttersta där till, att icke flottan hitkom, *om* och *huru* H. M:t af Danmark då skulle kunna försäkra sine land, att inge molestier skulle tillfogas kommercierne i Östersjön»[1]. — Naturligtvis skrefs icke till gesandterna i Haag nu såsom föregående år. De holländska ambassadörerna hade begärt och danske kommissarierna lofvat, att det ej skulle ske[2].

När ryktena anlände och hunnit bekräftas, att Karl Gustaf undgått de hotande farorna i södra Polen och lyckligen kommit tillbaka åt de norra delarne, så ändrade sig hållningen hos danskarne något, tycks det, gent emot den svenske residenten, som t. o. m. fick höra större benägenhet åter uttalad för sitt alliansärende. Ja, än mer; under några veckors tid tyckes Dureel varit insöfd — liksom en gång senare, under juli—aug. — uti föreställningar om bara »rolighet och fred», och det just medan den ofta nämda örlogsflottan af danskarne och holländarne här som bäst väntades[3]. »Här skickar sig allt till rolighet och fred», skref han d. 15 maj till svenska rådet; pingsten förestod, lite hvar reste ut till sina hem på landet; ej tänktes väl då på örlig. »De statiske ambassadörerna förhålla sig rätt stilla, så att jag icke kan förnimma, att där-

[1] Dureel till rådet d. 16 maj.

[2] Ambassadörernas bref d. $\frac{30 \text{ mars}}{9 \text{ april}}$. Blott Rosenvinge var nu i Haag, Charisius för tillfället hemma. På sommaren lämnade sen den förstnämde sin post och erhöll därpå ett annat uppdrag. (Rekreditiv för Henr. W. Rosenvinge, Haag d. 28 juni 1656; rigsark. i Köpenh.)

[3] Särskildt i slutet af maj gjordes från Danmark hemliga uppmaningar till Generalstaterna att fatta solidare beslut och därmed uppmuntran till örlogsflottans afsändande (Fridericia).

med negotieras här», skref han redan en vecka tidigare. Somliga af rådet hade synts honom önska allians med Sverige, andra med Holland, skref han till konungen den 24 maj; »alltsen E. M:t kom till Polen, vet jag ej det varit så stilla här som nu; allt är lugnt», tillade han[1].

I slutet af maj hördes emellertid att Ruyter med 30 örlogsskepp var i annalkande; schoutbynacht Tromp likaså; d. 29 maj, att båda anländt med 22—25 skepp till Helsingör och lagt sig vid Lappen. Amiralerna foro d. 30 i land och till Köpenhamn. Den 1 juni gick flottan och lade sig vid redden mellan Kronborg och Helsingör. Opdam med 14 skepp väntades och sades vara på vägen samt kom senare i juni, d. 15 25;[2] 35 holländska krigssepp lågo då i Sundet. Dureel sade sig skola inlämna ett nytt memorial med föreställningar häremot.[3]

Några spridda drag ur hans bref i slutet af maj och från juni månad torde tjäna att måla stämningen nu. »Danmark börjar sätta upp öronen», skref han den 29 maj. »Modet har vuxit tämligen både hos holländare och danskar, som de ock låta märka», skref han fram i juni; »det märkes mer och mer, att Danmark har ondt i sinnet, och några säga för visst, att det ärnar bryta med Sverige». Många ansågo bäst hellre förekomma än förekommas, eftersom allmänt troddes, att om allt går lyckligt i Polen, Karl X ej skulle uraktlåta angripa Danmark. Den holländska örlogsflottan voro danskarne numera ej emot eller betänkta hindra gå vidare, snarare bemödade de sig att få den att löpa in i Östersjön, skref Dureel vid midten af juni; holländarne eggade Danmark till krig, och skulle en märkelig olycka ske i Polen eller eljest Danmark få god ockasion, så skulle det nog ej underlåta förena sig såsom tredje eller fjärde emot Sverige, hette det i

[1] Jfr ock hans bref t. kon. d. 17 maj, där han säger, att det ser nu för ögonblicket ut, som Danmark hade låtit alla tankar fara både till offension och defension.

[2] Aitzema VIII, sid 588: Ruyter med 28 krigsskepp låg där före honom.

[3] Till konungen d. 10 juni.

slutet af månaden. Om rustningar, som företogos, hade han ock numera mycket att förtälja. Underrättelsen om Warschaus fall[1] väckte också stor glädje hos danskar som holländare. Dureels meddelande kort före mediet af juni[2], att Karl Gustaf skulle belägra Danzig, samt begäran att danske konungen ville förbjuda sina undersåtar segla dit och handla på den orten, men befalla dem i stället gå till Pillau, väckte nya bekymmer för staden och vände en ökad uppmärksamhet däråt.[3]

Den kungliga skrifvelsen till Dureel härom, daterad den 9 maj,[4] började med att nämna om staden Danzigs motstånd och hårdnackade hostilitet mot svenskarne, hur den trotsat desses alla försök hittills att bringa den till reson, och att andra medel för det ändamålet nu skulle tillgripas, nämligen att med vapen åter bespärra den; härom ville nu konungen underrätta Dureel »och därjämte i nåder befalla, att I där in loco dem, som vederbör, sådant representera med varnande och påminnande hos dem alle, som vanligen pläga i Östersjön segla och kommercier drifva, att de intet låta sig främmande förekomma, det vi här efter intentionerade äre merbem:te stad Danzig alle trafiker att förhindra, och är det sätt och manér, som vid krigstider och emot förrädare hos allt folk öfligt och brukligt är, (att) beängstiga, till dess han att bekänna och resonablare medel emot oss måste sig länka och förklara. Alle, som hit åt preussiske kusterna pläga segla och handel drifva, måste I förmana, att de all tillförsel ifrån Danzig af-

[1] Den 21 juni, efter mer än 3 månaders belägring. (Carlson.)

[2] Dureel till rådet d. 13 juni; till kon. d. 10 juni. Tvenne kungliga skrifvelser säger han sig här ha mottagit, en af den 9 maj, hvilken vi anföra i täxten, en af d. 23 maj, hvilken icke finnes vare sig i Danica bland originalen eller i riksreg. eller i koncepten till denna. Redan före Dureels officiela notifikation i Köpenhamn hade man för öfrigt här bekommit nyhet om faran, som hotade Danzig.

[3] Secr. Resol. för d. 10/20 juni omtalar, hur samma notifikation då nyss skett genom Appelboom i Haag.

[4] Danica.

styra och sig på den Pillouiske och andra våre hamnar begifva.»

»Riksens råd komma nu dagligen tillsamman uti deras rådkammare, besoignera därvid största flit och secretesse», skref Dureel d. 13 juni hem till svenska rådet. »Det synes nogsamt, att Danmark ärnar bruka sig denna attack för Danzig såvida till nytta att därigenom på allt sätt excitera holländarne.» Ett resultat, bl. a., af dessa öfverläggningar var den skrifvelse, som det danska rådet vid midten af juli uppsatte och lät öfverbringa till det svenska rådet i Stockholm. Härom strax nedan.

Stor liflighet rådde ock nu under juni månad hos danskar som holländare i Köpenhamn vid förhandlingarna deras för staden Danzigs skull. Danzigarne skrefvo till holländarne, klagade och bådo om hjälp och råd; ambassadörerna skrefvo till danzigarne, tröstade och lofvade. En traktat mellan Holland och Danzig var sedan någon tid i görningen under De Bye's och den nämde Schröders händer i Haag och slöts där under förra hälften af juli, men antogs ej af Danzig.[1] Till Danmark vände sig ock Danzig på liknande sätt; man visade här det lifligaste deltagande för staden, förestafvadt af bekymren för egen räkning och af medlidande för invånarne[2].

En rysk gesandt var anländ till Köpenhamn de sista dagarne af maj och ville ha närmare förbund mellan Ryssland och Danmark mot Sverige samt nämde czarens afsikt att söka återbekomma från detsamma forna ryska provinser, hvarför han stod i begrepp börja krig med svensken; i danska rådet beslöts[3] i början af juni att låta czaren veta, att man bör förhindra Sveriges herradöme öfver Östersjön; »vi måste försäkra oss, att svensken låter kommercierna vara oturberade där och vill inträda i allians med oss och Holland, eljes förorsakas vi taga ett annat parti och kunna i dessa vanskliga tider icke så länge sitta och lefva af hans diskretion». Efter

[1] Corps Dipl. VI; Fries.
[2] Becker, I.
[3] Skeels dagbok.

danskarne nu själfva ej kunde försvara sig, så borde de först bättra sin defension och så sluta en fullkomlig allians med Holland och bringa kejsaren med i spelet.[1]

Under första veckan af juli gaf konung Fredrik sitt samtycke till att den holländska flottan gick genom Öresund. Opdam kom d. 10 juli seglande upp till Toldboden vid Köpenhamn. Några ytterligare fartyg hade kommit till med amiral Witte Wittenszoon. En stor holländsk örlogsflotta var då samlad i Sundet under anförande af de förnämsta sjöhjältar i Europa, Opdam, Ruyter, Tromp, Witte Wittenszoon, Pieter Floriszoon, Evert Antonszoon, på väg inåt Östersjön till Danzigs undsättning. Amiral Johan Evertszoon väntades med ännu några skepp komma. Dureel remonstrerade; Gersdorf svarade, som väl sanningen var, att Danmark förmådde häremot intet. Danskarne kunde icke hindra holländarne löpa in i Östersjön, äfven om de velat. Kanslärn hade låtit honom förstå detsamma.

Med det danska rådets skrifvelse af den 15 juli till det svenska afreste den unge Jens Juel, bror till P. Juel, och aflämnade det i rådkammaren i Stockholm den 29 juli. De närvarande af svenska rådet skyndade att härom underrätta de andra för att komma och öfverlägga om hvad svar där skulle ges tillbaka, ty saken var af vikt; den danska skrifvelsen lät hart när som en krigsförklaring, tyckte man.

Man fann i rådet bäst att strax affärda Juel, och det med »ett blott dilatoriskt svar» denna gången, intill dess man kunnat närmare inhämta konungens mening i saken.

Den danska skrifvelsen talte om »de stora inkonvenientier, som det blodiga och vidlyftiga kriget mellan Sverige och Polen förde med sig, i det att icke landen allena, hvilka tillhörde Polen, utan ock Östersjön och dess florerande kommercier, »som andre mere än H. M:t i Polen ha uti att säga», måst lida mycken anfäktning; det kriget hade, sen det be-

[1] Enighet saknades i rådet fortfarande; »holländarne pressera att vara eniga», skref Skeel d. 10 juli i dagboken.

gynte, liksom elden, när den får råda, sträckt sina härjningar icke till Polen allena eller dem som vid Östersjön bo, utan äfven andra, som den behöfva. Tull togs i fjol vid Danzig, »och alla dit seglande blefvo utan åtskillnad gjorde tributarii på det ställe, där makten var större än rätten»; väl varade det icke länge, men farligt är att vara sådan diskretion underlagd. I år hade kriget i Danzig både hos konungen i Danmark och Generalstaterna blifvit notificeradt med det tillkännagifvandet, att trafiken måste ledas därifrån. Man hade en tid lång varit i de goda förhoppningarna, att en traktat om en närmare allians, hvilken inleddes föregående ar, skulle blifvit så lyckosam att kunna förekomma »alla de oriktigheter, som desse vanskelige tider föra med sig»; men då Generalstaternas inklusion ej kunde medges, »så är det dess värre kommet uti det uppehåll och den vidlyftighet, att emellertid de herrar Stater General hafva sig till en stor och kostsam armatur resolverat, en mäktig skeppsflotta hit förskickat och till sine kommerciers förfordring passage i Östersjön begärt: och ändock H. M:t, vår allernådigaste herre, helst säge, att sådan makt vore ej här, så är han dock icke därför med billighet att beskyllas, emedan den osedvanliga procedur med tullens påläggande i sjön, med kommerciernas förbud på Danzig har extorkverat den resolution att ej motsätta sig dem, som vilja vårda sig om kommerciernas frihet och oturberade gång. H. M:t har förpliktat sig samma Danzigs konservation att vara angelägen, också eftersom staden var innesluten i Brömsebrofördraget». Det svenska rådet ombads till sist att förmana sin konung att ej störa Danzig mer.

Det svenska rådets svar, dateradt det 1 aug., var helt kort och nöjde sig i hufvudsak med att hänvisa till konungen själf och regeringen i Preussen hos honom[1].

[1] Efter rådets registratur 1655—56; rådets skrifvelser till K. M:t d. 29 juli, 6 aug. 1656, med bilagor. Jfr Theatr. Europ. VIII, där det danska som det svenska rådets skrifvelser finnas tryckta.

Den holländska örlogsflöttans ankomst till de nordiska farvattnen jämte Danmarks hållning och inberättade rustningar väckte mycken uppmärksamhet och oro i Sverige samt orsakade stora anstalter öfver allt inom riket, och det på en tid då försvaret af Finland och Östersjöprovinserna mot det ryska anfallet kräfde sin uppmärksamhet och sina försvarsanstalter. Nyss var underrättelse inlupen om ryssarnes angrepp på Nöteborg.

»Därtill med synes nu ock af inkomne tidender», skref det i Stockholm varande rådet till konungen den 27 juni, »att detta riket någon fara ifrån Danmark och Holland ju mer och mer öfverhänga vill, så att i förgår här i staden och nejden häromkring ett stort larm varit hafver, som skulle allareda några skepp vid Hörningsholm ankomne vara, därsammastädes satt folk i land och med några orters afbrännande sig fientligen tett hafva».[1] Danmark ansågs af rådet som isynnerhet fientligt och färdigt att när som helst bryta lös; konungens närvaro i riket befanns under sådana förhållanden »högnödig och hjärtligen att önska».

Karl X på sitt håll hade ock bekymrat sig för samma sak och sände sina anordningar.

Riksdrotset Per Brahe fick i uppdrag[2] att resa neråt Jönköping och medtaga trupper samt »hålla den fästningen och orten och vägen åt Markaryd i hägn och försvar, det bästa han kan»; riksmarsken Gustaf Horn fick resa först till Kalmar, bese fästningarna och öfverlägga med Lars Kagg, »hur krigsväsendet på den orten står till att fatta», sen åt Västergötland och Halland, »där att agera, låtande sig att vara den landsändans värn, särdeles sjökantens och fästningarnas konservation rekommenderad». »Riksamiralen G. B:son Oxenstjerna, förutom det han bär åhåga för riksens skeppsflottas utmontering och säkerhet, blifver här i Stockholm jämte de öfriga af rådet, som ej behöfvas annanstädes». Ar-

[1] Härom talar ock Dureel i sitt bref till konungen d. 5 juli.

[2] Rådslag under konung Karl X Gustafs regering. Jfr ock rådsprotokollen; Carlson.

vid Forbus, som var kommendant i Stockholm och chef för militien där, fick sig anförtrodt försvaret af själfva staden och omnejden »med dess utanverk, som nu skulle förfärdigas, särdeles på Södermalm, att icke staden någon skada måtte tillfogas genom någon entreprise eller hastigt infall». Skeppsflottan låg segelfärdig på Strömmen och skulle, så snart den provianterat, under Klas Bjelkenstjerna löpa ut i Stockholmsskären. Kammarpresidenten Herman Fleming skulle bege sig till skärgården att skaffa ut båtsmännen, hvilka skulle exerceras af officerare och hållas beredda till skärgårdens försvar. Andra skulle ut till bergslagen och skaffa folk. Till västra gränsen norrut sändes ock personer att vidtaga åtgärder för försvaret i händelse af ett infall från Norge. Så sändes ock till öfriga landsändar i hela riket, där den ordinarie militien och den beslutade utskrifningen ej ansågos räcka till, »utan man af huse utgå skall». Gustaf Lejonhufvud fick sörja för Österbottens och Finlands försvar. Landshöfdingarne fingo befallning »se till, upprätta och bevaka fyrbåkar och vårdkasar, såsom i krigstid brukligt är». »Och såsom nöden nu synes fast större, än han före detta varit hafver, så skulle landshöfdingarne, hvar i sin landsort, strax sammankalla alla fyra ständerna, underrätta dem, att så framt vi vilja undgå vårt och landets total ruin och fördärf, så måste vi vara betänkta i tid på folk och medel»; därför skulle den utskrifning och hjälp, som beslutits utgå senare, utgöras nu. Adeln skulle ombedjas, »i anseende till desse förlägenheter», att fördubbla sin russtjänst, prästerskapet att fördubbla sin bevillning, som senast gjordes, och tillsätta ändå en ryttare, borgerskapet att genast utge den för detsamma utlysta kontributionen och allmogen att genast ge råghjälpen.

För de orter, där mest man kunde frukta något fientligt att påkomma, uppgjordes särskilda dispositioner af militie, så för Halmstad, Varberg och Laholm,[1] för Göteborg med

[1] Konungen hade uppgjort en lista på dessa dispositioner, rådet en annan, något afvikande. Den förra upptar för dessa tre orterna 600

skansarne,[1] Kalmar,[2] Jönköping,[3] Gottland,[4] Jämtlands skans,[5] Stegeborg, Nyköping, Morast skans (i Eda socken, Jösse härad, Värmland), Vänersborg, Örebro, Karlstad och Borgholm. Visst antal rytteri och visst fotfolk disponerades ut på hvarje af de nämda orterna, hvarjämte adelsfanorna från vissa provinser beställdes till vissa af dem, så Hallands till de nämda halländska platserna, (Upplands[6]) Södermanlands, Närikes, Värmlands och Västergötlands till Göteborg, Smålands och Östergötlands till Kalmar (eller Jönköping[6]); för Stockholm bestämdes, utom flottan, 500 man rytteri och 13—1400 man fotfolk jämte adelsfanan från Uppland. Listorna å dessa militära dispositioner skickades jämte kungörelser om de i öfrigt gjorda anordningarna till de olika landsändarne.[7]

I sin skrifvelse till rådet d. 17 juli från Novodvor drog konungen åter försorg om försvaret mot Danmark etc.[8] En generalkommissarie i kammarkollegiet skulle förordnas, »att

man rytteri och 1,279 fotfolk, den senare blott 100 man rytteri och 1,100 fotfolk.

[1] 300 ryttare och 1,950 fotfolk; 550 ryttare och 1.900 fotfolk (resp.).

[2] 300 ryttare och 1,000 fotfolk; 330 ryttare och 1,100 fotfolk (resp.).

[3] Intet rytteri och 750 fotfolk; 150 rytteri och 630 fotfolk (resp.).

[4] 160 man enligt båda.

[5] 300 man; 215 man (resp.). För de öfriga härefter nämda orterna blott mindre antal folk, 100—200 man för hvar.

[6] Olika disp. å de båda listorna.

[7] Rådets bref till konungen d. 21, 23, 27 juni, med bilagor; rådets betänkande om rikets försvar, uti 10 punkter, dateradt den 27 juni 1656, bland Rådslag under konung Karl X Gustafs regering; konungens sekreta instr. för rådet åberopas här.

[8] »Alldenstund efter all apparans litet eller intet står till tro juten», skrifver han, »så vore högnödigt, att I där hemma hållen Eder på allt fall emot honom färdige och i beredskap, och måsten I väl icke vänta uppå, att han först kommer att besöka Eder med armé på gränsen eller ock måhända genast därmed inträngа i landet, utan att I uti tid under fältherrens öfverdirektion och de andre hemmavarande generalers tillhjälp låten samla folket tillhopa, gören nödiga anstalter till dess underhåll, skaffen proviant tillsamman och använden de redaste våre och vårt rikes medel af tullen och andra intrader och räntor till rikets försvar och säkerhet.»

allt må desto riktigare tillgå», och därtill skulle utses antingen Gustaf Bonde eller Lejonsköld; samma instruktion skulle han ha att följa som Johan Kruse under sista danska fejden. Särskildt voro gränsfästningarna föremålen för konungens omsorg; goda kommendanter och i öfrigt en fulltalig besättning skulle de bl. a. förses med. Som Halland behöfde »en tämlig guvernör», så förordnades därtill nu Erik Stenbock. Amiralitetet skulle i alla landsorter vid sjösidan se till och draga nödig försorg om, »att skären må hållas rene och säkre, de sund och orter, genom hvilka skepp och farkoster utom rätta farvattnet kunna löpa, förpålas, skansar på bekvämlige orter vid stora skeppsfarten anläggas och, sedan de med järnstycken väl äre försedda, att då allmogen tillhålles dem bevaka»; och till densammas hjälp kunde en del officerare och förre krigsbetjänte förordnas. Landshöfdingar och länsmän i orterna hade att noga tillse, det ej landets invånare förleddes till att göra fienden bistånd — — —.

Man har anledning antaga, att allt eller det mesta af dessa olika anordningar blef satt i verket. Så skref rådet till konungen d. 6 aug. och underrättade, att dispositionen af militien sättes i verket, att fältherren redan var rest och att riksdrotsen om få dagar skulle resa, att amiral Bjelkenstjerna låg med 20 örlogsskepp vid Älgsnabben, »att taga vara, det icke någon oförmodelig flotta må komma dit ohörande och där någon skada tillfoga»; samt vidare att allt det öfriga ställes i landsorterna efter handen i själfva verket». Den 23 aug. skref rådet åter och nämde bl. a., »att de riksherrar äro ännu å ort och ställen», att presidenten i bergskolleg. Erik Fleming var i bergslagen, amiralen Åke Hansson var gången till skärgården i stället för kammarpresidenten Herman Fleming och att det nu trakterades vid gränserna med ständerna om defensionen; men också att medlen ej räckte till för allt, att reda penningar ej funnos nog ej heller nödiga persedlar. Från Göteborg hade man skaffat sig förteckning på monterade köpmansskepp, där hemmahörande och vid tillfället befinnande sig hemma, att sålunda i fall af behof kunna an-

vändas till försvaret. De utgjorde ett antal af 19 st., beräknade att föra tillsammans 354 kanoner. Och likaledes hade man gjort förteckning öfver de i Stockholm 1656 hemmahörande köpmansskeppen, hvilka till antalet voro 34, hvaraf 14 med tillsammans 826 kanoner lågo vid tillfället hemma, att till försvaret alltså kunna brukas. Flottan hvilken nu låg vid Dalarön, hade en besättning af 72 öfver- och underofficerare, 472 gemena, 6 regementsofficerare, tillsammans 550 man, af Hälsinge—Ångermanlands och Dalkarla regementen.

Åtskilliga landtdagar höllos, som bekant, under sommaren 1656 i Sverige som i Finland.[1]

Alla dessa försvarsanstalter väckte naturligtvis uppmärksamhet åter i Danmark. »Eljest lät kanslärn mig märka i konferensen», skref Dureel till rådet den 3 sept. 1656, »att det myckna folk, där låg på gränsen, var suspekt här. Jag lät honom igen veta och remonstrerade mig, om vi hade icke raison att se oss före denna tiden, trodde ock, att folket toges dädan, så snart skeppen komme ur Östersjön och vi se realiter, de äro med freden.» I Sverige bekymrade man sig då under senare delen af 1656 ej så mycket för de rustningar, som förekommo i Danmark, efter man antog dem förorsakade närmast af dessa å svenska sidan.[2]

Från juli månads början och några veckor framåt fördes i Köpenhamn underhandlingarna mellan danskarne och de holländska ambassadörerna om den nya traktaten till Danzigs undsättning, hvilken slöts den 16 aug. Under tiden liksom både något före och efter pågick i Preussen den svensk-holländska underhandlingen, hvilken ledde till Elbingertraktaten den 1 sept. 1656.[3]

De för denna sistnämnda traktat utsedde holländska ambassadörerna[4] afreste hemifrån den 5/15 mars och kommo till

---

[1] Se härom Sveriges Ridderskaps och adels riksdagsprotokoll, 6; Carlson.

[2] Jfr bl. a. rådets svar till konungen d. 6 sept. (nedan).

[3] Fries: Sv. och Nederl.; Fries: Erik Oxenstjerna.

[4] De voro van Slingelandt, van Dorp, de Huybert och Isbrants.

Danzig den 14/24 april — där de väl stannade någon tid, till den $\frac{29 \text{ april}}{9 \text{ maj}}$, men likväl intet af vikt synas hafva underhandlat om — och blefvo mottagna af Karl X i Marienburg den 9 maj. De voro komna för att upplifva den gamla vänskapen mellan Holland och Sverige och förnya den äldre alliansen af 1640 och 1645 samt därjämte söka ytterligare tillknyta förbundet dem emellan, på det att handeln måtte få blifva i sin gamla vigör och utan extra pålagor. De hade ock i uppdrag att söka utforska de svenska planerna samt söka medla i kriget med Polen. Förberedande underhandlingar fördes redan under maj månad; den erbjudna fredsmedlingen afslog Karl Gustaf genast med bestämdhet. I instruktionen den 23 juni[1] för de svenska kommissarierna, rikskanslärn E. Oxenstjerna m. fl., ålade han dessa bl. a. att hålla ambassadörerna vid godt humör, undvika i otid stöta dem för hufvudet och, som konjunkturerna fordrade att man på allt sätt sökte vinna och behålla Hollands vänskap, begära ett förslag till förnyelse af det föregående förbundet; därmed kunde man ock sondera dem och komma något under fund med deras »intention, uppsåt och gravamina». Emedan holländarne under täflingsstriden med England, heter det i p. 6, läto förstå, att de ansågo förbundet af 1640 vara slutet till kommerciernas skydd i allmänhet och ej riktadt allenast mot Danmark, så fingo de svenske kommissarierna sig vidare ålagdt »att med försiktighet handtera de diskurser och därhän rätta sitt tal, att de fuller utaf visse omständigheter kunna bevisa, att bem:te allians var då efter samme tidens beskaffenhet och tillstånd unice rättad emot Danmark, men likväl akta sig före, som ville de nu dirigera och tränga förbundet på den scopum emot Danmark». Trefaldigt var (enligt p. 10) »K. M:ts intresse» vid denna traktat: 1:o att alliansen med England intet må lida någon anstöt genom det förbund, som nu skulle förnyas med Holland; 2:o att kommissarierna, när de »tala om scopo foederis novissimi emot Danmark, intet låta märka,

[1] Hollandica: Förhandlingar i Elbing och Thorn 1656—57.

att K. M:ts närvarande uppsåt är att dirigera renovatum foedus emot Danmark; 3:o att K. M:ts jura, helst uti tullen och licenten blifva H. K. M:t förbehållna». Om de nu finna, att holländarnes desseiner löpa emot detta tredubbla intresse och fördenskull äro konungen och kronan Sverige odrägliga och oprakticerliga, så må de väl debattera och traktera, men likväl intet stöta gesandterna för hufvudet, utan göra sin flit att under samma diskurser tränera verket det längsta de kunna och helst in på hösten och intill navigationen och sjöfarten igenom vintern slutas, eftersom de uti detta fallet måste hafva sina ögonmärken däruppå att evitera och undvika den fara, som nu hotar åt K. M:ts stat, bjuda till att uppehålla dem med godt hopp och draga dem ifrån Danzig och andra K. M:ts vidrige. Men om konditionerne äro så satta (p. 11), att de kunna salvis tam juribus Reg. Maj:tis quam foedere cum Anglia et pace cum Dania vid denna tiden accepteras och vara i enlighet med K. M:ts intresse, då måge kommissarierna utan något uppehåll gå till väga.

Man möter här, som ses, grunddragen af samma politik, som vi ofvan lärt flerfaldigt känna, att sätta England upp *emot* Holland och *emot* Danmark[1] liksom detta senare *emot* Holland, hvartill nu här kommer att få Holland *emot* Danmark: alltsammans rena omöjligheter på så sätt. Från en närmare anslutning till Holland drar sig Karl X likasom svenskarne i allmänhet. Han hade ännu icke kommit på den tanken att genom ett hastigt slut göra holländarne drägligen till viljes uti en traktat och på det viset göra sig dem tämligen kvitt samt genom en sammanslutning mellan sig, dem och England söka hålla både dem och Danmark i balans.[2] Men hvad det förra beträffar, kom han snart, därtill föranledd förnämligast af de hotande utsikterna genom föreningen af den holländska och danska makten vid och i Östersjön. Ett hastigt slut på den svensk-holländska traktaten kunde möjligen före-

[1] Jfr utom ordern d. 20 febr. 1656 ock följ. order till Bonde. (H. II).

[2] Se Bondes negotiation i London h. II, sid. 75—120.

kommit den holländska flottsändningen och bragt Danmark på kant med Generalstaterna, nu som ju senare skedde, i sept.—okt., hvarigenom kanske ingen traktat mellan Danmark och Holland hade blifvit af.

Det är ett egendomligt skådespel att se detta: Karl X sträfvar med all makt att skilja England, Holland, Danmark från hvarandra och på samma gång förbinda sig på det förtroligaste och fastaste med England liksom, på det andra hållet, med kurfursten af Brandenburg, den han skilt från de andra makterna i öster — och äfven vill hålla fjärran från England och Holland —; protektorn åter har till ett sitt förnämsta syfte att förena samtliga protestanterna i en stor, mäktig, helst aggressiv union och talar då och då särskildt om en tät liga mellan England, Holland, Danmark, Sverige, Brandenburg, äfven Frankrike.[1] Någon fördel borde väl dock å svenska sidan man kunnat draga af denna Cromwells nu kända politiska böjelse och sträfvan.

De alltjämt växande svårigheterna sedan Rysslands fredsbrott blifvit kändt och efter Warschaus fall, framför allt den stora holländska armadans närvaro i de nordiska farvattnen, kommo konungen inom kort att obetingadt fordra traktatens med de holländska sändebuden snarast möjliga afslutande. Så befallde han, i en ny instruktion för sina kommissarier den 4 juli, att på alla görliga sätt söka sluta traktaten och skref s. d. till rikskanslärn att således fortsätta med underhandlingen i Elbing, »på det vi må hafva Östersjön säker, skattande vi den oreda, som af misslingande af samma traktat oss entstå skulle, af mycket större viktighet och mera konsekvens, än hvad makt både ryssen och polacken emot oss uppvigla». Att Danmarks beslut, om krig eller reassumtion af traktaten med Sverige, berodde på utgången af den svensk-holländska traktaten, var gifvet, skref konungen senare, i brefvet den 17 juli till rådet, samt att han gjort en

[1] Jones: The dipl. relations betw. Cromwell and Ch. X G. of Sw., sid. 39, not 2. Nieupoort till De Witt d. 14 jan. 1656 (n. st.).

del eftergifter, ej så obetydliga, för att medelst ett hastigt slut kunna afvärja den fara, som hotade från Danmark och Holland, hvilka med sin förenade makt lätt kunde afbryta förbindelsen mellan Sverige å ena sidan och konungen med sin här å den andra. Med längtan emotsåg han nu utgången af den här traktaten. Men den kom ändå att draga ut på tiden,[1] och konungen blef till sist däröfver otålig. Han hade nu helst sett, att den slutits i början af aug., och befarade alltjämt, att Generalstaterna skulle sluta sig till hans fiender och anfalla honom.

Efter ett sammanträde i Marienburg den 11 juli fördes underhandlingarna från och med den 17 juli under resten af månaden och hela den följande tiden i Elbing samt rörde sig bl. a. mest om holländarnes fordran på sjöfartens fullkomliga frihet på Östersjön, isynnerhet Danzig och andra preussiska städer, att inga tullar, licenter o. d. skulle af svenskarne påläggas vare sig i flodmynningar eller hamnar, som ej voro konungen af Sverige underdåniga — en fordran riktad förnämligast mot den svenska tulltäkten utanför Danzig —, att njuta full handelsfrihet i Sverige och att tullarne skulle förblifva, såsom de voro 1640, att Generalstaternas undersåtar måtte njuta samma fördelar som de egna, ifall tullförhöjning bleive en nödvändighet, samt ändtligen att alltid behandlas som de mest gynnade nationer. Svenskarne erkände väl, att den fria handeln på Östersjön ej finge störas, och mente, att den var något lika eftersträfvadt af båda parterna, men erkände sig ej ha stört den eller handlat mot det bestående fördraget med Holland. De visade, att licenterna, hvilka upptogos vid tyska kusten, ej kunde härmedelst ändras

[1] Den 20 aug., då han skref till rikskanslärn, att traktaten nu måste slutas, yttrade han: »— — — ty oss är intet att göra till att vinna tid, utan att i god tid sluta och således skilja Generalstaterna ifrån andres vedervärdiga konsilier, hvilka, om de skulle vinna sin fortgång och Generalstaterna vecklas in däruti, kunde lätteligen sätta oss i ett farligt tillstånd, därutur vi intet skulle kunna oss så snart reda». (Fries: Erik Oxenstjerna.)

eller upphäfvas, emedan de berodde af särskilda fördrag. Ett medlingsförslag gjordes af Oxenstjerna och antogs, af innehåll att tulltagning i främmande hamnar ej skulle få äga rum, om den ej berodde af särskilda traktater; och härigenom räddade han de Memelska och Pillauska tullarne, men band händerna på konungen för det närvarande beträffande tullen vid Danzig, ehuru framdeles det kunde stå honom fritt att sluta fördrag t. ex. med Danzig och därefter taga tull igen; och rätt att belägra, tvinga staden hade Sverige härmed ej afsagt sig; bestämmelsen i 7:e art. 1640, att den ena parten ej skulle få undsätta en af den andra belägrad stad, vidhölls också. Vidare, som erfarenheten visat fördelen af måttliga tullar, skulle man — hvardera kontrahenten inom sina land — hålla sig *ungefär* vid den måttliga taxa, som förefanns, då de båda fördragen (1640, 1645) afslötos. Likhet i tull ville svenskarne ej medge och holländarne afstodo ock från denna sin fordran; ifall tullförhöjning blefve nödvändig, skulle den dock ej blifva större för främlingarne än för de egna undersåtarne, hvarvid likväl undantag gjordes för vissa sällskaps och enskilda personers privilegier. Ingen nation skulle få förmånligare handelsprivilegier än Staterna,[1] utan de vara som den mest gynnade alltid. För resten må nämnas, att vid den slutliga koncipieringen af fördraget kom allt rörande tullarne att blifva i tämligen sväfvande ordalag affattadt.

Naturligtvis saknades icke demonstrationer från de svenske kommissariernas sida mot den holländska örlogsflottans ankomst till de nordiska farvattnen; att skydda handelns frihet, blef svaret, var ändamålet allenast därmed. Ambassadörerna voro ock instruerade att begära Danmarks och Danzigs liksom Brandenburgs och Englands inklusion i den blifvande traktaten; att Danmark inneslöts, medgafs å svenska sidan lätt, enär man ju var i allianstraktat med detsamma, och äfven Brandenburg och England af liknande skäl, men

[1] I början af året redan hade ju Karl X återtagit sina anbud om större förmåner åt engelsmännen (se h. II, sid. 64 ff.).

Danzig ville man ej ha med, eftersom staden låg i fejd med Sverige och afböjt de fredsförslag, som gjorts och för resten ju icke heller var en självständig stat samt dessutom kanske ej heller själf önskade det. Men föga värde hade för Holland alliansen med Sverige nu, om ej genom Danzigs inklusion dess handelsfrihet därpå garanterades. En konferens hölls den 4 aug., då denna fråga särskildt dryftades, men utan resultat; följande sammanträden och samtal härom vordo likaledes resultatlösa, tills man ändtligen enades om att låta staden själf afgöra, om den ville bli innesluten eller ej, men antaga att den ville det och upptaga den i traktaten. Härigenom blef, förstås, Karl X förhindrad att fortsätta sina anstalter emot staden Danzig, tills den förklarat sig härutinnan.

Blott och bart förnya de gamla fördragen hade man dock ej funnit skäl till; detta fördraget blef sålunda t. ex. ej riktadt mot Danmark som det förra, utan enligt p. 1 emot hvarje makt, som oroade handeln och sjöfarten i Nord- eller Östersjön eller i de därstädes utflytande floderna.

Ej litet tillmötesgående hade Sverige visat här; dock hade det, tack vare Oxenstjernas skicklighet, också förstått taga sina intressen tillräckligt till vara. Karl X ratificerade den 7 okt. och sände instrumentet öfver till Appelboom i Haag att utväxlas; men den utväxlingen kom att dröja.

Hela denna traktaten vardt för öfrigt i rent politiskt hänseende för Karl X ett medel att under de nya förhållandena förmå Generalstaterna, då de sändt sina ambassadörer till honom, att förblifva vid den gamla vänskapen utan att själf göra några reela offer; från desses sida åter var det ett försök att i godo göra de svenska baltiska planerna för sig så drägliga som möjligt samt få ett tillfälle att utforska dem nogare och sen ställa rådslagen därefter. Man fann skäl gripa om de fördelar, man kunde få nu, för att framdeles söka skaffa sig bättre och flere. Säkerligen åsyftade Generalstaterna också att härmed desto säkrare förekomma en fruktad svensk-dansk allians eller åtminstone göra äfven den för sig så oskadlig som möjligt. Fred var ju ock, hvad de

framför allt önskade, och detta mål, å ömse sidor sökt, blef härmed vunnet således. Staterna förhöllo sig en tid efter mycket vänskapliga emot Sverige.

Med England hade Sverige genom Bonde i London något förut, den 17 juli 1656, afslutit en sedan början af föregående år afhandlad handels- och sjöfartstraktat, rörande värfning, kontrabandsvaror samt den fria handeln och sjöfarten, särskildt under det engelsk-spanska kriget, (i fördragets art. 6) rörande örlogs- och konvojskepps mottagande, under vissa betingelser, i hvarandras hamnar, tilläggsplatser och floder, dit skepp pläga gå; och i enlighet härmed hade då engelska örlogsskepp, om till antalet ej öfverstigande 5—6, rätt att, så vidt på Sverige ankom, utan föregående notifikation inlöpa öfverallt i svenska hamnar etc., ligga där för ankar och åter gå, utan några som helst hinder eller onera. Samma rätt och fördelar ägde ock ett större antal skepp, en örlogsflotta, då två månader i förväg notifikation gjordes och för resten särskilda bestämmelser blefvo träffade för det fallet. Vidare innehåller denna traktat, i art. 8, stadganden rörande den af engelska undersåtar idkade handeln och sjöfarten på och i Preussen samt Polen och äfven andra under den svenske konungen lydande områden, tillförsäkrar dem samma förmåner framför andra, som de förut njutit, lofvar dem allt möjligt tillmötesgående, ifall mer friheter skulle begäras, och för öfrigt att i Polen och Preussen, om någon annan främmande nations undersåtar tilldelas mer och större friheter, med dessa varda likställda, så snart därom anhålles.[1] Som en mycket grannlaga angelägenhet betraktade, med rätta, Karl X dessa privilegieförhållanden i Preussen etc., helst under den då som bäst pågående ofvannämda traktaten med Holland. Holländarne ville han å ena sidan undvika stöta genom att ge för mycket åt andra, och engelsmännen ville han å andra ej ge anledning misstänka, det han ärnade något minska deras förut hafvande förmåner och friheter; men ej heller ville han

[1] Häfte II, sid. 123—6.

genom att lämna dem för mycket binda, förfördela sig själf och sitt land.[1] Denna julitraktaten 1656, hvilken angafs som ett additament till Upsalafördraget 1654, skulle vidare tjäna till att ytterligare befästa den ömsesidiga vänskapen mellan Sverige och England;[2] och denna bestämmelsen var då för båda parterna den förnämsta. Karl X kunde härefter vara försäkrad, det protektorn ej skulle mot honom något argt företaga, utan tvärtom vara för honom ett »säkert ryggvärn» på den orten,[3] och protektorn kunde vara säker på att Karl X ej skulle hålla med hans fiender, Karl Stuart t. ex. Ratifikationen, som senast 4 månader efter undertecknandet i Westminster skulle varit verkställd, dröjde något i följd af Karl Gustafs tvekan, antagligen i anledning af betänkligheter rörande en eller annan punkt; kort före mediet af okt. 1657 voro emellertid ratifikationsinstrumenten å båda sidorna utväxlade.[4]

Engelsmännen tyckas en tid tänkt sig möjligheten af Hollands inklusion äfven i denna traktat och fordrat det, något som från Sveriges sida på intet vis kunde tillstås.[5] Genom sitt sändebud i London underhandlade Generalstaterna ungefär samtidigt med den engelska republiken om en marintraktat.[6] —

De holländska ambassadörerna i Köpenhamn hade den 9 juli nyss bekommit tvenne order från Haag, daterade den 27 juni, och begärde i anledning häraf audiens eller kommissarier att desamma framföra; svaret blef, att kommissarier skulle snart utses och sändas dem. Den 10 juli hölls med dessa den första konferensen i ambassadörernas bostad.[7]

Vid den konferensen framlämnade de senare ett memorial eller projekt i fem punkter till öfverenskommelse mellan

---

[1] Konungen till Bonde den 23 juni. (Riksreg.)
[2] Se bl. a. instr. för Coyet den 25 nov. 1654, h. II, sid. 1 ff.
[3] Jfr h. II, sid. 103, 118 not 1.
[4] H. II, sid. 132—3.
[5] Härom se bl. a. sid. 60—1 i h. II.
[6] H. II, sid. 68, 80, 98—102, 120—3.
[7] Ambassadörernas bref den $^{9}/_{19}$, $^{10}/_{20}$ juli.

Danmark och Holland nu, hvilket af Fredrik III sen, två dar därefter, besvarades punkt för punkt.

Ambassadörerna voro efter konferensen ute på flottan hos Opdam och beslöto med honom i enlighet med orderna från Haag,[1] att hela den samlade holländska örlogsflottan, ej en del, skulle fortsätta till Danzig. Danskarne önskade ock så, och ambassadörerna själfva ansågo, att under de närvarande förhållandena de danska skeppsrustningarna nog skulle påskyndas, om inga andra krigsskepp funnos här att tillgå än deras egna. Söndagen den 13 juli afseglade flottan, 42 segel stark, in i Östersjön.[2]

Beuningen var dessa dagar situationens herre och verkade mycket ifrigt för kriget med Sverige.[3] Odelad var ej stämningen bland danskarne. »Här hafver väl varit de af rådet, som rådt till kombination med Holland och ruptur med Sverige», skref Dureel den 17 juli,[4] »men hafva det emot mesta delen af rådet ej kunnat uträtta, eftersom de med ed bekräftat de ville intet hafva krig».

---

[1] Secr. Resol., den $^{10}/_{20}$ juni, att hela flottan skall gå till redden vid Danzig och hindra, det staden inneslutes af svenskarne. Ambassadörerna skulle ock söka förmå konung Fredrik att med penningar jämte ett godt antal örlogsskepp hjälpa till att upprätthålla handeln i Östersjön och staden Danzig.

[2] Den 10 juli eller kort förut erhöll Dureel genom kanslärn Sehested, som gjorde honom en visit, Fredrik III:s svar både angående notifikationen om belägringen af Danzig och på sina sista föreställningar mot den holländska örlogsflottans inlöpande i Östersjön; det tilltänkta memorialet, med skriftliga föreställningar däremot, synes han inlämnat, men återtagit. (Dureel till konungen den 28 juni, 12 juli.) I sitt svar yttrade Fredrik III bl. a., att, som Karl Gustaf begett sig på krigståg söderut i Polen, han om den tilltänkta belägringen af staden Danzig ej hade vidare något nu att säga och att han ej heller fattat någon resolution dess angående.

[3] Dureel till Per Ribbing den 4 juli: »Holländska ambassadörerna här söka på allt sätt i världen beveka kungen till ruptur med K. M:t, men ännu kan jag icke erfara det vill höras, ej heller ser jag, att preparationerne äro därefter ställde.»

[4] Till rådet.

Första punkten i det holländska memorialet[1] innehöll, att bäda makterna skulle krafteligen komma Danzig till hjälp, mot villkor att inga tullar, licenter, pålagor läggas där på Hollands och Danmarks undersåtar mera än på Danzigs egna eller de mest gynnade utländska, att Hollands och Danmarks undersåtar ej besväras med nya eller högre tullar vid Danzig än för närvarande och att heller ingen annan må tillåtas pålägga onera där, allt under förutsättning af konungens i Polen samtycke och ratifikation. Fredrik III resolverade härtill,[2] under dato den 12 juli, att han för sin och Danmarks del ville vara med om hjälp åt Danzig med makt, på de villkoren. För det andra föreslogo holländarne, att i de traktater, hvilka Danmark kunde komma att ingå med Sverige eller Holland med Sverige, den paciscerande skulle begära den andres inklusion jämte Danzigs; hvilket Fredrik III med glädje också gick in uppå. Till det tredje sade holländarne, att Generalstaternas örlogsflotta skulle afgå till Danzig, och begärde, att Danmark måtte medsända ett godt antal örlogsskepp, till att hindra stadens inneslutning; hvartill konung Fredrik svarade med att utlofva, det i slutet af aug. 10 danska örlogsskepp skulle vara färdiga att afgå.[3] Uti fjärde punkten yrkades från den holländska sidan, att danskar som holländare skulle krafteligen tillhålla kurfursten Fredrik Wilhelm att ej på något vis bruka eller låta bruka sin landt- eller sjömakt emot Danzig,[4]

---

[1] Enligt ambassadörernas bref med bifogade bilagor (Becker I).

[2] Becker I; det holländska memorialet och Fredrik III:s resolution finnas äfven i extrakt uti Rigsark. i Köpenh. (Förhandlingar ang. garantitrakt. den 16 aug. 1656.)

[3] Med 2,500 man, antingen till sina egna hamnars säkerhet eller ock kommerciernas frihet i Östersjön för bägges undersåtar, eller ock, om så anses på bägge sidor rådeligt och af nöden, att skicka dem eller en del däraf tillika med Staternas flotta till Danzig, — heter det i det nämda extraktet.

[4] Det yrkandet var väl närmast föranledt af Karl X:s ifriga bemödanden vid förhandlingarna, som den $^{15}/_{25}$ juni ledde till fördraget i Marienburg med kurfursten, att förmå denne lofva sin hjälp emot staden Danzig. (Jfr Fries: E. Oxenstjerna.)

något som Fredrik III också ville vara med om och därjämte att förehålla Karl X Gustaf att ej närma sig Danzig eller företaga något däremot eller vidare störa och besvära kommercierna i Östersjön. Till det sista och femte förklarade de holländska ambassadörerna, om Danmark funne skäligt och nödigt till ömsesidigt bästa och kommerciernas konservation något att sluta med Holland, sig vara autoriserade därför; de hade fullmakt att mellan Danmark och Holland afsluta ett ordentligt förbund till ömsesidigt försvar med all makt mot enhvar, för den händelse i anledning af hjälpen åt Danzig och dessa åtgärderna till upprätthållande af Östersjöns fri- och säkerhet någondera blefve anfallen och någon fara uppstode. Mer än någon af de föregående punkterna förklarade sig konung Fredrik vilja antaga denna samt tillfogade några detaljer: 8,000 man efter två månaders avis ville han den ömsesidiga hjälpen skulle utgöra, om någondera anfölles i sitt land, och att, om mer behöfdes, ock mer skulle sändas på den hjälpbegärandes bekostnad, samt att ett bra antal örlogsskepp, hvarom närmare skulle öfverenskommas, borde alltid vara för honom att vid behof påräkna, hvarjämte han uttryckte sin önskan att en del af den närvarande holländska örlogsflottan måtte öfvervintra i Köpenhamn.[1]

[1] Till att emotstå allt oförmodeligt öfverfall, heter det i extraktet. — Den 12 juli skref ock Fredrik III åter till Ove Juel, mest om Danzig, i öfrigt såsom i instr. den 23 febr.; »vi erinra oss billigt», heter det här vidare, »huru H. M:t genom sin resident Dureel förlidet år i okt. hafver låtit göra ouverture till någon närmare konjunktion och förening, hvartill vi oss ock gärna ville bekväma och efter handen åtskilliga konferenser läto afhålla, i förhoppning ju längre ju närmare till sådant gagneligt förehafvande att kunna hafva gelangat»; sådant önskeligt verk hade emellertid nu råkat i uppehåll och vidlyftighet under väntan på Karl X:s svar angående Hollands tillträde. Konung Fredrik försäkrar till sist (hvilket allt väl O. Juel framförde till Karl Gustaf), att intet varit honom kärare än att Östersjön från all främmande makt kunde hafva varit befriad, att dock den svenske konungens planer mot Danzig varit starkare till att draga den holländska flottan in där. (Rigsark. i Köpenh.)

Den 10/20 aug. hade ambassadörerna nyss mottagit Generalstaternas resolution af den $\frac{30 \text{ juli}}{9 \text{ aug.}}$ jämte en fullmakt att sluta,[1] och så snart konung Fredrik, som på en månads tid varit i Norge, återkommit, slöts på grundvalen af denna punktation, den 16/26 aug. 1656, den nya traktaten[2] mellan Danmark och Holland, hvilken sålunda innehöll de tvenne hufvudbestämmelserna: om understödet åt Danzig, hvarvid Danmark skulle biträda med en eskader, samt om försvar af hvarandras land med all makt emot fientliga angrepp i följd af detta förbund. Men Fredrik III:s begäran om några örlogsskepps öfvervintring i Danmark afböjdes, senare.

I slutet af aug. var den danska eskadern, 9 skepp, färdig att gå och gick, under kommando af Holmens chef Kristoffer Lindenov,[3] den 27 inåt Östersjön till Danzig; i förra hälften af okt. var den åter i Köpenhamn, samtidigt med att den holländska flottan återkom och återvände hem.[4] —

Neutralitet[5] hade Karl X från början erbjudit staden Danzig i det här kriget mellan Sverige och Polen och erbjudit särskilda underhandlingar för att ordna dess ställning; men den hade alltid afslagit det ena som det andra och höll sig troget till konung Johan Kasimir. Då hösten 1655 den 36 segel starka

[1] Ambassadörernas bref den 10/20 aug. Secr. Resol., den $\frac{29 \text{ juli}}{8 \text{ aug.}}$, Aitzema VIII, sid. 592: Efter tagen kännedom af de båda utkasten till en ligue garantie, danskarnes och ambassadörernas, beslöts att sända de senare fullmakt att sluta förbundet i enlighet därmed.

[2] Se Aitzema VIII, 591—4; Fridericia; Wicquefort II. De danska underhandlarne voro Gersdorf, Sehested och A. Bille.

[3] J. G. Tuxen: Den Danske og Norske Sømagt.

[4] Denna återvände i tvänne afdelningar. Opdam med en 30 de största örlogsskeppen for först och passerade Kronborg den 11 okt., Tromp med de återstående 12 eller 10 några veckor efter och passerade Sundet den $\frac{25 \text{ okt.}}{4 \text{ nov.}}$ på väg till Holland. (Aitzema VIII, sid. 596; jfr Secr. Resol., den 9/19 sept., om bref till Opdam att fara hem; Gralath: Versuch einer Gesch. Danzigs; Dureel till konungen den 11, 18 okt.).

[5] Gralath, II; Aitzema VIII, sid. 582 ff.; Lefèvre—Pontalis: Jean de Witt, I; Fries: Erik Oxenstjerna.

svenska örlogsflottan kom och lade sig vid dess redd och tog upp tull, afstod Danzig självfvilligt från all handel och uppmanade andra att flytta sin handel öfver till andra hamnar. Tullen blef ock af ringa betydelse för Karl X, och framåt vintern lämnade flottan redden vid Danzig. Mot staden företogo svenskarne sedan intet, blott att de några gånger uppmanade den att ingå förlikning, ehuru förgäfves. I febr. 1656 togo de skansen vid Weichselhaupt, hvilken var bra att äga för spärrningen af den danzigska Weichseltrafiken, och gjorde den snart till en god fästning. Efter återkomsten från Jaroslavtåget i april beslöt Karl X att med fientlig makt betvinga Danzig. Fyra svenska örlogsskepp lade sig den 5 maj där framför att upptaga tull igen af främmande fartyg. Nu som 1655 hörde all sjöfart upp, och så fortfor det, ända tills den holländska örlogsflottan ankom fram på sommaren. I maj hade Karl Gustaf själf varit och besett stadens fästningsverk, men vände sig mot skansarne, som försvarade staden från landsidan, och tog dem, den siste den 15 maj. Under G. O. Stenbocks befäl upprättades ett stort läger om 5 à 6 tusen man för att afskära staden från all gemenskap med det inre landet. Ett af svenskarne tilltänkt anfall på Weichselmünde kom dock ej till stånd. Samtidigt härmed hade konungen ock i godo sökt vinna staden, ehuru lika förgäfves som förut. Längre fram i maj måste han lämna belägringen med halfgjordt arbete för att gå och skydda sina eröfringar i Stor-Polen, men kom snart tillbaka till Preussen igen, då han bl. a. slöt det nya fördraget med Brandenburg den 15/25 juni i Marienburg. Vid de förhandlingar, som föregingo detta, yrkades mycket därpå, att kurfursten skulle lofva sin hjälp emot Danzig; men han vägrade och slapp äfven lofva något. Mot Danzig företogs nu intet. Sen följde tåget åt Warschau; från Novodvor, i dettas omedelbara närhet, gafs Stenbock befallning att fortsätta belägringen och E. Oxenstjerna att förmå staden till underhandling. Men villkoren voro som förut, och Stenbock befann sig för svag att något uträtta. Från Sverige kom ingen flotta att assistera nu.

Den holländska örlogsflottan landsatte redan vid sin ankomst en hjälphär å 1,300 man för att bistå Danzig vid försvaret till lands; denna hjälpkår stod under befäl af P. v. Perceval och stannade intill nov. följande år. Staden var således fri från svenskarne till lands och till sjös tillsvidare. Om dess inklusion i Elbingertraktaten och annat mera nedan. —

Det är verkligen rätt lustigt att se, huru de danske statsmännen lekte kurra gömma med den svenske residenten i Köpenhamn och sökte med åtskilliga medel hålla honom alldeles i okunnighet om hvad som under de dagarne, då förhandlingarna om garantitraktaten till Danzigs hjälp som bäst pågingo, passerade mellan dem och holländarne. Det är en diplomatisk manöver, i mycket påminnande om svenskarnes tillvägagångssätt vid just samma tid mot den österrikiske residenten Frans von Lisola för att hålla honom i okunnighet om de förhandlingar, hvilka fördes i Preussen med de nederländska sändebuden om traktaten mellan Sverige och Holland. Och allt visar, på sitt sätt, hvad vikt man fäste vid förbindelserna med den mäktiga handelsrepubliken vid Nordsjön, danskarne på sitt håll, svenskarne på sitt.[1]

Hemliga hade ju holländare och danskar hållit sina förhandlingar under hela våren, såsom redan antydts. »Hvad egentligen är debatteradt, kan jag icke alldeles penetrera, eftersom här negotieras helt hemligt», skref han den 22 mars till den svenske rikskanslärn. Och långt ifrån att låta slöjan sedan något förtunnas gjorde man den tätare och bredde den säkrare öfver, så att säga. »Med holländska ambassaden är till dato intet trakteradt, mycket mindre slutet hvarken om närmare allians eller conjunctione armorum», skref Dureel d. 10 juli, samma dag som den första konferensen mellan danskar och holländare hölls i den danska hufvudstaden; och

[1] Se Sverige och Österrike 1655—57, sid. 37—38. Fries (Erik Oxenstjerna) låter oss veta, hurusom rikskanslärn gjorde allt hvad han kunde för att hålla Lisola i okunnighet om de förhandlingarna äfvensom om andra.

två dar senare upprepade han detta samma.[1] Natten mellan d. 15 och 16 juli begaf sig konung Fredrik, åtföljd af några bland rådet, nämligen kanslärn, Henr. Rantzau, Kr. Skeel och Axel Urup samt Niels Trolle, åt Helsingör för att resa öfver till Norge på en tid. Under dessas bortvaro skulle väl ingen tro gärna, att så viktiga underhandlingar fördes. Det var ock vid denna tid som Jens Juel fick resa till Stockholm med det danska rådets skrifvelse till det svenska, hvilket Dureel fick kunskap om. Äfven andra af rådet, de flesta, begåfvo sig bort. »Eljest är här i Köpenhamn allt stilla, och begynner nu rådet begifva sig hvar hem till sitt», skref han d. 22 juli. I juni höllos ju så täta och ifriga öfverläggningar inom rådet, då det var samladt, hvem skulle väl misstänka, att icke diplomatien nu hvilade? Något af hvad som hades för händer af dem, hvilka ännu voro tillstädes, måtte dock ha dunstat ut och kommit till den svenske residentens öron, såsom ses af hans bref till konungen d. 19 juli och till rådet d. 24 juli. »Jag förnimmer här», skref han i det senare, »att förrän den holländska flottan tillsades igenomgången, hafva Generalstaternas ambassadörer här måst gifva Danmark försäkring, att denna tillsägelse icke skall i någon måtto skada Danmark, och ifall däraf något påkommer, skulle Holland fördubbla de efter pacta utlofvade subsidier, item därsom Danmark råkade med i aktionen, skulle Holland hjälpa Danmark till dess förlorade land igen»; två dar senare skref han till rikskanslärn ungefär detsamma.[2] Men att intet därpå sedan följt eller att han funnit anledning förmoda, det något vidare låg därunder, ses af det han i fortsättningen skrifver (i brefvet d. 24 juli[3]): »Emellertid synes mig ock förvisso, att senatus conclusum skall vara gånget intet att meslera sig med holländarnes aktioner. — — Något före kungens resa

[1] Till rådet d. 10 juli, till konungen d. 12 juli. Jfr härmed hans yttrande till rådet i brefvet d. 17 juli, sid. 116.

[2] Och d. 24 juli alldeles detsamma till Per Ribbing. (Brefväxl. o. handlingar.)

[3] Äfven i det s. d. till Per Ribbing.

till Norge hafva holländske ambassadörerna begärt kommissarier att konferera med, men som visst mig är berättadt, är det uppskjutet, intill dess kungen kommer hem utur Norge.»[1] Dureel hade d. 17 juli varit hos rikshofmästaren, som då bl. a. sade, att det vore önskligt, om desse tre stater kunde kombineras, nämligen Sverige, Danmark och Holland, och sporde, om icke ock staden Danzig kunde däruti fattas. Han erinrade vidare om svenska flottans tulltäkt utanför Danzig 1655 och hur ondt blod det väckte i Holland, och han talte mycket om, hur högt det vore Danmark angeläget om frie kommercierne i Östersjön, samt lät märka »sig i det fallet af samma intresse och mening med Holland.» Rikshofmästaren tyckes varit helt trygg, då han yttrade detta, att Dureel dock ingenting vidare skulle misstänka.[2] I slutet af juli kom kurfurstliga brandenburgska sändebudet Kleist och drog något af Dureels uppmärksamhet till sig. Riksmarsken for öfver till Skåne, och konungen återförväntades redan från Norge. Men de holländska ambassadörerna voro kvar i Köpenhamn, så ock några af riksrådet, och de förre sågos fortfarande pläga stor förtrolighet med de senare, mest med rikshofmästaren, som de en tid besökte »väl 4 gånger i veckan».[3] Eljest var allt stilla, sades det;[4] och detta påstående upprepade Dureel i första veckan af aug.[5] Riksmarsken var då

[1] »Några påstå», skrifver Dureel till konungen d. 26 juli, »att Holland har ingått ett så nära förbund med Danmark, att det har förpliktat sig att hålla 30 örlogsskepp i beredskap för den kronan, hvar och när densamma det önskar. De holländske ambassadörerna äro mycket förtrolige med de danske ministri, dock mera hemligen än uppenbarligen».

[2] Dureel notificerade vid samma tillfälle de rustningar, som då anställdes i Sverige, och orsakerna hvarför. Rikshofmästaren hade redan hört därom ett och annat, såsom att garnisonerna i Kalmar, Halmstad och Göteborg hade förstärkts. Opdam hade af en svensk skeppare i Östersjön fått notis om den svenska örlogsflottans vakthållning i Stockholmsskären. (Dureel till konungen d. 19 juli.)

[3] Dureel till konungen d. 9 aug.

[4] Dureel till rådet d. 31 juli.

[5] Till rådet d. 8 aug.

återkommen från Skåne och for till Fyen, och rikshofmästaren begaf sig öfver till Skåne. De svenska rustningarna uppgåfvos som anledningar till dessa skåneresor. Kleist hade för Dureel nämt något af sin kommission, att nämligen han »ärnar här något addoucera konungen i Danmark och remonstrera, hvad skada han gjorde det evangeliska väsendet, om han engagerade sig för mycket med holländarne, så ock att H. M:t därmed skadade sitt eget intresse». Dureel lofvade vara Kleist behjälplig därmed.[1] Den senare väntade alltjämt på kung Fredriks återkomst och på audiens. Natten mellan d. 12 och 13 aug. kom denne hem från Norge. Några dar därefter, d. 16 aug., var det ju, som traktaten i Köpenhamn slöts. Dureel förblef emellertid i samma okunnighet om den som förut. Han tycks en tid igenom t. o. m. ha hållits isolerad och afstängd från samkväm med alla utom Kleist, hvilken ock hölls tämligen isolerad. Något öfver en vecka efter konung Fredriks återkomst skref Dureel:[2] »Sedan mitt sista är här litet förefallet, allenast att brandenburgiske abgesandten har haft audiens hos kungen, där rikshofmästaren och kanslärn allena voro med. Danmark står ännu tvehugse, om det vill hafva krig eller fred.» Den 28 aug. skulle en rådssammankomst hållas, hade Dureel hört, äfvenså att de 10 danska örlogsskeppen skulle gå åt Danzig att förena sig med den holländska örlogsflottan.[3] »Sedan mitt sista», skrifver han d. 28 aug. till rådet, »är intet förelupet, utan mest alla af rådet äro hit ankomne»; hvad de skulle göra, kan han ej »penetrera, eftersom allting hålles så öfvermåttan sekret, att det icke är möjligt att utgrunda; här till hållas alle de suspekt, som med mig hafva här till konverserat, en del äre ock med hotande anbefallde att taga sig vara för mitt umgänge, så att jag nu här alldeles är onyttig och skulle mera kunna erfara, om jag vore hädan, måste ock vara nästan som

[1] Till rådet d. 12 aug.

[2] Den 21 aug. till rådet; så ock d. 15 aug. till konungen, äfven d. 27 aug.

[3] Till rådet d. 27 aug.

inspärrad i min kammare, förutom hvad jag kan stundom uträtta hos herr Kleist, som äfven så väl har stor nöd att penetrera deras verk här.»[1]

Det ser verkligen ut, som det varit lättare att annanstädes än i Köpenhamn få reda på det som där förehades. Svenska rådet kände sålunda till den ofta nämda garantitraktaten såsom sådan i förra hälften af sept. åtminstone.[2]

---

[1] Till konungen liknande d. 3 sept.

[2] Rådet till konungen d. 6 sept.

KAP. III.

En hufvudafdelning i vår framställning är slut här och en ny börjar, hvilken i mångt och mycket bär andra drag.

Konung Fredrik III har hittills redan visat sig vara den, som mest dref krigspolitiken emot Sverige; hädanefter blir han på den vägen mer än förut framträdande, stundom plötsligt frambrytande, såsom i inledningen vi antydde. Äfven från flere af hans undersåtar märkes kort efter traktaten med Holland en afgjordt mer offensiv stämning mot Sverige, för en tid åtminstone; ja, man ställde sig redan i tankarne ansikte mot ansikte med krigets allvar och dess utsikter, möjliga eller önskliga, på samma gång dock försiktigheten, ovissheten beträffande andra makter hördes alltjämt mana till fredligare utvägar.[1] Det var tal om att hela Danmark sattes på krigsfot, isynnerhet att Jylland och Skåne försäkrades. Omfattande rustningar och andra anordningar för kriget — motstycken till de ungefär samtidiga, nyss skildrade svenska — öfverlades där om i juli, aug., sept. 1656, bl. a., att kavalleriet fördubblades, officerare utsåges, folk bragtes till väga och exercerades, att därjämte värfningar anställdes, fästningarna blefve försedda, ammunition, gevär, proviant, penningmedel anskaffades, ja, att om öfverkommandot något bestämdes samt att man på något vis försäkrade sig om hertigen af Holstein—Gottorp, att krigsråd måtte hållas och därför några högre officerare införskrifvas, flottan sättas i skick m. m.[2]

[1] »Man ansåg det i Danmark för nödvändigt att rusta sig. Oenigheten mellan bägge kronor var mogen till att bryta ut vid första tillfälle». (Holl. amb.-nas bref den $^{16}/_{26}$ juli, Becker I.) Dureels depescher under aug. framhålla äfvenledes den krigiska stämningen, men också värnlösheten. Jfr ock Gigas, a. st.

[2] Skeels dagbok för d. 14 juli, 29 aug., 20 sept.

Låtom oss nu ock höra, hur Kr. Skeel härunder yttrar sig om ett som annat i sin dagbok!

»Vi skola strax vara försäkrade för svensken, att han oss icke som tillförne skall anfalla,» säger han något före den ofvannämda garantitraktaten med Holland, under dato d. 9 juni, »och låta kommercierna vara oturberade och vill inträda i allians med oss och holländarne; eljest förorsakas vi att taga ett annat parti och kunna i dessa vanskliga tider icke så länge sitta och lefva af hans diskretion.» Eftersom danskarne själfva nu ej kunde försvara sig, så borde de bättra sin defension först och så sluta en fullkomlig allians med Holland och bringa kejsaren med i spelet Att låta ett eller två skepp gå med holländarnes till Danzig, skrifver han d. 9 juli, kunde vara betänkligt; betänkligt ock »att sluta och slå oss till holländarne och taga deras parti, innan de garantera oss; och är det tid att gå varsamt därmed och erfara deras intention med svensken och huruledes emot oss.» — — »Ryssland i krig med Sverige allaredan, men ej vi.» God vänskap skulle hållas med Ryssland; en gesandt därifrån var för tillfället i Köpenhamn, och en dansk skulle som sändebud gå med till czaren.

»Danzig skall sekunderas mot våld, om de svenske det ville för ruptur upptaga», heter det vidare i dagboken. »Om vi skola gå offensive eller sekundera med pengar. Gagneligt att evitera ruptur. Betänkligt att rompera och attackera, hvarmed vi kunde konsumera oss själfva, innan man var viss på, hvad man sig af holländarne, kejsaren och Ryssland hade att förmoda. Svara konungen af Polen, när partiet var väl gjordt, då först att bryta med Sverige, om han sig icke till billighet vill bekväma och fly oss våre land igen. — — Om Sverige samtycker att upphäfva belägringen för Danzig och afstå tullen i Östersjön, hvad man då skall göra». Och efter traktaten, d. 29 aug.: »— — Om holländarne icke få contentement, hvad de vilja göra. — — Ligue garantie, att det kunde hållas, det oss lofvas — — våra land igen, de två socknar igen», nämligen Särna och

Idre (nu i Dalarne, då omtvistade om hörande rätteligen till det 1645 afträdda Härjedalen eller till Norge, men tagna i besittning af Sverige). »Tull att gifvas på bägge sidor», af svenskar som holländare nämligen; »falska certifikater», hvilka då skulle kunna undvikas. »Offensiv liga. Om de (holländarne) ville bryta med Sverige, ifall de icke kunde få contentement». Förut redan hade tänkts på, att kurfursten af Brandenburg skulle bekomma Pommern igen.

Här ifrågasättes således nu dels en offensivliga mot Sverige, dels en allmän garantiliga, till sin natur defensiv och en utvidgning af förbundet med Holland;[1] men härjämte påtänktes ock, såsom af Skeel i dagboken under dato den 29 aug. antydes,[2] en garantiliga mellan Holland, Danmark-Norge och Sverige, till försvar för egna land och till bevarande af Östersjöns och handelns säkerhet. Den 13 sept. taltes i rådet om, huru man skulle få sina land igen till försäkran de non amplius turbando samt om en del *gravamina* mot Sverige: »de två socknar, falska certifikater och gjort holländskt till svenskt gods, turberat kommercierna i Östersjön». Danzigsaken och den därmed så nära sammanhängande dominiifrågan blef alltid, först och sist, framhållen som det svåraste gravamen. »Förrän vi begynna något», yttrar Skeel vidare under dato den 13 sept., »då borde vi skrifva till Sverige och Ove Juel, att de (svenskarne) ville gifva oss satisfaktion. När vi den söka, skulle vi väl hafva svärdet i handen, men innan det sker, måste tu ting tagas i öfvervägande: 1. hvad vi ha att göra med, 2 huruledes vi skola föra krig, antingen offensive eller defensive». »Vi hafva pacta med Sverige, dem vilja vi ändtligen hålla, om oss gifves satisfaktion — — —. Vi hafva större orsak än de svenske att bryta, dock vilja vi

[1] Jfr Fridericia.

[2] »Detta efterskrefne är att taga i akt, därsom det kunde meddelas, att vi och de holländare kunde med de svenske göra en ligue garantie, så vidt Östersjön och kommercien och våra egna land, Danmark, Norge, Sverige och de unierade Nederland angår — —.»

hålla oss till pacta. Förnimma hvad kejsaren har i sinnet.»[1]

Så rörde sig tankarne, bestämda så till vida att man önskade begagna konjunkturerna, men obestämda så snart frågan blef om sättet, om fredliga förhandlingar eller krig, ifall af det senare, om offensivt eller möjligen ett defensivt, ifall af förbund, om *med* Sverige eller *mot*, och i senare fallet, om en offensiv liga mellan Danmark, Holland, Ryssland, kejsaren,[2] Polen, äfven Brandenburg, som man tänkte skilja från Sverige, eller blott en defensiv och allmän garantiliga under den tätaste anslutning till Holland; det allt var lämnadt oafgjordt, att tänka på, att välja på. Då var en konung Fredriks skrifvelse till rådet af den 10 sept 3 anländ, med begäran om dess mogna betänkande. Den påpekade de sällsamma tiderna, som gåfve utsikt till betydande förändringar, att »våra grannar ha vapen i händerna», att stora traktater erbjödos, och därför frågades, hvad göra, särskildt huruledes man traktaterna med Ryssland, Holland, Sverige bäst kunde göra sig till nytta, om icke skäl vore att rusta mer. Rådet hade ej så lätt för att åstadkomma ett svar härpå, som man väl kan förstå; och det dröjde något.

Med sommaren 1656 grep kurfursten af Brandenburg in i den svensk-danska allianstraktaten i syfte att som medlare bringa den till ett godt slut;[4] den $\frac{25 \text{ juni}}{5 \text{ juli}}$ instruerade han Ewald von Kleist för en mission till Köpenhamn. Kurfursten hade då nyligen slutit sitt andra fördrag med Karl Gustaf, det i Marienburg, och förbundit sig att med all makt under det löpande året understödja honom. Från danskarnes sida, med holländarne till stöd, såg det fientligare ut mot

---

[1] Dagboken den 15, 16 sept.

[2] Äfven med Spanien, hade Gersdorf sagt till Rebolledo i slutet af juni 1656; han tänkte sig nämligen en off- och defensivallians mellan Danmark, Spanien, kejsaren, Holland, Ryssland mot Sverige. (Härom nedan.)

[3] Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

[4] Urk. u. Act. VIII.

Sverige än förut, tyckte han; och han kunde icke annat än med bekymmer se, om det komme till vidlyftighet mellan de bägge nordiska kronorna för det närvarande.

Närmast skulle det emellertid varit enligt ett aftal med Karl X, som Fredrik Wilhelm sålunda nu grep in här. Då de båda potentaterna den 19 juni, 4 dar efter fördraget, personligen träffades i Preuss.-Holland, där detsamma ratificerades, lofvade nämligen den senare sin bemedling vid de svenska förhandlingarna med Danmark liksom med Holland.

Kleist kom nu, enligt denna sin första instruktion, att säga, det kurfursten fortfarande räknade på vänskap med Danmark trots det nya fördraget med Sverige. Den 26 juli var han i Köpenhamn. »Han hade en god tunga, var klok och resolut», säger Dureel. Fredrik III lät sig behaga kurfurstens nya förbund med Karl Gustaf, sade han, blott det ej var afsedt mot staden Danzig.[1]

En ny instruktion utställdes för Kleist, daterad den $\frac{28 \text{ juli}}{7 \text{ aug.}}$[2]. Här talas om de påfviskes försök att sluta fred och åstadkomma enighet bland katolikerna. Nu finge man väl ej påstå, att den freden söktes allenast i syfte att bekriga och anfäkta de evangeliske, men ändå vore farhåga för handen, att de katolska fäderna icke skulle ge sig ro, utan nog ärna därmed måtta ett mäktigt hugg mot dem. Högnödigt vore det då för desse att hålla ihop och vara vaksamma. Af dessa anledningar ville kurfursten nu, att alliansen mellan Sverige och Danmark bragtes till godt slut; och han ville därför *medla*.

Under senare delen af aug.,[3] sedan konung Fredrik med

---

[1] Dureel till rådet den 3 sept.

[2] Urk. u. Act. VIII.

[3] Den 31 hade rikshofmästaren varit hos Kleist i visit och, då denne bragt sitt medlingsärende på tal samt bedt om råd, yttrat att det ärendet visst icke vore oangenämt här, men 1:o hade man härtill i Sverige så ringa aktat vänskapen här, att man hade inbillat sig Danmark lefva alldeles till Sveriges diskretion, 2:o hade man strax efter fejden, A:o 1646, de facto impatroniserat sig 2 socknar, som med rätta

kronprinsen återkommit från sin resa till Norge, samt de första dagarne i sept. underhandlades om Kleists ärende; den 2 sept. hade han audiens igen.[1] Danskarne tackade för den erbjudna medlingen af kurfursten och uttryckte sitt hopp, att Kleist måtte kunna bringa verket till slut, men Gersdorf omnämde ock en del besvärspunkter man hade mot Sverige.[2]

---

höra till Norge och äre tagne till Jämtland, 3:o att i Sundet man gjorde konungen här stort intrång uti tullen, holländarne till profit och sig själf till ingen nytta, 4:o att nu icke längesedan 2 svenska örlogsskepp attackerat en dansk farkost här på strömmen. (Dureel till rådet den 3 sept.)

[1] Kleist hade ock begärt, att Fredrik III ville medla, så att det ej komme till ruptur mellan Sverige och Holland, hvartill han svarade, att han ej kunde göra det, innan han kände pacta mellan Karl Gustaf och kurfursten. (Dureel till rådet den 3 sept.; jfr Gigas, l. c.)

[2] Till hvad vi ofvan meddelat lägga vi här följande ur Dureels bref rörande Kleists sändning: Dennes första audiens ägde rum vid den 20 aug.; under vänttiden därpå närmade sig Kleist till Dureel, och denne drog sig ej undan; tidt och tätt, då och än mer efteråt, meddelade de sig med hvarandra om det gemensamma ärendet. I slutet af aug. talar Dureel om den nya orderns ankomst till Kleist, om att söka få allianstraktaten mellan Sverige och Danmark återupptagen under kurfurstens medling. Då Kleist den 2 sept. hade audiens, talte han om detta sitt ärende med konung Fredrik samt begärde en skriftlig resolution därå. Han rådförde sig sen ock med Dureel och nämde för honom, hvad rikshofmästaren, kanslärn och andra hade yttrat och tyckte i saken. De önskade nog alliansen med Sverige, men funno detsamma så föga böjdt därför och öfverhufvud för ett godt förstånd mellan de båda kronorna. Kleist nämde en del gravamina, som de framställt och ville ha tillgodosedda, nämligen om de två socknarna Idre och Särna, om Suidstullen, om ett särskildt fall med en dansk undersåte, som af svenskar blifvit orättvisligen antastad i sjön. Dureel informerade Kleist på sitt vis om det ena som det andra, hur det förhöll sig. De svenska örlogsskeppen — sade han bl. a. — »voro ute att observera seglare från Danzig, och de hade examinerat skepparen på den danske farkosten och bara tagit 2 rdr af honom för ett skott. Häremot hade Danmark kort efter freden 1645 sökt först en prejudicerlig allians med Holland 1649, hvarpå äre följde skadelige effekter, item har K. M:t varit den förste, som har sökt närmare allians med Danmark, vid hvilken ockasion dock

Vid denna tid kom underrättelsen om Elbingertraktatens afslutande den 1 sept.[1] Intet kunde vara Danmark mer emot än en öfverenskommelse mellan Holland och Sverige med Danmarks förbigående och utan att för Danzig och Östersjöhandeln blifvit tillräckligt sörjdt på det sätt, som man i Danmark önskade. Man hade här sett med en viss spänning och ej utan ovilja hän emot den sedan förra hälften af juli som bäst pågående underhandlingen i Preussen. Den plötsliga och oväntadt brådstörtade afslutningen, utan något samråd med Danmark, såsom dock lofvats, väckte nu ett stort och allmänt missnöje, isynnerhet hos konung Fredrik III själf, och det doldes ej, utan gaf sig luft,[2] äfven inför de holländska ambassadörerna.

Danmark hade helst sett och hoppats, att Holland och Sverige råkade i öppen brytning med hvarandra i stället för att, som nu skett, förnya den gamla vänskapen från 1640—

---

man här har underligen sprungit om med mig som en konglig minister, hvaraf han ville själf döma, om vänskapen på K. M:ts sida är föraktad». Dureel hade själf också eljest hört danskarne fordra restitution af Halland på den grund, att, då pacta således blifvit brutna, panten vore hemfallen. Kleist hade emellertid goda förhoppningar om en god utgång för alliansen och hade tagit reda på punkterna i de växlade projekten. Han lämnade Fredrik III sen (den 4 eller 5 sept.) en skriftlig proposition om sin medling. »Kleist går confidenter an med mig», säger Dureel, »och jag kan icke märka utan allt menas väl», men att de holländska ambassadörerna arbetade emot återupptagandet af den svensk-danska allianstraktaten till Östersjöns försvar, det hade båda tydligt och oftare redan lagt märke till.

[1] Dureel fick avis därom den 3 sept. (Till konungen den 3 sept., P. S.) Den 15 sept. lästes traktaten i danska riksrådet (Skeels dagbok).

[2] »Möjligen att slutet i Elbingen», skref Dureel till rådet den 5 sept., »förrycker här många skrufvar, som jag skenbarligen kan märka, att icke allenast de danske ministri, utan ock holländske ambassaden är surprenerad af detta slutet och hade gärna önskat, det hade icke gått så fort, eftersom Danmark hade gärna önskat H. M:t hade kommit till öppen fejd med holländarne, och ambassaden att K. M:t hade kommit till att kvittera Preussen, så att således bägge stater hade kunnat piscari in turbido.»

41. Elbingerslutet innebar en stor förändring och rubbade för tillfället ej så litet konung Fredriks och hans anhängares politiska system. Deras förhoppningar att med Hollands hjälp företaga något mot Sverige och särskildt spela Preussen ur dess händer syntes härmed således fallna i brunnen, för en tid. Man lär till och med fruktat i Danmark, att Holland förbundit sig genom Elbingertraktaten att bistå Sverige mot Ryssland. Sin rätt att inneslutas i traktaten skyndade därför ej konung Fredrik att begagna.

De holländska ambassadörerna hade att försvara den holländska politiken härutinnan, så godt de kunde, och berättade hem till sina principaler om de danskes klagomål och äfven kallsinnighet samt om deras fordran på en ny öfverenskommelse angående Danzig till dess bättre säkerhet och skydd, såsom de mente.[1] Själfva visade sig å andra sidan ambassadörerna ej heller belåtna, enligt hvad Dureel sade sig ha märkt; de hade visst helst också sett, om efter traktatens misslyckande Karl X nödgats öfverge Preussen och sålunda både Danmark och Holland fått tillfälle »fiska i grumligt vatten». Äfven den ryske gesandten i Köpenhamn yttrade oförtydbart sitt missnöje, och holländarne lära ej varit utan farhågor för den svensk-danska alliansen, hvilken ej annat kunde än lända till deras skada.[2]

Segern vid Warschau,[3] Elbingertraktatens lyckliga afslu-

---

[1] Dureel skref till konungen den 23 aug., medan traktaten pågick: »Man ser tydligen, att Danmark ej är tillfreds med att den holländska ambassaden i Preussen således avancerar med traktaten i Elbing, hvaraf dess hjärtas tankar här klart komma fram i dagen, nämligen att det hvarken har ment att maintenera kommercierna eller staden Danzig, men blott sökt att bringa holländarne till ruptur med K. M:t i Sverige och sen piscari in turbido.»

[2] De holländska ambassadörernas bref, aug., sept., okt. (Becker I.)

[3] Krigsstämningen mot Sverige hade ju Dureel funnit stor under juli och aug., men Warschausegern, som upptogs mycket illa i Danmark, hade synts honom verka något afkylande; och efter underrättelsen om Elbingerslutet skref han d. 3 sept., att från Danmark var nu allt fredligt att vänta, samt begärde därför sitt afsked.

tande för Sverige,[1] förhållandet, från Danmarks sida, till Holland en tid efter, misstron till Ryssland, öfvertygelsen att på Polen dock ej var något att bygga samt Kleists tal och andraganden å kurfurstens vägnar har väl jämte hoppet att i godo bekomma satisfaktion af Sverige varit det, som hösten 1656 hufvudsakligen förmådde danskarne och äfven konung Fredrik själf att samtycka till *alliansträktatens återupptagande* i början af sept. Man kunde ju fortfarande därunder se tiden an, se särskildt hvad från *kejsaren* kunde vara att vänta, hur för svenskarne ställningen måtte arta sig i Preussen, i Polen m. m. Med samtycket till denna reassumtion hade emellertid Fredrik III ingalunda öfvergett tankarne på krig; allt stod i det fallet ännu i vida fältet.[2] Detta kände ock Karl X väl till, som vi skola se.

I sin deklaration den 6 sept.,[3] gifven Kleist, i. e. kurfur-

[1] »Nu Danmark ser, att förmedelst Elbingerslutet alle consilia äre fallne i brunnen, så begynner det så mycket mer att adorera muskoviten och måtte lätteligen resolvera sig att deferera Muscou alle dess petita och konjungera sig, om K. M:t afslår traktaterna, ty då blir Danmark helt desperat,» skref Dureel till rådet den 25 sept.

[2] Karl X anger, i skrifvelse till rådet d. 10 okt., en del omständigheter, som han fann böra förmå Danmark till allianstraktaten nu, men ock hur en sakernas förändring kunde ge mer anledningar till kriget: »— — ehuruväl Danmark må nu, sedan Holland förnyat alliansen med oss, kejsaren syns vända sin makt mot Frankrike i Elsass, jämväl Ryssland ombragerar med sin dessein att rätta ett admiralitet och sätta en flotta i Östersjön, något vara studsadt i sin intention och dess konung så däraf som andre motiver vara förorsakad att genom kurfurstens intervention göra god min och ge hopp om en förening med oss, så, alldenstund Elbingertraktatens ratifikation kan genom våre illviljandes drift återhållas och fundamentet af vårt hopp alldeles kastas omkull eller på en tid bli utan effekt och verkan, Frankrike och Spanien förlikte kanske, och så kejsarens makt gå mot oss och ryssen alldeles eller till en tid låta fara sin föresats att få en flotta i Östersjön», kunde det »fast mera af våre vänner som ovänner bli animeradt emot oss än af de ofvanbemälte och andra konsiderationer bevekt att ingå traktat»; och härtill kunde ock läggas, att Danmark stod rustadt nu.

[3] Bilaga bland Dureels skrifvelser till rådet; tryckt i Theatr. Europ. VII; jfr ock Puf.

sten af Brandenburg, förklarade Fredrik III, i anseende till isynnerhet de katolskes stämplingar emot den evangeliska kyrkan, sig vilja samtycka till att återupptaga och bringa till slut allianstraktaten med Sverige, under medverkan af kurfursten af Brandenburg, och uttryckte särskildt den önskan, att Generalstaterna samtidigt gåfvos tillträde till samma traktat. »Han hade ock för sin del gärna sett, att å konungens af Sverige sida, såsom där getts utsikt om, någon hade infunnit sig här, försedd med nöjaktig fullmakt för ändamålet.»[1]

Med den for Kleist till Karl X, efter ett besök i Königsberg hos kurfursten, och meddelade, hvad som förefallit nu vid danska hofvet.

Något efter var det danska riksrådets svar färdigt (dateradt d. 24 sept.) på den ofvannämda kungliga propositionen af d. 10 sept. Som stor utsikt syntes förhanden, hette det, att den i Elbing mellan Sverige och Staterna mot förväntan slutna traktaten af dessa senare skall antagas, så vore väl för Danmark rådligt att söka sluta och ingå en ligue garantie till sin säkerhet. Och fast K. M:t från kronan Sverige måst lida flera slags oförrätter, genom Danzigs attackering, handels och vandels förbud i Östersjön och eljest intrång på sina och kronans strömmar samt därmed väl ägde »orsak sådant att resentera», så hade dock konungen af Sverige tillbjudit traktat och Danmark antagit den, med hvilken kanske någon satisfaktion dock vore att vinna; som nu de mellan rikena upprättade pacta, dem Danmark för sin del alltid ville uppriktigt hålla, medföra att gravamina först vid gränsmöten och vänlig förhandling skola söka afhjälpas, så syntes nämda traktats utgång väl kunna afvaktas. Men skulle Karl Gustaf ej ingå på billiga fordringar, då kunde man deliberera om hvad som bäst vore att göra. Härjämte yttrade sig rådet något om krigsanordningar; krigsråd borde hållas, så att ett och

[1] Hätten auch ihren Theils gerne gesehen, dass an königliche schwedische Seite der gegebenen Vertröstung nach jemand mit genügsamer plenipotenz und Vollmacht sich dazu alhier eingefunden.»

annat hörande till försvaret inom riket kunde bättre blifva tillsedt, flottan göras färdig till våren; men större rustningar tillrådde det ej; generalmajorer borde anskaffas, däribland några namngifna, såsom v. Buchwaldt, och likaså andra högre officerare; någon värfning ock anställas till fästningarnas förseende.[1]

Hade någon villrådighet först härskat och en mer offensiv stämning inom rådet, så vardt fredspartiet härmed det segrande. De påtänkta krigsanordningarna krympte betydligt ihop sen. Konung Fredrik fann svaret oväntadt och upptog det onådigt; rådet föll undan, men framförde en anhållan, att infödde måtte mer brukas i rikets tjänst, hvilket allt tyder på en ej obetydlig spänning mellan konung och råd.[2] Detta senare, hvilket varit under sept. mångtaligt samladt i hufvudstaden, for sen hvar till sitt. —

Låtom oss i detta sammanhang taga kännedom också af det meningsutbyte, som ägde rum mellan Karl Gustaf och hans hemmavarande svenska råd, från början af 1656!

En Karl X:s skrifvelse den 31 jan. från Lowitz med förfrågan om alliansers ingående med främmande makter, särskildt ett försvarsförbund med protektorn i England, besvarades uti skrifvelse d. 29 mars därmed, att rådet visst fann det nödvändigt för Sverige att söka sig stöd af främmande makter, då så många fiender ständigt machinerade till dess fördärf: kejsaren och de med honom förbundna furstarne af den katolska ligan, moskoviten, Holland, som af ett irresonabelt hat, af fruktan för sin handel och tullarnes stegring spunnit ränker och skrämt andra makter, såsom Brandenburg, Danmark, Danzig, England, för Sverige. Hvad Dan-

[1] Rigsark. i Köpenh ; tryckt i Danske Magazin, 3:e Række IV B.

[2] Särskildt upptog konung Fredrik med onåd, att rådet, såsom skedde, föreslog vissa till generalmajorer, liksom skulle han vara bunden däraf. I en förklaring på sitt nämda svar, daterad den 27 sept., undskyller sig rådet och säger, att det var visst icke så menadt; K. M:t tager hvem han vill i sin tjänst, men det förser sig därtill, att han föredrager dugliga infödda framför främmande. Jfr Fridericia.

mark beträffade, så vore ej stort att lita på det, »efter de oss fordom mestadels under traktaters och afhandlingars pretext bedragit hafva», och kunde detsamma väl befaras ärna begagna första gynnsamma tillfälle till att återtaga, hvad det senast hade förlorat; »de onödige limitationer och pretexter af allianser med andra,» hvilka i allianstraktaten med Sverige förekommit, syftade nog blott till att vinna tid. Alla dessa ofvanbemälte fiender såge gärna, att yxan sutte en i hufvudet, fast ingen af dem ville vara den förste att fatta i skaftet. Hvad differerade väl ett hemligt fientligt stämplande från ett offentligt krig? Blott därutinnan att det drefs i det dolda. Men en osäker fred och låtsad vänskap vore sämre, farligare att ha än de öppna fientligheterna i kriget. Det funnes således skäl nog att draga svärdet mot Danmark nu. Men som detsamma ju stod med konungen i traktat om allians och dennas afslutande syntes bero blott på Hollands intagande, så tillråddes, därest förhandlingarna visade sig föras upprikt igt och Holland ville godtgöra sina förolämpningar, att fortfara med allianstraktaten. Likaså tillråddes allianser med England, med Frankrike, med Siebenbürgen; om off- eller defensiva, lämnades åt konungens eget skön.[1]

Från Novodvor, i Warschaus omedelbara närhet och dagen före slagets början, skref konungen den 17 juli till rådet igen, med anledning af den danske konungens rustningar, och hemställde, huruvida man borde angripa honom eller bida hans anfall. »Efter vi af alle tidender och relationer, som till oss inkomma» heter det bl. a. i den långa skrifvelsen,[2] »nogsamt märka, att konungen i Danmark starkt armerar och vill med bryta lös emot oss, som hans värfning och krigspreparatorier väl på ingen annan äre ansedde, fördenskull begäre vi af Eder, gode herrar, ett godt råd och betänkande,

[1] Bland Rådslag under konung Karl X Gustafs regering (tryckt i Meddelanden från Riksark., X), och (orig.) bland Rådets skrifvelser till K. M:t.

[2] Riksreg. Ur samma skrifvelse ha vi ock ofvan anfört å sid. 105 och not. 8, sid. 106.

hvad I förmenen rådligast vara att göra, antingen vi skole vänta, till dess han först griper oss an eller ock om vi skole förekomma'n och först antasta honom, ifall han skulle kontinuera med starkare värfning och tillrustningar». Likaså begärdes rådets mogna betänkande, hvad som var att göra, ifall Holland och Danmark tillsammanträdde med hus Österrike[1] och gjorde en komplott mot Sverige, nämligen huruvida man skulle vänta, till dess de blifvit fullt färdiga med sitt verk, eller om man efter af England och Frankrike gjorda förslag[2] och gifven anledning skulle uti tid sluta med dessa bägge sistnämda makter och därpå, framdeles, bestämma sig för något emot Österrike. I förra fallet vore väl bäst att blott hålla traktaten med de bägge västmakterna uppe och afböja hvarje definitivt beslut, till dess man fått fred med några af fienderna och kunnat förena sig med dem. Ändtligen beträffande fursten af Siebenbürgen, som visade benägenhet för en förbindelse med Sverige, men som ju var en vasall under Turkiet, och beträffande kossackerna,[3] hvilkas

---

[1] Om Karl X:s förhållande till kejsaren denna tid, då dennes medlingsförsök just fått sin misslyckade utgång, se Sveriges förhåll. till Öst., sid. 19—23.

[2] Kopia af ett bref från Bonde medsändes. Om förhandlingarna i London den tiden se h. II, sid. 107 f., 86, 88. Från engelsk sida erbjöds Karl X bl. a. en defensivallians mot huset Österrike, Karl Stuart och konungen af Polen. Om förhållandet till Frankrike den tiden, se h. I, kap. III; vidare Carlson; Fries (E. Oxenstjerna). Genom d'Avaugour framfördes våren—försommaren 1656 till Karl X ett förslag om allians, enligt hvilket Frankrike erbjöd dels stora subsidier, ifall Karl X bröte med kejsaren, dels att själft i så fall sända en här till Rhen; men fred med Polen var första villkoret.

[3] Jfr Wibling: Karl X Gustaf och Georg Rakoczy II. Polacken Radzieiovski var den, som först riktade kossackhetmanen Chmelnitskijs blickar på Sverige; men hetmanen slöt sig ju, som vi ofvan nämt, till Ryssland. Czarens maktlystnad och eröfringsplaner stodo emellertid i skarp strid med Chmelnitskijs egna syften; och ryktena om Sveriges rustningar våren 1655 kommo kossackhöfdingen snart att vända sina tankar till Sverige, denna Polens nye fiende. Karl X:s första framgångar i Polen förmådde sen Chmelnitskij att lämna sin hittills något

vinnande för Sverige vore till den största säkerhet, ville konungen ock höra rådets tankar.

Karl X såg redan segern vunnen, innan bataljen, som förestod, begynt, och ville sen, som häraf synes, helst gå emot Danmark samt önskade de holländska örlogsskeppen med första lämna de nordiska farvattnen. Ett hastigt slut behöfde han då med Holland, och fördenskull var det ock, som han så påskyndade Elbingerslutet samt snart sedan vardt otålig, då det ej kom i början af aug. Rustningarna, som

---

tveksamma hållning och öppet förklara sig för Sveriges vän. Han erbjöd Karl X genom pater Daniel i slutet af 1655 förbund mot Polen och Ryssland och sitt understöd. Sen tycks han ock tänkt på den svenske konungens hjälp mot Turkiet. Tatarerna åter funno bäst fortfarande bistå Polen.

Hösten 1655, när den svenska makten så upptog polackarnes krafter, hade Chmelnitskijs skaror öfversvämmat södra Polen och framträngt ända till Lemberg, men därpå af tatarerna nödgats återvända. I jan.—mars—apr. 1656, under det äfventyrliga svenska tåget åt öfre Polen och återtåget samt därefter förmälde ryktet, att kossackerna, om hvilkas understöd Karl Gustaf gjorde sig stora förhoppningar, öfvergått till fienden. För att återställa lugnet inom denna del af landet syntes honom då åvägabringandet af en diversion från Siebenbürgen af furst Rakoczy vara, snart sagdt, den enda utvägen. Han satte sig därför snart i förbindelse med Rakoczy och gjorde honom anbud om delar i södra Polen. (Instr. för Vellingk och Sternbach d. 8 maj.) Konungen var ock betänkt på att förena Volhynien med Ukraine för att närmare fästa kossackerna vid sitt parti och sände pater Daniel till Krim (enl. skrifv. i juni 1656); denne berättade därifrån om en gynnsam stämning för närmare förbindelse med Karl X Gustaf (enl. skrifv. d. 5 juli) samt återvände senare själf med samma besked. Konungen hoppades, nu i juli, att kossackerna, hvilka endast motvilligt uppgifvit sina plundringståg, skulle få mera mod igen att uppträda på krigsskådeplatsen. Mest mot sin ryske granne var det, som han ville nyttja deras understöd. Äfven tatarerna tänkte han söka vinna och hetsa mot Ryssland samt så bli tvenne fiender på en gång kvitt. Efter Warschauslaget fick Karl Gustaf än mer anledning att söka Rakoczy och gjorde flera eftergifter åt honom; och denne hade ju på mer än ett sätt visat sin håg för en förbindelse med Karl X; i början af sept. 1656 ingick fursten med kossackerna ett förmånligt anfallsförbund.

nu med stort besvär och kostnad gjorts och ännu gjordes hemma i Sverige, önskade han nog ock sålunda begagna sig af. Oförberedd var man i Sverige emellertid ingalunda, ifall Danmark hösten 1656 skulle gjort sitt anfall, icke heller ju Karl Gustaf själf; och vi instämma också på denna grund, med dem[1] hvilka, emot andra, anse det icke varit så rådligt för konung Fredrik III att besluta sig för kriget nu. En annan fråga kunde bli, hvilketdera för Karl X Gustaf varit bäst, rådligast äfven med afseende på den aflägsnare framtiden, att nu anfalla eller, såsom han gjorde, vänta. Intet kejsarval i Tyskland hade väl i förra fallet fått något inflytande på den fredens bestånd, han då kunnat bekomma af Danmark, och ej heller hade kurfursten af Brandenburg gärna kommit i den ställning, som nu blef, mycket annat att förtiga.

Det svenska rådets svar på den anförda kungliga skrifvelsen är af den 6 sept. samt innehåller rörande Danmark hufvudsakligen, att, ehuruväl detsamma genom sina förbindelser med holländarne, särskildt garantitraktaten till Danzigs försvar, och likaledes med Ryssland samt sina öfriga förehafvanden tydligen ådagalagt sig hafva »svärdet i högsta hugg öfver oss», man dock borde med hänsyn till landets utblottade tillstånd och farliga politiska belägenhet först afbida Danmarks vidare åtgärder och under tiden sätta sig i bästa möjliga positur; och det tillråder därför att fortsätta alliansstraktaten, »den vi ock hugneligen förnimme E. K. M:t genom kurfursten af Brandenburg söka där i Danmark att inkaminera, adapterandes honom till denne och tillstundande tids lägenhet, så vida görligt är. Hvar de då i samma traktat visa sig difficiles och mycket vedervärtige, då kan likväl E. K. M:t igenom traktaten tränera deras vidrige uppsåt, till dess E. M:t på ett eller annat sätt hafver sig emot dem och flere illviljande arrangerat och försett.» Beträffande den föreslagna defensivalliansen med England mot Österrike etc. tillstyrkte rådet att ej afböja förslaget, men dock undvika

[1] Såsom Fridericia, hvilken anför en del andra grunder.

allt, som innebure någon fientlighet mot huset Österrike, och i öfrigt tillrådde det fred med alla makter, särskildt Polen, för att sen kunna afvända ryssarnes farliga angrepp på Livland.[1]

Detta rådets svar, beträffande Danmark, var Karl X ej nöjd med, utan gjorde om samma hemställan något senare.

Täta och viktiga öfverläggningar med dem af rådet, som voro närvarande vid högkvarteret i Frauenburg i Preussen höllos här under sept. och början af okt. om den politiska ställningen, också om traktaten med Danmark och om Hollands förhållande till densamma.[2]

Från högkvarteret i Frauenburg gaf Karl X den 2 okt. sitt svar[3] till Kleist, i. e. kurfursten af Brandenburg, på den från Fredrik III medbragta förklaringen om reassumtionen. Han antog det därmed gjorda förslaget, heter det, nämde att anledningen, hvarför å hans sida i alliansfrågan nu på en tid intet blifvit gjordt, var den, att han väntade Ove Juel komma med förslag af vikt, något som denne dock ej gjorde,[4] och

---

[1] Se vidare Meddelanden från Riksark., X.

[2] Rådsprotokoll inför konungen 1656—59.

[3] Riksreg.; kopia bland Dureels skrifvelser till rådet; Puf. III: 86; jfr vidare bil. i »Beantwortung zweier dän. Schriften»; Theatr. Europ. VIII.

[4] I jan. 1656 erhöll *Ove Juel* befallning fara till den svenske konungen, men fick länge vänta på instruktionen, hvilken han bekom i mars. Öfver Stettin tog han vägen vidare åt Polen, öfver Bromberg och Thorn, kom till Elbing den 5 april, där han träffade E. Oxenstjerna, så till Frauenburg, där han hade audiens inför konungen den 3 maj. I Preussen måtte han sen stannat (men dagboken hans säger därom intet), hade den 12 sept. åter audiens, i Elbing; den 31 okt. tog han afsked och var den 6 nov. åter i Köpenhamn (Ove Juels dagbok). Detta är, snart sagdt, det förnämsta, man har att meddela om denna Ove Juels beskickning. Om alliansen hade han ej mycket att förebringa. Han var i Marienburg inför konungen på sommaren och gjorde påminnelser om densamma, men urskuldade sig med bristande order, då han eljest tillfrågades om något angående alliansen, t. ex. främmande makters inklusion i den. Ifall något föresloges honom, ville han taga det ad referendum, svarade han blott. Men att han var skickad för att utforska svenskarne och göra sig underrättad om

förklarade sin vilja vara, att den 1655 började traktaten måtte återupptagas där den slutade i våras, fortsättas och bringas till slut,[1] hvarför han nu skickade sin resident Dureel allt som därför kräfdes och med första äfven ärnade sända honom order, lämpade efter ändamålet. Blott föga, tyckte han, voro meningarna skilda i våras, och han uttryckte en önskan därför, att å båda sidor lika beredvillighet måtte kunna visas att bringa alliansen till slut,[2] i Danmark, mellan den svenske residenten och de danske kommissarierna. På en ort vid gränsen var det hans mening, att den sålunda slutna traktaten kunde bringas till verket. Den brandenburgska medlingen ville han ha hufvudsakligen till att föra båda parterna samman och göra början; önskade sen kurfursten ock sända sina kommissarier till gränsorten, så såge han gärna det.[3]

I öfverensstämmelse härmed utfärdades fullmakt[4] för Dureel, daterad Frauenburg den 7 okt., så lydande uti sina hufvudpunkter: Eftersom det »är belefvadt, att den förledne år emellan oss och konungen i Danmark påbegynte och projekterade traktat skall reassumerad och fortsatt blifva, förden-

tillståndet hos dem, det tyckte sig desse märka. (Jfr nedan memorialet för Dureel den 7 okt.; Puf. III: 84; »Beantwortung zweier dän. Schriften — —»; och här ofvan, instr. för honom.)

[1] »— — et eidem fundamento conditionum insistatur», heter det vidare.

[2] »Et quia in priori negotiatione pauca admodum desiderabantur eaque nunc (modo utrinque pari studio in conclusionem foederis collimetur et laboretur) inter solos amborum regum ministros, scil. residentem suecicum et danicos commissarios facile negotio posse in Dania absolvi.»

[3] »Quemadmodum vero Cels. S. Elect. nunc redintegrando huic inter ambo septentrionalia regna negotio laudabilem suam operam accommodaverat: ita si S. R. M:tas Daniæ inhæserit priori suæ resolutioni ratione loci et modi tractatus atque Cels. Suæ Electorali placuerit mittere ad locum tertium qui amborum regum ministris ad tractatus in Dania præmittendi consummationem eligi poterit, erit id S. R. M. Sueciæ non modo gratissimum, sed etiam in rem communem proficuum.»

[4] Orig. i Köpenhamn; riksreg.; kopia bland Dureels bref till rådet; tryckt i »Beantwort. zweier dän. Schr.,» Theatr. Europ. VIII, Londorps Acta publica VIII.

skull, på det af oss något, som till traktatens fullbordan och erhållande af god naboelig vänskap och förtroende tjäna kan, icke må desidereras, gifva vi härmed — — — order och fullmakt bemälde traktat — — — att reassumera och adioustera och sig om ett visst därom alldeles förena, hvilket sedan uppå behörligit sätt och uppå någon af bägge sidor determinerad ort kan nå sin fullkomliga och ändteliga fullbordan — — —.» Härjämte utställdes följande vidlyftiga order för Dureel i ett nytt memorial, dateradt Frauenburg den 7 okt. 1656.[1] Vi anföra det in exstenso.

»Alldenstund K. M:t förnimmer, att man vid danska hofvet låter sig märka intet vara obenägen att *reassumera* den allianstraktat, som förledne år var begynt och projekterad, så, på det af K. M:t icke måtte något desidereras, som till traktatens fullbordan och erhållande af god naborlig vänskap kunde fordras, hafver K. M:t för godt och rådsamt befunnit att kommittera residenten Dureel negotiationen i detta verket och uppdraga honom fullmakt, såsom den ock härmed öfversändes, att vidare inkaminera och fullfölja traktaten, däruti han förutan sin förrige order och instruktion hafver att rätta sig efter följande memorial.

1. Så snart residenten detta tillhanda kommer, skall han på behörige orter vid danska hofvet sig angifva och förmäla, huruledes K. M:t hafver varit kärt till förnimma genom Brandenburgiske ambassadören H. Kleist, att kongen i Danmark, näst kontestation af all god och naborlig vänskap och förtroende, ännu insisterar uti förrige goda intention att träda med K. M:t uti närmare förbund och allians och fördenskull intet obenägen vore att reassumera och till slut och ändskap bringa den traktat, som förledne år genom bägge sidors ministros blef projekterad och begynt, hvarföre, såsom K. M:t alltid hafver varit där till villig och på sin sida intet hafver låtit ermangla, hvad som till fullbordan af bem:te allians hafver kunnat rekvireras, alltså vore ock K. M:t ännu

[1] Danica.

där till benägen och (hafver) fördenskull fullmäktigat residenten att träda där öfver med dem i konferens till att afhandla och sig förena öfver de förnämste sakerna, efter rikshofmästarens i Danmark för detta gifvet eget förslag, till dess bägge sidors legater kunde omsider in loco tertio sammankomma och traktaten yttermera solennitera och sluta. Och är K. M:t emellertid intet obenägen att betjäna sig af den tillbudna Brandenburgiska mediationen, så vida som den kan vara af nöden att afhandla præliminaria om loco et tempore tractatus och till att bringa bägge sidors gesandter tillhopa.

2. Och såsom de danske skola utan tvifvel söka till att kasta skulden in på K. M:t, att traktaten är interrumperad och på så långan tid intet är tillgjordt, såsom man ser, att de emot Brandenburgiske ambassadören det gjort hafva, jämväl ock förekastat det riksens råd i Sverige; ty måste residenten vara betänkt sådant med skäl och manér, dock modeste, att förlägga, efter han själf vet sig påminna, huruledes verket är slutadt på deras otidiga inkast att vilja draga i traktaten med sig främmande republiker, som uti våre egne affärer och synnerlig conservationem dominii maris Baltici, hvaruppå alliansen förnämlig är ansedd, intet hafver till att säga. Och yttermera tjänar residenten detta till efterrättelse, att när danske residenten Juel i förledne sommar kom till Marienburg och om bem:te traktat gjorde någon påminnelse, blef honom af bägge kronornas intresse och med skäl till sinnes fördt, huru illa det ville tjäna, att England och Holland såsom partes tractantes skulle konkurrera i denna traktat, utan där de eljest honoris gratia och såsom plägar vara brukeligit circa finem tractatus skulle inneslutas, hade K. M:t där uti intet betänkande; och efter residenten själf intet visste de danskes intention och huru med denne inklusion var ment, tog han det ad referendum och lofvade där uppå svar, hvilket ju till denna dagen intet är följdt. Och så som han desse dagar hafver bekänt, änskyller han, att tiderna hafva sig förändrat och för flottans skull i Östersjön och traktaten med

holländarne i Elbingen hafver man i Danmark intet hållit vara tidigt (lägeligt) att stort röra därom, förmente likväl ännu med det snaraste få svar, hvar utaf är till seendes, att de danske själfva och icke H. M:t är vållande, att traktaten är slutad och interrumperad.

3. Hvad nu samma diffikultet vidkommer, som här till hafver legat i vägen och hindrat traktaten, så hafver residenten, såsom han för detta hafver gjort, till att yttermera remonstrera dem danske orimligheten att indraga i denne traktat främmande potentater och republiker annorledes än som ofvantill är förmält och i traktater plägar vara brukeligit, och nu Danmark själf i holländske traktaten är inbegripet; och enkannerligen hafver man nu så mycket mindre orsak att draga holländarne med oss här in, eftersom man nu nyligen hafver slutit med dem à part och man intet förmodar, att holländarne själfve det skulle åstunda. Men där de danske ändtligt bestå här uppå och eljest intet skulle vilja förstå till någon traktat, så kunde residenten sådant intet utslå, dock föra dem det till sinnes, att där holländarne skulle på det sättet admitteras, så nödgades H. M:t att invitera Frankrike, England och Portugal till, hvilket befruktandes vore, något långsamt vilja tillgå och mera vidlyftighet med sig förorsaka. Eljest måste man ock sondera och förnimma, om de ofvanbem:te främmande själfve hade här till lust och vore där med betjänte.

Detta måtte residenten med särdeles dexteritet menagera, så att detta icke upptages af de danske lika som H. M:t för denna orsaken sökte att göra verket svårt och hindra traktaten; jämväl ock att holländarne icke måtte ombrageras och de danske betjäna sig här utaf att bringa dem i någon otidig misstanka eller i någon kontestation öfver rättigheten i Östersjön.

4. Skulle de danske eljest hac defficultate remota vilja förstå till traktatens reassumtion, så hafver residenten att blifva vid förre projekt, gående det så igenom, att det kunde adjusteras och lämpas, såsom K. M:ts tjänst och interesse fordra,

dock att residenten för all ting sätter sig de förrige pacta, besynnerligen Brömsebroiske fredsfördraget till fundament, icke tillåtandes att något kommer i question och göres disputerligit, som skulle sträfva emot bem:te fördrag. Dock där några skälige gravamina skulle moveras, såsom om missbruket af certifikationerna, gränsernas oriktighet och slikt, hafver residenten sådant att höra och till K. M:t referera, då K. M:t vill vara betänkt efter pakternas innehåll och lydelse att låta afhjälpa och remediera det, som kunde vara dem för när och de hade orsak öfver att kverelera.

5. Hvad den punkten vidkommer om en mutuel assistans, ändock H. M:t intet är därom så stort tillgörandes, ity man skattar samma assistans icke kunna oss så stort profitera, utan tilläfventyrs gifva dem danske anledning att fordra därför framdeles någon särdeles satisfaktion, så, där dock de danske det söka och föreslå, är K. M:t tillfreds deras tillbud att antaga, på hvad sätt som de sig tillbjuda, vare sig till lands eller vatten, allenast det sker reciproce och med den klausulen, när sådant omtränger och påfordras.

6. Och efter ryska kriget är infallet och aviserna lyda, att ryssen söker hos en och annan att bemäktiga sig skepp i Östersjön, så hafver residenten att sondera de danske där öfver, hvad de i sådant fall vore sinnade att göra; och såsom detta ryssens anslag förmodligen skulle falla odiöst och betänkeligit såväl i Danmark som Holland, och på vår sida mera favorabelt och tjänligt, än som vi mycket skulle röra om dominio maris, så kan residenten betjäna sig af detta tillfälle, remonstrerandes hvad fara och interesse för en och annan här uti mände versera.

7. Såsom ock K. M:ts svärfader, hertigen af Holstein, åstundar att man vid samma traktat måtte ihågkomma och befordra hans interesse, alltså måtte residenten där öfver konferera med H. D:s gesandter och deras desiderier upptaga och till ett önskeligt utslag låta sig vara angeläget.»

Samma dato bär ett bref till Dureel[1] om att ej begynna

[1] Danica.

något i detta verket, innan Kleist kommer, och för öfrigt hur han då har att gå tillväga. En kopia sändes honom ock af resolutionen, »den vi i dessa dagar hafva gifvit Kleist att bära tillbaka åt kurfursten». »Och ehuruväl det är hos oss intet tvifvel», heter det i brefvet, »att Kleist ju hafver här kommunicerat den danske residenten (Ove Juel) eller åtminstone vist honom originalet af vår skriftliga resolution och han, residenten, må tilläfventyrs skrifva därom till kongen i Danmark, så ock om någon rörte därom med Eder, må I intet alldeles låta Eder ut däröfver, förr än I förnimme, att kurfursten, som verket på bägge sidor hafver inkaminerat, hafver där låtit insinuera vår resolution, men I kunne, eftersom sakerna falla, kontestera, att I hade fått ifrån vårt hof underrättelse, att vi på kurfurstens appertur hade oss förklarat, förmodligen så, att kongen i Danmark kan därutaf spörja oss nu som alltid förr blifva vid en intention att fullända det en gång välmente och påbegynte verket. I kunne därvid och eljest sondera och på all görlighet penetrera deras intention och kontenans, görandes Eder flit att se, om de danske hafve håg och allvar till att traktera och enkannerligen att sluta, eller om de gå om med att hålla oss under hopp af traktat och ämna oss något annat. Vi sända Eder här hos in originali vår fullmakt att å våre vägnar reassumera, fortsätta och utföra allianstraktaten till sine konditioner och slut, eftersom vi ock Eder till ett rättesnöre uti en sådan negotiation i lika måtto nu skicka ett memorial här hos innelyckt. I hafve att se af vår resolution, att vi fuller intet expresse säga, att vi sände Eder ofvanb. vår fullmakt, utan indigitera därpå med generale ord.[1] Därför är vår nådiga vilja och befallning, att så länge konungens i Danmark ministri hålla sig emot Eder uti generale kontestationer och intet expresse säga och på behörligit sätt visa sin ko-

[1] Det heter nämligen: S. R. M:tas Su:æ contestantæ suæ sinceræ intentionis ergo in promotionem hujus negotii nunc residenti suo ad aulam Ser:mi Daniæ regis omnia quæ tali rei promovendæ conveniunt mittit et cumprimis mandata ræpresentato scopo adaptata.

nungs håg och allvar att begynna oftab. traktat, kunne I möta och svara dem på lika sätt och kontestera, det på vår sida intet skall mankera uti legitimationer, när man förnimmer, att deras håg är därtill lämpad och rättad. Men om I strax ser dem mera hugsne och att de vela servatis servandis gå gerad på traktaten, skole I visa å våre vägnar lika allvar och i Guds namn gripa verket med dem an, görandes Edert bästa att följa vårt memorial efter i traktaten och att I med alle ordinarie och extraordinarie lägenheter gifver oss part om de danskes kontenans och traktatens antingen återstånd eller fortgång.»

Hvad nu häraf och af några närmast följande skrifvelser synes framgå, är att Karl X Gustaf önskade allianstraktatens återupptagande igen, rätt och slätt, och att därvid utgå från de redan växlade projekten.[1] I det allra närmaste vidhåller han ock allt, hvad han förut således låtit framställa. »Ett principalt stycke» af alliansen är för honom fortfarande artikeln om främmande flottors, i. e. de holländskes utestängande från Östersjön, i trots af hvad som hade passerat;[2] och likasa håller han naturligtvis vid sitt dominium maris Baltici jämte Danmarks alldeles som förut, med uteslutande af alla vid Östersjön boende potentaters pretenterade rätt, och fordrar, att därom ock i traktaten nämnes såsom förut, i trots af att Danmark syntes senare vilja undvika det och i trots äfven af den sen början af nov. suveräne kurfurstens af Brandenburg både vid underhandlingen i Preussen och genom Kleist i Danmark framförda pretension;[3] ja, han kallade den härom handlande 3:e art. i danska proj. febr. 1656 ock för »den principalaste af den alliansen».[4] Nu lika mycket som förut håller han

[1] Af en del uttryck kunde man förledas tro, att han ville utgå från dem i nov. 1655 och ej från dem i febr. 1656 växlade projekten; men så är ej förhållandet, hvilket bl. a. kan ses af hans bref till Dureel den 16 dec. 1656.

[2] Konungen till Dureel den 16 dec. 1656. Härom mera nedan.

[3] A. skrifv.

[4] A. skrifv.

på, att han och Fredrik III, i trots af hvad som passerat, skola uti detta alliansverket mötas på halfva vägen och visa sig vara angelägna om, ha lika gagn och intresse af Östersjöns försvar mot alla främmande; och han vill därför, att allt må undvikas, som kunde ge sken af att han för sin del vore mera angelägen därom än konungen i Danmark. Däraf hans aftal med kurfursten af Brandenburg om medlingen, däraf sedan föreskrifterna för Dureel att ej begynna, förrän medlaren, Kleist, kommit och satt saken i gång, däraf delvis ock de i memorialet gifna och äfven något senare upprepade föreskrifterna till honom att vid själfva underhandlingarna med de danske kommissarierna »möta och svara dem på lika sätt», som de använde, och »visa lika allvar» som de och tvärtom.

Något måste Karl X, eftersom Danmarks tjänst och intresse fordrade, skatta åt den timade förändringen i norden genom detsammas nya förbund med Holland och de förbundnas krigsskepps inlöpande i Östersjön, »till att hägna Danzig och consequenter Preussen,» och det har han också uttryckt i fullmakten för Dureel genom ordet »adioustera». »Adaptera efter denna och tillstundande tids lägenhet», såsom svenska rådet uttryckte sig i skrifvelsen d. 6 sept., ville han ej inför danskarne utfästa sig till; och än mindre ville han, såsom från deras sida föreslogs sen, i fullmakten för sin underhandlare insätta om och erkänna »en märkelig förändring» samt till den adaptera alliansen. Blott en adjoustering var det, han ville således erkänna behöfvas, och hvad en sådan kunde innebära vara med om, men icke gärna det ens. Det största medgifvandet åt den timade förändringen, han nu gjorde, var det som låg uti memorialets punkt 3, om andra makters, här förnämligast Hollands, äfven Englands inklusion i den nordiska alliansen, nämligen att, »där de danske ändtligen bestå här uppå och eljest intet skulle vilja förstå till någon allians, så kunde residenten sådant intet utslå.» Men hur betingadt och ringa och endast med yttersta svårighet lämnadt detta medgifvandet var, så att det syntes snarast

komma att bli utan något resultat, det visar innehållet i hela den punkten för öfrigt jämte den närmast föregående. »Orimligheten att indraga i denna traktat främmande potentater och republiker annorledes än som ofvantill är nämdt» (i p. 2) »honoris gratia» och »circa finem tractatus», såsom plägade vara brukeligt, skulle ju Dureel »yttermera remonstrera dem danske»; och mindre skäl än förut fann Karl X nu till och med vara att indraga holländarne med här, sen man slutit med dem à part. »Med särdeles dexteritet» måste Dureel vara beredd på att sköta denna angelägenheten, så viktig, grannlaga var densamma.

Att bibehålla oförändrade de Stettinske och Brömsebroiske fördragen, särskildt det sistnämda, var i de föregående projekten en nog så viktig punkt, men blef från Sveriges sida en än viktigare hädanefter, en oeftergiflig och esomoftast upprepad fordran, sedan man fått veta att där i Danmark taltes om »gravamina» och tänktes på satisfaktion och att återfå en eller annan provins etc.

Ögonskenlig är Karl X:s önskan, sträfvan här att dock behålla freden fortfarande med Danmark, så vidt han ej skall själf anfalla, äfvensom att undvika stöta Holland. Han vill på intet vis synas för Danmark vilja »göra verket svårt och hindra traktaten;» att desto mer underlätta den var det väl, som han ock förklarade sig vilja, så vidt möjligt, gå danskarne till mötes och ge bot på deras framförda gravamina, t. o. m. rörande gränsen, uti hvad skäligt fordrades, och gaf Dureel i uppdrag därom; ja, denne fick en anvisning att begagna Rysslands planer på Östersjön som medel att skrämma så Holland som Danmark att hålla tätt ihop med Sverige mot czaren och hans baltiska planer, dem Karl Gustaf för sin del och Sveriges ej skattade så beaktansvärda nu. Och som förut ligger det för honom naturligtvis mycken makt uppå att »leda Danmark ifrån alle oss nu prejudicerlige korrespondentier och förbund med våra vidrige och fiender.»[1]

Hvad Karl X således önskade, sträfvade för, fred, vänskap,

[1] Konungen till rådet d. 16 okt. Härom genast nedan.

traktat med Danmark, var han likväl ej mycket säker om, såsom synes. Fanns misstro förut till danska freds- och vänskapsförsäkringar och afsikter, så var den naturligen mycket ökad och blef det än mer, då vecka efter vecka allians-verket drogs ut på långebänken vid bråket med fullmakten. Således väntade han sig, säger han i memorialet bl. a., traktatens »återstånd» lika mycket som »fortgång»; och han visste ju, att Fredrik III blott förmått sig »hålla god min och återupptaga allianstraktaten så länge.»[1]

Att lägga märke till är för öfrigt ändtligen ock, att äfven enligt det nya memorialet en viktig beståndsdel för den Dureelska missionen vid danska hofvet allt fortfarande var att »sondera och penetrera» danskarnes »intention och kontenans» samt därom flitigt skrifva och berätta.

Icke heller nu ville Karl X, som vi sett, specificera något om krigsfolkets styrka eller antalet skepp i alliansen, trots Dureels hemställan därom senast i febr. 1656.

Fullmakten, memorialet (och väl äfven det senast anförda brefvet) blefvo lämnade till Kleist, hvilken genom en sin frände i Köpenhamn lät tillställa Dureel desamma; den 24 okt. hade han nyss bekommit dem.[2] Senare, d. 31 okt., skickade Karl X, för säkerhets skull, Dureel direkt samma order och fullmakt[3] jämte ett nytt handbref, hvarom nedan.

[1] A. st.

[2] Dureel till rådet d. 24 okt.

[3] Det var samma fullmakt som den anförda af d. 7 okt. Eljest finns i riksreg. för den 31 okt. 1656 ock en annan, hvilken i sina hufvudpunkter lyder sålunda: »Eftersom emellan oss och den stormäktigste — — Fredrik III — — en traktat af allians förledne år är påbegynt och tämmeligen vida fortsatt, men sedan uppskjuten blifven, fördenskull och emedan H. K. kurfursten af Brandenburg oss desse dagar förständigat sig hafva, det allgemena bästa till godo, genom sin gesandt H. Kleist samma traktat i Danmark nyligen ånyo inkaminera velat och oss föreställt, om vi tillika med H. Kärl. konungen i Danmark vore inklinerade och sinnade samma traktat reassumera och fortsätta; vi, bestående på vår förra intention, hafva till samma traktats reassumtion och fortsättande oss förklarat och därför velat gifva vår i Danmark varande resident — — Magnus Dureel order och fullmakt

Med de steg, Karl X nu tagit, betecknade af de anförda dokumenten och deras afsändande, hade han likväl ingalunda bestämt sig uteslutande för den fredliga traktaten med Danmark. Krigets stråt stod för honom ännu öppen, tanken på att anfalla, förekomma behöll han, *än en tid*. På Karl X var det nog främst utgången af Ove Juels sändning, den där visade sig vilja bli utan åsyftadt resultat, och rustningarna i Danmark, »isynnerhet med tyskt krigsfolk, som de på den orten intet förgäfves med så stor kostnad pläga anskaffa och hålla,» som gett den största näringen åt hans misstro till Danmark, att det ärnade begagna konjunkturerna till ruptur, och följaktligen denna tvekan, om traktera eller anfalla för att förekomma, tillika med de danskes alltför stora fordringar t. ex. att återfå Halland, ja, allt som senast förlorats, och alltså rubba Brömsebrofördraget häri som i annat. Väl hade Ove Juel (enligt p. 2 i memorialet för Dureel d. 7 okt.) till sin regering gjort hemställan angående den så viktiga, omtvistade inklusionen af Holland och England samt sagt sig vänta svar härpå; men intet var ännu i midten af okt. kommet; och den stora förändringen, som timat under afbrottet i allianstraktaten, hade han ock på sitt vis framhållit. Under sådana omständigheter beslöt Karl X att för andra gången (i skrifvelse d. 16 okt.) rådföra sig med det hemmavarande rådet och sporde återigen, »om vi skulle angripa Danmark eller sitta stilla;» ja, han satte nu i fråga, huruvida man skulle, i förra fallet, nöja sig med att taga en del blott af Danmark, såsom man gjorde 1645, eller taga allt, dela monarkien, såsom man samma tid hade tänkt »att göra och anställa». När sen, innan ytterligare svar från det hemmavarande rådet kunnat anlända, vid förhandlingarna i Köpenhamn under bråket med fullmakten det visade sig — för att nu härifrån än vidare kasta en blick något framåt till att underlätta öfversikten, innan vi gå till själfva acta igen och in i enskildheterna —, att

att å våre vägnar bemte traktat reassumera och den på fundamentet af förre konditioner fortsätta och sluta. — — —»

danskarne ej hade mycket allvar, utan »något söka därunder, antingen att tränera verket eller ock att fundera sine intentioner och pretensioner, som de gå hafvande med, däruppå,»[1] så vardt Karl X otålig öfver att intet blifvit ännu i början af dec.[2] åtgjordt, och hade sålunda fått en ytterligare anledning att vänta sig ett anfall från Danmark och därmed för sin del att tänka på förekomma det. Fast rådet i sin nya skrifvelse (af d. 27 nov.) åter gaf ett afstyrkande svar såsom förra gången och uttryckte sin öfvertygelse, att Danmark för sin del sannolikt ej tänkte på ruptur, så behöll han fortfarande sina tankar och bekom äfven ytterligare anledningar därtill, som vi skola se. Hans skrifvelse till det hemmavarande rådet d. 22 dec. med en kopia af den »amplare» fullmakten, han samtidigt sände Dureel, är att betrakta som en tredje förfrågan, om ej skäl vore nu för Sverige att falla Danmark an med krig; han anbefaller här rådet »denne sak (bråket med fullmakten) nogare att öfverlägga, om de icke bättre finna skulle, där Danmark alls ingen inklination till traktat ville visa, att heller låta verket på fullmakten studsa än sedan, när man är i traktaten inkommen.»[3] Men kort efter uppgaf Karl X sin tanke på anfallet, såsom ses af brefvet till rådet d. 27 jan. 1657, där han *sade* sig också numera vänta från Danmark blott fred; vid samma tid hade rådet däremot något skiftat åsikt, då det nämligen i sitt bref till Dureel d. 24 jan. erkände, att det fann det »impossibiliter att alldeles penetrera de danskes antingen inklination eller aversion ultra traktaten.» Det var väl närmast Rakoczys intåg i Polen, som nu sålunda omstämde Karl X;[4] och denna sin nya

[1] Konungen till Dureel d. 16 dec.

[2] Konungen till Dureel den 2 dec. Härom mera nedan.

[3] »Item skall jag näst Gud därunder nogsamt gifva Danmark till göra, om det kommer till ruptur,» skref han bl. a. i brefvet till Dureel d. 22 dec.

[4] Vid den 19 jan. 1657 eller något förut var det, som han fick underrättelsen om att furst Rakoczy vore på väg. Den 6 dec. 1656 slöts förbundet med denne. Fursten sammandrog d. 6 jan. 1657 sina trupper vid Marmaros, gaf d. 14 jan. arriergardet order att bryta upp och

föresats, att ej först anfalla, vidblef han sen orubbligt intill krigsförklaringen, helst han nu, efter hvad han yttrade, önskade undvika ge Holland skyldighet, efter senast ingångna traktat, att bistå Danmark vid försvaret. Och att nu förekomma Danmarks anfall var han färdig göra flerehanda eftergifter, samtidigt därmed att han vidtog sina försvarsåtgärder däremot, de första i slutet af dec. 1656.[1] —

Från Frauenburg var det, som Karl X sände till sitt råd i Stockholm den omnämda skrifvelsen af d. 16 okt.[2] med upprepande af frågan i brefvet d. 17 juli, hvars mening han tyckte rådet kanske ej riktigt hade förstått, nämligen om krig eller traktat med Danmark, helst sedan danskarne nu begärt Halland: Sitt aftal med kurfursten af Brandenburg om att denne likasom af sig själf skulle sända till Danmark och få allianstraktaten återupptagen, hade han gjort för att leda konungen i Danmark från hans vidriga uppsåt och prejudicerliga stämplingar mot Sverige. Nu som i juli ville han därför, sedan traktaten blifvit begynt, undvika att reta, egga, stärka konungen i Danmark uti hans elaka förehafvande, fast mindre ville han utan högsta nöden taga till svärdet emot honom; han önskade fortfarande att visa sin reela intention att med Danmark kultivera en god och förtrogen vänskap samt till den ändan uti allt se till att kunna leda detsamma icke allenast ifrån alle nu prejudicerlige korrespondentier och förbund med Sveriges vidrige och fiender, utan ock ifrån själfva aktualiteten och ett fientligt anfall. Men utan tvifvel hade väl Danmark redan föresatt sig att anfalla Sverige med krig för att återfå hvad det sist förlorade, ehuru flera om-

ryckte d. 27 jan. i spetsen för 18,000 man rytteri och 5,000 man infanteri genom Jablonikapasset in i Galizien, där snart 20,000 kossacker och 6,000 valacker samt en talrik tross förenade sig med honom. I slutet af mars var Rakoczy i Krakov. (Wibling, a. st.)

[1] Jfr rådets bref till konungen d. 10 jan. 1657.

[2] Bland K. M:ts skrifvelser till rådet (orig.); riksreg. under dato d. 10 okt. Uti Rådslag under konung Karl X Gustafs regering uppges samma skrifvelse daterad d. 13 okt. (Jfr Meddelanden fr. Riksark., X.)

ständigheter förmådde för det närvarande dess konung att hålla god min och återupptaga allianstraktaten så länge, såsom att Holland förnyat sin allians med Sverige, att kejsaren syntes vända sin makt mot Frankrike i Elsass, jämväl att Ryssland »ombragerade» med sin dessein att upprätta ett amiralitet och sätta en flotta i Östersjön. Dock, fara vore å färde, att Elbingertraktaten »genom våre illviljandes drift» ej blefve ratificerad, hvarmed »fundamentet af vårt hopp antingen nu uti desse konjunkturer, då alle nabor vele åt oss, alldeles skulle kastas omkull eller på en tid blifva utan effekt och verkan», Spanien och Frankrike kanske förlika sig, hvarmed kejsarens makt blefve oförhindrad att brukas mot Sverige, ryssen kanske alldeles eller på en tid låta fara sin föresats att få en flotta i Östersjön, »så att Danmark måtte fast mera af våre vänner som ovänner bli animeradt emot oss än af de ofvanb:e och andre konsiderationer bevekt att ånyo traktera». Fortfore det att rusta, isynnerhet med tyskt folk, som på den orten icke förgäfves med så stor kostnad plägar anskaffas och hållas, och fortfore det då med sitt elaka uppsåt,[1] så, »och efter vi hafva uti förre, nämligen drottning Kristinas tid exempel för oss, hur man uti ett slikt fall hafver med kronans avantage den ena gången förfarit med Danmark, och den andra gången huru man tänkte det att göra och anställa, vele vi nu, som sagdt, vänta Er mening öfver denne importante sak.»

Det hemmavarande rådet såg sakerna med andra ögon, såg nu ej något, som kunde ge egentlig anledning till att behöfva anfalla Danmark eller befara vidare, att ens detta tänkte på att anfalla Sverige så snart. Kanske var man, såsom det påstås, obenägen för ett danskt krig af fruktan för en alltför ökad makt åt konungen och därunder nogare genomförande af reduktionen. Rådets svar på den anförda kungliga

[1] »Och om vi intet möta dem, så skulle det vara att ge dem vårt eget svärd och medel i händer att kasta hela vår stat alldeles öfverända eller uti en obotlig konfusion.» (Riksreg.)

skrifvelsen är af den 27 nov. 1656:[1] Det vore bäst att ej bryta med Danmark, för det skulle draga med sig ruptur ock med Holland, något som Sverige ej kunde bära. Nog ville Danmark begagna konjunkturerna, men ensamt vågade det ej något mot Karl Gustaf, som var så segerrik och hade så bra armé, och svårligen kunde det förlita sig på vänner och bundsförvanter. »Ty hvad kejsaren vidkommer, på hvilkens diversion de danske utan tvifvel hafva sig förlåtit, så torde de befinna, att han intet kan hjälpa sig själf, utan nu söker fred och pardon för den folie, han har begått. Att Staterna af Nederland skulle någon real och märkelig assistans kunna bevisa eller sig själfva uti kriget direkte engagera, är troligt, att de danske så väl förstå Staternas intresse och deras här till förde aktioner, att de sig på dem aldrig skole fullkomligen förlåta. Ty såsom bem:te Stater alltid agera utaf sitt eget intresse och efter köpmanna art och natur äre knappe och penninggirige, är intet likt och troligt, att de skole inmänga sig med de danske uti en desperat sak och göra för deras skull någon omkostnad», sedan de nu fått som de önskat af Sverige. Det vore väl således ej antagligt, att Danmark nu skulle besluta sig för krig med Sverige. Rustades där likväl, så vore det väl för att Sverige ju också nyss så starkt hade rustat. Och danskarnes begäran om Halland vore väl blott ett försök, mot hvilket vederbörliga föreställningar borde göras. Dock, ej vore rådets mening härmed att konungen skulle göra sig för säker på Danmark; om krig visade sig oundvikligt, så röstade det för »att anfalla med force». Det ville då på sitt håll sätta riket i postur och väntade emellertid, att konungen med hufvudmakten gjorde hufvudanfallet.

Innan detta svar från rådet kunnat anlända och samma dag som Ove Juel hade sin afskedsaudiens, d. 31 okt., skic-

[1] Bland rådets skrifvelser till K. M:t (orig.), äfven bland Rådslag under kon. Karl X Gustafs reger. (Tryckt i Meddelanden från Riksark., X.)

kades åter fullmakten[1] och memorialet af d. 7 okt. till Dureel, direkt, jämte ett bref af s. d.:[2] Både fullmakt och instruktion sändas nu in duplo, heter det i detta brefvet, »att, såframt konungen i Danmark och hans ministri tesmoignera någon lust att traktera, I då å våre vägnar må vara färdig. Alltså och efter vi förmoda, att I gå härutinnan varsamt och efter vår nådige order och skole snart se, hvart ut de inklinera, antingen till allvar och ett slut eller att tränera verket, så vele vi, när vi se rätta och egentliga utslaget och det sedan får sin ändskap på det ena eller andra sättet, uti nåder tillstädja, att I må begifva Eder ifrån det danska hofvet och näst Eder ordinarie tjäust i Halland[3] taga Edre privata uti akt. — —»

Af ett och annat ofvan anfördt kunna vi väl nu förstå, att ett af ändamålen, kanske det förnämsta, med Ove Juels sändning varit hos Fredrik III att inverka på Karl X till att möjligen förekomma det svenska anfallet, hvilket man ju i Danmark städse väntade, men från början af 1656 dock såg mer öfverhängande än förut, åtminstone väl i tid varna, om det ej kunde afvändas, så att det ej blefve alltför oförmodeligt.

I början af nov. voro de sist anförda dokumenten Dureel i handom. Konung Fredrik och flera af rådet voro då frånvarande, och först den 13 nov. kom Kleist. Kort härpå samspråkade denne och Dureel om ärendet; samtidigt ungefär fingo de holländska ambassadörerna meddelande af danskarne också om detsamma. Den 19 nov. var Dureel hos kanslärn på visit, i anledning af reassumtionen, och denne sporde då Dureel, »om han däröfver vore meddelt någon fullmakt», hvartill han svarade, »att, därsom på denne sidan det så förstås som på K. M:ts sida, så skulle intet mankera, som kan lända till perfektionen af så godt verk.»[4] Detta svar kallade

[1] Jfr härom ofvan sid. 151, not 3.
[2] Konungen till Dureel d. 31 okt. (Riksreg.)
[3] Dureel var landsdomare i Halland.
[4] Dureel till rådet d. 20 nov.

rikshofmästaren och kanslärn sen, i samtal med Kleist, »att något frigide ha låtit sig märka om fullmakten.»

Kleists nya instruktion af d. 16/26 okt. 1656[1] ålade honom helt kort blott att verka för freden mellan Sverige och Danmark och säga för konungen här, att kurfursten helt ogärna samtyckte till fördraget i Königsberg med Karl X.

Vid danska hofvet sågs ej heller denna förening med blida ögon, och därifrån gjordes ansträngningar att skilja kurfursten från förbundet med Sverige.

Kort efter sin ankomst fick Kleist audiens och började således sin medling.[2] En förnäm dansk hade förtrott honom, att de holländske ambassadörerna snarare hindra än gynna den Dureelska negotiationen om allians, och han tyckte också, att verket gick trögt och mottogs kallt.

Danskarne hade under intrycket af Elbingertraktaten, hvilket var så ogynnsamt, efter hvad ofvan omtalts, en tid varit mindre meddelsamma mot de holländska ambassadörerna i jämförelse med förut.[3] Den $\frac{29 \text{ sept.}}{9 \text{ okt.}}$ hade desse haft audiens inför konung Fredrik, där denne, i trots af hvad som passerat, emellertid förklarade sig med nöje vilja mottaga Generalstaternas anbud af deras bona officia vid den på nytt börjande traktaten mellan Danmark och Sverige och sade, att de samma kommissarierna skulle fortfarande få komma och

[1] Urk. u. Act. VIII.

[2] Han var d. 23 nov. hos rikshofmästaren och kanslärn och begärde kommissarier; de nämde för honom, att Dureel varit och talt om sitt ärende, samt sade, att han »något frigide hos kanslärn hade låtit sig märka om fullmakten och att de eljest hade förundrat, att Dureel skulle (icke) hafva nytt kreditiv, att utan tvifvel hans instruktion var mäkta cirkumskriberad». Sen Kleist berättat detta för Dureel, gick denne till rikshofmästaren och sade honom att väl nytt kreditiv dock ej behöfdes m. m., och uttryckte sin förhoppning, att verket härmed ej måtte fördröjas. (Dureel till rådet d. 25 nov.)

[3] Ambassadörernas bref den $\frac{21 \text{ sept.}}{1 \text{ okt.}}$ Aitzema VIII, sid. 594: Niet te min continuiren de Heeren Deensche het gemelde Tractaet (i Elbing) seer te improbeeren; jae, de Heeren Deensche begosten ook sedert min confidentelyck met de Ambassadeurs van desen Staet te communiceeren.

konferera om de dithörande spörsmålen.[1] Härpå följde en konferens, därvid danskarne framställde helt vidlyftigt sina klagomål angående Elbingertraktaten, bl. a. ock det att de ej fått en oförfalskad kopia af densamma;[2] och holländarne fingo, det bästa de kunde, vid detta tillfälle bemöta dem, undskyllande det ena som det andra. Generalstaternas order af d. 1/11 okt. att tillbjuda konung Fredrik deras hjälp vid den reassumerade allianstraktaten med Sverige mottogo ambassadörerna kort härpå.[3]

Den 18 okt. antogo Generalstaterna provinsen Hollands förslag[4] om begäran af Elucidatie som villkor för att de skulle ratificera den ofta nämda traktaten med Sverige. I början af nov. hade de ofta nämda holländska ambassadörerna i Köpenhamn härom meddelat först kanslärn och sedan rikshofmästaren och fingo längre fram i månaden till svar uttrycken af konung Fredriks synnerliga belåtenhet samt önskan att Generalstaterna ej måtte ratificera, innan också för Danzig tillfyllestgörande bestämmelser intagits däri. Härtill åter svarade ambassadörerna, att genom sin gesandt i Holland kunde konungen lämpligast framföra, hvad härutinnan önskades, och äfven få reda på, hvad man ville veta och bekomma klarhet uti; möjligen kunde man ock direkt hos konungen af Sverige utverka det man önskade och äfvenledes låta danska gesandten i Haag tala vid det där varande sändebudet

[1] Ambassadörernas bref d. 1/11 okt. Konung Fredrik sade, »dat Syn Maj:t aengenaemelyck opnam haer Ho. Mo. offres van vruudtnaebuyrlycke officien omtrent de negotiatien, welche tusschen Syn M:t ende de Coninck van Zweden soude mogen voorvallen, ende dat de gemelte Heeren souden aenblyven om met ons over t'voorseyde nader te confereren.

[2] Den 10 sept. hade Fredrik III tillskrifvit O. Juel igen och bedt honom taga reda på artiklarne i Elbingerfördraget. (Rigsark i Köpenh.)

[3] Ambassadörernas bref d. 12/22 okt. Jfr Secr. Resol. d. $\frac{26 \text{ sept.}}{6 \text{ okt.}}$, att på allt vis söka bistå Danmark uti traktaten med Sverige och äfven i öfrigt.

[4] Secr. Resol. d. $\frac{30 \text{ sept.}}{10 \text{ okt.}}$

från staden Danzig. Man hade också frågat ambassadörerna, om de icke voro instruerade i afseende på den reassumerade traktaten med Sverige, samt hemställt till dem, om icke skäl vore, att de fingo sig en instruktion i allmänna ordalag att vara med vid densamma för att desto bättre kunna bevaka Hollands intressen; ambassadörerna gjorde det samt väntade nu på besked.

Så vardt alltså det holländska inflytandet vid det danska hofvet fullkomligt återställdt, och de bägge makterna voro äfven på god väg att än närmare förbinda sig. Den 22 nov. voro rikshofmästaren, kanslärn och Peder Reedtz hos ambassadörerna och begärde ett nytt defensivförbund, som så tätt skulle förbinda Danmark och Holland, att de båda staterna skulle blifva som *ett*, och hvilket tillräckligt skulle sörja för Danzigs säkerhet.[1]

Under så fatta förhållanden skulle nu den svensk-danska allianstraktaten således återupptagas och å ömse sidor skridas till det närmare fastslående af innehållet af de särskilda punkterna i alliansprojektet.

Dureel fann liksom Kleist tidigt utsikterna för densamma endast ringa samt ock att de holländska ambassadörerna, isynnerhet Beuningen,[2] gjorde allt för att hindra den. Han visste, såsom han skref till konungen d. 22 nov., att dan-

[1] Ambassadörernas bref d. $\frac{23 \text{ nov.}}{3 \text{ dec.}}$; Aitzema VIII, sid. 596. Om den vid samma tid eller något före började underhandlingen i London genom Georg Fleetwood, Bondes efterträdare, mellan Sverige och England samt Karl Gustafs order under sista delen af 1656, se h. II, sid. 134—5. Konungens farhågor för Preussen och hvad öfrigt han innehade af Polen voro väl närmast förestafvade af hvad han fått sig bekant af innehållet i garantitraktaten från aug. 1656 jämte underrättelsen om det anförda påtänkta nya närmandet mellan Holland och Danmark. Jfr vidare till Dureel d. 22 dec.

[2] Dureel till konungen d. 4 okt. skrifver om Beuningen, att denne låter bruka sig som »ett malheureust instrument» till att omstörta Elbingertraktaten och att för Sverige den mannen icke är på något sätt att vinna. Jfr ock kurfurstliga Brandenburgska sändebudets i Haag yttrande d. 9/19 sept. (Urk. u. Act. VII.)

skarne lofvat meddela allt åt holländarne, och han lofvade för sin del göra dem detsamma också. Han skref d. 3 dec. äfvenledes sin öfvertygelse, att danskarne nog ej skulle skilja sig från Holland härvidlag och därför ej traktera med Sverige på de hittillsvarande villkoren, utan säkerligen komma fram med nya propositioner, syftande »att skära ett streck» i Brömsebrotraktaten, först och främst uti hvad som rörde tullfriheten i Sundet; ej blott Halland taltes där nu mera om att återfå, såsom han berättat i förra hälften af oktober, utan ock de öfriga 1645 afträdda provinserna samt Bremen. Den krigiska stämningen i Danmark hade Dureel berättat sig härunder ha funnit i tilltagande. I en af sina skrifvelser till konungen hade han också förfrågat sig, huruvida han skulle draga ut på tiden något med alliansverket.

Till svar på det ena som det andra af hvad Dureel senast skrifvit utställde Karl X och sände honom en ny order, af den 4 nov.[1] »Vår nådiga vilja», heter det här, »är att I skole med all flit tillse, att det icke för vidt utlöper och skjutes på långebänken, utan att I med allt behörligit manér söker det att poussera, på det både konungen i Danmark måtte se, det vi handla med honom sinceramente och att vi därjämte tideligen kunne förnimma, hvad vi oss på den sidan hafve att förse och alltså därefter våre mesurer taga, såsom vi ock fuller tro kunna, att det lätteligen strax skall kunna utvisa sig, hvart de syfta.» Skulle danskarne komma med några impertinente propositioner, såsom om Hallands restitution, skall Dureel först allvarligen och med alla tjänliga skäl remonstrera dylikt såsom alldeles ur vägen och stridande mot Brömsebrofördraget, »hvilket vi vilje alldeles oförryckt hålla och med denna traktat så stabiliera, att vi där på såsom en rätt grundval kunna bygga en närmare vänskap och allians». Insistera de ändock därpå, skall han exkusera sig med defectu mandati, taga ad referendum och inberätta detsamma ock för rådet i Stockholm. Som hertigen af Holstein-Got-

[1] Danica.

torp begärt bli innesluten i traktaten, skulle tillses att det skedde, dock icke annorledes än i Brömsebroförd raget.[1]

Den 21 nov. hade Kleist haft audiens och framtett den medhafda resolutionen af Karl X angående reassumtionen och den Brandenburgska medlingen. Det hade då sagts honom, att början nu genast skulle ske. Men den kom att dröja länge än. Kleist mottog ett koncept till en fullmakt, sådan man önskade den ock för Dureel.[2] Fredrik III begärde af Kleist äfven att få se Dureels fullmakt, och Kleist tog en afskrift däraf.

Fullmakten (för de danske kommissarierna), som Fredrik III nu utställde och sådan han önskade den (event.) ock för Dureel, löd i sina hufvudpunkter — och i någorlunda modern svensk dräkt — sålunda:[3] »Vi göre veterligt, att, eftersom förmedelst H. D. kurfurstens af Brandenburg välmenta underhandlingar vi ha för godt ansett, att de traktater, som emellan oss och H. K. M:t konungen af Sverige A:o 1655 voro gjorde begynnelse på och vid hvilka om ett ungefärligt förslag är blifvet handladt och talt, på nytt skola företagas, vi, ehuru tiderna sedan märkelig förändring hafva förorsakat, dock på det intet på vår sida skulle fattas, som naboelig förtrolighet och vänskap att underhålla kunde tjänligt och nödigt vara, hafve oss gärna bekvämat på ny igen att låta handla och traktera och därtill kommitterat och betrott — — — och dem fullmakt gifvit så ock härmed gifva med H. M:t kongens af Sverige fullmäktige förrige traktater att företaga och till desse tider adaptera, så väl som allt det god förtrolighet och vänskaps erhållelse kunde vara i vägen att afhjälpa och om allting något visst och ändteligt

[1] Afsked från residentchargen fick Dureel ej nu med detsamma utan den sysslan fortfore, så länge kommissionen med allianstraktaten fortfore. Men då den var slut, slutade ock residentchargen, och då skulle han få resa samt kammarjunkaren Gustaf Duwall efterträda.

[2] Den 22 nov. säger sig Dureel bekommit det konceptet af Kleist.

[3] Efter kopior, dem Dureel sände med bref till konungen och till rådet; tryckt i Becker I.

att sluta, hvilket sedan på lämplig och för bägge parter behagelig ort kunde med mera solennitet bekräftas — —.»

Om den Dureelska fullmakten underhandlades sen, med Kleist som mellanhand, ifrån nu och en tid framåt, in i början af januari 1657. Där talas, handlas, skrifves nästan om intet annat; Dureels rapporter under några månader röra sig hufvudsakligen, om ej uteslutande därom. Hufvudinnehållet skola vi förtälja.

Den 26 nov. skref Dureel till konungen och sade sig, af hvad som förefallit, ha funnit, det danskarne ärnade draga ut på verket. De gjorde isynnerhet sin räkning på kejsaren, som de mente skulle taga polska kronan an och så råka i krig med Sverige och angripa både Pommern och Bremen, »att på slikt sätt E. K. M:t alldeles kunde utmattas och Danmark alltså passa dess tempo.» En kejserlig gesandt väntades därför nu till Köpenhamn, påstod han.

»Den 28 nov.», berättar Dureel,[1] »insinuerade Kleist för rikshofmästaren igenom en visit contenta af mitt prokuratorie på det sätt, som jag honom anmodade, hvarpå rikshofmästaren har studsat vid de orden *assumera* och *adjoustera*, sägandes tiderna vore nu förändrade, så att, därsom holländska flottan tillkommande år skulle komma igen, vore det intet att förhindra, hvaröfver ock den ligue garantie är gjord med Generalstaterna för Danzig och par consequance Preussen. Han ville nog föredraga det för kungen och konferera därom med riksrådet och veta svar med det första. Herr Kleist lät mig ock veta, att han nomine electoris hade något att påminna, nämligen att de vid Östersjön boende herrar förutom K. M:t och kungen i Danmark måtte icke heller förbjudas penitus att hålla flotta i Östersjön. Den 29 nov. tillställde mig Kleist den danske fullmakten,[2] kom följande dag till mig och be-

[1] Dureel till riksrådet och guvernören i Göteborg Per Ribbing d. 4 dec. Jfr ock om detsamma till konungen d. 26, 29 nov., till rådet d. 3, 4 dec. Puf. III: 89.

[2] Ett annat kreditiv önskade man ock för Dureel. (Till kon. den 26 nov.)

gärde mitt sentiment däröfver, då jag bad honom detta insinuera sine kommissarier och att, om där vore någon apparans till traktaten, han ville den poussera: 1 att efter de danske begärde en fullmakt lik den han mig öfverlefrerade och han själf vet att döma mig ingen annan tillhanda sänd, så ville han förnimma de danskes ändtliga mening, antingen man ärnade traktera på denna fullmakten eller om de begärde jag skulle skaffa mig en annan från hofvet; 2 denne min gifne fullmakt var funderad på K. M:ts resolution, item på kungens i Danmark, item på herr Kleists agere här sist och hans relation vid K. M:ts hof, så att hvarken K. M:t eller han, Kleist, själf skulle däraf annat döma eller tänka, utan att Danmark ärnade traktera på det fundamentet, som här i förstone blef projekteradt, och 3 att där som med tiderne och därefter desse traktater skulle adapteras, borde man hafva vetat däraf förr, synnerligen efter man desidererade, att mig skulle sändas plenipotens öfver; 4 hvad som vore ment och indigiteradt med den adaption ad præsentia tempora, item hvad det vore, som vänskapen kunde vara i vägen, då jag skulle se öfver min instruktion, antingen jag kunde inlåta mig i traktater eller taga det an ad referendum. Härpå var Kleist hos rikshofmästaren och förehöll honom allt detta, hvilken det tog ad referendum, och gafs Kleist igenom sekreteraren Erik Krag detta svaret, som Kleist mig igenom en visit viste igen: 1:o Anbelangande fullmakten, så, efter H. M:t af Danmark finner den så limiterad, att man icke kan uppå densamma träda till någon traktat, desidererar H. M:t ett annat procuratorium, antingen ett sådant som är likmätigt det H. M:t bedt mig öfverlefverera, eller ett annat, generelt; 2 hvad angår adaption ad præsentia tempora och den ouverturen af deras gravamina, så säger H. M:t det vara en sak, som hänger utaf traktaterne och icke kunde göras någon ouverture om, förr än uti själfve traktaterne. Jag märker väl, att eftersom den ligue garantie är emellan Holland och Danmark för Danzig, så vännas Danmark, huru det skall kunna konsilieras att traktera med K. M:t och den ligue garantie dock

bli vid makt. Eljest berättas mig ock här, att Holland och Danmark hafva före en ligue garantie för Preussen, den provinsen visst att maintenera under Polen. Så göras ock Danmark många anledningar till missförstånd i Bremen.»

Den 3 dec. var därpå Dureel själf hos kanslärn och sökte visa, hur hans fullmakt dock vore god nog, och fick då samma svar och besked som nyss genom Kleist (och Erik Krag) samt till slutresultat det meddelandet, att på den fullmakten kunde man ej traktera. Han bad väl kanslärn än en gång att göra sitt till, att traktaten nu måtte begynnas, men han hyste likväl ej mycket hopp härom.

Dureel tänkte därför redan nu taga sitt afsked och resa från danska hofvet; »är det slätt ingen apparans», skref han den 14 dec. till rådet, »vill jag söka cum bona gratia att taga mitt afsked efter H. M:ts mig nådigst gifne permission och lämna verket här efter mig uti bästa tillstånd mig möjeligt är; åtminstone skall det icke göra saken värre, att jag tager afsked.»

Utan tvifvel hade emellertid detta varit ett förhastadt steg. Det svenska rådet skref också tillbaka och bad Dureel ej förhasta sig med afskedet. Den 4 dec. var han åter hos Kleist och bad honom söka ställa saken till rätta, på det att något måtte bli gjordt; och medlaren var sedan hos rikshofmästaren, men fick ej annat besked än förut; Dureel å sin sida var hos kanslärn igen. Då Kleist härpå kom till Dureel, så sparade denne ej »att ge honom impressioner, att traktaten måtte nå sin begynnelse;» så gick Dureel ock till rikshofmästaren.

Emellertid hade danska riksrådet blifvit kalladt att vid d. 11 dec. infinna sig i hufvudstaden, och detsamma började något förut att samlas. Kleist hade åter varit hos rikshofmästaren, hvilken då hade bragt ärendet inför konung Fredrik igen, och denne hade sagt sig vilja ge sitt betänkande däruti, sedan han »proponerat det in senatu». Några dagar, börjande med den 19 dec., öfverlades där i rådet om saken nu.

Dureel hade i bref till konungen d. 29 nov. sagt, att han trodde, det danskarne nog ej ville traktera med Sverige på de förutvarande villkoren, utan väl ärnade komma fram med

några nya förslag vid allianstraktaten och säkerligen söka medelst den skaffa sig säkerhet för att ej bli utsatta för ett anfall af Sverige med anledning af hvad de mot bestående pacta hittills kunde hafva brutit; han trodde icke, skref han ock, att Danmark mera ville underhandla med Sverige som förut om det baltiska dominium; men att han däremot hade hört, att en holländsk örlogsflotta väntades till Östersjön och till Danzig också nästa år. Några dar senare, d. 3 dec., omtalar han sig fått reda på en del fordringar och besvärspunkter, som danskarne hade mot Sverige, såsom utom återbekommande af de två socknarna i Jämtland och en provins eller två, också om certifikationerna i Sundet, samt återigen att de för öfrigt syftade att begagna tillfället till att »skära ett streck i Brömsebrotraktaten rörande den svenska tullfriheten och den fria seglatsen». Senare berättade han, att han förnummit om det nya förbund, som var i görningen mellan Danmark och Holland, att Rosenvinge skulle som dansk gesandt till Danzig, medan Johan Kasimir m. fl. voro där, och söka hindra freden mellan Sverige och Polen;[1] ej kunde man härunder mycket hoppas på framgången af den svensk-danska allianstraktaten i Köpenhamn, mente han med rätta.

Kring den 20 dec., något efter, voro danska riksrådets öfverläggningar slutade, ock angående det Dureelska ärendet. Den 23 dec. lämnades svaret. Debatterna hade rört sig därom huruvida »man traktera kunde på denna fullmakten» och ifall det ej kunde ske, äfven därom, huruvida »de danske ministri skulle utlåta sig, på hvad fundament man här efter traktera ville», skrifver Dureel.[2] »Dessa tre dagar, som voro förledne torsdag, fredag och lördag, hafver rådet varit flitigt tillsamman och ändtligen slutit detsamma som förut, hvilket svar är både Kleist och mig muntligen gifvet, nämligen 1:o att på denna fullmakten var H. M:t af Danmark icke sinnad att traktera, 2:o att efter som traktaten här var begynt

[1] Härom se Sverige och Österrike 1655—57, sid. 71 ff. samt Lisolas rapporter (Pribram).

[2] Till konungen, till rådet.

och bägge kongl. resolutionerna det förde i munnen, konungen af Danmark önskade, att samma traktat ännu här in loco måtte fullföljas och till ända bringas; 3:o uppå hvad fundament härefter skulle trakteras, vill H. M:t icke vidare resolvera sig, utan lät igenom kanslärn föra mig det till gemyt, att jag väl visste tiderna vore förändrade och traktaterne mellan Danmark och Generalstaterna däremellan komne, icke dissimulerandes att, därsom Generalstaterna komme igen med en flotta, det icke kunde förhindras; 4:o hvad gravamina på denna sidan vore å färde, det visste jag ock noga — de rörde, så vidt jag kunde förmärka, tullväsendet i Sundet —; begärtes alltså, att fullmakten måtte appliceras efter den danska eller ock att bemälte fullmakt icke måtte vara restringerad, utan in ampla forma.» Detta svar begärde Dureel skriftligt, men kunde ej erhålla det så. »Om E. M:t», tillägger han, »nådigst behagar låta traktera med Danmark vidare, så synes det måste bli en traktat på helt annat fundament om Östersjöns försvar och icke annat än en simpel säkerhet för Danmark, att E. M:t commissa icke mer måtte komma ihåg och att Danmark måtte ske fullkomlig satisfaktion uti dess besvär». Dureel ville vänta nu och se, om konungen ärnade sända honom en fullmakt in ampla forma och låta så traktaten verkligen fortgå.

Hem till rådet i Sverige skref han och bifogade en tablå dels öfver de skäl, som funnos för Danmark att börja kriget med Sverige, sju till antalet, dels de skäl, 15 till antalet,[1] som syntes honom tala för freden. Han trodde för sin del ännu mer på den senare än det förra. Det svenska rådet sväfvade ju i samma föreställning.

Emellertid sade Dureel sig skola samla ihop allt, hvad danskarne under de sista 11 åren brutit mot Brömsebro pacta, att ha och ställa emot hvad de å sin sida förebragte, och grundligt härom informera sin blifvande efterträdare i residentchargen, Gustaf Duwall. —

[1] Se Becker I, där tablån finnes aftryckt.

Bland de danska statsmännen var[1] Gersdorf den, som mest litade till kejsaren och såg efter hjälp från Österrike. Efter garantiligan med Holland i aug. 1656 vordo tankarne allt oftare och med allt mera allvar vända åt detta håll; man räknade sålunda på kejsaren både i den off- och defensiva ligan; äfven Spanien ville man ha in i sina förbund. Redan vid slutet af juni hade Gersdorf vändt sig till grefve Rebolledo, spanske ambassadören i Köpenhamn, och på allvar föreslagit en koalition mot Karl Gustaf mellan Spanien, Holland, Ryssland, kejsaren och Danmark, både till angrepp och försvar.[2] Kort efter nyheten om Elbingertraktaten i sept. vände sig rikshofmästaren åter till Rebolledo, denna gång för att anmoda honom bedja kejsaren göra hvad han kunde för att hindra Sveriges fred med Polen och hemligen hjälpa detsamma samt för sin del åtminstone vara neutral, om Danmark bröte med Sverige. Rebolledo, som meddelat sig med dem i Wien angående Gersdorfs anhållan, fick från Auersperg det svaret genom den spanske ministern i Wien markis de la Fuente,[3] att kejsaren ej ville gripa till vapen för någon eröfrings bekommande åt sig eller andra, men vara behjälplig att enhvar måtte behålla sitt, att kejsaren säkerligen vore böjd för ett defensivförbund med Danmark och att konung Fredrik därför borde sända en gesandt till Wien, men ej officielt utan i hemlighet, och ej en person af hög rang, dock med tydlig instruktion och nöjaktig fullmakt försedd; så kunde en försvarsliga af stor betydelse för Danmark bringas till stånd. I medio af nov. framförde Rebolledo detta till Gersdorf, hvarpå följde, att Fredrik III till Wien afsände hofjunkaren Kr. Sehested, hvilken begaf sig åstad i början af dec. 1656.[4]

[1] Fridericia.

[2] Rebolledo till Filip IV d. 10 juli (n. st.; Gigas, l. c.)

[3] La Fuente till Rebolledo d. 21 okt. 1656 (n. st.)

[4] Filip IV hade skrifvit till sitt sändebud i Wien, de la Fuente, och befallt honom att säga kejsaren, att han må gynna en väntad dansk gesandts underhandling i Wien med allt möjligt tillmötesgående, och befallt de la Fuente ock för sin del göra, hvad han kunde till att un-

Mycket hemlig var nog hans sändning, men han var utan fullmakt antagligen och endast försedd med muntliga instruktioner att utforska, på hvad sätt och hvad villkor kejsaren ville förbinda sig med Danmark. Samtidigt härmed afgick Henr. Rosenvinge till konungen af Polen, likaledes utan order och fullmakt att sluta förbund, men med det uppdraget att be Johan Kasimir ej sluta fred med Polen utan Danmarks inklusion; det var i verkligheten detsamma som att motarbeta denna freden.[1]

För Karl X hade ställningen på hösten och vintern 1656 blifvit alltmer kritisk och bekymmersam, och han låter oss då och då veta det, fast han nog, i ett eller annat hänseende, dömde den svårare och mer hotande, än den i själfva verket torde varit, t. ex. från den österrikiska sidan. Kort efter Warschauslaget gick den där besegrade fienden anfallsvis till väga och segerrikt framåt; snart var för svenskarne allt förloradt i öfre Polen utom Krakov. Karl X:s här och ställning i Polen och Preussen försvagades, den svenska makten här sjönk alltmer, sammansmälte genom sjukdomar, besvärligheter; brist rådde, och tillgångar att fylla behofven hade man knappt från något håll att räkna på. Tvenne polska härar tågade neråt Preussen, den ena under konung Johan Kasimir själf, hvilken i början af nov. intågade i Danzig, där han mottogs med jubel och stannade intill den 1 febr. 1657. Det stöd, Sverige hittills haft genom kriget mellan Ryssland och Polen, bortföll, då den 24 okt. dessa båda makter slöto stilleståndet i Vilna, för att kanske sen förenade vända sig mot Sverige, såsom czaren hade önskat Karl X trodde ock att Österrike bemedlat detta stilleståndet för att få det där-

derstödja densamma; ja, Filip IV hade lofvat att i allt bistå kejsaren, om denne sålunda visade sig beredvillig mot Danmark. (Filip IV till de la Fuente, till Rebolledo d. 26 sept., n. st., 1656; Gigas, l. c.)

[1] Under sådana förhållanden förefaller konung Fredriks proposition till rådet d. 22 dec. väl mycket sangvinisk uti hvad densamma uttalade af förhoppningar med afseende på de allianser, som begärdes t. ex. af kejsaren; rådets svar återger situationen sannare. (Jfr nedan.)

hän och att det eggat Ryssland liksom andra till krig och fiendskap mot Sverige.[1] Från Österrike själft, isynnerhet efter den misslyckade utgången af medlingen genom grefve Pöttingen, befarade han mest öppen fientlighet, den han dock sökte förebygga under upprepade försäkringar om fortfarande fred och vänskap från sin sida. Så fick Schweder Didrik Kleyhe, hvilken sedan våren 1655 var svensk resident i Wien, order dels den 30 sept. 1656, dels åter den 2 dec. liksom sen ock fram på våren 1657 i den riktningen. Den förstnämda af dessa skrifvelser[2] var närmast föranledd däraf, att konungen förnummit, som han säger, »att våre progresser och förde krig här i Polen ombragera dem vid kejserliga hofvet». Efter nu det kunde finnas personer, som gåfve kejsaren och hans ministrar »vidrige impressioner» om konungens afsikter och sökte uttyda dem därhän, som hade han något uti sinnet emot kejsaren och hans hus, så befalldes Kleyhe att »nu strax och sedan efter hand mer och mer» försäkra de kejserlige ministrarne, att såsom konungen af Sverige före sitt regementstillträde »burit respekt på kejsaren och hans hus», så hade han ock alltsedan haft för ögonen det goda förtroende, som efter den sista i Osnabrück och Münster upprättade freden, bör emellan honom och kejsaren underhållas. Liksom han i gärningen redan på flerfaldigt sätt ådagalagt detta, så skulle utgången af hans närvarande företag ytterligare bekräfta detsamma. Eljest hade nog icke fattats de, »som i denna tid hafva velat gifva icke allenast impressioner om kejsarens elake förehafvande emot oss och till prejudis af vår stat och intresse, utan ock representerat oss tillståndet och därhos gjort oss tämmelig konsiderable offerter att göra ett med dem». Ifall medlingsärendet och svaret, som grefve Pöttingen fick med sig, komme på tapeten, skulle Kleyhe »med beskedenhet och godt manér remonstrera» och framställa de sakerna för dem, såsom han

[1] Om Österrikes politik här, se Pribrams uppsats uti Arch. f. Öster. Gesch. LXXV.

[2] Konungen till Kleyhe d. 30 sept. 1656. (Riksreg.)

enligt bifogad kopia visste konungen önskade. I skrifvelsen den 2 dec.[1] ålades Kleyhe åter att fortfarande betyga konungens vänskap för kejsaren och föresats att hålla den tyska freden, härjämte särskildt ock, för det goda ändamålet, att tala väl vid fältmarskalken grefve Hatzfeldt, »söka honom att karessera och hålla i godt humör».

Med fördraget i Labiau d. 10 nov., då Karl X till sist måste ge efter för den Brandenburgske kurfurstens fordran på suveräniteten i hertigliga Preussen, timade på den politiska skådebanan en stor förändring, hvilken framdeles kom att visa sig mer, men hvilken dock redan nu, vid de första underrättelserna om den, ej annat kunde än göra sig mycket märkbar och öfverallt framkalla ett mäktigt intryck. Fredrik Wilhelm hade härmed bekommit, hvad han af den svenske konungen kunde bekomma, och det var att förutse, att han ej mycket längre skulle stå kvar vid hans sida, utan, när konjunkturerna det tillåto, lyssna hellre till dem å motsatta sidan, som ville skilja honom från Sverige och draga honom öfver till sig. Det blir hädanefter som ett slags kännemärke på de politiska partierna, kunde man säga, arbetet på att skilja Brandenburgaren från förbundet med Karl X och å andra sidan naturligtvis arbetet på att hålla honom kvar därvid. Han själf finner sig framför allt tvungen häri gå ytterst försiktigt till väga, dröjer, vacklar, ger förhoppningar åt båda hållen, och så blir hans ställning ett af de största numren på en hvars politiska program nu för en tid.

Kejsar Ferdinand III:s afsikter voro ej krigiska, ej fientliga mot Sverige på något håll. Hufvudsumman af hans politik vid de nordiska förvecklingarna var att medla i det polsk-svenska kriget. Starka röster höjdes väl i Wien, understödda af polackarnes böner, om ett kraftigt ingripande med ens i kriget till Polens hjälp emot Sverige, sedan Pöttingen återkommit med oförrättadt ärende. Med Johan Kasimir slöt ock kejsar Ferdinand förbund d. 21 nov.; därvid lofvade han

[1] Riksreg.

skicka 4,000 man att kämpa under dennes fanor, med all makt hindra Rakoczys förening med Karl Gustaf samt förmå kossackerna och kurfursten af Brandenburg att återgå under Polens herravälde och Ryssland att hålla fred med Polen för att i stället vända sina vapen mot Sverige.[1] Men sin medlingspolitik fasthöll han likväl i hufvudsak,[2] och han kom sig ej för att draga svärdet på detta hållet; de lofvade 4,000 man vordo icke afskickade.

Ryssarne, hvilka, sedan kriget på sommaren 1656 brutit ut, stormade an i de svenska Östersjöområdena, drogo väl af från Riga i början af okt.; men landet var vidt omkring förhärjadt under deras förstörande hemsökelser och låg framgent öppet för infall. Så var förhållandet med trakterna kring Nöteborg och Kexholm, hvilka orter de ryska skarorna ej öfvergåfvo förrän kort efter mediet af nov. Pest och förödelse rådde utefter hela Östersjökanten, ingen hjälp var då att vänta härifrån för Karl X och hans armé i Polen och Preussen; tvärtom, dit behöfdes. Från det egentliga Sverige var ej heller någon sådan att vänta. Vännerna, bundsförvanterna anlitades härunder. Så fick grefve Klas Tott den 25 nov.[3] order att resa till Paris och fordra några tunnor guld af ännu resterande subsidiemedel. Till protektorn i England vände sig Karl X tidigare, oftare, enträgnare. Så skrefs till Fleetwood d. 2 dec. med befallning att i anledning af de närvarande svåra konjunkturerna och ofreden söka förmå protektorn att direkte eller indirekte med folk och penningar bispringa konungen af Sverige och jämväl mana vänner att göra detsamma; tio dar senare skrefs och upprepades begäran om penningar under framhållande af det för Sverige kritiska läget, särskildt vid den hotande hållningen från Hollands och Rysslands sida.[4]

Fred var hvad Karl Gustaf mest önskade härunder, fred

[1] Pribram (Berichte Lisolas). Jfr ock Sv. o. Öst. 1655—57, sid. 54.
[2] Sv. o. Öst. sid. 61, ordern till Lisola d. 7/17 dec. 1656.
[3] Riksreg.
[4] Häfte II, sid. 134—5.

framför allt med Polen. Så öfvertalade han det franska sändebudet, efter Vilnafördraget, att besöka Johan Kasimir i Danzig och erbjuda sådan; i slutet af nov. kom svaret, som innehöll villkor så beskaffade, att det var detsamma som afböjande: Karl X skulle på förhand förklara sig afstå från alla eröfringar, äfven Danmark och kejsaren borde vara medlande makter, Brandenburg skulle från underhandlingen uteslutas.[1] Fortfarande sökte dock Karl X freden med Polen. Att för sig och kurfursten åstadkomma den,[2] att få Generalstaternas ratifikation af Elbingertraktaten, en del krigsrörelser kring nedre Weichsel och Danzig i dec. och början af 1657, tåget med Rakoczy, hvilket ju ock syftade att framtvinga freden, se där några af den svenske konungens förnämsta diplomatiska och militära operationer nu och en tid framåt på 1657.

Holland stod i mycket nära förhållande äfven till kurfursten af Brandenburg och visade sig mycket sensibelt vid underrättelserna om hans förbundsfördrag med konungen af Sverige, beträffande det i Labiau dock annorlunda än de tvenne föregående. Holland hade uti det ömsesidiga försvarsförbundet med kurfursten af Brandenburg d. 17/27 juli 1655 betingat sig och erhållit löftet, att de (ost-)preussiska tullarne ej skulle få höjas — »själen i det fördraget», enligt De Witt; och det upptog därför med mycket missnöje de Brandenburgsk-svenska fördragen i Königsberg i jan. och Marienburg i juni 1656, för den så fruktade höjningens skull af de preussiska tullarne. Men vänskapen bibehölls mellan Holland och Brandenburg och förbundet af 1655 fortbestod. Då Fredrik Wilhelm i början af juli 1656 meddelade Generalstaterna om sina vapens förening med de svenska, så kunde de ej annat än uttrycka sitt bestämda ogillande af den föreningen. Mot slu-

[1] Carlson.

[2] Så begaf sig Karl Gustaf d. 15 jan. 1657 till staden Preuss.-Holland, där han den 16, 17, 18, 19 jan. konfererade med kurfursten om den polska freden samt om fortsättningen af kriget. (Konungen till rådet den 23 jan. 1657.)

tet af Elbingerförhandlingarna, då desamma visade sig ej vilja leda till resultat, började kurfursten något frukta för Hollands fiendskap och trängde mycket på det snara slutet af traktaten; om dess innehåll var han sen mycket angelägen att genom sina gesandter i Haag underrätta sina holländska vänner, på samma gång han äfven underrättade dem om den anlände ryske gesandtens pockande begäran på att Preussen skulle ställas under czarens öfverhöghet, hvarjämte han begärde Generalstaternas hjälp och skydd mot de ryska utvidgningsplanerna här. Äfven en flottas afsändande till Östersjön begärde Fredrik Wilhelm vid samma tillfälle och försäkrade för öfrigt, att Sverige icke skulle aftvinga honom något, som kunde lända Holland till men. Moskovitens pockande fordran väckte mycket uppseende och oro bland holländarne liksom äfven det ryska anfallet på det svenska Livland. Man tänkte väl i Haag på att göra något mot ryssen, men det stannade vid löftena och en skrifvelse till czaren med uppmaning till vänskap med kurfursten af Brandenburg och skonsamhet mot hans land.

Fördraget i Labiau väckte mycken glädje i Holland, eftersom kurfursten därmed vann suveräniteten öfver sitt hertigliga Preussen, hvilket för de holländska köpmännen innebar en större trygghet och frihet i handeln och sjöfarten därborta. Endast fruktade man något, att Fredrik Wilhelm härmed skulle för en längre tid bli bunden vid den svenske konungen och hans planer. De Witt och för öfrigt de ledande männen voro beslutna hjälpa till att vidmakthålla kurfursten vid suveräniteten, äfven gent emot Polen. Från Haag utgingo i slutet af året anmaningar till både kurfursten och Polen att sluta sig tillsamman mot Karl X Gustaf, med löfte om Hollands garanti för deras förbund. Det holländska sändebudet v. Dorp skref d. $\frac{27 \text{ dec. } 1656}{6 \text{ jan. } 1657}$, att han samtalat med polske underkanslärn om en öfverenskommelse mellan Polen och kurfursten, enligt hvilken Karl Gustaf skulle lämna Polen och Preussen. Dorp underhandlade ock med polske rikskanslärn, jan. 1657, om den preussiska suveräniteten, den

man å polska sidan ej nu dock var benägen ge ifrån sig. De holländske gesandterna i Preussen verkade i början af 1657 som fredsmedlare för det polska krigets biläggande, men stodo därvid mera på Polens än Sveriges sida. Generalstaterna sökte, enligt resolution från nov. 1656, freden på grundvalen af *status quo ante;* och den politiken drefvo de hela året 1657. I febr. 1658, då Karl X tågade öfver Bält och slöt fördragen i Tosterup och Roskilde, voro tvenne gesandter från Haag på väg till Berlin för att jämte andra holländska sändebud hos kurfursten af Brandenburg verka för återställandet af status quo ante, bl. a. (Väst-)Preussens restitution. Men det var vid just samma tid, som Karl X, hvilken sedan febr. 1657 varit betänkt på att för freds ernående med Polen afstå samma Preussen, mot satisfaktion, åter beslöt sig för att söka behålla det[1] samt därefter förnämligast ställa sina operationer.[2]

[1] Det var sedan det sista af de ofvan nämda fredsförsöken med Polen strandat, som Karl X i febr. 1657 lät Bengt Oxenstjerna och Björnklo i Marienburg öfverlägga med de kurfurstliga råden Schwerin och Jena om den polska freden och gaf tillkänna därvid, att han var sinnad ställa sig som ville han gå in på polackarnes fordran om Preussens restitution, dock ej ännu ge något löfte eller ens någon tydligare förklaring, innan han hunnit inhämta det svenska riksrådets mening. (Riksreg., Puf. IV: 7; d. 2 febr. hölls en sådan öfverläggning.) I skrifvelse från Marienburg den 13 febr. uppmanade han rådet att öfverlägga om Sveriges satisfaktion af Polen synnerligast rörande Preussen; och d. 10 mars gaf detta sitt betänkande (tryckt i Meddel. från Riksark. X), af innehåll i hufvudsak att det nog syntes bäst och riktigast att söka behålla det man innehade, men att man dock ej borde tveka att restituera Preussen, i fall fäderneslandets väl och tidsomständigheterna visade sig kräfva det, för en i öfrigt hederlig fred. Den härpå följande tiden var konungen ock mest betänkt på att afstå Preussen, mot någon slags ersättning, och erbjöd det sålunda, helt eller delvis, åt Holland, kurfursten af Brandenburg, Polen, t. o. m. Österrike, Frankrike. Men d. 17 febr. 1658, efter öfvergången af Bält och kort efter bekommen fred med Danmark, skref han till Fleetwood och Friesendorff, sina gesandter i London, om sin föresats numera att själf be-

[2] Efter Urk. u. Act. II, III, VII, VIII; Droysen; Puf., F. W., VI.

Då de danska kommissarierna, efter hvad ofvan nämdes, hösten 1656, d. 22 nov., voro hos de holländska ambassadörerna och talte om det nya närmare och amplierade förbundet mellan Danmark och Holland, så var i fråga ock, att de senare skulle skrifva hem och med första skaffa sig en fullmakt att handla därom, hvilket de äfven gjorde, ehuruväl de tyckte sig redan vara autoriserade nog för att genast kunna skrida till uppsättandet af ett projekt. Danskarne för sin del ville göra upp och lämna ett, sade de. I Haag, där man ej var just emot ett sådant förbund utan snarare för, fattades i dec. månad resolution om en ampliatietraktat med Danmark, hvilken sen ock inpå följande år underhandlades om och på försommaren slöts. I början af dec. 1656 utväxlades ratifikationerna till den i aug. i Köpenhamn slutna garantitraktaten.[1]

Af den Brandenburgske medlarens, Kleists, instruktion, då han i nov. anlände till Köpenhamn, hade danskarne tyckt sig förstå, att kurfurstens förbund med Karl Gustaf betraktades blott som helt löst och att Fredrik Wilhelm önskade bekomma friare händer gent emot denne sin bundsförvant samt sträfvade att närmare förbinda sig med Fredrik III. Tonen i Kleists förhandlingar skall i början varit riktigt svensk-fientlig; danskarne å sin sida förklarade härvid, att de med sin konung betraktade kurfurstens intresse i Preussen — äfvensom Danzigs — nästan som sitt eget; och förhoppningar hos dem tyckas ha vaknat. Men som en afkylning verkade då Labiaufördraget. Kleist berättar om det ogillande, hvarmed detsamma i Danmark mottogs, mest uti hvad som rörde licenter och tullar, hur danskarne »formaliserade och censurerade» det, och att han sökte »skyla öfver ägrörerna».[2]

---

hålla Preussen samt befallde dem be protektorn hjälpa honom att kunna det och (i ett nytt bref till gesandterna d. 21 febr., hvilket skrefs om och afgick d. 27 febr.) garantera honom besittningen däraf. (Riksreg.)

[1] Ambassadörernas bref. (Becker I.)]

[2] Fridericia; Kleist till kurfursten den $\frac{28 \text{ nov.}}{8 \text{ dec.}}$, $\frac{24 \text{ dec.}}{3 \text{ jan.}}$, $\frac{30 \text{ dec. } 1656}{9 \text{ jan. } 1657}$. (Urk. u. Act. VIII).

Uti den brandenburgska medlingen i Köpenhamn märkes att döma af Dureels rapporter, egentligen ingen förändring efter Labiaufördraget; Kleist tycks gå häri lika seriöst till väga som förut. Rosenvinge, som sändes till Johan Kasimir, fick ock uppsöka Fredrik Wilhelm för konung Fredriks syften. Men kurfursten sade sig ej vilja taga parti för någondera af de nordiska kronorna i deras tvisteämnen — om hvilka Kleist liksom om den krigiska stämningen i Danmark på vårsidan 1657 då och då berättade — och han beklagade tillika med sitt råd det resultatlösa uti de förda alliansförhandlingarna, visande hän på den allvarsamma faran, som låge däruti för protestanterna i gemen, men en fördel åter för katolikerna att kunna begagna sig utaf. Kleist fick också mer än en gång att mana danskarne från krig med Sverige och till fred.[1]

Bland skrifvelser, som åt olika håll utgingo den 2 dec. 1656 från det svenska högkvarteret i Marienburg, var ock en till Dureel, tydligen tillkommen under otåligheten öfver att i Köpenhamn ännu intet blifvit åtgjordt vid alliansen, och äfvenledes vittnande på sitt vis om den besvärliga ställningen i det hela:[2] »Vi hafve, resident Dureel, Edert bref af den 8 nov. bekommit och se däraf vår nådige order om traktatens med de danske kommissarier reassumtion vara Eder väl inhändigad. Vi hade däruppå i nåder förmodat, I jämväl utan dröjsmål skulle hafva yrkat på be:te traktats fortsättande och strax utan mediatorers vidare afväntande inkaminerat verket, både att undfly den vidlyftighet, som med mediatorer falla plägar såsom ock i tid att förnimma, hvart ut det verket skulle länka sig, såsom vi Eder d. 4 nov. sådant månde anbefalla, på det vi därefter oss skicka och våre mesurer taga kunne; är därför vår nådiga vilja och befallning, att I med ifver låte Eder denna kommission vara angelägen, utan försummelse därpå pousserandes, att vi tideligen märka kunne, hvad däraf varda vill. Och såsom vi nådigast hafve på Edert

[1]) Urk. u. Act. VIII; Fridericia. Jfr Puf., F. W., VI: 58, 59.

[2] Riksreg.; den var Dureel i handom d. 21 dec.

underdånigaste anhållande konsenterat till Eder dimission, så snart denna kommission föröfver är, alltså ock hafve vi den nådiga tillförsikt till Eder, att så länge I ännu där in loco äre, söka denne importante saken med flit fullföra och genomdrifva, och eftersom I känna andre de danskes kommissariers intention och hvart ut de syfta, I strax och med all flit sådant oss utförligen berätta.»

När sedan Dureels rapporter om bråket med fullmakten hunnit fram, sände konungen, 14 dar senare, d. 16 dec., en ny order:[1] Af de senast anlända skrifvelserna d. 22, 26, 29 nov. hade han förnummit, att den kurfurstlige gesandten haft audiens och begynt sitt värf samt att danskarne begärt en fullmakt i enlighet med det förslag, som följde med ett af dessa brefven. »Till nådigt svar låta vi Eder förnimma, att vi äre väl och uti nåder tillfreds med det svar, som I hafven alla redo invändt och gifvit på de danskars pretensioner af ett nytt kreditiv och procuratorii förändring. Vi hafva intet nu först sändt Eder till Danmark och icke heller gifvit Eder någon ny kommission, mycket mindre intenderat att gifva Eder någon annan kvalitet, än den I här till där bära, efter det är en obrukelig ting och därföre hos oss betänkelig att sända någon legation till Danmark och där låta traktera denna saken. Vid så fatta saker äre I såsom vår å den orten ordinarie resident nogsamt genom Eder förre legitimation ackrediterad;[2] och hvad detta verket vidkommer, efter den i fjol begynte traktaten är vorden suspenderad och nu åter reassumeras, hafva vi förmedelst vår Eder tillsände fullmakt ånyo Eder till denne traktaten legitimerat. Hvad anlangar det danske uppsattet af en ny fullmakt, som I oss hafve sändt, synes det vara likt, att de något söka där under, antingen att tränera verket eller ock att fundera sina intentioner och pretensioner, som de gå hafvande med, där uppå. Vi vele i nåder förhoppas, att såsom I väl hafva begynt att remonstrera

[1] Danica.

[2] Se ofvan sid. 52 not 1.

Kleist, det de danskes förehafvande intet kommer öfverens med kongens i Danmark resolution och Kleists hos oss aflagde relation, I alltså än vidare varda teendes, att den fullmakt J hafver är utan mangel och nogsamt god till att fundera traktaten uppå. Hvad det vidkommer, att tiden hafver märkelig förändring förorsakat, enkannerlig att kongen i Danmark och Generalstaterna hafva, medan denna traktaten var suspenderad, gjort en garantie till att hägna Danzig och konsekventer Preussen och att det intet stode genom någon traktat att förhindra, om holländarne först af ofvenbe:te garantie ville i tillkommande år komma igen med sin flotta uti Östersjön; efter det är ett principal stycke af denne traktaten, så hafver I Eder däruti väl och med försiktighet till att guvernera. Hvad som här till är skedt, såväl med själfva garantietraktaten som de danske och holländske flottornas liggande för Danzig, det kunne I, såvida görligit är, låta blifva orördt och åtminstone intet resentera det. Men däruti kunne I göra Eder flit att remonstrera in genere såväl de danska och Kleist såsom ock de holländske, när det så kommer till pass, 1:o att sådant deras förehafvande, att åter i vår bringa en flotta för Danzig, intet bringar Danmark och Generalstaterna någon nytta, utan fast mera omkostnad och skada, hafvandes de händer emellan exempel af detta förledne års expedition, att de där hafva förgäfves legat, och 2:o att de i stället för något att uträtta till säkerhet af sjöfarten och kommercierna hafva, ehuruväl intet gärna, gifvit dem Danzigske mod att bruka pirateri och föröfva allehanda insolentier såväl på våre undersåtar som andra. Men in specie kunne I emot de holländske införa 1:o den emellan oss och Generalstaterna renoverade alliansen och där utur visa, att Generalstaterna hafva mer orsak att adsistera oss än att vara oss emot; 2:o att staden Danzig, sedan dem af oss blef efterlåtet och utrinque ackorderadt att inkludera den uti den renoverade holländske alliansen, har, spe exercendi piraticum, föraktat och förskjutit inklusion och där med gjort sig ovärdig det goda, som Generalstaterna den hafva tillbjudit, varandes

nu deras (danzigarnes) hopp att få fara fort med sitt sjöröfveri och där med vinna sin subsistens; 3:o att om vi vele kompescera danzigarnes högmod, behöfva vi intet att lägga vår flotta för deras hamn, utan vi kunna på annat sätt komma dem till att lära känna sig, hvilket medel vi härtill, icke för stadens makt, utan i konsideration att alle borgare och invånare äre af den protesterande religionen, intet hafva ställt uti verket. Vi hafva det nu låtit staden veta igenom de holländske gesandterna och ville vänta deras svar. Emot Kleist kunne I allegera, 1:o att kurfursten, hans herre, är i kraft af Marienburgiske alliansen (däraf härhos fogas ett extrakt) obligerad att stå oss bi, om någon ville anfalla oss uti Pomerellen och konsekventer Danzig, 2:o att de nu sist emellan oss och kurfursten i Labiau d. 10 passato slutne pacta förmå, att kurfursten skall jämte oss på traktaten med Polen stå och intet göra fred, förrän vi få hela Preussen, Pomerellen etc. till satisfaktion. Dessa tvenne skäl och andra här ofvan till allegerade skulle I till den ända hos honom, Kleist, anföra, att han där med må förorsakas göra goda officia hos de danske till att intet tänka vidare på att obtrudera sig till danzigarnes bästa, efter ingen gör dem något förnär till sjös, och hvad dem göres till godo, erkänna de intet ändå, utan läre sätta Östersjön uti osäkerhet med sitt pirateri, förtigangandes att det skulle göra mycket till freden med Polen, om ingen funnes, som understödde danzigarne uti oträngde mål. Att han, Kleist, hafver låtit sig märka, det han nomine electoris hade att påminna, att de vid Östersjön boende herrar, förutan vi och konungen i Danmark, måtte icke heller förbjudas penitus att hålla flottor uti Östersjön, är en abus och utan tvifvel af honom utan order föreställdt. Det är Eder veterligit, att vi uti näst förlidne månad hafve koncederat kurfursten suveräniteten öfver sine preussiske länder. Vid samma traktat, som däröfver hölls och den 10 passato slöts uti Labiau (hvilket ock bifogade projekter utvisa), är fuller af kurfursten pretenderadt, att han måtte hafva en flotta och örlogsskepp uti Östersjön, dock med våre och våre succes-

sorers konsens: men vi hafva honom här uti intet defererat och fördenskull utsatt och alldeles utslutit de punkter, hafvandes våre kommissarier remonstrerat de kurfurstlige, det deras herre, kurfursten, constitutus iam summus et absolutus dominus öfver Preussen, träder uti konungen och kronan Polens ställe uti sitt territorio, och såsom Polen aldrig hafver haft jus alendi classem et naves bellicas in mari Baltico, utan när de äre några resor där med framkomne, hafva de nordiske kronor dem däruti hindrat, alltså kunde icke kurfursten mera begära och få, än Polen hafver haft, eller ock, om han toge sig före att hålla en flotta, vänta något bättre traktamente, än Polen var vederfaret. I kunna allt därföre, om han kommer mer med slika inkast, varna honom därföre, hållandes I därföre att han det gör till att sondera något af Eder. Men ifall det vore hans allvar och han bestode på, att kurfursten hade honom befallt, kunne I modeste säga honom, att det vore en orimlig pretension och skulle gifva en olik uttydelse hos oss, om vi den skulle införa. I förmäle ock uti Edert handbref, att de danske icke ville traktera ratione dominii uti Östersjön. Nu befinne vi utaf de projekt, som här äre af den i fjol utkastade traktat i Danmark, att de danske kommissarii hafva uti den 3:e art. bragt in de ord om dominio maris Baltici,[1] nämligen att ingen af de vid Östersjön angränsande herrar, potentater och republiker tillstädjes någon höghet eller dominium i Östersjön utom Sverige och Danmark, och tage därför billigt uti konsideration, hvad dem nu må beveka att åter låta det ut. Vi hoppas fuller, att Danmark intet vill disputera oss vår rätt, så litet som vi vele draga Danmarks rätt uti tvek, och Generalstaterna hafva A:o 1640 uti den 9:e punkten af alliansen satt dominium maris Baltici såsom ett fundament och en rätt, den oss odisputerlig tillhörde och den intet ville derogera. Om nu samma 3:e punkt uti projektet kan blifva stående, som de danske hafva honom infört, är det godt; men vele

[1] Jfr ofvan februariprojektet 1656.

de det intet och tillåta likväl, att det må blifva kvar, som å vår sida hafver varit uppsatt, kan det, som å de danskes sida införes om dominio maris Baltici, utlåtas, efter vi och Danmark äre och agnosceras ändå af andra därföre, och om andra komma med sine flottor in uti Östersjön, sker det i kraft af någon traktat med endera eller bägge kronorna. Såsom nu oftabemälte 3:e art. är den principalaste af den alliansen, alltså och där I skulle märka, att de danske skulle för garantien och den dessein Danmark och Generalstaterna hafva med Danzigs hägn, intet vela förstå till de punkter, så skole I väl afmärka allt deras förehafvande och aktioner och om allt bem:te såväl till oss som hem till vårt och vårt rikes råd berätta. Om I ock dess förutan skulle befinna, att den clausula, som är uti deras nya uppsatt af fullmakt införd och enkannerligen de orden, om en märkelig förändring, item allt det, som god förtrolighets och vänskaps erhållelse kunde vara i vägen att afhjälpa, vore ansedt uppå några menéer, som de danske veta med sig och uti sitt samvete vara på en tid förde emot oss, eller ock de gravamina, som de kunde pretendera vara dem af oss tillfogade, så ock om Danmark är intentioneradt att intet reassumera och ingå den projekterade alliansen, men vill likväl salvis per omnia prioribus pactis, som gjordes anno 1645 i Söderåkra[1], ock nu där öfver upprätta en akt och deklaration, förmedels hvilken ett och annat, som på den ena och andra sidan kunde aktas vara förelupet och infallet emot pakterne, måtte nu ställas i förgätenhet och alldeles förglömmas, äre vi icke obenägne att låta en sådan akt och deklaration af Eder och de danske nu där uppsättas och slutas, dock så 1:o att ofvanb:te förre gjorde pacta blifva såsom ett fundament och ingen quæstio admitteras och göres disputerlig, som sträfvar directe eller indirecte

[1] Brömsebrofördraget d. 13 aug. 1645; det (och Kristianopelfördraget s. d.) bekräftades i garantitraktaten i Söderåkra d. 15 aug. s. å. Svenskarne bodde under förhandlingarna i Söderåkra, danskarne i Kristianopel. Se ofvan sid. 11.

emot de förre pakter, och 2:o om några skälige gravamina framdragas, I hålla Eder däruti som den 4:e punkten af memorialet innehåller, och 3:o att, sedan allt vore emellan Eder och de danske kommissarierna uti en slik deklaration aftalt, de bägge sidornas kommissarier komma ihop på gränserne att solennisera samma akt. Skulle I märka, att de vele framkomma med några pretensioner, som löpa emot Söderåkerske pacta, enkannerlig att få Halland igen, tilltro vi Eder dexteritet nådeligen, att I möta dem där uti med ett sådant realt svar, som ett sådant orimligt och — — —[1] postulatum fordrar och kräfver.»[2]

Samma tid, d. 16 dec. och följande dagar, utgingo från det svenska högkvarteret åter åtskilliga skrifvelser, bland dem ock ännu en till Dureel, en till Appelboom och en till Fleetwood, om att brefväxla med hvarandra, de två förstnämde särskildt med den svenske gesandten i England och berätta, hvad som i Danmark och Holland förehades, på det att protektorn och Karl Gustaf i tid måtte kunna taga sina mått och steg, för den händelse t. ex. att en holländsk örlogsflotta utrustades och afginge till Sundet och Östersjön igen under året 1657.[3] I denna skrifvelse N:o 2 af d. 16 dec. till Dureel[4] befalldes han ock redan nu att remonstrera i Köpenhamn hos de holländska ambassadörerna mot en sådan afsikts sättande i verket.[5] I början af jan. 1657 hade Dureel dessa order af d. 16 dec. i handom och något därpå en ny, af d. 22 dec., jämte den nya fullmakten.

Till sitt hemmavarande råd sände Karl X kopior af båda fullmakterna, den af okt. 7 och den sistnämda, samt af or-

---

[1] Ett oläsligt ord (teepigt?) i handskriften.

[2] Den 1 jan. 1657 bekom Dureel denna order; han skref genast och sade sig ej heller tro, att danskarne ville vara med om en sådan akt eller deklaration.

[3] Jfr h. II sid. 135, not 3.

[4] Dancia.

[5] Till Fleetwood skrefs om samma sak åter d. 19 dec. Den 30 dec. ratificerade Karl X traktaten med England, som Bonde afslutat.

dern d. 22 dec. tillika med en skrifvelse, också daterad d. 22 dec.,[1] — den vi ofvan betecknade som en tredje förfrågan, om ej skäl dock vore anfalla Danmark och förekomma dess allt fortfarande tydligen hotande anfall och — i hvilken han uttrycker sin förmodan, det rådet af Dureels rapporter väl blifvit nogsamt informeradt, huru det gick med reassumtionen i Köpenhamn och kunde se, att danskarne, skyllande på den gifna fullmaktens ofullständighet, blott »sökte tränera och kasta verket på långebänken» för att vinna tid. Han hade väl nu tänkt bäst vara dock ge Dureel en amplare fullmakt, men som man kunde förmoda, att de danske sökte något annat därunder och mera åstundade att se, huru verket här ute ville löpa, än visa benägenhet till allians, helst de syntes vilja åt någon provins från Sverige, så hade han beslutit låta Dureel hålla inne med denna amplare fullmakten så länge, tills rådets betänkande kommit, eftersom han hölle bättre vara att traktaten studsade på fullmakten än på något annat och att Dureel därpå reste, utan ovilja, sedan all möda visat sig fåfäng, och hänvisade förbundet såväl som besvärs- och öfriga tvistepunkters afgörande till ett gränsmöte, såsom bruk varit och fördrag föreskrefvo.

Den amplare fullmakten, daterad d. 23 dec., var affattad i allmänna ordalag och löd i sina hufvudpunkter sålunda:[2] »— — emedan det är kommet på förslag och på båda sidor vordet godt funnet att åter företaga den i förledne år emellan oss och den stormäktigste — — Fredrik III hållne traktat och således det nu emellan oss och högstb:te H. M:t varande vänskapsband och goda förtroende än yttermera och vid närvarande tiders konjunkturer att lämpa och bekräfta och stadfästa, så, och efter vi till den ända hafve uti nåder befallt, kommitterat och fullmäktig gjort, eftersom (liksom) vi i kraft af detta vårt öppna bref befalle, kommittera och fullmäk-

[1] Kongl. Maj:ts skrifvelser till rådet.

[2] Efter en kopia som bil. vid ett Dureels bref till rådet; tryckt i »Beantwort. zweier dän. Schr.», Theatr. Europ. VIII, Londorps Acta publica VIII.

tig göre vår troman resident — — M. Dureel till träda tillsamman med H. M:t konungens i Danmark fullmäktige och kommissarier och med dem traktera, förafskeda och fullkomligen adioustera ofvanb:e sak, som sedan kan på en af bägge parterne belefvad ort blifva igenom visse där till förordnade kommissarier solenniserad och då tillika bägge parternas ratifikationer inbördes utväxlade; ty vele vi allt det, som ofvanb:e vår resident uti ofvanb:e traktat och sak med H M:ts i Danmark kommissarier handlar, förafskedar, adiousterar och sluter till alle dess stycken och klausuler hålla godt och gilltigt jämväl ock behörigen konfirmera och bekräfta — —.»

Dureel själf fann då allt i Danmark mer krigiskt än fredligt och ansåg kriget snarare förestå än någon fredlig uppgörelse. Karl X var ju af samma tanke. Denna fullmakt blef emellertid, som vi skola se, af danskarne godtagen; men nog kunde väl, om de velat på *den* grund något mer förhala själfva alliansförhandlingarna, anmärkning gjorts äfven mot densammas form.[1]

I ordern till Dureel d. 22 dec.[2] skrifver Karl X: Han hade hört, »att de danske kommissarierna hafva sig uttryckligen märka låtit, att de på den Eder gifne fullmakt ingalunda kunna skrida till någon traktat, föreslåendes att vi måtte utfärda antingen en sådan, som de hafva låtit uppsätta, eller en annan in generalibus terminis; jämväl ock att såväl däraf som andre deras aktioner vill visas och synas, som hade de intet stor lust att traktera, mycket mindre att sluta. På det vi likväl intet, som gör- och tjänligit är, må dem afslå, så framt de till traktat med oss att träda intentionerade äre, så skicke vi Eder här hos provisionaliter en ny fullmakt, ställd in generalibus terminis och likväl så lämpad, att I må kunna både reassumera och anträda den i fjol hållne traktaten, så ock därunder och tillika uppsätta och sluta en sådan akt,

[1] Så skedde ju ock senare; denna fullmakten befanns både ofullkomlig och ej tillräckligt generel. (Se nedan danska rådets skrifvelse till det svenska d. 26 april 1657.

[2] Danica.

som vi sist nämde; eller ock om de intet vela låta komma till en allians och hafva mera håg till ofvanb. akt och deklaration, till att upphäfva de nu nyligen förefallne irringar, kan sådant allt uppå hosfogade fullmakt funderas, trakteras och slutas, men vilje Eder likväl detta i nåder hafva påmint, att efter vi nogsamt förnimma af Edre senaste rapporter och det som ambassadören Kleist hafver Eder till svar burit, (nämligen) att de danske icke allenast intet hafva lust att traktera, utan de omgå med de vidrige tankar att afhända oss en och annan provins, jämväl förhindra oss här ute både fred och den frukt vi kunna af våre vapen hafva att förmoda, så måste I, enkannerligen där de i sådan vidrighet emot oss kontinuera, icke strax framte denne amplare fullmakten, utan påstå och visa den andra vara så inrättad, att hon Eder nogsamt legitimerar, förväntandes emellertid vårt och vårt rikes råds inrådande, hvilket vi anbefallt hafve denne sak nogare att öfverlägga, om de icke bättre finna skulle, där Danmark alls ingen inklination till traktat ville visa, att hellre låta verket på fullmakten studsa, än sedan när man är i traktaten inkommen. Vi hålla det för rådligare, att, där I skulle i sanning befinna, att de till ingen traktat skulle vilja förstå, I hellre på det afskedsbref,[1] vi Eder redan skickat hafva, begifva Eder dädan

[1] Detta hade följande lydelse, med båda potentaternas titlar utsatta: »Vi Karl Gustaf, med Guds nåde Sveriges, Götes och Wendes konung, storfurste till Finland, hertig uti Estland, Karelen, Bremen, Verden, Stettin-Pommern, Kassuben och Wenden, furste till Rügen, herre öfver Ingermanland och Wismar, så ock pfalzgrefve vid Rhen i Bayern, till Jülich, Cleve och Berg hertig etc., tillbjude den stormäktige högborne furste och herre, herr Fredrik den tredje, Danmarks, Norges, Wendes och Götes konung, hertig uti Slesvig, Holstein, Stormarn och Ditmarschen, grefve uti Oldenburg och Delmenhorst etc., vår älskelige h:re broder, frände, nabo och synnerligen gode vän, vår nabovänliga hälsning med hvad mera kärt och godt vi förmå med Gud allsmäktig. Stormäktige, högborne furste, älskelige käre broder, frände, nabo och synnerligen gode vän, eftersom vi hafve för godt funnit att avocera och affordra oss älskelig ädle och välb. Magnus Dureel till Tigershof och Källerö ifrån den residentscharge han i några år bortåt hafver varit brukad uti, fördenskull hafve vi intet velat underlåta Eders

från hofvet, låtandes hellre, som ock de efter Edert bref synas indigitera, både traktat och gravaminum dicessionem komma på någon sammankomst vid gränsen, efter sedvana och som pakterne emellan bägge riken förmå, om sådant utan offension och vid desse tiders beskaffenhet ske kan. Emellertid måste I rådets svar afbida. P. S. (egenhändigt.) Låter Eder icke märka att hafva bekommit denna fullmakten, utan förvänta först rådets hemma uti Sverige betänkande härom, därefter I Eder väl må rätta; att Danmark gör sig många fåfänga speranser om Bremen, så skall med Guds hjälp där ingen fara vara; item skall jag näst Gud där under nogsamt gifva Danmark till göra, om det kommer till ruptur.» —

Listan på de danskes besvärs- och önskemål gent emot Sverige hade nu under tiden både växt och blifvit allt bestämdare, utan att dock hos danska riksrådet i dess helhet eller en och annan särskild ännu någon synnerligen bestämdare mening om sättet för deras ernående, om genom krig eller fredlig uppgörelse, kunde utbilda sig. Riksrådet Kr. Skeels uttalanden, under dec. 19, 23, 29, äro återigen upplysande för situationen. Det var ju vid dessa dagar, som rådet var samladt till öfverläggningar, såsom ofvan nämdes.

—

Kärl:t om denne vår förordning och affordran att notificera, med vänlig begäran Eders Kärl:t ville honom, Magnus Dureel, icke allenast för sig admittera på behörligit sätt afsked att taga, utan ock med gunst och nåde dimittera, eftersom vi redan en annan förordnat hafve, som merbem:te Dureels plats och ställe företräda skall, försäkrandes vi Eders Kärl:t om benägen vilja och intention att kultivera med Eders Kärl:t all beständig nabolig vänskap och förtrolighet. Befallandes Eders Kärl:t här med uti Guds den allrahögstes mäktiga beskydd till all önskelig lifs sundhet och begärligit välstånd, nabo- och brodervänligen. Datum Marienburg den 9 decembris anno 1656.

Eder käre
broder, frände, nabo och synnerligen
gode vän
KARL GUSTAF.

Edvard Philipson.

Skeel säger, d. 19 dec., att man önskade, utom Bremen för sig, det Pommern måtte öfvergå till någon tysk furste. Den 29 dec. hemställer han, huruvida man icke skulle engagera sig med kejsaren till att få svenskarne ut ifrån Tyskland, då Pommern borde öfvergå till någon luthersk furste och stift Bremen hafva sin fria elektion som förut att utse sig en biskop. »Hvarken vi eller kejsaren kunna vara säkra, så länge svensken är i det Romerska Riket. Först är att göra en god anstalt hos oss själfva och hvart vi skola hän med folket, sedan med holländarne; med polacken duger icke sätta sig ut vidare än beträffande Preussen och att därjämte se till, att han tager Danmarks intresse i akt, om han kommer till traktat med de svenske, och att vi låta honom veta, det vi vilja armera.» Hela rådet gillade beslutet om att Danzig skulle sekunderas och sättas i det stånd, att Östersjön kunde vara ostörd, därmed ock Preussen gjordes fritt och Weichseln fri; ty man borde helst tillse, det Polen icke slöte fred, så länge Sverige hade något i Preussen. Det var den krigiska stämningen, som talade ur dessa ord, och tankarne på offensivkrig och offensiv liga mot Sverige. »Hur K. M:t skall taga emot de svenske erbjudne traktater», hette det vidare i samma anda och spörjande; ty det var ju ämne för öfverläggning d. 19 dec.; »hvad satisfaktion H. M:t skulle begära för de injurier, som de svenske mot pacta ha tillfogat; om med traktat icke kunde nås sådan, huru H. M:t skulle alliera sig med andra potentater och förbinda sig med kejsaren», och med holländarne göra en närmare allians; »Polen och vi hvar sitt;» Brandenburg ock; tiden och det politiska läget borde väl tagas i akt. Denna sistnämda gyllene regel kunde ju också leda och råda ifrån krigets stråt och offensiven samt blott anvisa defensiven som den klokaste resolutionen. Hur beroende man alltjämt fann sig i planerna gent emot Sverige af de politiska konjunkturerna, det ses ytterligare af en del aforistiska uttryck hos Skeel: »Om vi vore vissa på secoursen och hade medel — — Holländarne, hvad de ville göra — —;» å andra sidan hvad England och Frank-

rike kunde väntas göra för Sverige.[1] Ett annat hänsyn nu var, hvad ständerna kunde vilja göra; innan man det visste, dugde ej inlåta sig för vidt på något offensivt. Som en klok åtgärd i öfverensstämmelse härmed framställdes ett förslag att sända någon till Karl Gustaf och låta denne veta, »att vi fordra intet utom vårt eget och att vår armatur sker icke för annat ändamål än att vi må få lefva i fred;» »kunde vi någonledes njuta fred, då råder jag ej till krig, dock sätta oss i defension för att få behålla freden» — hette det vidare i *denna* anda. Det var i öfverensstämmelse med denna tankegång man fortfarande höll sig också vid den defensiva garantiligan,[2] med kejsaren, Polen, Ryssland samt Holland;[3] fölle Sverige den ene an, så hade allesamman de andre att sekundera den anfallne. Sverige skulle tillbjudas några tunnor guld för att afstå åt Danmark de åtrådda landen samt tullfriheten i Sundet; den som skickades till Karl Gustaf nu, borde göra hemställan härom.[4] Men härjämte sattes nu som i juli-aug.-sept. i fråga att för samma ändamåls vinnande göra en garantiliga, hvari Sverige vore med, och härpå grundade sig då fortfarande möjligheten för en del att tänka på fortsättningen af alliansförhandlingarna med Dureel. Flera i rådet funnos, som talade allvarsamt härför. Men vacklan, villrådigheten var dock stor.[5] Där talades vid rådsöfverlägg-

[1] Den 29 dec.: »Om England och Frankrike icke skulle kunna sekundera honom» (svensken).

[2] Den 23 dec.: »Om icke skulle göras en ligue garantie med holländarne, kejsaren, Polen och Ryssland att, därsom Sverige ville falla den ene an, då de andre alle att sekundera och låta Polen och Ryssland veta det.»

[3] Den 29 dec.: »Med holländarne extendera vår garantie mot de svenske allena att göra oss subsidie med pengar, skepp och folk.»

[4] Den 29 dec. — Fram i febr.-mars hade ock Dureel hört talas om att Ove Juel var åter påtänkt för en beskickning till Karl X. (Jfr hans bref till rådet d. 5 mars.)

[5] Dureel fick ock full kännedom härom och skref (d. 22 jan. till svenska rådet) bl. a.: »— — så är man ej heller enig om denna armaturen och hela detta verket, vid hvilket tillstånd allehanda plägar yppa sig

ningarna d. 19 dec. om krig, om reassumtion med Sverige; och Skeel klagar, i sin dagbok under dato d. 20 dec., öfver brist på beslutsamhet hos hela rådet, att ingen ordning, intet besked, intet resultat voro till finnandes där; man bara gick upp och ned med bedröfvelse; och så hade gjorts förut, lång tid.[1] Ett särskildt skäl att hålla traktaten med Sverige uppe hade somliga, hvilka ville sålunda inverka på andra makter, så att de skulle visa sig mera tillmötesgående och närma sig Danmark mer, tycks det;[2] för några gällde det, förstås, att vinna tid, tills allt för offensiven var färdigt. Med svärdet i handen ansågs i alla fall nu som förut nödvändigt att traktera med Sverige och framställa sina fordringar.[3] Hvad helst än slötes och öfverenskommes om, så ansågs också fortfarande lika nödvändigt att ha andras garanti därpå, att det kunde hållas, som lofvades.[4]

Så rörde sig tankarne hos en och väl flere af rådet, i det hela som det särskilda så lika med hvad vi sett från juli-sept. Dock låter stämningen något mer krigisk nu, på samma gång fordran om satisfaktion af Sverige är bestämdare, äfvensom den att begagna konjunkturerna och utsikterna till förbund med

---

och åtskilliga resolutioner falla — — kungen själf är rätt mycket inklinerad till krig;» och vid tiden för Odensemötet (till rådet d. 24 febr.): »så mycket märker jag, att ännu man dock icke är enig om armaturen eller kriget, utan att nästan hela verket där skall debatteras.»

[1] Han sätter här i fråga, om Danmark allena skall traktera med Sverige eller om icke hellre i förening med Polen och Ryssland, ställande sålunda i utsikt en fredskongress, därvid kejsaren ej påräknades och den denne ej heller förutsattes vilja vara med om.

[2] Den 19 dec.: »det är godt, att hvar man kan spörja, att de svenske traktera här. Personen, stället. Danzig. Andre gravamina».

[3] Fram i febr. hade Dureel hört ett och annat dylikt; »här talas väl om», skrifver han till rådet d. 17 febr. 1657, »att Danmark ärnar förena sig med Sverige, först söka få de i siste fejd förlorade provinser igen och det sub clupeo, dock icke att bryta löst; men kan det icke gå, då rycka — — an — —.»

[4] Den 8 jan. 1657: »När man hade folket på benen, då att låta det komma till traktater: af andre att garanteras.»

andra synas ligga närmare, hvarjämte svenskarnes utdrifvande ur Tyskland t. o. m. framstår som en ej aflägsen möjlighet.

Åter ingrep konung Fredrik med en skrifvelse, daterad d. 22 dec., samma dag som den ofvan nämda från honom och rådet till Dureel angående nödvändigheten af ny fullmakt för allianstraktatens återupptagande, och äfven samma dag som Karl X:s anförda skrifvelse till det hemmavarande svenska rådet. Den kungliga propositionen denna gång lydde: »Eftersom bland våra nabor nu en lång tid ett fördärfligt krig pågått och nu mera med fredstraktat omgås (mellan Polen och Sverige) och oss så på krigets som fredens utfall är högst angeläget, att intet däraf utslår, som oss och våra efterkommande kunde vara prejudicerligt, så förorsakas vi — — af vårt råd begära dess betänkande, huru vi våre konsilier efter tidens beskaffenhet bäst kunde anställa» och hur vidt det rådligt kunde aktas för Danmark att inlåta sig med kejsaren, Polen och Ryssland, hvilka alla låta märka benägenhet till närmare förbund. Och efter där var ringa utsikt för, att den med Sverige påbegynta traktaten skulle leda till någon säkerhet eller satisfaktion, som Danmark önskade, så frågades vidare, om ej skäl vore att sätta landet i bättre beredskap, än det för närvarande befunne sig uti, och med vapen söka den satisfaktion, som i godo genom traktat ej kunde fås, samt hvad medel i så fall vore att tillgå; han ansåge det oförsvarligt, därest något, som kunde och borde ske, i dessa tider blefve försummadt.[1]

Den kungliga skrifvelsen andas en oförtydbart krigisk stämning och väntar en krigisk resolution af rådet till svar. Det märkliga emellertid var, att Fredrik III ej syntes räkna på Holland numera.

Rådets svar, undertecknadt af 16 rådsherrar och dateradt d. 30 dec., löd först och främst på att sluta en fast och bestämd allians med Holland, därnäst att taga emot, hvad kejsaren möjligen kunde ha att föreslå, men att med Ryssland

[1] Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

intet kunde slutas, innan dess gesandt bekomme bättre order och fullmakt; honom skulle emellertid tillkännages, att man trodde, det med den svenska alliansen det nog intet blefve af, och att Danmark väpnade sig. Polen ansåg rådet ej fördelaktigt något sluta med eller bygga på, ehuru ej heller skäl vore afbryta förbindelserna, utan tillkännage för detsamma, att Danmark värfvade och ärnade ha en ansenlig makt under vapen, tillhålla konungen i Polen att vid sina förhandlingar bestå på Preussens restitution, eftersom därigenom Sveriges makt måste ansenligen förringas och dess planer förryckas, och eftersom ju hans eget intresse det ock fordrade, samt vidare att för öfrigt ej förhasta sig i fredsverket med Sverige, ej heller sluta något utan Danmarks vetskap och inklusion, men dock ingalunda försumma att söka få och nå för sig och andra en säker och betryggande fred. Värfning af krigsfolk ansåg rådet böra anställas strax, med de medel som funnos. Men som af medel mycket behöfdes nu, så syntes väl intet visst i den frågan kunna beslutas, förrän alla ständer sammankommit, hvilket tillråddes böra ske med första. Huru eljest gent emot Sverige förfaras skulle för att bäst bringa detsamma till billighet och reson, ifall det i och med traktaten ej ville låta därtill bekväma sig, det ville rådet ställa till framtida ytterligare deliberation och dåvarande konjunkturer; ty betänkligt och besvärligt befann det nu något visst härom att besluta, innan man sett, hvad utgång den nya traktaten med Holland kunde få eller hvad medel och makt med kronans och ständernas hjälp kunde tillvägabringas.[1]

Mer krigiskt än i sept. låter nog rådets svar nu; mycket berodde på, hvad man ansåg kejsaren kunna vilja erbjuda för slag. Mer defensivt till intentionen för tillfället än offensivt gent emot Sverige förefaller oss dock detta rådets svar. Fortsättning af allianstraktaten och för öfrigt i ett som annat se tiden an var ju dock hufvudinnehållet af det råd för sin politik, som konung Fredrik erhöll denna gång också. Att *han* ej tänkte på Hol-

[1] Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

land var väl, emedan han förstått, att på det var för honom i hans offensivplaner mot Sverige intet säkert att räkna; för rådet, som mest tänkte på defensionen, var anslutningen till Holland åter af största vikt.

De rustningar nu, som ytterligare skulle göras, enligt Skeels dagbok under dato d. 2 och 8 jan. 1657, rörde fästningarna, fotfolk, rytteri, adelns russtjänst och värfningen samt artilleriet; adeln särskildt gällde det att employera. Tvenne arméer skulle uppsättas, en i Jylland och en i Skåne,[1] och dessutom sörjas för Norges säkerhet.

Ännu den 28 febr. yttrade sig 6 riksråd på liknande vis som dessa 16 och föreslogo afsändande af Ove Juel till Karl Gustaf för att ännu söka den äskade satisfaktionen på den fredliga öfverenskommelsens väg: »vår konung att skrifva konungen i Sverige till med Ove Juel, att vår armatur icke är afsedd till annat än att behålla fred, att vi i dessa vansk-

[1] På befallning af konung Fredrik fingo Axel Urup, Niels Trolle m. fl. taga närmare kännedom om Skånes defension samt afgåfvo däröfver ett betänkande, dateradt d. 5 febr. 1657 (Rigsark. i Köpenh.), hvarur vi anföra det hufvudsakliga som ett slags motstycke till hvad vi ofvan anfört om defensionen å svenska sidan. Rytteriet beräknades där till 527 man utom ungef. 167 präst-, skrifvar- och fogdehästar med gevär; och härtill kommo de som skulle värfvas, ungef. 470 ryttare. Fotfolket anslogs inalles till 2,149 man, hvartill kommo 2,500 man, som en del af adeln åtagit sig att värfva, såsom Knut Ulfeld, öfverste Frijs, Holger Vind, Erik Krag, Kristof. Gedde. På fästningarna i Landskrona, Malmö, Kristianstad, Kristianopel, Ronneby, Helsingborg låg en del häraf och dit skulle det mesta af det nytillkomna förläggas; men det ansågs mycket för litet »emot den makt som konungariket Sverige efter tidernas beskaffenhet från den sidan invid denna provins på en eller annan fästning» hade och kunde komma att hålla. Till adeln i Skåne hade konungen vid pass ett år förut gjort proposition om en del åtgärder för höjande af provinsens försvar, såsom att dubbel russtjänst måtte hållas när behof gjordes, att adelns bönder finge hjälpa soldaterna att arbeta på Helsingborgs fästning, att dess tjänare i hvarje socken bidroge till den förordnade sockenryttarens lön och traktamente; men han hade ej på långt när i allo bekommit den skånska adelns samtycke häri. (Adelns i Skåne förklaring d. 1 febr. 1656; Rigsark. i Köpenh.)

liga tider icke kunna lefva af andras diskretion, nu arméerna svärma på alla kanter omkring oss; vi befinna icke rådligt att traktera om fred utan med svärdet i handen och tvifla icke på, att ju K. M:t i Sverige skall bekväma sig till reson, och skulle vi begära holländarne, hertigen af Holstein och drottningens broder, hertigen af Lüneburg,[1] till medlare» vid traktaten med Sverige.[2] Och ett Jörgen Brahes betänkande vid samma tid gick ut på, att den svenska traktaten måtte fortsättas under medling af några främmande makter, Lüneburg, Holstein-Gottorp, Holland, Brandenburg, att ömsesidiga klagomål botas, fred slutas och stadgas och »sen med mediatorerna en ligue garantie upprättas emot den, som däremot handlade och freden ryggade och bröt.»[3]

Utanför rådet var stämningen afgjordt krigisk sen dec. 1656, bland hög som låg, isynnerhet hos adeln, och blef det alltmera frampå vårsidan.[4] Vid förhandlingarna, dec. 1656 och de tvenne första vårmånaderna 1657, med holländarne[5] om gemensam aktion mot Sverige gåfvo dessa egentligen ej nekande svar, men ej heller jakande besked. Af flera de Witts skrifvelser kunde emellertid bättre ses, att Holland ej önskade något verksamt uppträdande nu, utan önskade sitta i fred, och längre fram, i ett bref till Beuningen under senare hälften af mars, afrådde de Witt bestämdt kriget samt lät veta, att man nu tänkte ratificera den i Elbing slutna traktaten med Sverige.[6] Holland intog hela året 1657 en mer stillasittande hållning i olikhet med föregående år. Det fruktade visst något Danmarks gamla öfvervälde i Östersjön.

Den 1 jan. 1657 voro skrifvelserna utställda, hvilka kallade ständerna till möte i Odense den 23 febr. och de kungl. rå-

[1] Kristian Ludwig, regerande hert., † 1665.

[2] Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

[3] Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

[4] »Här säges ibland främmande», skref ock Dureel, bland mycket annat i den vägen, till rådet d. 17 febr., »att ständerna nu mera poussera hårdt på kriget, mera än kungen själf.»

[5] Jfr Secr. Resol., d. 11/21 dec., om ampliatie med Danmark.

[6] Fridericia.

den i hertigdömena att samlas i Glückstadt d. 11 febr. för att ge konungen sina råd angående landens defension.[1] Så rustades i stort.

Stödet, som en del i Danmark räknat på från kejsaren, blef emellertid ej heller något af. I början af jan. 1657 var[2] Sehested i Wien, den 10 jan. hade han konferens med Auersperg, hvilken gjorde många svårigheter beträffande Danmarks önskningar och framhäfde bl. a., hurusom Danmark och Österrike hade olika religionsbekännelse, hvilket betydligt inskränkte på det gemensamma uti intressena, och Sehested hade alls ingen framgång uti sitt ärende. Något senare mottog han den danska regeringens skrifvelse af d. 17 jan., däri det taltes om värfningar, om Dureels negotiation, som uppsköts, tills svar komme från kejsaren. Härmed gick Sehested åter till Auersperg och sade, att Danmarks krig med Sverige stode för dörren, samt begärde med snaraste kejsarens resolution på sina andraganden; och till sist drog han fram med hufvudsaken, att kejsaren måtte unna Danmark Bremen, sen det blifvit besatt. Den 13 febr. föll kejsarens resolution, hvilken var mera bestämd och aktiv än kanske Auersperg önskat; den innehöll, att han ansåg, det man ej borde underlåta begagna de närvarande konjunkturerna, och att han ej var obenägen för en liga med Danmark, för så vidt Sehested hade fullmakt därför att framte. Beträffande Bremen yttrades, ehuru i mycket försiktiga ordalag, att kejsaren hellre unnade det åt Danmark än åt Sverige; Danmark ville kejsaren ock uppmana att ställa sig i godt förstånd med Polen, Ryssland, Holland och Danzig. Längre kom Sehested ej, fastän ock han nämde, att Danmark ville rycka emot ej blott Bremen, utan äfven Pommern och Mecklenburg. Ett nytt bref anlände från Fredrik III; Sehested hade audiens inför kejsaren själf d. 18 febr., då han framlämnade en skriftlig proposition, däri han uppvisade den fara, som hotade både Danmark och

[1] Fridericia.
[2] Fridericia.

det Romerska Riket igenom Sveriges besittning af Bremen och Pommern, och uppfordrade kejsaren att understödja en dansk diversion mot dessa provinser samt att häröfver afge en förklaring. Men ej heller nu kunde den danske gesandten af kejsaren erhålla ett gynnsamt svar; fullmakten saknades fortfarande. Denna kom väl, först den 9 mars, Sehested i handom, men var affattad i mycket reserverade ordalag. Fredrik III hvarken ville eller kunde antagligen ännu härvid föra någon bestämdare politik. Från kejsaren väntade och hoppades man dock allt fortfarande hjälpen mot Sverige, medan från Holland t. ex. den syntes vilja uteblifva; under mars och april såg det ock något ljusare ut i dessa förhoppningar på kejsaren. Det var denna tid Lisola uppehöll sig i Wien och i sitt memorial af d. 13/23 mars lade sig ut bl. a. för en närmare förbindelse mellan kejsaren och Danmark.[1] Den 16/26 mars föll en kejsarens resolution på att till sommaren sända verksammare hjälp åt Polen och ratificera fördraget med det af d. $\frac{21 \text{ nov.}}{1 \text{ dec.}}$ 1656. Till Sehested skulle sägas, att Ferdinand III ville befordra Danmarks planer, dock ej göra något som direkt eller indirekt strede mot freden i Tyskland, att han var i begrepp förena sina trupper med de polska, att han vore villig ingå ett defensivförbund med Danmark samt att han uttalat sig för att Österrike och Polen ej måtte sluta fred med Karl Gustaf, utan att Danmark däri upptoges. Intet kunde dock lofvas Danmark med afseende på Bremen; det blott hänvisades till föregående uttalanden, att kejsaren unnade detsamma åt Danmark, att Fredrik III gärna skulle, så vidt kejsaren beträffade, få behålla Bremen som en vinst af kriget och jure belli, ifall han under sina operationer blefve anfallen i sina land. Ej anfall, utan försvar från Danmarks sida var det således kejsaren också härvid tänkte på; han ville ej att Danmark anfölle Bremen. Den 17 mars hade Auersperg åter samtal med Sehested, då fursten påpekade gagnet för Danmark af turkens väntade anfall på Rakoczy och Karl Gustafs

[1] Se Sverige och Österrike sid. 75—6.

tåg åt öfre Polen till dennes möte; men han afrådde ett danskt anfall på Bremen eller Pommern, hellre då ett sådant på själfva Sverige; om härunder Karl X Gustaf, för att försvara sitt land, lämnade Polen och från Bremen angrepe Danmark, så kunde detta gärna bemäktiga sig det gamla ärkestiftet, sade[1] han. Något löfte från Österrikes sida af bestämdare innehåll kunde likväl Sehested ej bekomma, fast han nu framvisade sin erhållna fullmakt. Kejsarens död några dar senare ändrade ej väsentligen Wienerhofvets hållning vid de nordiska förvecklingarna. Konung Leopold sände senare en gesandt, baron v. Goes, med mycket begränsade instruktioner till Fredrik III, hvilken åter å sin sida skickade Sehested fullmakt af d. 1 maj att med honom afsluta en off- och defensivallians. Då stod kriget för dörren, men någon hjälp från Österrike bekom ju Danmark ej under det första svenska kriget.

[1] Om dessa eller därpå följande förhandlingar med kejsaren hade Dureel ej lyckats bekomma någon kännedom alls; »det är mig omöjligt att kunna penetrera», skrifver han d. 9 april till rådet, »att Danmark har någon extra ordinarie korrespondens med kejsaren, och att stola på andra eller egna forcer kunna de icke heller.» Den 11 febr. 1657 skrifver han till konungen: »Här hafver ock varit tiender, att kejsaren skall melera sig med det Polenske väsendet och därför secretement har trakterat med Polen, uppå hvilke traktaters ratifikation kejserlige residenten hos E. K. M:t (Lisola) skall i Danzig urgera hos kungen i Polen. Är det allvar, så fruktar jag, att Danmark resolverar till kriget; detta Odensemötet måtte fuller allt utvisa.» Om Sehesteds sändning hade då Dureel ingen kännedom.

KAP. IV.

Fatta vi ihop de nya approcherna, som gjordes i och med reassumtionen, jämte det här bråket med den Dureelska fullmakten till *ett*, så är nu — för att bibehålla samma bild vi förut nyttjat — snart också den fjärde akten utspelad i detta diplomatiska dramat i Köpenhamn mellan den svenske residenten och de danska statsmännen, och den sista, femte, följer. Denna slutar ej med den ifrågasatta närmare konjunktionen de bägge kontrahenterna emellan, utan med krig. Krigisk låter ock hela denna sista afdelningen af den Dureelska negotiationen, vid konferenserna muntligen och isynnerhet uti de växlade skrifvelserna, hvilka, snart sagdt, alltigenom bära prägeln af stridsskrifvelser och hufvudsakligen röra sig om gravamina — mest i tullväsendet — samt satisfaktionen därför. Det är *kriget med pennan* under några månader före utbrottet af det blodiga. Danskarne äro naturligtvis de, som också härvid gå anfallsvis till väga; Dureel håller sig på defensiven, parerar huggen snabbt och eftertryckligt samt gör danskarne de offerter, han fått och får order att göra. Karl X, jämte det han gör sina eftergifter och således söker förebygga fredsbrottet, vidtager dess emellan sina anstalter för försvaret, hemma som i Tyskland, äfven för Holstein-Gottorp, samtidigt ungefär med att å danska sidan man alltmer rustar och bereder sig för det under lång tid påtänkta anfallet.

Hur härunder själfva arbetet på alliansen drefs och gick för sig, kan man väl delvis tänka sig. Dureel låter oss veta det, bl. a. då han, nästan jämt och ständigt för resten, klagar öfver de danskes olideliga »tergiversationer», som göra, att

han ej kan komma någon vart i sitt värf. »Och eftersom här spörjes en särdeles obstinat tergiversation», skrifver han således d. 1 apr., »så måste jag, följande E. K. M:ts allernådigste ordres, protestando begära min dimission, så framt detta icke opererer något, och de danske kommissarierna icke vilja ut med deras tankar och försåt; hvilke tesmoignera sig så kallsinnige i detta verket, att de icke det ringaste avancera längre, än jag eller mediatorn poussera dem med all makt; vilja icke heller utlåta sig, utan reservera alltid något alta mente repostum.» Förty »Danmarks verk, försäkrar man mig af resonabel hand, är och står därpå», skrifver han d. 24 febr. till rådet, »att lura på tidernas kontinuerlige revolutioner och att, därsom någon god konjunktur kunde förefalla, öfverrumpla fäderneslandet och nu emellertid protrahera verket, intill dess det kan komma i positur. — — Sant är, att Danmark är och kan icke bli färdigt i några månader och skulle intet släppa den säkerheten, det nu kan hafva med traktaterne. — — Jag är ock varnad, att man vill hålla mig uppe och att jag ju icke skulle det tillåta».

Före Odensemötet kom naturligtvis Dureel i sin negotiation icke mycket att uträtta. Hvad häri föreföll, var allra först några skärmytslingar, i hvilka isynnerhet konung Fredrik själf gick mycket skarpt, besinningslöst fram, så att t. ex. medlaren, Kleist, var nära att förlora modet och uppge sin roll.

Den 10 jan. 1657 var den nya fullmakten med åtföljande order Dureel i handom, men ej det svenska rådets betänkande, hvilket dröjde. Han gick till Kleist och berättade honom, det han nu var »instruerad så väl adaptionen angående som eljest gravamina att enodera», att fullmakten, han fått, nu var alldeles fullkomlig, och bad honom därför säga rikshofmästaren detta, medan han själf gick att tala med kanslärn. Denne begärde och fick en kopia af den nya fullmakten. Dureel bad, att verket måtte nu med första begynnas; och då han härvid ock försäkrade honom »om en så fast traktat, att den gjorde garanti och att flere härefter skulle vara Danmark

onödige och säkerhet och ro och godt förstånd emellan bägge kronorna ånyo uppväxa och tilltaga», så syntes kanslärn finna detta allt »rätt smakeligt». Rikshofmästaren hade intet af vikt sagt Kleist vid dennes besök och gjorda meddelanden.

Konung Fredrik III hade d. 11 jan. sändt rikssekreteraren Erik Krag till Dureel med befallning att konferera med honom och säga, att konungens »resolution var väl att reassumera traktaten, men icke desamme, som förr här äre förde, hvilka nu måtte alldeles förändras,» hvartill Dureel genmälte bl. a., att han visste om denna förändring, att just ordet adioustera vore därpå insatt i fullmakten, som sålunda godt tillät honom att vara med på denna förändringen.

Vid denna tidpunkt igen syntes honom »humörerna mer för fred än krig» benägna och han trodde sig ha märkt, att det vore ett lætum nuntium, i fall han kunde framte den nya fullmakten. Men i samma stund han nedskref detta, kom Kleist och meddelade, hvad Fredrik III nyss yttrat till honom, nämligen att, om Dureel ock hade fullkomlig fullmakt, han dock ej vore sinnad att låta traktera med honom, att i stället för här i Köpenhamn hela detta verket måtte afgöras i Polen, att åtminstone intet skulle bli åtgjordt däri före d. 23 febr., d. v. s. före Odensemötet. Från Polen hade det välkomna meddelandet inlupit genom Rosenvinge, att Johan Kasimir ej slöte fred med Sverige, utan att Danmark blefve samtidigt tillfredsställdt i sina fordringar[1].

Kleist var öfver det ena som det andra, berättar Dureel, »så perplex, som jag (icke) har sett honom nagon gång och despererade alldeles om någon traktat här»; han fann sig onyttig numera som medlare och tänkte på att resa. Han ville råda Karl X, lär han sagt, att ej invänta första slaget från Danmark. Att konung Fredrik själf var mycket inkli-

[1] Aitzema omtalar, att i dec. 1656 kom till Danmark en skrifvelse, af d. 29 nov. n. st., från Johan Kasimir i Danzig om fördragen med Ryssland och med Österrike samt föresatsen att med Sverige ej sluta fred etc. (VIII, sid. 597.)

nerad till krig, hade ock Dureel på flera sätt fått märka; »kungen och de H. M:t tillgedane äro, råda till kriget och en hoper nye och unge karlar, som därigenom ville göra deras lycka, offerera sig till att värfva den ene ett helt, den andre ett halft regemente till häst.[1] Häremot råda de äldste, man skall sätta sig i postur med inländske militie och under handen hålla't med Holland angående evakuationen ur Preussen.» Då värfningen så ökade alltjämt truppernas antal, så väntade han dem snart allihop blifva sammandragna.

Med den gamla fullmakten gjorde han emellertid ännu några försök, ja, gjorde »allt, hvad möjeligt är» att få traktaten i gång, ehuru naturligtvis förgäfves. Kanslärn fann den som förut oduglig, men rikshofmästaren ej blott det, utan ville icke yttra sig, huruvida han ens ärnade traktera på den nya.[2]

Som Dureel emellertid ändå »hoppades visst nu något godt kunna traktera», blott han finge taga fram den nya fullmakten, så väntade han med otålighet hvarje post på betänkandet från det hemmavarande rådet. Den 7 febr. ändtligen kom detsamma, innehållande att ju förr ju hellre taga fram den amplare fullmakten och begagna den.[3] Genast, s. d., notificerades

[1] Jfr Fridericia: Under förra hälften af jan. 1657 redan åtogo sig icke få adlige att ställa upp ett eller flera kompanier; så åtogo sig Gunde Rosencrands, Kr. Frijs, Knut Ulfeld, Henrik Bjelke, Kjeld Lange att värfva 1,000 man till fots hvar, riksmarsken och Kaj Lykke hvardera 1,000 ryttare och Niels Krabbe 1,000 dragoner; flera af dessa afdelningar kompletterades med utskrifna. Jfr ofvan sid. 193 not 1.

[2] Dureel till konungen d. 3, 10, 14, 21, 28, 31 jan. 1657; till rådet d. 8, 13, 15, 20, 22, 27 jan.

[3] Dröjsmålet var först föranledt däraf, att riksens råd voro under helgen skingrade åt olika håll, sen att flere dagars öfverläggningar måste hållas, innan beslutet kunde fattas. Rådets skrifvelse till Dureel d. 24 jan. innehöll väl att ju förr ju hellre taga fram den amplare fullmakten och begagna den, dock med några betingelser. Att danskarnes bråk med den förra fullmakten gjordes för att vinna tid, se hur det ginge för Karl X i Polen, hur med det ryska kriget och hur med ratifikationen af Elbingertraktaten, var rådet öfvertygadt om. Eljest fann nu detsamma det »impossibiliter att alldeles penetrera de danskes

Kleist härom och genom honom rikshofmästaren, som fick en kopia, och äfven kanslärn, som yttrade, att före Odensemötet man dock omöjligt kunde komma till något slut i allianstraktaten, efter som tiden var så kort.

Genom Kleist skulle utväxlingen af fullmakterna ske, men å danska sidan dröjdes. Den 11 febr. gick dock utväxlingen för sig; den danska fullmakten, daterad d. 9 febr.,[1] var lik förslaget från dec. föregående år; kommissarier voro rikshofmästaren, rikskanslärn och öfverste räntmästaren Peder Reedtz.

Den 12 febr. hölls den första konferensen under dessa nya förhållanden. Den var helt kort, men bar tydlig prägel af den rådande krigsstämningen. »Här är allt kvickt och helt animeradt till krig», skref Dureel hem till rådet; »när eljest cavalieri tala om detta kriget, säga de rent ut, det måtte nu stå därpå, att bägge kronorna måtte komma under *en* herre, så att antingen Sverige eller Danmark skall måtta ligga under». Man räknade på, att Karl Gustaf vore för djupt invecklad med Polen och med Ryssland för att kunna göra något gent emot Danmark.

Till konferensen d. 12 febr. blef Dureel på brukligt vis upphämtad i rådkammaren, där kommissarierna voro. »Rikshofmästaren begärde veta af mig», berättar han, »såsom ett fundament af själfve traktaten, om kommercierna kunde redigeras till deras frihet igen, som nu alldeles äre graverade och perturberade, item om man ock kunde med denna traktat försäkras, att ingen tull skulle annammas i sjön, som här till är skedt».

Detta var ju likasom en krigsförklaring från rikshofmästarens egen mun — å konung Fredriks vägnar naturligtvis —, hvarmed den följande pennfejden nu begynte. Stridshandsken

antingen inklination eller aversion ultra traktaten». Ett dess bref till Dureel d. 7. febr. (hvilket naturligtvis kom för sent) innehöll att utan några som helst betingelser taga fram den amplare fullmakten. (Rådet t. kon. d. 10 jan., d. 7 febr. med kopior af en del bref till Dureel som bilagor, dem vi här följt, såsom brefvet till Dureel d. 31 jan.)

[1] Rigsark. i Köpenh.; kopior sända af Dureel med hans bref.

var kastad, och Dureel blef ej sen att upptaga den. Mellan honom å ena samt rikshofmästaren och P. Reedtz å andra sidan var det i första rummet, som huggen sen växlades, medan kanslärn åter alltjämt höll sig i andra ledet; han var ock en tid, fram i maj, borta för sjukdom. Dureel svarade nu och sade, »det vore önskligt, att detta och hvad mera till traktaten vore tjänligt, måtte reserveras suo loco, att han icke kunde veta, hvad reservata desse frågor måtte hafva, att han dock väl visste H. K. M:t var bekymrad om kommerciernas frihet att maintenera, att ock H. K. M:t intet har satt sig före att taga någon tull i Östersjön uti öppet vatten.»

»Och tesmoignerade de danske ministri till verket en stor kallsinnighet», var Dureels slutomdöme. Ett projekt till allians hade han vid tillfället ock begärt af kommissarierna.

Följande dag kom Kleist till honom och medförde en skrifvelse från dem, icke undertecknad, samt begäran om »in tali forma» ett svar därpå. Skrifvelsen, daterad d. 13 febr., kallades en resolution och innehöll: Eftersom af svenske residenten Magnus Dureel uti konferensen i går begärdes, att ett projekt till förehafvande traktat måtte uppsättas, undskyllande sig icke väl att kunna förr resolvera på det honom proponerades, så, ändock intet nytt blef framställdt, men allena reassumeradt till fullkomlig förklaring, hvad som om kommerciernas frihet i Östersjön och Danzigs konservation länge tillförne har varit med residenten handladt och för H. M:t i Sverige klagadt och föredraget och till riksens råd i Sverige skrifvet, och på det man icke skulle synas något uppehåll i traktaten att vilja göra, hafve vi på vår sida intet velat låta felas, men oss gärna bekvämat om den punkt, Östersjön belangandes, vår mening att upptäcka således, att kommercierna öfverallt i Östersjön och särdeles på Danzig städse måtte förblifva operturberade och ogravererade på alla sätt, ingen tull, under hvad pretext det vara kunde, tillstädjas att af någon där i sjön någonsin upptagas eller någon sådan eller annan actus exerceras, som någon på hans höghet eller maris dominium kunde vara prejudicerlig; att staden Danzig, som först

med tullens påläggande i sina kommercier blef hindrad och på hvilken sedan, tvärt emot Brömsebrotraktaten, all handel blef fullständigt förbjuden — konungen af Danmark på sin inkomst, hans undersåtar liksom allierade uti deras trafik till största skada —, måtte för allt sådant befrias och i den förestående allianstraktaten inneslutas, så att densamma kunde nu och i framtiden för all dylik fara och kommerciernas perturbation och gravation vara försäkrad och därmedelst konungen af Danmark icke gifvas billig orsak att besvära sig med att vidare taga sig dess intresse an.

Till svar härpå lämnade Dureel följande skrifvelse, daterad den 14 febr., också utan underskrift: Oansedt den kunglige svenske residenten uti siste konferensen skäligen kunde hafva dragit betänkande fram att före tillstundande traktat gifva de kunglige danske kommissarierna något kategoriskt svar uppå de föreställde frågor, utan fast mera dessas decision såväl som allt annat till själfva traktaten, hvarpå han begärde projektet, att remittera; icke desto mindre, i anseende att den således måtte faciliteras, har residenten uti den punkt icke velat göra någon diffikultet, sin mening att upptäcka, hvilket ock någorlunda skedde i själfva konferensen, nämligen att han såsom præsupposita till denne traktat konsidererar kommerciernas frihet och deras oturberade och ograverade fulle gång såväl på alle orter i Östersjön som på Danzig och att icke någon tull af den ene eller andre måtte fordras i öppna sjön, ej heller någon actus exerceras, som den ene eller andre resp. kunde vara prejudicerlig uti hans rätt, höghet eller maris dominium, och att staden Danzig måtte inneslutas; vore vid Danzig uti varande krig någon tull tagen, så hade staden därtill själf gifvit anledningen såväl som till all den skada och perturbation, som de i kommercierna intresserade hafva måst däraf lida; men häraf följde åter, att Brömsebrotraktaten i ingen måtto blifvit kränkt eller rubbad — från Sveriges sida nämligen.[1]

[1] Båda skrifvelserna finnas tryckta hos Becker I.

Några dar härefter sände Fredrik III Erik Krag till Dureel, meddelande att han och rådet nu bege sig till Odense, att Dureel således måtte en tid »patientera» och låta allianstraktaten hvila. Han såväl som Kleist, de holländske ambassadörerna och den ryske gesandten fingo sig ock meddelad konung Fredriks begäran att stanna och ej bege sig dit; och de gjorde så. Den 16 febr. foro kanslärn och P. Reedtz, dagen därpå rikshofmästaren, konungen och drottningen kort efter.

Att intet projekt till allians blef färdigt nu, var naturligtvis med afsikt, såsom Dureel förmodade. Han tyckte, af hvad som passerat, att det fall inträdt, då han enligt instruktionen kunde tänka på att lämna Köpenhamn och sluta med negotiationen;[1] men han skref till konungen och förfrågade sig om hvilketdera han skulle göra, stanna eller resa.[2]

Till inemot medio af mars blef nu allianstraktaten uppskjuten. För sent kom honom konungens order af den 17 febr. tillhanda, om att taga fram och bruka den amplare fullmakten, äfven ifall rådets betänkande däröfver ännu ej skulle vara kommet, samt om att följa efter till Odense, »kontesterandes emot en och annan af de förnäme herrarne och ständerne vår begärlighet och sincere intention att icke allenast förblifva vid den en gång så krafteligen upprättade vänskap, utan ock, där Danmark intet misshagade, att vi väl tillfreds vore att träda uti en närmare förbindelse; förtagandes efter all möjlighet de vidrige impressioner och visandes, huru farlige konsekventier det skulle med sig draga, om I förnimmen, att de vilja till några otillbörlige postulater eller extremiteter skynda». Karl X förmodade ock, att »där I sådane konte-

---

[1] Dureel — och flere bland svenskarne med honom, såsom Bengt Skytte, K. G. Vrangel — ville helst haft krig med Danmark nu genast och att Sverige anfölle, och han manade på sitt vis konungen härtill. (Jfr brefven den 14, 15, 18 febr.)

[2] Dureel till konungen den 4, 7, 11, 14, 16, 17, 18, 21 febr. 1657. Till rådet d. 10, 12, 17, 19, febr.

stationer på vår sida förklara och de varda seendes den amplare fullmakten, det icke skall vara utan god effekt».[1]

Kleist reste dock något senare till Odense, efter det han bekommit order från kurfursten, bl. a. för att inberätta om Rakoczys marsch.[2]

»När bara Danmark är kommet i postur, ärnar det visst traktera sub clupeo och söka dess förlorade land igen i siste fejden», skref Dureel till konungen den 14 febr.; »synnerligen leker hågen på stift Bremen och Halland». »Här säges ibland främmande, att ständerna nu mera poussera hårdt på kriget, mera än konungen själf», skref Dureel en vecka före Odensemötet; bland rådet hade han hört herrar Otto Krag,

[1] Danica. Jfr vidare bil. 2. — Från England var Meadows påtänkt att få resa till Odense och göra sitt till att »undergräfva konsilierna därstädes», men också för sent. (Häfte II sid. 138).

[2] Dureel berättar ock (till kon. d. 18 febr.), hur Kleist kommit till honom och föreslagit en uppgörelse, helst nu å Odensemötet, bestående uti öfverlämnande af någon svensk provins åt Danmark, mot en summa penningar t. ex. — ett förslag, som han fått af danskarne själfva och som med begärlighet omfattades af många bland dem (jfr hvad vi ofvan anfört efter Kr. Skeels Dagbok): »Bland annat kom han ock ändtligen fram med den sekuriteten, Danmark söker i den ene eller andre provinsens restitution, sonderandes mig, om jag skulle hafva något slikt i min instruktion att proponera; då vore det möjligen bäst, det skedde på detta Odensemötet.» På »tocke frågor» gaf Dureel tydligt svar och sade bl. a., att Kleist »kunde själf tänka, hvad posteriteten skulle hålla't före, om man skulle så låta traktera sig af en provins»; Dureel för sin del skulle aldrig bli så olycksam att låta bruka sig därtill etc. Kleist nämde ock, att konung Fredrik, kanslärn och flere af ministrarne, men isynnerhet rikshofmästaren, ofta och mycket hade talt med honom om denna sekuritet och dess bekommande på detta sätt. Rikshofmästaren hade likväl sen, då han insåg det omöjliga däri, sagt, att han för sin del ej menat något med det, men att det fanns många inom som utom rådet, hvilka trodde, att Karl Gustaf skulle till Danmark förmås lämna Halland t. ex. mot en summa penningar. Dureel sade sig emellertid (i brefvet till konungen) vilja laga så, att dem vardt »hoppet alldeles förtaget om hoc enormi petito.»

Axel Urup och Iver Krabbe uppgifvas såsom de där mest rådde därtill.[1]

Förberedelserna till kriget fortgingo på alla vis, voro stora och inför allas ögon. »Här talas rätt högt både om het sommar och Danmarks tillstundande lycka och höghet.»[2] Axel Urup, utnämd till generallöjtnant, var i Skåne och utsedd att föra kommandot öfver trupperna där.[3]

Helt krigisk var ju ock stämningen i allmänhet på mötet i Odense; där beviljades bl. a. åtskilligt med penningar. Landtdagarne i hertigdömena under mars och mötena i Norge under maj gåfvo sina bevillningar. Men det inflöt icke i kassan allt på långt när, som sålunda lofvades, minst det för konungariket Danmark i Odense åtagna.[4]

Det påstods att ständerna dock ej beviljat så mycket, som påräknats, af farhåga att konung Fredrik skulle veta däraf begagna sig till sin och konungamaktens fördel; det hade Dureel hört, äfvensom att, beträffande själfva krigsrustningarna, »det icke är utan suspicion, att kungens eget intresse spelar här under, så att H. M:t vill skaffa sig armén i händerna och till sin devotion och alltså göra sig konsiderablare hos adeln».[5] Öfverkommandot för den danska militien sades därför ock ej bli öfverlämnadt åt konungen själf, utan åt riksmarsken.[6]

I utlandet väckte Odensemötet naturligen stor uppmärksamhet liksom de mångahanda förberedelserna till krig mot Sverige samt de förbindelser Danmark sökte därför, än här, än där. England och Frankrike, hvilka voro lika mycket

1 Till rådet d. 17, 24 febr., till kon. 21 febr.

2 Till rådet d. 5 mars.

3 Till konungen d. 21, 25 febr.

4 Fridericia. — Dureel skaffade sig uppgifter på ett som annat från mötet samt öfversände till konungen och till rådet i Stockholm. (Till kon. d. 28 febr., 7 mars; till rådet d. 26 febr., 5 mars.)

5 Till rådet d. 24 febr., till kon. d. 21 febr.

6 Till rådet d. 26 febr., 5 mars, till kon. 7 mars; jfr Fridericia: Öfverkommandot på halfön gafs åt A. Bille, ehuru ryktet talte om oenighet mellan honom och konungen.

emot en ruptur emellan de bägge nordiska kronorna, blefvo tidigt betänkta på att söka förekomma den, genom sin medling t. ex.[1] Så designerades af engelska hofvet just vid denna tid Ph. Meadows att i egenskap af medlare afgå till det danska hofvet,[2] och vid de föreställningar, den svenske konungens sändebud, Georg Fleetwood, härjämte gjorde i London, hade protektorn och hans statsråd för en kort tid varit betänkta t. o. m. på än allvarsammare åtgärder, en örlogsflottas utsändande till Östersjön bestående af 16—20 fartyg för att upprätthålla den fria sjöfarten; man betviflade ej, att ju den engelska lika väl som den holländska förut finge passera Sundet.[3] Häraf blef väl intet trots Karl X:s upprepade

[1] Jfr den mellan dem förnyade alliansen d. $^{13}/_{23}$ mars 1657. (Corps Dipl. VI; Theatr. Europ. VIII.)

[2] Jfr ofvan sid. 206 not 1.

[3] Vi passa på och komplettera här den något fragmentariska framställningen af de svenska underhandlingar i London, hvilka finnas i h. II, sid. 137 ff, med en del utdrag ur kommissarien John Barkmans rapporter till konungen från febr. och mars 1657. I slutet af jan. hade Barkman hört, att där gjordes i England »stora preparatorier» till en ny stor flotta, hvilken inom kort skulle löpa ut. Den $^{6}/_{2}$ skrifver han: För 14 dagar sedan mände mig Paulin Olivecrantz — Johan Larsson Paulin O., son till ärkeb. Laur. Paulinus Gothus och densamme som sen ock fick vara med vid förhandlingarna i Frankf. $^{a}/_{M.}$ 1658 — af egen motif en feinto föreslå, hvilket H. Höghet vid tillfälle rekommenderas kunde att brukas emot Danmark, i det att H. H. igenom skrifvelse hos kungen anhölle, det han den engelska flottan såväl som den holländska efterlåta måtte att ligga uti Sundet eller ock passera in uti Östersjön, ifall där det så tarfvades, därigenom antingen att afskräcka eller ock studsa något litet den store krigspreparatorien. Hvilket förslag jag genast general Fleetwood meddelte, den där ock bragte det så väl om, att H. H. det alldeles approberade och höllt det för ett godt medel H. K. M:t och sig tillika en stor tjänst därigenom att göra kunna, samt icke dess mindre för rådligast ansåg därmed att innehålla, intill dess han finge se det svar, som på hans förrige bref måtte inkomma, hvilket han nu stundligen förväntar. Emellertid komma här åtskilliga klagomål och besvär in för H. H. om Danmarks injurier emot differente engelske undersåtar, hvilket ingen ringa vikt skall kunna gifva till general Fleetwoods persuasioner. Den $^{13}/_{2}$: Man hafver en tid bortåt glunkat om en flotta, som hädan ifrån åt Sundet nu

begäran därom, men vid medlingen fasthöll man, som vi skola se.

Karl X hade, som nämts, redan i dec. 1656 beordrat det hemmavarande rådet att, enär från Danmark då ännu inga vissa tidender om traktat anländt, hålla skeppsflottan i ordning till första vårdag såsom ock hålla militien färdig och i god beredskap; hvartill rådet d. 10 jan. 1657 svarade med att så skulle ske, helst som det syntes, att Danmark snart

---

strax i vår skulle gå; hade ej trott mycket på det förut, men H. H. skall nu sådant med allvar intendera. (Fleetwood t. Appelboom d. 13/2 talar ock om de 16—20 örl. sk.) Den 20/2: Det stora hopp, som syntes för 8 dagar sedan vara om någon realitet mot Danmark, synes nu till en del förfalla, sedan H. H. med några af de sina därom rådfört sig; sådant befanns oklokt, man skulle stöta Holland därmed, drifva det öfver till Spanien, men ingen real hjälp därmed ges Sverige, kanske tvärtom. Den påtänkta »finten» kunde ej döljas, ej utföras således nu; att sända bref till kungen i Danmark befanns ock opraktiskt. Det föreföll general Fleetwood icke litet sällsamt att höra H. H. vara af en så kall resolution, hvarför han icke allenast hos H. H., utan ock dagen efter hos sekret. Thurloe med många och viktige raisons sökte det att förändra, men fann dem alldeles rådlöse, intill dess Thurloe å sistone detta medel föreslog, att H. H. först varnade och dissuaderade kongen i Danmark igenom dess härvarande resident Petkum och sedan per posta affärdigade en envoyé till kongen, som sig interponera och med raison utvisa och deducera kunde de trovärdige skäl, som H. H. forcera skulle att behjärta E. K. M:ts parti och det hela protestantiska intresset, ifall Sverige af Danmark attackerades; hvilken kommission Fleetwood rekommenderade och begärde, att den ju förr desto hellre verkställdes, det ock endels tillsagdt blef, och på stunden föreslogs en Morland (hvilken med Whitelocke var i Sverige och sedan en tid varit gesandt i Schweiz). Den 27/2: Mr Meadows blir den, som skall till Danmark och medla. En flotta à 40 skepp säges protektorn skola hålla vid kusten här, att ha i beredskap mot Holland eller Danmark, när så behöfs. Den 6/3: Mr Meadows' resa till Danmark pådrifves; nästa vecka skall han åstad. Den 27/3: Det tros, att det är det holländskt sinnade partiet, som hindrat och hindrar Meadows' afresa; det tros ock, att debatterna i parlamentet om konungatiteln gjort sitt till att fördröja den. (Antagligen hoppades väl protektorn m. fl. på större resultat, om medlaren vore kommen från en konung.) För öfrigt sades det, att han skulle från Danmark ock resa till Karl Gustaf.

ville bryta lös. Karl X hade också, i skrifvelsen den 22 dec., befallt rådet att nu »realt och utförligt» svara det danska riksrådet på dess bref d. 15 juli 1656, hvilket det svenska ock beredde sig att göra.[1] Den 14 febr. sände det ett förslag till en dylik skrifvelse öfver till konungen, hvilken d. 14 mars återsände densamma med några vidtagna ändringar. Härom mera nedan.

Det svenska rådet hade, såsom också ofvan nämts, samtidigt skrifvit till konungen och sagt sig mest tro på freden med Danmark nu, hvartill Karl X åter svarat med sitt bref d. 23 jan. och sagt sig väl äfvenledes tro detsamma; dock ansåg han bäst att hålla sig beredd för motsatsen. Själf ville han ej först anfalla, förklarade han, af hänsyn till Holland, som då skulle bli honom vidrigt. Han gjorde därför nu en hel del dispositioner för försvaret mot Danmark, såsom å tyska sidan,[2] ifall det skulle bryta lös.

I februari och början af mars, kring tiden för Odensemötet, blef denna verksamhet och uppmärksamhet i och för försvaret å svenska sidan mot det danska anfallet än lifligare och fortfor så ända till utbrottet af kriget. Sverige har då, kan man tryggt säga, stått i vapen och hållit sig redo för krig alltsedan våren-försommaren 1656. Så skref konungen till rådet den 13 febr., att Danmark snart kunde bryta lös, mot Bremen eller själfva Sverige, och att han vidtagit sina anstalter däremot; Karl Gustaf Vrangel med folk var beordrad att från Tyskland gå åt Danmark, så snart det bröt lös.[3] Och den 17 febr. skrefs till Fleetwood att, om ej annat kunde fås, söka af enskilda i England skaffa så mycket penningar åtminstone, som behöfdes för att bestrida kostnaderna för omnämda 2,000 värfvade, på det de med första kunde bli öfversända till Göteborg och bidraga till att skydda själfva Sverige.[4] Åter d. 20 febr. skrefs till rådet med befallning att ha ögonen uppe

[1] Rådet till Kongl. Maj:t d. 10 jan. 1657.
[2] Kongl. Maj:t till rådet d. 23 jan. 1657.
[3] Kongl. Maj:t till rådet d. 13 febr.
[4] Riksreg. Jfr h. II sid. 137.

och vara beredda på anfallet från Danmark; än en gång förklarade sig konungen ej vilja för sin del ens ge någon anledning till ruptur, ej heller själf bryta freden, för att ej ge Generalstaterna en förevändning att sluta sig till Danmark, utan tvärtom förmå dem att *med* Sverige *mot* Danmark garantera Brömsebrofördraget; »ty hålle vi betänkligt att göra första slaget, utan akta vara bättre, att man å vår sida väntar, till dess Danmark bryter löst freden, kunnandes Generalstaterna, ehvad för elakt uppsåt de föra emot oss i sinnet, intet med något manér deklarera sig aperte fiender emot oss». Mot Bremen, mot Holstein-Gottorp väntade han det danska anfallet bli riktadt.[1] Samtidigt sände han öfver till rådet instruktion för landskapsmötena, som nu igen skulle hållas. En hel hop militära anordningar gåfvos åter en vecka senare.

På tal om hvad rådet nu skulle referera till ständerna skrifver Karl X bl. a., att Danmark och Generalstaterna slöte något sig emellan till staden Danzigs defension; att Danmark läte starkt armera sig till lands och sjös och underhölle åter korrespondens med K. M:ts fiender, Polen och Ryssland, sökte i Haag hindra ratifikationen af Elbingertraktaten, läte höra att det vill taga tillfället i akt att bryta lös och få igen sist förlorade provinser. Så hade K. M:t ej annat kunnat göra än gifva order till rådet och regeringarna i de tyska provinserna att vara vaksamme hvar på sin ort. »Emedan nu K. M:t och fäderneslandet hafver två så uppenbara fiender och det står befara, det kejsaren och Danmark bryta med löst, förtigandes andres missgunst och menéer, så hafve K. M:ts kommissarier desto högre orsak 1) att konfirmera K. M:ts trogne undersåtar, Sveriges rikes ständer uti den devotion, som de allt här till med sitt största beröm hafve vist emot K. M:t och dess kongl. familie, 2) att te sig emellan enige och fridsamme, i intet låtandes blicka något missförstånd sig emellan, utan fastmera en enhällig resolution att försvara sitt

[1] K. M:t till rådet d. 20 febr.

fädernesland för andras öfvervåld; 3) att de med samme samdräktighet och godvillighet understödja fäderneslandets tarf med folk och medel, så att defensionsverket må hållas upprätt — — —.»[1]

Vid samma tid, d. 20 febr., fick Dureel befallning att flitigt korrespondera också med hertig Adolf Johan, generalissimus i Preussen, på det denne skulle vara vederbörligen underrättad om hvad från Danmark företogs och därefter taga sina mått och steg under konungens frånvaro söderut i Polen: likaledes med K. G. Vrangel och med G. O. Stenbock.[2]

Uti skrifvelse en vecka senare, d. 27 febr. — liksom de andra här anförda utgångna från Marienburg — gafs Dureel återigen befallning att korrespondera hvar post med det hemmavarande rådet och med Appelboom i Haag samt att af danskarne nu begära deras »kategoriska deklaration» angående alliansen m. m., sedan han med styrka tillbakavisat deras orimliga fordran om en svensk provins etc.; för Generalstaterna i egenskap af garanter öfver freden och fördraget i Brömsebro skulle Appelboom framställa danskarnes fordringar och beteende, till den kraft och verkan det hafva kunde.[3]

---

[1] Riksreg. d. 26 febr.; Sveriges Ridderskaps och adels riksdagsprotokoll V, d. 20, 27 febr.

[2] Danica.

[3] Danica: Konungen hade hört, hvad min danskarne göra beträffande fullmakten, hade hört om deras rustningar, om Odensemötet; han ville afvänta, hvad tiden medbringar, och traktera efter mötet; fann godt här åter upprepa förut gifne order, »att I intet admittera, fast mindre inlåta Eder uti handel öfver något, som antingen directe eller indirecte kan prejudicera siste anno 1645 upprättade fredsfördrag på gränsen vid Brömsebro, utan att I sätta samma Brömsebro fredsfördrag såsom ett orörligt fundament att stå uppå och det vi till ingen del kunna låta rifva och bryta; och där så skulle vara, att de danske röra något om Halland eller de andre provinser, som Danmark hafver i siste kriget måst cedera åt Sverige, så skall I då in primo limine låta å våre vägnar se ett missnöje öfver slikt orimligt postulatum och därpå begära deras kategoriska deklaration, om det är deras allvar eller ej. Och såsom I nu alle poster måtte korrespondera med vårt och rikets råd därhemma, så ock med residenten Appelboom och gifva

Karl Gustaf Vrangel, hvilken under konungens tåg till Rakoczys möte alltså lämnades kvar i Nordtyskland, fick ett memorial af d. 2 mars om »hur han sig i kriget med Danmark skulle förhålla», upptagande en hel hop militära anordningar på det hållet; och samtidigt gåfvos befallningar till Gambrotius i Hamburg om nödiga utanordningar för Vrangel.[1] Holstein-Gottorps andel och roll härvidlag glömdes naturligtvis ej heller nu.[2] Också det hemmavarande rådet undfick ett memorial, af d. 6 mars,[3] i 11 punkter om försvaret, när Danmark bryter lös. Därmed följde som bilaga ett bref från kardinal Mazarini till det franska sändebudet hos Karl X, d'Avaugour.

Grefve Tott, som i början af året var vid det franska hofvet och negotierade, hade ringa framgång till en början, och han måste rapportera, hurusom »de i Paris tveka, dröja och äre kallsinnige.»[4] Karl X hade dock redan sändt Tott ytterligare någon skrifvelse om den där subsidieresten och hade gett sekret. Courtin, som skulle resa efter dit, ett memorial om samma ärende, med en uträkning af beloppet,[5] och äfven tillskrifvit kardinalen själf härom. Och konungen hade härvid tillika nämt om och låtit genom Tott föra det franska hofvet till sinnes, hurusom Danmark genom en särskild gesandt i Danzig hos Johan Kasimir hindrade den svensk-polska freden samt äfven hur de kejserlige smidde sina ränker

---

dem del af allt, som efter handen passerar, alltså och där Danmark står instanter uppå samme postulatum om Halland etc., äre de befallde att skrifva till riksens råd i Danmark därom. I måste ock underrätta residenten Appelboom om den saken, att han kan sådant hos Generalstaterna såsom garanter öfver freden och pacta, som slötos i Brömsebro, det behörligt föredraga, eftersom vi honom därom hafve in eventu beordrat.»

[1] Båda i riksreg., Marienburg d. 2 mars.

[2] Riksreg.; d. 3 mars till Vrangel, till Gambrotius om Holstein-Gottorp.

[3] K. M:ts skrifvelser till rådet.

[4] Konungen till Tott d. 23 jan. (Riksreg.)

[5] 993,445 rdr.

och vapen mot Sverige.[1] Bref på bref gingo sen tidt och tätt till Paris om att bekomma penningar därifrån och att Frankrike måtte taga konungen under armarne.[2] Det ofvannämda brefvet från Mazarini till d'Avaugour innehöll nu, att man i Frankrike beslutat sig för att subventionera den svenske konungen med något penningar[3] och att om kejsaren anfaller Sverige i Pommern eller andra tyska land, konung Ludvig XIV ej drager i betänkande att — — —[4] för att visa konungen af Sverige sin tillgifvenhet, hvarom d'Avaugour hade att försäkra denne; vidare att ambassadörer skulle sändas till kurfursten af Brandenburg och till Danmark[5] att verka för Sverige. Det franska sändebudet i London lär fått befallningar att verka där för Sverige.[6]

England ville eller kunde ju likväl icke hjälpa Sverige vare sig med penningar eller flotta, ej heller förklara sig för detsamma emot Holland, hvilket, klagade Karl X, då kunde sätta sig ihop med Danmark och skada bådas kommercier.[7] Men vid denna tid, då Sverige hotades med förlusten af Bremen, var det, som den engelske protektorn kom fram med förslaget att öfvertaga detta Bremen mot en summa penningar; därmed skulle man betydligt »förrycka kompassen för holländarnes konsilier och desseiner mot Sverige», mente han, därmed skulle ock Danmark bättre kunna hållas i tygeln under fruktan för ett fientligt infall i Jylland, hvilket

[1] Konungen till Tott d. 8, 23 jan., till Courtin d. 14 jan., till Mazarini d. 15 jan. (Riksreg.)

[2] Till Courtin åter d. 23, 29 jan. att insistera på subsidierna, en 270,000 rdr nu med första; vidare d. 5 och 27 febr. och till Tott d. 24 febr. att resa hem, sen väl nu Courtin anländt och börjat sin kommission; men Totts afresa dröjde till något fram på våren. (Riksreg.)

[3] Ett löfte om utbetalande af 200,000 rdr till Sverige stod dock länge ouppfylldt sen, och det skrefs och taltes mycket där om under året 1657.

[4] Några ord i oupplöst chiffer.

[5] Otydligt i täxten, men vi förmoda orden kurf. af Brandenburg och Danmark.

[6] Häfte II.

[7] Till Tott d. 24 febr. (Riksreg.)

vore mer öfverhängande och hotande då, och därmed ingåfves äfvenledes Tysklands protestantiske ständer mer mod i motståndet mot de katolske.[1] Ehuru det förslaget ofta sen upprepades, under hela året 1657, så ville Karl X i det längsta ej alls reflektera därpå, som vi veta,[2] försakande hellre den därför erbjudna handräckningen och hoppandes själf kunna sekundera Bremen tillfyllest; någon penninghjälp från England väntade han sig dock allt fortfarande, ehuru förgäfves.

Med kejserliga hofvet önskade Karl X fortfarande blifva i fred och godt förstånd, ehuru t. ex. den franska politiken alltjämt ansträngde sig för att bringa honom i harnesk mot detsamma och ehuru, af ett och annat att döma, såsom det polsk-österrikiska förbundet d. 21 nov. föregående år, hvarom nu en dunkel underrättelse nådde honom, det såg mera hotande ut därifrån än tillförne, nu under de sista månaderna af Ferdinand III:s tid. Om dennes förhållande till Danmark hade han och fick heller ingen säker kännedom samt visste ej rätt, hvad han skulle tro, när från franskt håll det påstods, att kejsaren eggade Danmark mot Sverige; men snarast var han böjd för att däri se ett af försöken igen att egga honom mot kejsarhuset.[3]

Fred med Polen sträfvade han alltmer efter, samtidigt för sig och kurfursten af Brandenburg; men därutinnan vordo utsikterna just nu mörkare. Då Johan Kasimir d. 1 febr. i dagbräckningen, sedan han gett ett afböjande svar på de sist

[1] Fleetwood till konungen d. 23 jan.; h. II sid. 136.

[2] Häfte II, sid. 136 ff. Men frampå sommaren 1657, d. 11 aug. (riksreg.), skref Karl X till rådet och begärde dess betänkande i fråga om Bremen; rådet svarade härtill, d. 18 nov., med att öfverlämna afgörandet åt konungen själf. (Rådets skrifvelser till K. M:t; jfr ock Meddelanden från Sv. Riksark. X.)

[3] Konungen till rådet d. 13 febr.; till Tott d. 11 mars: »Vi kunne nogsamt förstå, att kronan Frankrike med tillbjudande af def.- och offensiv-allianser skall mera därom vara att göra, det hon kunde oss upphetsa emot kejsaren och söka på ett och annat vis att bringa och engagera oss i vapen med sig mot huset Österrike — —, men tiden låter det ej ske så direkte.» (Båda riksreg.; jfr ock h. II sid. 104.)

gjorda fredsförsöken, lämnade Danzig och begaf sig åt Stor-Polen, afklippte han för en lång tid framgången af ytterligare sådana.[1]

Karl X såg häri och i det österrikiska sändebudet Lisolas beteende bekräftelse på hvad ryktet redan berättat honom, »att något viktigt skall vara slutet mellan Österrike och Polen».[2] Lisola hade någon af de första dagarne i jan. 1657 helt tvärt begifvit sig till Danzig och Johan Kasimirs hof utan att taga afsked af Karl X och hans hof, där han dock var anställd som resident, hvilket naturligtvis under de omständigheterna gaf »ej litet eftertänkande»[3] samt anledning

[1] Polackarne lära ju gett Lisola före afresan från Danzig både muntlig och skriftlig försäkran att ej med Sverige afsluta något som helst eller ens underhandla, innan kejsarens förklaring anländt på deras framställda fordringar i sammanhang med ratifikationen af det i slutet af förra året ingångna fördraget. (Se Sverige och Österrike, sid. 73).

[2] Konungen till Fleetwood d. 3 febr. (Riksreg.) Jfr häfte II, sid. 136, not 2.

[3] A. st.: »Såsom ock det gifs icke litet eftertänkande, att den kejserlige hos oss residenten Lisola är ifrån oss till Danzig förrester utan att taga af oss något afsked och skall där med fienden något synnerligt, som man menar, till vår prejudis hafva handlat. Så är ock nyligen ifrån Wien närmaste vägen genom Polen en kurir med bref i största hast till ofvanbemälte resident kommen, hvilket allt hafver det anseendet och som effekten synes medgifva, att något särdeles måtte dem emellan för händer hafvas, hvilket generallöjtnanten ville herr protektören så mycket kraftigare förebringa, som han kan tänka, att vi måtte uti detta svåra väsendet hjälpas under armarne.» Om detsamma skref konungen till rådet d. 6 febr. och yttrar bl. a., att Lisola efter sin ankomst till Danzig skall hafva »turberat gemyterna och dem bragt ifrån denna sammankomsten» (för fredshandeln mellan Sverige och Polen). »De säga ock, att polske konungen och senatorerna påstå, det en allians är mellan Polen och Österrike, men veta intet mer där om än att senatorerna och konungen funne några conditiones vara för högt ställte, och ibland annat att kejsaren vill obligera Polen till att stå tillika med sig uti krig mot oss i tie år och polackarne ville icke förstå härtill — — — så att bemälte Lisola skall vara för den skull rest ifrån Danzig med konungen och, som det säges, ärnar till vår att bringa kejsarens moderation öfver ett och annat, som polackarne diffikultera uti.»

till misstanke och visadt missnöje både nu och långt sedan[1], helst på goda grunder antogs, det gesandten »skall där, i Danzig, något synnerligt till vår prejudis hafva handlat».[2] Karl X hade sig ock väl bekant, huru polackarne och andra arbetade på att draga den brandenburgske kurfursten från det svenska förbundet, särskildt att samme Lisola nyss, i slutet af dec., varit vid kurfurstliga hofvet i Labiau just i det ändamålet.[3] Men hvad Karl Gustaf naturligtvis ej kunde veta, var, att han varit där mer på eget bevåg kanske än i kraft af kejserlig order.[4]

Att med Danmark dock skulle i allianstraktaten nås önskadt resultat, synes Karl Gustaf för ett ögonblick åter ha hoppats, lika mycket som han önskat. Den 13 mars gaf han Vrangel en order att bege sig åt annat håll, ifall traktaten med Danmark ginge bra och slötes.[5] Vrangel för sin del trodde ej mycket på den möjligheten och skref snart tillbaka samt utvecklade sina skäl för ett svenskt anfall nu i stället.

Denna order till Vrangel var utställd från Thorn och var en af de många,[6] som åt olika håll utgingo nu omedelbart före och vid uppbrottet från Preussen, som skedde den 13 mars, på tåget uppåt Polen till den siebenbürgske fursten Rakoczys möte. Den 23 mars hade Karl X, som på detta tåg medtagit 30 skvadroner ryttare och 10 skvadroner dra-

[1] Så utgjorde den affären en af de gravamina, som från svensk sida framställdes mot Österrike genom Matthias Björnklo vid valförhandlingarna i Frankfurt a. M.

[2] Jfr Sverige och Österrike sid. 70—71 om denna Lisolas afresa, sid. 71 ff. hvad han i Danzig uträttade.

[3] Konungen till rådet d. 13 febr. (Riksreg.): — — »kejserlige residenten Lisola hafver till den ändan varit expresse i Labiau och där användt alle officia emot oss». Den 23—26 dec. eller kort efter var han där.

[4] Om Lisolas vistande och verksamhet i Labiau samt det självtagna i uppdraget, jfr Sv. o. Öst., sid. 68 ff., 61—62.

[5] Riksreg.

[6] Så d. 11 mars till Tott, d. 12 till Dureel, d. 13 till Fleetwood och till J. Barkman. (Riksreg.)

goner samt 12 kanoner,[1] kommit till Petrikov, samma dag som kejsar Ferdinand III afled; den 27 mars hvilades öfver en dag i Vlaszczove, där de första siebenbürgska partierna, 2,000 kossacker,[2] stötte till den svenska hären, d. 1 april ägde i Modli Bozice mötet rum med furst Rakoczy och hans här, hvilken utgjordes vid inbrottet i Polen »effektive af 46,000 man till häst och fot af Transylvanien, Ungarn, Moldauer, Valacker och Kossacker».[3] Härifrån marscherade bådas härar redan följande dag vidare till Zavichost vid Weichseln, där man dröjde 8 dagar för broarbeten och där man bekom, d. 10 apr., uti bref från residenten Kleyhe i Wien, underrättelsen om kejsarens plötsliga frånfälle. Efter öfvergången af Weichseln d. 11 apr. och hållet krigsråd d. 12 följde en veckas långa och hastiga marscher efter de flyende polackarne med afbrott på någon dag för hvila eller krigsråds hållande igen, tills man var i Krzemien, där och i hvars närhet härarne lågo stilla under sista delen af april och intill d. 7 maj, då de bröto upp och gingo rakt på staden och fästningen Brzesc, som gaf sig d. 13 maj och öfverlämnades åt Rakoczy. —

Danmark intog en förändrad ställning med och efter Odensemötet, i egna ögon och i andras.

Vid den 9 mars voro kanslärn och Peder Reedtz återkomna; rikshofmästaren likaså. Dureel var den dagen hos den förstnämde och fick hans löfte om att med första förfärdiga ett alliansprojekt samt tillsända honom, dagen därpå hos rikshofmästaren och fick samma löfte af honom och äfven af Reedtz. Så taltes sen ock om modus tractandi numera, hvar-

[1] Enligt konungens egen uppgift i memorialet för Coyet; 3,000 brandenburgare under grefve Waldeck hade ju kurfursten medsändt.

[2] Waldeck till kurfursten d. $\frac{20 \text{ mars}}{5 \text{ april}}$. (Urk. u. Act. VIII). I öfrigt ha vi följt en relation af Coyet, hvilken ock var med, vid skildringen af detta tåget till ankomsten till Krzemien (Coyetska papperen i Köpenh.), därefter Puf.

[3] Enligt konungens egen uppgift i memorialet för Coyet, dateradt Krzemien d. 27 april (orig. bland de Coyetska papperen i Köpenh.).

uti man hastigt vardt ense, t. ex. därom att de danske kommissarierna skulle låta sig finna i rådkammaren, närhelst Dureel ville ha konferens, och att denne skulle komma dit, närhelst de ville det. Dureel hade fordrat först, att de skulle sätta upp ett alliansprojekt, af det skäl att Fredrik III ju var den, som begärt reassumtionen på traktaten och adaptionen ad præsentia tempora, men att han för sin del ej skulle behöfva nu sätta upp och lämna dem något, efter de ju hade hans sista. Han ändrade sig likväl och lofvade också sätta upp och lämna ett alliansprojekt, så snart de fått sitt i ordning, efter de mycket stodo därpå; men han sade dem i alla fall, att »som detta var en reassumtion af traktaten, så hade han intet annat att lefverera än det, som redan varit före och förhandladt.»

Den 12 mars var Kleist hos honom och lämnade det nya danska alliansprojektet, hvaremot Dureel gaf en kopia af sitt från febr. 1656.[1] Genast efter var han färdig med sitt nya, om man så får kalla det, lämnade det till Kleist, som d. 14 mars gaf det åt de danske kommissarierna. Det var noga uppställdt efter det danska,[2] så att öfverensstämmelserna lätt kunde ses, men ock de bjärta motsatserna. Några dar senare fick han genom Kleist också svar till de särskilda punkterna i det lämnade alliansprojektet från febr. 1656.

Dessa nu växlade projekt bära tydligen samma prägel af strid som öfriga skrifvelser denna tid. Vi anföra dem in extenso här, sida vid sida. Klangen från lansbrytningen förnimmes tydligare, omedelbarare, striden rycker en liksom närmare,

[1] Denna kopian var ord för ord lika med det projektet, blott att p. 7 om inkvisition i religionen var utelämnad, hvarmed åter följde någon omändring af ordningsföljden för de sista punkterna, så att kopians p. 7 var lika med febr.-projektets p. 8, och p. 8 nu densamma som p. 9 då.

[2] Danskarnes projekt var utan underskrift, och Dureel lämnade sitt så ock. »Jag har att facilitera verket», säger han, »gått likväl på det danska projektet, det mesta jag har kunnat, och observerat på två punkter när både själfva metoden och talet på punkterna.»

om acta själfva — så mycket som möjligt — få tala. Ordagrant eller i det närmaste anföra vi därför ock en del följande stridsskrifvelser här nedan.

Det danska alliansprojektet den 12 mars 1657:

»1. Båda allierade skulle söka hvarandras gagn och bästa, skada hindra och afvärja med den makt och på de ställen de kunna inbördes om förenas och ackordera.

2. Den ene skall vara förpliktad att försvara den andre i Danmarks, Norges och Sveriges riken, med mindre någon själf af dem emot den andres sentiment fientlighet förorsakar.

3. Bägge allierade skole därhän trakta, att Östersjön må blifva i säker rolighet, öfverallt trafiken och kommercierna som tillförene operturberade och ograverade: Ingen tull under hvad pretext det vara kan tillstädjas af någon i sjön att upptagas eller någon sådan eller annan actus exerceras, som någon på sin höghet, rätt eller maris dominio kunde vara prejudicerlig.

4. Ingen af de angränsande herrar på Östersjön tillstädjes rätt eller höghet eller någon örlogsflotta i Östersjön att utrusta eller underhålla, utan Danmark och Sverige allena.

5. Blifver någon af de allierade i Danmark, Norge eller Sverige härefter fientligen angripen, när den örlig har ände, som Sveriges krona nu är invecklad uti, då skall

Det svenska alliansprojektet den 13 mars 1657:

»1. Bägge allierade skola söka hvarandras gagn och bästa, skada och fördärf efter all möjlighet varna och afvärja med den makt som inbördes om kan förenas.

2. Den ene skall vara förpliktad försvara den andre uti Sveriges och Danmarks land resp. mot alla, som dem fientligen månde antasta.

4. Bägge allierade skall därför vara angeläget, att Östersjön måtte blifva i säker rolighet, kommercierna oturberade och ograverade, och icke något under hvarjehanda pretext där exerceras, som kan lända den ene eller andre till prejudis uti dess urgamla rätt, höghet och maris dominio.

3. Efterdy ingen af de angränsande herrar i Östersjön eller annanstädes boende tillkommer någon höghet eller rättighet därsammastädes, förutan Sverige och Danmark, så tillstädjes dem icke heller där någon örlogsflotta att utrusta, ej heller i Östersjön att införa.

5. Blir någon af de allierade i Sveriges eller Danmarks riken fientligen antastad, så skall den andre . . . . månader därefter (sedan den anfallne därom tillbörli-

den andre inom vissa månaders förlopp, som man om förenas kan, den som angripes med sådan makt af folk eller skepp, de tre första månaderna på egen bekostnad, komma till hjälp, men sedan eftersom ackordet blifver skall af den, hjälpen begär, betalas.

6. Desse traktater prejudicera ingen på någon sin hög- eller rättighet, icke heller andre traktater, som tillförene kunna vara upprättade.

7. Det Stettinske fördrag såväl som de vid Brömsebro upprättade pacta förblifva i sin fulla vigör, såvidt icke genom denna traktat sker någon förändring däruti.

8. Eftersom Brömsebro traktaten kan bevisas på åtskilliga vis vara emot handlad, Danmarks krona till största prejudis och skada, då ville där nu om billig reparation därför trakteras.

9. Det skall vara en hvar af de allierade fritt till att nominera hvem de begära häruti att inklugen adverterat) honom bispringa med sådan makt af skepp och folk, som om förenas kan: de tre första månaderna på egen bekostnad, och sedan eftersom ackordet varder. Dock bemte assistens icke till närvarande krig att employeras, som Sveriges krona nu verkligen är uti invecklad; hvilken (assistens) ej heller Danmarks krona uti någon måtta eller under hvarjehanda sken skall falla hinderlig.

6. Detta förbundet skall icke prejudicera någondera uti dess höghet eller rättighet i någon måtta, ej heller skola några andre upprättade pacta lända desse till prejudis, mycket mindre skall till deras förfång härefter trakteras med någon annan.

7. De Stettinske och Brömsebroiske pacta blifva alldeles uti sin vigör, så att hvarken direkte eller indirekte däruti må ske någon förändring, utan detta förbund sig enkannerligen därpå fundera.

8. Eftersom förmodligen icke skall kunna bevisas, att på Sveriges sida de Brömsebroiske pacta i någon måtta skole vara prejudicerade och Danmark för den orsak skull skett någon prejudis och skada, så kan därför icke heller någon reparation fordras; utan gravamina, om på den ena eller andra sidan några vore å färde, på bägge sidor höras, examineras, remedieras och upphäfvas.

9. Bägge allierades vänner och bundsförvanter kunna uti denna traktat inkluderas, när om modo

deras och begripas, men staden Danzig skall således häruti införas, att den nu och i framtiden måtte för fara och sina kommerciers perturbation och gravation vara försäkrad.

(10. Detta förbund skall vara i . . . . år, och när de äro förlupne, då efter bägge allierades samtycke att prolongeras.)»[1]

inclusionis är förenadt; så kan ock staden Danzig (om den därmed är tillfreds) till dess försäkring inneslutas, på samma sätt och vis som emellan H. K. M:t af Sverige och Generalstaterna af de Förenade Nederlanden kan blifva belefvadt.

10. Alliansen skall vara i . . . . år, och efter deras förlopp stå de allierade fritt den med bägges samtycke att förnya och prolongera.»[2]

Låtom oss höra först, hvad Dureel själf tyckte och tänkte om detta danska alliansprojekt!

»Jag vet, Danmark har visst haft före att göra sig friare händer aut nunc aut nunquam. Om nu Danmark persisterar häruti ännu, det vet jag intet, men ju synes nog af 7:e och 8:e punkterna uti deras projekt, hvad som här föres i skölden är det ock sedt på ett petitum iniquum med obtinens eiquum

[1] Denna punkt ha vi för öfverensstämmelsens skull tagit hit från det danska projektet febr. 1656.

[2] Svaret på de särskilda punkterna i det svenska alliansprojektet från febr. 1656 löd sålunda:

»Den 1 och 2 punkt kunde med den klausulen i det danska projektets 2 p. samtyckas.

Den 3 p. uti det svenska projektet kunde icke utan förändring beviljas, men ville efter den 3 punkts mening inrättas, som i det danska projektet finnes.

Den 4 p. kunde så vidt någon i Danmark, Norge eller Sverige blef fientligen angripen, förstås och formuleras: skulle någon understå sig något dominium i Östersjön att tillhålla, då kunde de allierade därom ock förenas med samlad makt sådant att afvända.

Den 5 p. beviljas, så vidt den med de danske pp. 6 och 7 öfverenskommer.

Den 6 och 8 p. äro väl acceptabla, och d. 7 p. såvidt något krig angår, som härefter kan påkomma, med mindre nu något särdeles därom blifver aftalt».

Jfr ofvan sid. 219 not 1 om de svenska punkternas ordningsföljd; med det här nämda danska projektet menas naturligtvis det nu senast afgifna, d. 12 mars.

(däraf), det måtte sig snart utvisa. Jag formaliserade mig icke litet för Kleist öfver den punkten om förändring i Brömsebropacta, hvilket Kleist sade mig igen hafva förebragt de danske kommissarierna, hvilka väl säga det icke vara ment att mutera pacta, utan moris ergo skall vara infördt. Så ehuru väl därpå litet är att lita, så kan dock väl vara, att härpå kan följa favorablare explikation uti själfva traktaterne; ty både 7:e och 8:e punkterna äre så fatta, att de kunna uttydas på åtskilliga sätt. Kleist har talat med kommissarierna, som sade, att de först ville konferera med honom öfver 7:e och 8:e punkterna och sedan begära däröfver konferens med mig, som skulle ske nästa måndag och tisdag.» Vidare sade sig Dureel kunna finna häraf, 1) att danskarne vilja fortfara ihop med Holland och blifva med det, 2) att de vilja det Karl X antager defensionen i Nordsjön kring Norge och Jylland, 3) att de ej vilja förbjuda Holland passagen i Östersjön och 4) därför ärna vidblifva traktaten Danmark och Holland emellan Anno 1649, 5) samt tänka borra ett hål i Brömsebropacta, under pretext att pacta skulle på konungens i Sverige sida vara kränkta, synnerligast för Danzigs skull, som blifvit attackeradt. »Det skall visa sig, hvad som under punkterna 7 och 8 ligger förborgadt.»

I själfva alliansprojektet hade danskarne således nu infört antydan om sina gravamina och fordran på satisfaktion därför; deras p. 3 innehöll, hvad först af rikshofmästaren muntligen framfördes till Dureel vid konferensen d. 12 febr. och sen i resolutionen d. 13 yttrades. Allt som talade om uteståndande af främmande krigsflottor från Östersjön, var af danskarne nu uteslutet. Och i p. 6 vidhöllo de sin föresats att ej afstå från några allianser redan ingångna, vare sig med Holland eller andra; om sådana hädanefter nämdes ej ett ord. Möjligheten af en dylik särskild akt, som af Karl X föreslagits och i det svenska projektets p. 8 ifrågasättes, är väl ej med det danska alliansprojektet utesluten; men i själfva verket förefanns naturligtvis ej så mycket hopp om den, som Dureel trodde, och ej heller fanns så mycken anledning, som

han yttrade, att i detsammas punkter 7 och 8 inlägga mer än *en* mening. I och med den allmänna stipulationen i p. 9 var tillträde till denna allians öppnadt ej blott för Holland och England, såsom danskarne förut fordrat, för Frankrike och Portugal, dem Karl X då talt om att möjligen vilja ha med, samt för staden Danzig, utan ock ännu flere. Det skulle då kunnat bli den omtalta allmänna försvars- och garantiligan, som Danmark-Norge härmed fått, till gagn för sig men egentligen väl afsedd *mot Sverige*. Punkterna om det ömsesidiga försvaret funnos ju nämligen kvar här; och ett försvarsförbund med Danmark skulle Karl X ha kunnat få då, om han velat låta Norge vara med och om han velat ge »en billig reparation» för de pretenderade gravamina, främst dem rörande Östersjöhandeln, för tullens skull, och Östersjödominiet, hvilket kränkts isynnerhet genom attackerna mot Danzig, samt om han velat, i sammanhang härmed, gå in på en förändring i Stettinske och Brömsebroiske pacta och, till sist, i förbundet intaga en del främmande makter, hvilka såmedels skulle garantera åt Danmark det härmed bekomma.

Mot Karl X:s afsikter med denna allians var således det danska mars-projektet 1657 i allt väsentligt syftande, stridande. Punkt 3 i februari-projektet 1656 blef, som vi se nu i p. 4, ändradt efter Dureels begäran, i det orden 'hvarmed de sig någon höghet eller dominium kunde tillräkna eller tillägna' borttagits; om högheten eller dominium taltes där dock fortfarande i det danska alliansprojektet såsom allenast och inbördes lika mycket tillkommande bägge de nordiska kronorna Sverige och Danmark, hvarmed danskarne härifrån uteslöto både Holland, om det skulle pretendera på något, och äfven såväl kurfursten af Brandenburg som den ryske czaren.

Det svenska alliansprojektet företedde väl i formen ett och annat nytt, men innehållet visade intet förändradt. I p. 4 talar det lika oförbehållsamt om Östersjöns frihet, kommerciernas oturberade lopp som någonsin det danska; men om tulls upptagande har det ej ett ord, förstås. Punkt 6 är, som ses, i full öfverensstämmelse med konungens sista order an-

gående de prejudicerliga allianserna med andra, såväl redan ingångna som dem hädanefter;[1] likaså punkterna 8 och 9. Beträffande Danzigs inklusion kommo sedan särskilda order.

Uti punkterna 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 af båda alliansprojekten lågo således nu de bjärta motsatserna eller stridsämnena; öfverensstämmelserna, som innehöllos delvis i dem samt i de tvenne återstående, den första och sista, voro obetydliga.

Det mål, Karl X med sin nordiska allians syftade till, var sålunda att Sverige och Danmark skulle förena sig att utestänga Hollands örlogsflottor ur Östersjön, men, som vi sett, ej Englands, hvars bistånd han ju räknade på till Östersjöns försvar mot alla och enhvar, *äfven* Danmark. Denna senare makt ville han skulle afstå från sina förbund med andra ratione Östersjön, men för sin del ville han göra allians med England och ha denna allians som själfva hufvudsaken och till att stödja den med Danmark. Hvad han således ville, var, ehuru ej uttaladt, i grunden en förening mellan Sverige, Danmark och England *mot* Holland *och Danmark*, däri till sist ock staden Danzigs tillträde medgafs; och till att betrygga denna förening för framtiden skulle Danmark — liksom Sverige — förbinda sig att hädanefter ej ingå annan allians, prejudicerlig för densamma, och ville han räkna på bistånd i örlogsskepp och krigsfolk eller penningar från protektorn i England.

Med det anförda svaret på de särskilda punkterna i det svenska febr.-projektet 1656 sade danskarne väsentligen detsamma som uti sitt sista projekt. Om religionen och inkvisition därutinnan fanns ingen stipulation nu å något ställe, såsom Karl X i ordern till Dureel d. 6 mars 1656 föreskrifvit.[2]

Dureels bägge rapporter af d. 14 mars om dessa sista alliansförhandlingar med de bifogade projekten kommo Karl X till handa d. 10 maj i Telandze, nära Brzesc. Han kunde ju se krigsförklaringen med dem.

[1] Jfr ofvan sid. 73, 91.

[2] Se ofvan sid. 91, äfven sid. 73 not 1.

Emellertid hade de danske kommissarierna anmodat Kleist att komma upp till dem i rådkammaren, hvilket han gjorde, d. 15 mars. De talade nu med honom blott om »den oriktighet, som hölls med tullväsendet i Sundet», och sade sig vilja det genom honom kommunicera Dureel, på det man kunde se, hvad satisfaktion Danmark däruti måtte bekomma. Den sistnämde, härom underrättad af Kleist d. 16 mars, svarade med att begära, det hvardera sidan måtte skriftligen uppsätta sin mening för att sen däröfver vederbörligen debattera, ja, att danskarne nu måtte således uppge alla sina gravamina mot Sverige på en gång, så att han samtidigt kunde besvara dem och äfven göra en förteckning på svenska gravamina mot Danmark, allt för tids vinnande hufvudsakligen. Kleist gjorde allt hvad han förmådde (17—19 mars) för att understödja denna Dureels begäran; men det halp ej. De danske kommissarierna blefvo därvid att endast hålla sig till den punkten om tullväsendet, sägande sig först vilja se, hvad satisfaktion Sverige vore hågadt ge därför, sen gå till de öfriga.

Tydligen vardt tullväsendet numera det nummer på danskarnes program, som de använde att förhala tiden med, tills rustningarna voro färdiga; och så uppfattade ock Dureel saken samt inberättade det och skref, att »denna fråga kunde ge oändliga diskurser och tiden därmed i det oändliga förhalas» och att de däraf kunde »deducera læsa pacta och därpå bygga en grund till att fordra restitution af en eller annan provins.»[1]

Den 18 mars voro Dureel i handom Karl X:s tvenne skrifvelser, både den ofvan anförda af d. 27 febr. och en senare, utställd från Marienburg d. 3 mars. Den sistnämda[2] var lång nog och refererade sig närmast till hvad som passerade kort före Odensemötet. Konungen säger sig således först af Dureels sista bref ha förnummit, att danskarne väl ej utslå traktaten, men tergiversera och förhala tiden, att hinna dess

[1] Till konungen d. 18 mars.

[2] Danica.

bättre sätta sig i harnesk och vapen. Mest hade han fäst sig dock vid den af kommissarierna lämnade ofvan anförda s. k. resolutionen af d. 13 febr. och hvad rikshofmästaren i den korta konferensen dagen förut hade andragit, i hufvudsak rörande Danzig-affären och den fria handeln i Östersjön, och han ville nu ge *sitt* svar därtill och på samma gång också åt Dureel de slutgiltiga orderna uti denna negotiationen. Det är nu återigen Karl X visar sig så tydligt angelägen om allianstraktatens goda fortgång, för hvilket ändamål han lofvar att göra och ge efter allt, hvad han kan: »Så hafva vi ock af de hoslyckte emellan Eder och de danske kommissarier växlade skrifter m. m. förnummit, som skulle de danske i begynnelsen på denne reassumerade traktat först och främst låta sig angeläget vara, att kommercierna öfver allt i Östersjön skulle i alla måtto blifva operturberade och ograverade och att icke någon actus där föröfvades, som någondera på sin rätt, höghet eller maris dominio kunde vara prejudicerlig; sedan att staden Danzigs konservation måtte i akt tagas, så att den i denna traktaten ock måtte inneslutas. Såsom nu Edert svar på det ena och det andra oss i nåder behagar, så hafva I beskaffenheten af staden Danzigs komportementer och menéer utförligen de danske kommissarierna att remonstrera— — —. (Härpå följer allt, hvad mellan Sverige och Danzig passerat.) — —. Så äro vi än öfverbödige icke allenast att hålla kommerciernas frihet i Östersjön och deras operturberade fulle gång samt de Brömsebroiske pakter för en grundval till den traktat, som med Danmark kunde slutas, utan ock vederredo att recipera och upptaga staden i densamme traktat, dock decore och med behörlig form, där han till ett närmare förtroende med oss inklinerar. Men så länge han alle gode och hälsosamme tillbud slår i vädret och förfarer med all görlig hostilitet emot oss, kan både Danmark och alle opassionerade lätteligen judicera, att oss icke heller tjänar sitta med bundne händer, utan söka oss att revangera och med alle behörlige medel dess våld med lika våld att dämpa. Hvilket allt I kunne

efter dessa handlingar Eder icke obekante äre, vidlyftigare utföra och de danske kommissarierna remonstrera. Hvad som det anbelangar, som I skrifve om modo tergiversandi och tidens förhalning på Danmarks sida och huru I Eder vid sådant hafve att förhålla, så erakte vi för godt, att I å våre vägnar tesmoignera en god inklination till traktatens slut och därpå drifva på allt görligit och behörligit sätt och att vi gärna vederredo äre till allt det, som kan tjäna till en förtrolig naboelig vänskap, icke allenast att sätta i förgätenhet hvad som på en eller annan sida kan vara förelupet, utan ock att afhjälpa alle gravamina och ändå i det öfriga favorisera och deferera Danmark i allt det, som icke oss eller vår reputation kan falla prejudicerligit. Men ifall de skulle ändå tergiversera och tröge vara eller ock framkomma med några orimlige postulater, hafve I Eder att visa samma orimlighet och säga Eder på sådant icke vara instruerad, utan väl det i befallning hafva att förklara, det vi ville de Brömsebroiske pakterne till alle deras klausuler hafva oförryckte och orefne, icke tillstädjandes därmot det ringaste att handlas eller slutas; utan där de danske kommissarier på sådant skulle instanter bestå och icke vilja till en resonabel traktat med Eder skrida, I då efter vårt förra brefs order begära en kategorisk resolution och med all behörlig och tjänlig protestation taga Edert afsked, lämnandes det öfriga, efter pakternas innehåll, kommissarier vid gränsen eller ock tiden, som i ett och annat förändring göra kan, såsom I ock icke vidare order därom af oss hafva att vänta, utan måste I straxt sakernas tillstånd hit till vår herr broder och fältmarskalken Vrangel öfverskrifva.»

De danska tulltjänstemännen hade tidt och ofta varit tillkallade af kommissarierna och blifvit hörda; gammalt och nytt hade man uppsökt för att få ihop ett öfverslag på hvad Danmark vid Sundstullen lidit de 11 år, som gått sen 1645, hvarpå genom Kleist till Dureel öfverlämnades förteckning på en del af detta, d. 23 mars; resten kunde han få sen. Dureel svarade härpå samt gjorde också upp en lista på

oförrätter och skada, som Sverige lidit dessa sista 11 år, och mente, att det ena väl måtte kunna sättas emot det andra; den 24 mars lämnade han detta svaret och förteckningen, han gjort upp, till Kleist, som gaf det åt Reedtz. Han förestälde samtidigt för Kleist behofvet af att väl bruka tiden och upprepade sin begäran att på en gång få danskarnes alla besvär mot Sverige; han lät ock förstå, hur med de offerter och förslag, han härmed samtidigt gjorde och hade bifogat till det öfverlämnade svaret, »pakterna kunna bli i full vigore och kungen i Danmark utan suspicion, att honom skedde någon orätt med certifikationerna». Kleist kom den 25 mars till Dureel och framförde löfte från de danske kommissarierna att genast tala med honom om resten af gravamina å Danmarks sida.

Vi förbigå här för tillfället innehållet i dessa och några följande skrifvelser af samma art, ämnande i nästa kapitel ägna den vederbörliga uppmärksamheten däråt och annat mera, i nära samband därmed stående, samt nöja oss med att anföra, hvad Dureel i det nämda svaret till sist offererade och föreslog för att hålla »pacta i full vigore» och »kungen i Danmark utan suspicion» i fråga om missbruket med certifikationerna. Det skedde i öfverensstämmelse med Karl X:s gifna order och löd:

På det å danska sidan icke den ringaste misstanke må falla, att den frihet svenske undersåtar i kraft af fördragen af ålder njutit, skall lända konungen i Danmark till afsaknad uti hans regalier, är konungen af Sverige beredvillig:

1:o därest af någon dess tullbetjänte eller undersåte något slags fel blifvit begånget eller kunde hädanefter begås, »detsamma tillbörligen att hämma», så framt sådant å danska sidan uppfattas såsom tjänande till att bibehålla den goda naboeliga vänskapen;

2:o att tillåta, det ej allenast pond- och maansedlar må i alla svenska hamnar ges åt egna som främmande skeppare på det främmande godset, som de föra, och öfverlämnas till de danske tulltjänstemännen, utan ock att konvojsedlar må medföras och likaså öfverlefvereras dem;

3:o att, där, vid särskilda fall, någon misstanke om oriktiga certifikationer yppade sig, låta sina tullbetjänte se efter och ställa rätt enligt pacta, när sådant begäres och tiden eljest medgifver, samt att de lösa certifikationer, som lämnats å tullboden, de svenske tullbetjänte ovetande, sändas till dem, innan något vidare åtgöres — att de också därmed må kunna vederbörligen se upp,[1] förmodligen.[2]

---

[1] »H. K. M:t af Sverige är öfverbödig, på det att på danske sidan icke skall kunna falla den ringaste misstanke, att den frihet som svenske undersåtar af ålder och vi pactorum njuta, skall lända H. K. M:t af Danmark till afsaknad uti dess regalier:

1:o att ifall af någon H. K. M:ts betjänte eller undersåte en eller annan faute vore kommitterad eller kommitteras kan här efter, detsamma tillbörligen att hämma, så framt på danske sidan det ock sammalunda måtte förstås till god naboelig vänskaps erhållande att kunna tjäna.

2:o att alle främmande icke allenast pond- och maansedlar uti svenske hamnar städse inhändigas egne eller främmande skeppare, de danske tullbetjänte i Öresund öfver främmande gods, utan ock däröfver konvojsedlarna ovägerligen att låta följa och öfverlefverera;

3:o och där under tiden någon suspicion kunde falla på svenske certifikaterne, dess riktighet med klare actis igenom dess betjänte låta justificera, så framt det salvis pactis utan uppehåll och skada och på manerligit sätt begäres; och af de danske tullbetjänte reciproquement de svenske löse certifikater, som på danske tullboden de svenske betjänte oveterligen framvisas, för dess klarering dit tillbaka sändas, eftersom de därför hafva att svara.

Och alltså H. K. M:t af Danmark uti allt deferera, som kan lända H. K. M:t och dess regalier och intrader till förkofring och förökelse, uti den visse tillförsikt, att där emot svenske tullfriheten i Sundet handhafves och mainteneras alldeles efter pacta.»

[2] Ett slags svar till dessa offerter gåfvo danskarne i »replican» d. 2 apr. (se nedan): Att på K. M:ts i Sverige sida tillbjudes någon animadversion på tjänarne, om de kunde befinuas någon faute att hafva begått, därmed är konungen i Danmark till sin stora skadas upprättelse litet tjänt; och det hade varit att önska, att pond-, maan- och konvojsedlar aldrig hade blifvit tullnärerna förmenta, efter som pacta, rätt och billighet det icke tillåta; hvad certifikationer beträffar, så hade intet bättre medel varit all oriktighet att förekomma, än att därmed efter den klare bokstaf hade förhållits, — — och förmodas, residenten låter se, han är instruerad att gifva K. M:t i Danmark häruti nöjaktig satisfaktion och ersättning.

Nu låg fara i dröjsmålet mer än någonsin förut, tyckte Dureel med rätta, och han gjorde sig all möda, mer än förut, att påskynda det slutliga afgörandet, helst han insåg danskarnes afsikt fortfarande att vinna tid för de allt ifrigare bedrifna rustningarnas skuld, och att sålunda bekomma det kategoriska svaret för att, ifall detta ej blefve efter önskan, taga afsked och resa, såsom konungen befallt senast åter i en ny skrifvelse, från Thorn d. 12 mars.

Denna kungliga skrifvelse löd:[1] »I påminne Eder, resident Dureel, hvad vi månde nyligen utur Marienburg d. 3 hujus Eder tillskrifva, att efter de danske kommissarierna låta sig så högt angelägen vara staden Danzigs konservation och kommerciernas frihet i Östersjön, I dem utförligen remonstrera skulle oss icke heller annorledes sinnade vara, och däraf taga lägenhet att visa bem:te kommissarier, huru vi staden Danzig hafva ifrån begynnelsen, då vi nödgade blefvo att föra våre vapen i Polen, tid efter annan intill denna dag tillbudit alle hälsosamma offerter, hvarpå de (danzigarne) icke allenast intet kategoriskt svar eller deklaration hafva följa låtit, utan fast mera däremot föröfvat emot oss och de våre allt det, som man hade af sin argaste fiende att förvänta. Vi gåfve Eder ock uti samma bref tillkänna, huru I hade Eder att komportera, där Danmark skulle med verket tränera och tergiversera: att I först hade med ifver det att poussera med tesmoignerande af vår reale intention till icke allenast i glömska att sätta, hvad som på en eller annan sida kan vara förelupet, utan till gravaminum enodation och afhjälpning deferera Danmark uti allt det, som vårt intresse och reputation icke löpa emot. Men om då Danmark skulle där emot antingen ingen propension visa till traktatens fortsättande eller framkomma med några orimlige postulater eller ock tränera verket, sökandes att sätta sig emellertid i fullkomlig harnesk och författning, hade I våre förre order till följe att påstå ett kategoriskt svar och med behörlig protestation, att vi ingen

[1] Danica.

orsak gifve till traktatens hinder, urgera Eder dimission, låtandes efter pakterne det öfriga komma på någon gränskommission eller på tiden, som allt kan förändra. Såsom vi Eder om sådant uti ofvanb:e bref hafva utförligare tillskrifvit, så repetera vi ock nu detsamma, dock att I Eder likväl icke dädan förhasta, intill dess det må kunnigt blifva, hvart det Odenseeske mötet syftar och huru stora preparatorier på en eller annan ort förehafvas och hvart den störste forcen ärnas, eftersom I sådant där in loco bäst penetrera och oss samt vår broder och fältmarskalkarne Vrangel och Stenbock så ock vårt råd i Sverige notificera kunne.»

Åtskilligt hade Dureel vid denna tid och sedan i sina bref till rådet som till konungen att förtälja om rustningarna liksom andra åtgärder för kriget, och äfven om fälttågsplanen jämte öfverkommandot. »Intentionen skall vara», skref han d. 19 mars, »att förhindra invasionen ur hertigdömet Bremen och hafva ett vakande öga på Stade». »Om generalkommandot i kriget», yttrade han d. 23 mars, »har man ännu intet förlikt sig, i det att en del af adeln faller på kungen, en del på riksmarsken, en del på kungen och rådet tillika. Så menar man dock så blifva, att kungen och rådet bli här i Köpenhamn, att riksmarsken förer kommando i Holstein och Jutland, assisterad af generalmajor v. Buchwaldt och generalmajor Rantzau, i Skåne herr Axel Urup och generalmajor Ulrik Kristian[1] och i Norge herr Iver Krabbe.» Till Elben voro en del örlogsskepp bestämda. I början af apr.[2] hade han sig bekant, att mesta makten stod i Holstein; men ock att ännu flottan var i uselt skick, så att den ej kunde antagas komma ut ens i juni eller juli, vidare att på penningar där icke spordes så stort öfverflöd, icke heller alltför stor inklination att ge ut den beviljade Odensekontributionen. Riksmarsken sades, vid midten af april,[3] skola inom få dagar

[1] Gyldenløve. Jfr Fridericia om dessa och andra anordningar.
[2] Till rådet d. 9 apr.
[3] Till rådet d. 16 apr.

resa till Holstein igen att draga där ihop trupperna;[1] och tre örlogsskepp hade då nyss lämnat Sundet, där de legat en tid, och rest åt Elben, hvarjämte tre andra sades snart skola gå efter dit. I början af maj gick det talet, att konung Fredrik själf ämnade sig åt Holstein. Att största forcen till lands skulle brukas på den sidan åt Bremen, skall delvis ock ha varit för det fallet, att hus Österrike bröte lös.[2]

Dureel gjorde nu den 31 mars dels muntliga föreställningar i ofvannämda riktning, att påskynda afgörandet, inför kommissarierna, dels skriftliga uti ett samtidigt till dessa genom Kleist inlämnadt memorial, hvari som uti ett ultimatum han yrkade på: 1. reel vänskap och allians, glömska af det framfarna; 2. att i godo söka bot på hvarandras besvär, dem som kräfde bot; 3. skyndsamt slut på traktaten och alliansinstrumentens bringande in debitam formam å båda sidor med det första; samt 4. en birecess öfver det, som särskildt kräfde bot.[3]

Han begärde ock danske konungens svar och resolution härtill.

Den 1 apr. konfererade han med Gersdorf och framhöll muntligen för honom i hufvudsak detsamma. Den 2 apr. mottog han genom Kleist resten af de danskes gravamina, allesamman påstådda kränkningar af uppgifna paragrafer i Brömsebrofördraget, begångna af svenskarne under de sistförflutna 11 åren, samt en »replica» på sitt ofvannämda svar angående tullväsendet, hvarpå han ärnade i sin ordning svara.

Den till Dureel öfverlämnade listan den 2 april upptog de

[1] Jfr. Fridericia: I början af febr. fick Bille order att med 1,000 man till häst och 2,000 till fots marschera till hertigdömena och fatta posto norr om Rendsborg. Efter Odensemötet utnämdes Hans Rantzau och Fr. v. Buckwaldt till generalmajorer af kavalleriet. I mars beslöts öka den i hertigdömena stående styrkan från 3,000 till 6,000 man; trupper inkvarterades från Elben upp till Kongeå, mesta parten i Holstein. Och d. 23 apr. for riksmarsken till hertigdömena.

[2] Till rådet d. 24 mars; till konungen d. 20, 24, 28 mars, 1, 7, 8, 11 15 april.

[3] Tryckt hos Becker I.

danska gravamina mot Sverige i följande ordning: 1. Särna och Idre — de nämda bägge socknarna i nuvarande Dalarne — hade Sverige behållit, oaktadt Brömsebrofördragets 23 art. stadgade, att allt det, som i Norge var intaget under kriget, skulle restitueras, undantagandes Jämtland och så mycket af Härjedalen, »som ligger på hinsidan af fjällen;» och de socknarna hörde till Aggershus och Oslo stift, ej till Härjedalen. Väl hade, på sollicitation från Danmarks sida, Sverige samtyckt till nedsättande af en kommission, som skulle taga saken i skärskådande, men då de därför utsedde danske kommissarierna kommo till ort och ställe på den utsatta dagen, så funnos där inga svenska till mötes.

2. Bremervörde — stad och fästning midt i ärkestiftet Bremen vid floden Oste, i nuvarande Hannover — blef jämte besättning ett halft år efter freden (1645) fientligen angripet af svenskarne »och med belägring och makt tvingadt till öfvergifvelse», oaktadt Brömsebrofördragets art. 38 omförmäler konung Fredriks — då ärkebiskop i Bremen —, hans officerares och tjänares inklusion i freden och deras restitution.

3. Väl sökte konung Fredrik genom underhandling, först i Stockholm och sen i Osnabrück, bekomma restitution, hvilken de svenske kommissarierna i Brömsebro hade lofvat att befordra, men i stället för att gifva sådan begärde och erhöllo svenskarne i freden 1648 Bremen och Verden, dem de förut intagit, så att konung Fredrik »blef den ende i hela Tyskland, som sitt utan något vederlag måtte umbära», och hans tjänare, som länge måste sollicitera om sina gods restitution, hade till en del ännu ej heller bekommit sådan.

4. Hur tvärtemot Brömsebrofördragets art. 42, hvilken försäkrar Danzig om sina kommerciers frihet, blifvit kränkt af Sverige, vore allom välbekant, i det all handel blef därpå alldeles förbjuden och på redden tull tagen »i öppna bara sjön», hvarigenom konungen i Danmark orsakades märkelig skada på inkomsten i Sundet och stor omkostnad på utrustningen af flottan, hvilken därigenom blef nödvändig. Och åtskil-

liga prejerier för öfrigt på danska kronans strömmar voro jämte det nyss nämda ägnade att utvisa »i gärningen det som i åtskillige skrifter är publiceradt, att H. K. M:t i Sverige sig mera höghet i Östersjön vill tillhålla än Danmarks krona väl kan tåla.»

5. Grefskapet Struen och Rolswigs gård på Rügen, som hörde under danska kronans protektion och förläningsrätt, belades med kontribution lika som annat gods där på ön, och så hade det pågått alltsen sista fejden och påginge än trots sollicitation och protestation och den 36 art. i Brömsebrofördraget och oaktadt hvarken Gustaf Adolf eller Axel Oxenstjerna på sin tid låtit sådant ske.

6. »Den 35 art. förmäler om sådan förtrolig vänskap att skola vara stiftad och upprättad, att allt, hvad den ene herres person, regering, riken, land och undersåtar kunde vara för när och till skada, det skall den andre afvända och så vidt möjligt förhindra. Huruledes det på svenska sidan är efterkommet, kunde väl åtskillige exempel utvisa, men herr Korfitz Ulfelds endast må passera för ett.» I en smädeskrift,[1] som publicerats på flera språk, hade han angripit konung Fredrik och hela hans regering, och oaktadt rättelse härutinnan flerfaldiga gånger begärts både hos Sveriges regent och råd, och fast »det Stettinske fördrag sådant under lifsstraff förbjuder och Brömsebropacta det ock långt annorledes i munnen föra, så är dock icke misshag en gång däruti blifvet gifvet tillkänna», utan allting hade till nesa för K. M:t i Danmark fått ostraffadt passera.

7. Ingen upprättelse hade getts Peder Juel, hvilkens tjänare blef oförskyldt misshandlad af en Korfitz Ulfelds tjänare;

8. utan i stället mer skymf vederfaren ambassadören själf, då han ville söka sådan.

9. »En annan edsvuren tjänare,[2] som sin ed och tjänst

[1] Ulfelds apologi »Højtrængende æresforsvar». (1652.)

[2] Ebbe Ulfeld. (Dureels anteckning i kanten.)

utan förlof förlät, är klagadt öfver, att han i svensk tjänst är blifven antagen, är dock intet annorledes upptaget än han ju ännu i tjänsten är förblifven.»

10. »En skeppskapten, som A:o 1653 är löpt H. M:ts flotta förbi förutan att vilja sätta det ringaste på sine segel efter pacta, är ock påklagadt, men ännu ingen satisfaktion för gifven.»

Härtill var fogad en *slutkläm,* som löd: »Och eftersom klarligen är blifvet ådagalagdt, huru illa pacta blifvit hållna, så att man i blotta traktater ingen säkerhet finner, så är af nöden (att man erhåller säkerhet för), att det som blifver afhandladt, trakteradt och slutet, skall oryggligen varda hållet och efterkommet.»

Genast var Dureel färdig med ett svar härå och lämnade danskarne, genom Kleist, den 4 apr., däri han bemötte punkt för punkt allt det här.

1. Ej 23, utan 25 art.[1] var det, som sade att Jämtland och Härjedalen emot andre jure belli intagna orter cederades åt Sveriges krona, af Härjedalen så mycket, som ligger på den svenska sidan om fjällen; och hit räknades af Sverige de bägge nämda socknarna. Då några år efter freden öfverenskommelsen om en undersökning gjordes, så infunno sig de danske kommissarierna å den bestämda orten före den utsatta dagen och reste så genast hem igen, hvarpå de svenske kommissarierna, då de »kommandes i nejden och förnimmandes de danskes återresa, hafva funnit onödigt sig där presentera;»[2]

[1] Art. 25 finnes aftryckt och bilagd den senare utkomna »Beantwort. u. Widerleg. — —.»

[2] Två år efter freden hade danske residenten i Stockholm gjort anspråk för Danmarks räkning på de tvenne socknarna. Drottning Kristinas resolution om en sammankomst och öfverläggning i saken mellan svenska och danska kommissarierna, af d. 10 okt. 1648, utsatte mötet till d. 3 juli 1649; och i ett bref till konung Fredrik d. 26 maj 1649, däri hon erinrar om mötet den 3 juli, nämner hon Sveriges anspråk på Södra Liden i Jämtland och ber Fredrik III ge sina kommissarier order att höra de svenskes skäl och att efter undersökning af saken också afgöra den. De svenske kommissarierna voro beordrade

Dureel själf var den, som fick i uppdrag att notificera detta vid danska hofvet »och därhos anpresentera de danske, att där som en viss dag ännu kunde beramas, skulle de svenske sig där infinna, hvilket på den tiden icke för godt och af nöden befanns.» Härtill fogades af Dureel nu ock ett anbud om ny undersökning och, därest något oriktigt befunnes vara uti gränssättningen, afhjälpande enligt pacta, men äfven en fordran på samma uti de besvär, som å svenska sidan anfördes öfver gränssättningen vid Skåne.[1]

2. Ej på kronan Sverige kan skulden kastas, att konung Fredrik vid Osnabrücktraktaten ej fick något vederlag för ärkestiftet Bremen med Bremervörde, utan i kejsarens och de tyska ständernas makt stod det att sådant bevilja; och då de orterna i kraft af fredsfördraget öfverlämnades åt Sverige som satisfaktion, så upphörde väl alla andras anspråk på dem.

3. Om Danzig etc. svarade Dureel vidlyftigt och enligt de order, han härom bekommit från konungen, framhållande att stadens uppförande ock vållat svenska kronan stora kostnader igenom dess flottas underhåll, till hvars bestridande en moderat tull togs en kort tid blott; hade handeln störts, vore ej konungen af Sverige skuld därtill utan staden. Ej vore stor orsak klaga på förbudet öfver handelns frihet, efter den ju intill denna dagen haft och ännu njöte sitt obehindrade lopp, eller öfver den skada konungen af Danmark kunde känna uti sina intrader i Sundet; mera då öfver den onödiga åtgärden att utrusta och insända i Östersjön en örlogsflotta, såsom skett, konungen af Sverige och dess intresse icke alle-

---

att redan d. 27 juni vara å ort och ställe, beredda för sammankomsten med de danske. Från Kristiania kom sen en skrifvelse, af d. 20 juli, med underrättelse från desse, att de den 3 juni stått beredda för den beramade sammankomsten, men att de nu utan speciela order ej kunde komma till någon ytterligare. (»Beantwort. u. Widerleg. . . .»)

[1] »Där som nu öfver denne gränseoriktighet någon qvæstion eller tvifvelsmål på danske sidan kunde vara infallen, är H. K. M:t af Sverige inklinerad det att höra och där efter ransaka samt efter pakternes innehåll och lydelse afhjälpa och revidera låta, eftersom ock vid skånske gränsen på svenske sidan något besvär kan finnas.»

nast, utan hela det evangeliska väsendet till en obotlig skada, tvärtemot vänskapen och den högtidliga, i Köpenhamn d. 21 juni, gjorda tillsägelsen. Icke heller vore så stort att klaga öfver prejerier i Östersjön dessa tvenne krigsår, helst i jämförelse med hvad å andra trakter i världen man vet under ofred kan inträffa. Åt dess värde må ändtligen lämnas, hvad i åtskilliga offentliggjorda skrifter förekommit om den svenska kronans sig tillvällande höghet i Östersjön, men det kunde man lita på, att lika litet som konungen af Sverige ville bestrida konungen af Danmark den honom tillhörande höghet och rätt där, lika så litet vore han böjd för att afstå något af sin.

4. Hvad de å Rügen belägna godsen beträffade, så kände ej Dureel till, huru därmed förhöll sig, men lofvade och erbjöd rättelse enligt pacta, om anställd undersökning påkallade sådan.

5. Att ingå i svaromål på det under 6—8 anförda ville han helst slippa; blott detta bl. a. sade han, att Korfitz Ulfeld hade man å svenska sidan helst undvikit att ge protektion, att Peder Juel veterligen ej vederfarits annat än vederbörlig ära, att ambassadören väl nog själf vetat taga sin reputation i akt, att »såsom den svenske betjänte här icke har orsak utan att berömma, hvad af publikt honom mötes», och »ej heller låter irra sig af det honom in privato är vederfaret», så finge väl om de danske i Stockholm också gälla detsamma, och ändtligen att det vore önskligt, om smädeskrifter öfver den svenske konungens företag, såsom hittills skett, ej vidare finge tryckas här och kring alla gatorna utropas.

Hvad innehållet i 9 beträffade, så erbjöd Dureel undersökning, huruvida och af hvad orsak möjligen någon edsvuren dansk undersåte utan lof gått i svensk tjänst, och erbjöd äfven godtgörelse åt konungen i Danmark, om sådan visade sig berättigad.

6. Det i 10 nämda fallet med en svensk skeppskapten hade han ej vetskap om, men väl att en förnäm svensk kavaljer s. å. med en lustjakt lopp danska flottan förbi, hälsade medelst fäl-

lande af toppseglet och med svensk lösen, men fick icke till svar annan hälsning än en skarp kanonad efter sig.

Till sist hade ock Dureel en *slutkläm:* »Och eftersom häraf klarligen är att förnimma, att Brömsebropacta uti alle sine klausuler äro på svenska sidan iakttagne och hållne, så ställes det därhän, om på danska sidan icke som på den svenska kan förstås att å båda sidor söka säkerheten uti och med själfva traktaten — ju kan på danska sidan icke begäras och på den svenska icke gifvas annan säkerhet —; ej kan heller någon reparation och ersättning fordras på den danska, eftersom på svenska sidan är liden största skadan. Och efter det icke mindre Sverige än Danmark är angeläget, att hvad trakteras, blir fullkomligen hållet, så ställes det att eftertänka, om den ene mera än den andre med skäl har att stå på någon annan försäkring än den, som efter andre loflige nationers bruk sker igenom försiktige traktater, i anseende därtill att den ene med den andres vänskap lika mycket kan vara tjänt, och traktaternas observans till god vänskaps erhållande och odlande den ene såväl som den andre delen kan vara angelägen och maktpåliggande.» Och alltså ställdes nu till eget behag, om icke på danska sidan likaväl som på den svenska man skulle vara tillfreds »att fundera säkerheten på en flitig pakternas observans och reciprok inklination vid alle förefallande ockasioner att söka hvarandras gagn, bästa och förkofring, alldeles efter pacta.»

Svaret på sitt memorial d. 31 mars fick Dureel två dar efter inlämnandet af detta sist anförda eller den 6 april. Det återkom i samtliga sina fyra punkter till den pretenderade satisfaktionen för de nyss beskrifna gravamina och de förut nämda rörande tullen och kan betraktas som Danmarks ultimatum samt löd: 1. — — — Nu kommer det så vidt med konungens i Danmark intention väl öfverens att upprätta emellan bägge kronorna en reel vänskap och allians; men att på Danmarks sida allt det framfarna skulle förgätas och upphäfvas utan billig satisfaktion, det tillstädjer icke den stora skada och åtskilliga oförrätter, som enligt förteckningarna på

gravamina konungen i Danmark emot pacta vederfarits, helst som det icke lär kunna bevisas, att något emot dem stridande blifvit kronan Sverige af Danmark tillfogadt; så att däruti en stor olikhet befinnes. 2:o Äfvenledes att i godo söka bot på hvarandras besvär kunde väl konungen i Danmark lofva att vara med om, därsom eljest på svenska sidan några billiga gravamina kunde förebringas, men därmed kommer man sakerna icke så när, att därmed något finnes att kunna afhjälpas, eftersom pretext af reputation och intresse icke skulle lätteligen tillstädja någon satisfaktion, ehuru billig den ock kunde vara, och remedium för det tillkommande icke är nog, utan där ock gifves satisfaktion för det föregående. 3:o det skulle väl tjäna till traktatens befordring, om å ömse sidor gjordes in forma ett instrument, men alldenstund ingen utsikt synes vara att bekomma satisfaktion, för hvad som emot pakta och god vänskap är handladt, så är det fåfängt att arbeta på allians, förrän grundvalen till vänskap blifvit väl lagd, och hvad däremot är handladt, ock blifvit aftaladt. 4:o. När man kan blifva ense om gravaminas afhjälpande, så torde ock om en biakt lätt kunna ackorderas.

Dureel var samma dag i samtal med rikshofmästaren och P. Reedtz om gravamina, talade till Sveriges försvar, förstås, men af rikshofmästaren vardt föga svaradt; Kleist hade å sin sida »på det högsta bemödat sig och brukat alle skälige motiver, att de danske måtte afstå med deras petitis, men intet därmed förrättat.»

Nu fann Dureel intet annat återstå än inlämna begäran om ett kategoriskt svar, hvilket skedde den 8 april., ehuru det ju, efter hvad som redan gjorts, kunde varit öfverflödigt; den löd: 1:o Såsom uppå danska sidan allt fortfarande begäres en satisfaktion för skada, som på svenska sidan aldrig är öfverbevist vara tillfogad, och eftersom på svenska sidan så muntsom skriftligen är bevist icke något vara begånget, som kan strida emot Brömsebropacta, utan fast mera att det är skedt på danska sidan, så att därigenom Sverige är uppvuxen en obotlig skada, så finner sig den svenske fullmäktige icke in-

struerad att gifva härpå någon satisfaktion annan än den, som härtill är föreslagen, förväntandes dylik ock af Danmark uti de besvär, som på svenske sidan äre skäligen förebragte. 2:o. Och efter af ett som annat förnimmes, att på danska sidan fasthålles vid en satisfaktion, bestående uti Brömsebropakters förändring, godtgörelse af skada och säkerhet beträffande dessa traktaters efterlefnad, och den svenske fullmäktige, för klart beviste skäls skull, icke därtill kan samtycka, så begäres, att på danska sidan man ville sig häröfver fullkomligen förklara, gifvandes den svenske fullmäktige därpå ett kategoriskt svar, eftersom han är med de danske fullmäktige däruti ense, att utan detta afhjälpes, traktaterna icke kunna vinna sin fortgång.

Detta var nu än ett försök från svenska sidan att förekomma kriget, men så gafs Danmark ock därmed en välkommen anledning till ytterligare förhalande af tiden, ty med det sålunda begärda »kategoriska svaret» dröjdes vecka efter vecka, ehuru detsamma då och då lofvades med det första.

Fredrik III var d. 8 apr. återkommen till Köpenhamn. Kanslärn var sedan någon tid opasslig.

Vid denna samma tid mottog Dureel ock från de danska tullnärerna, genom Kleist, ett gensvar på sitt svar till den danska listan af d. 23 mars, angående tullväsendet. Det var fullt af beskyllningar, grundade och ogrundade, »picquer och suspicioner», säger han, och han var d. 9 apr. hos rikshofmästaren samt hade ett långt samtal med honom härom, då denne bl. a. erinrade, hurusom ett det svenska rådets bref ankom 1644, »med begäran ante indictum bellum om satisfaktion och assekuration». Vid samma eller något senare tillfälle, d. 11 apr., medgaf Gersdorf, att intet tjänte dessa kronor bättre än fred och allians. Men å ingendera sidan litade man rätt därpå. Dock kunde Dureel ännu ej tro, det å danska sidan man verkligen skulle gripa till vapen vid detta laget; »om de ock låta mig gå bort, utan att någon traktat blir sluten, tror jag likväl ej, att någon ruptur så snart följer därpå, ty de äro ännu icke färdiga, intet är i kas-

san och många önska fred», skref han vid denna tid till konungen och omnämde på samma gång de pågående starka rustningarna liksom att man från Holland sökte få örlogsskepp m. m. En polsk gesandt, Tobias Morstyn, var vid midten af apr. anländ till Köpenhamn.[1]

Danskarne hade, för att bevisa sina påståenden, tagit fram gamla krönikor, gamla bref och allt hvad i den vägen kunde uppsökas. På några dar var rikshofmästaren sedan bortrest till sina gods; kanslärn befanns fortfarande opasslig, och Peder Reedtz beropade sig på de två nämde, då Dureel yrkade på det kategoriska svaret. Den 15 apr. hade Kleist haft konferens med de danske kommissarierna, da han »brukade alle beveklige manér att styrka dem till freden och att fullkomna denna traktaten»; men de fordrade som alltjämt förut satisfaktion.

Den 18 apr. kom Kleist till Dureel, tydligen på en del danskars vägnar, och frågade, om han ej ännu hade något att tillfredsställa Danmark med, samt föreslog därpå, att Halland måtte efter de 30 årens förlopp utan något som helst villkor till Danmark återställas, likaledes att de två socknarna i Jämtland-Härjedalen måtte utan vidare igengifvas.

Morstyn hade haft audiens den 15 april. Han inlämnade, väl något senare, ett memorial af innehåll: 1:o att fasta pakter vore nu mellan Polen, kejsaren och Ryssland att ej sluta fred med Sverige utan hvarandras samtycke och deltagande; 2:o att tatarerna voro alla Polen tillgifna, så ock kossackerna, Rakoczy slagen och att ett infall skulle ske i Siebenbürgen ifrån Ungarn; 3:o offererades alltsa konungen i Danmark att träda in i samma konfederation.[2]

Det danska riksrådet hade vid medio april och sen framåt täta öfverläggningar i de öfverhängande statsfrågorna. Från Stockholm var Gustaf Duwall d. 19 apr. anländ till Köpen-

[1] Jfr Gigas, l. c. Morstyn hade med sig fullmakt af Johan Kasimir daterad d. 16 mars (n. st.), att sluta allians med Danmark.

[2] Jfr Lettres de Pierre des Noyers (d. 18 nov. n. st. 1656).

hamn med en skrifvelse från det svenska rådet till det danska, var den 20 hos rikshofmästaren i anledning häraf och fick den 21 apr. uti publik audiens inför danska riksrådet framlämna skrifvelsen, som mottogs af rikshofmästaren och hvarpå denne lofvade ett svar tillbaka.[1]

Den svenska skrifvelsen,[2] daterad d. 11 apr., var rätt lång och innehöll att börja med ett slags ursäktande för att man ej förut kunnat vederbörligen besvara det danska rådets skrifvelse af d. 15 juli 1656, och erinrar därpå korteligen om hvad i denna yttrades angående de vidsträckta inkonvenientier, det polska kriget medförde, sträckande sig, tyvärr, äfven till kommercierna vid Östersjön, erinrar vidare om tulltäkten vid Danzig och den svenske konungens företagande i öfrigt mot staden, hvilket det danska rådet bedt det svenska måtte afråda honom ifrån. Nu förmodade rådet, att man i Danmark väl kände de rättmätiga orsakerna, hvarför kriget med Polen begyntes; intet misshag för detsamma hade man heller visat därstädes; och att i Sverige man önskade fortfarande lefva i godt naboskap med Danmark liksom med andra sina allierade och vänner samt förebygga någorlunda allt, som »ombrage» kunde föda eller missförstånd och vedervilja, särdeles mellan dessa så nära hvarandra angränsande nordiska riken, var ju välbekant. Att nu detta krig skulle hafva sträckt sina besvärligheter längre ut än till Polen och dess före detta tillhöriga länder, äfven till Östersjön, så att de däri florerande kommercier måst lida anfäktning, förhindran och utstå perikel, det ville svenska rådet ej riktigt erkänna, förmodade i alla fall, »att detta icke skulle vara af det fundament, att det skall gifva någon oväldig och väl affektionerad orsak och anledning till en så stark och eftertrycklig apprehension», och hoppades, att danska rådet liksom deras konung också för sin del efter oväldigt skärskådande skulle erkänna

[1] Dureel till konungen d. 24 apr., till rådet d. 21, 23, 28 apr.; Gust. Duwall till rådet d. 21 apr.

[2] Orig. i Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Londorps Acta publica VIII.

detsamma. Sina vänners och allierades bästa, handelns intresse hade i själfva verket konungen af Sverige i och med detta polska kriget velat jämte sitt och sitt rikes taga i akt; och den nu eftersökta freden skulle tillräckligt betrygga navigationen och handeln. Beträffande Danzig, så visste väl danska rådet och insåge af hvad som med den timat, att det skett med rätt å Sveriges sida och af nödtvång; och beträffande den holländska örlogsflottans passage genom Sundet samt färd inåt Östersjön 1656, så ville svenska rådet lämna det därhän, af hvad skäl holländarne gjorde sin expedition och begärde genomfarten, men *det* kunde rådet ej finna rätt eller enligt fördrag och lofvad vänskap, *att* konungen i Danmark lät sådant ske.[1] Till sist: att de gode danske herrar hoppats, det genom den 1655 begynta allianstraktaten olägenheterna, som medfölja desse vansklige tiderna, kunde förekommas, var berömvärdt; »det hade varit väl och vi på vår sida hade intet hellre önskat och åstundat, än att bete traktat hade vid dess första begynnelse vunnit sin lyckliga fortgång och slut». Afbrottet sen febr. 1656 och det långa dröjsmålet intill reassumtionen rådde ej den svenske konungen för, utan det berodde på konungens i Danmark resolution d. 20 febr. 1656 och den Juelska sändningen, som vardt utan resultat. Såsom svenska rådet alltid önskat en god utgång på allianstraktaten, så gjorde det så ännu, »hvartill Eder, gode herrars, fredsälskande inklination och allvar samma kooperation mycket hjälpa och i ett sådant hälsosamt verk mycket fruktsamt uträtta kunde»; och den förhoppningen uttalades, att de

[1] Härjämte erinrade det svenska rådet det danska, hurusom Gustaf II Adolf på sin tid belägrade Danzig och tog licent, men att Kristian IV ej alls hade något däremot, utan tvärtom tillrådde det, ja publicerade plakat, ett d. 25 mars 1628, hvari alla negotianter till sjös åtvarnas och förbjudas vid skepps och gods konfiskation att segla på Danzig, så länge staden stode i oenighet med Sveriges krona, och ett annat d. 19 maj s. å., att han för sin del ej tilläte någon Danzigbo fara genom sina strömmar och ej heller någon främmande, som ville till Danzig, så vidt han ej medförde bevis öfver erlagd licent vid Danzig till den svenske licentupptagaren där.

ville uti allt hindra örlog, befrämja och tillråda freden; desslikes skulle de svenske göra.

Den 27 april öfverbragte Kleist till Dureel en »replica» på dennes svar angående resten af de danskes gravamina samt en besvärsakt öfver tullväsendet i Sundet; följande dag var han hos rikshofmästaren i anledning häraf och ville svara på det ena som det andra, hvilket emellertid ej blef af. Kleist hade återigen frågat Dureel, om han ej hade någon mer satisfaktion att bjuda danskarne.

* * *

Den svenske residenten kände väl till de förhandlingar, som sen en tid förts i Köpenhamn mellan Danmark och Holland[1] och hvilka resulterade i ampliatietraktaten d. 17/27 juni 1657. »Med holländska ambassadörerna trakteras här», skref han d. 30 apr., »om en extension i allianstraktaten mellan Danmark och Holland, nämligen att, därsom framdeles några länder kunne arfligen tillfalla kongen i Danmark (menandes därmed Oldenburg och Delmenhorst) och de måtte infesteras, så skulle ock Holland assistera Danmark och hjälpa att försvara dem». Innehållet i denna ampliatietraktat var eljest följande:[2] Holland och Danmark förnyade härmed förbundet 1649 och garantitraktaten aug. 1656 samt förbundo sig till försvar af hvarandras rättigheter, kommercier och sjöfart i dessa för dem så oroliga tider; om någon anfölle konungens af Danmark land, som han nu har eller framdeles får, och han tvingas gripa till vapen för sitt försvar, så skola Staterna

[1] I slutet af mars- början af april hade de holländska ambassadörerna i Köpenhamn hemifrån bekommit order, dels af d. 17/27 mars att utvidga traktaten med Danmark till land, som genom arf tillfölle det, dels af d. $\frac{23 \text{ mars}}{2 \text{ april}}$ att vaka öfver, det i den mellan Danmark och Sverige pågående allianstraktaten intet intoges, som lände Holland till skada, samt att Holland i densamma inneslötes på samma villkor som Danmark i Elbingertraktaten (Becker I).

[2] Jfr Vaillant; Corps Dipl. VI; Aitzema VIII; Wicquefort, l. c.

inom tre månader skicka hjälp, 6,000 man fotfolk och mer, i fall så behöfs; likaså skall Danmark göra åt Staterna, så snart deras handel och sjöfart och land oroas. Som någon tvist varit huruvida Redemtionstraktatens stadgande angående holländska örlogsskepps passage genom Sundet var upphäfd genom Rescissionstraktaten 1653 eller ej, så upprepades nu, i p. VIII, den artikeln VII, för att afskära all tvist, och upplifvades alltså det stadgandet, att Staterna få utan notifikation sända t. o. m. 5 örlogsskepp till Öresund, men ge vederbörlig notifikation, ifall af flera, hvarpå passagen vore fri och obehindrad.[1] Härmed var då traktatmässigt Östersjön öppnad för båda Nordsjörepublikernas örlogsflottor.

Någon hjälp hade Danmark således emellertid ej kunnat betinga sig af Holland, om det själft anfölle. Intet förbund blef heller af med Österrike. Från Wienerhofvet var en gesandt i väntan sen en tid. Och i början af juni kom v. Goes till Köpenhamn, men medförde endast mycket begränsade instruktioner, af dato d. 27 apr., med senare tillägg i maj.

Med Polen slöts väl emot Sverige ett förbund i juli i Köpenhamn, däri det förstnämda förband sig att ej sluta fred utan Danmarks samtycke — och vice versa — samt gaf hopp om afsändandet af en här till Pommern, men hvad var väl på Polen ensamt att bygga! Med Ryssland blef intet slutet. Långt var man då ifrån någon slags liga till hjälp åt Danmark, hvarpå man ju dock räknat.

K. G. Vrangel tyckte ej mycket om Karl X:s ofvannämda bref d. 13 mars från Thorn, med order för det fall att traktaten med Danmark gick bra och slötes, eftersom han ej mycket trodde på den möjligheten; han skref tillbaka och utvecklade sina skäl för att Sverige, i stället för att invänta Danmarks anfall, borde själft anfalla nu. Dessa skäl åter hemsände Karl X i skrifvelse från Zavichost den 9 april till riksdrotsen och riksmarsken samt hemställde dem till rådets be-

[1] Se ofvan sid. 12 not 1.

tänkande att med anledning däraf fatta sitt beslut.[1] Konungen uttalade för öfrigt sin förmodan, att danskarne, om de finge göra anfallet, skulle rikta sig hufvudsakligast mot hjärtat af Sverige, Bergslagen, Västmanland, Närike, och med flottan sin gå åt Stockholm.[2] Åtskilliga skäl androg han också, som talade emot att af Sverige anfallet gjordes nu. Dessa sände han ock öfver till Vrangel med tillsägelse att sålunda ej göra någon början.

Följande dag var det han erhöll underrättelsen om kejsar Ferdinands död. Till Dureel skref han härom, från Zavichost d. 11 apr.[3] med den uttalade förhoppningen om en förändring till Sveriges fördel i det hela, att nämligen »genom kejsarens dödliga frånfälle kanske våre illviljandes gemyter måtte sig något förändra och till större billighet länka och skicka», och befallde honom att söka däraf begagna sig till verkets möjliga befrämjande i Köpenhamn. I öfrigt upprepades förut gifna order och tillades en något ny om Danzig och dess inklusion i alliansen: »— — Nu hafva vi allenast om staden Danzig dem (förre order) så vida härmed velat förändra, att vi fullan kunne vara tillfreds, det han blefve i traktaten generaliter och decore insluten, så att hans kommercier och handel må vara oturberade, men i det öfriga och till skadeståndets ersättning och för de torter, han oss i detta krigsväsendet hafver oskäligen tillfogat, vilje vi intet på den orten hafva afhandladt, ej heller att han må inslutas på sådant sätt som i Elbingske traktaten, efter vi intet vilje tillåta, att han vidare må hålla Kasimiri parti, utan att bem:te stad må söka hos oss själfva sig därom

[1] Riksreg.

[2] Rådet, i skrifvelse till konungen d. 4 april, jämte det att detsamma hemställde ett och annat om flottans användande, hade uttalat sin förmodan, att den danska flottan vore att vänta upp efter Sveriges ostkust och till Stockholmsskären. Det hemställde därför bl. a., om icke Dalarö borde befästas och utkik hållas vid Landsort, fri och öppen förbindelse uppehållas med Finland, Livland, Estland.

[3] Danica. — En tidigare order, af d. 4 apr., innehöll blott befallning att korrespondera med Vrangel, ge honom noggranna besked om allt, också om det som passerat. (Danica).

att förlika och afhandla. Och där därvid skulle finnas någon svårighet, måste I först och förrän något slutes vår vidare order förvänta.» I tillägg med egen hand skref konungen: »Hvad commerciorum libertatem också angår för staden Danzig, därom kunne I med Danmark sluta, men cujus dominio det måtte vara underkastadt, det går Danmark icke an.»

Den 10 apr. fick Tott sin ändgiltiga order att lämna Paris, efter de där »så frigide traktera», och han lämnade ock snart det franska hofvet, där sekret. Courtin stannade i hufvudsakligt syfte att drifva på utbetalningen af de resterande subsidiemedlen, till att börja med de lofvade 200,000 rdr; så sändes denne nya skrifvelser om samma sak d. 27 apr. och 13 maj samtidigt som till kardinalen; äfven den 30 maj. Vid den tiden eller i början af juni lär d'Avaugour sagt Karl X, att Frankrike ville nu hjälpa Sverige mot Österrike och Danmark, att en här på 12,000 man stode vid Mosel, färdig att avancera närhelst konungen det begärde. Karl X, gärna sanguinisk, hoppades häraf och af löftet om penningarna mycket, ja, för mycket.[1]

Sin gamla obenägenhet att bryta med Österrike och sin önskan att med Wienerhofvet lefva på fredlig och vänskaplig fot vidblef Karl X och uttalade den också, allt fortfarande; och denna önskan växte i styrka samt vardt senare en allt ifrigare visad begärlighet att med det knyta ett närmare förbund. Österrikes nye härskare, konung Leopold, ägde icke långa föregående med utpräglade, svårt öfvervinneliga politiska sympatier och antipatier mot Sverige; och häraf kunde något hoppas kanske. Till sin resident i Wien, S. D. Kleyhe, skref Karl X d. 10 apr.[1] och medsände ett memorial af s. d.: Kleyhe skulle till Wienerregeringen inlämna ett memorial och remonstrera emot den täta kommunikationen och det goda förståndet, som rådde mellan densamma och Polen, samt uttala den förhoppningen att det ej måtte vara Sverige till prejudis,

[1] Riksreg. Konungen t. rådet d. 20 juni (ibm). Jfr ofvan sid. 214 och not 4.

nämna om Lisolas bryska afresa till Danzig — i Wien trodde han denne nu vara tillstädes[1] —, uttala vidare den förhoppningen att under Lesczynskis närvaro igen i Wien väl ej något för konungen och Sverige prejudicerligt måtte ligga förborgadt, nämna om att konungen förenat sig med fursten Rakoczy och kossackerna samt försäkra, att det skett allenast för att bättre reda sig mot Polen och framtvinga en säker fred; vidare skulle Kleyhe försäkra, att konungen af Sverige fortfarande ville behålla och bevara freden i Tyskland liksom ock vänskapen och det goda förhållandet till Österrike. Skulle residenten nu få hårdt svar på sitt memorial eller eljest märka fientliga afsikter mot Sverige, så hade han att däremot protestera hos furst Auersperg och åter betyga konungens uppriktiga vänskap och begär efter fred med kejsarhuset. Till Kleyhe skrefs återigen den 25 apr.,[2] med befallning att säga Wienerhofvet, det å svenska sidan man hoppades, att från Österrike intet mot Sverige gjordes till hjälp åt Polen eller som kränkte den tyska freden, att, om likväl så skedde, Karl Gustaf nog skulle veta taga sina mått och steg däremot.

Men traditionen inom den svenska politiken var mest anti-österrikisk, Frankrike och England gjorde ock hvad de kunde att underhålla, fortsätta den, och den kejserlige residenten Lisola tillika med grefve Pöttingen hade för sin del gjort, hvad de kunnat att underhålla, öka de anti-österrikiska känslorna och åskådningarna hos Karl X och hans omgifning, hvilken liksom han själf väl icke var långt ifrån att stundom vilja bedöma Wienerhofvets politik efter dessa män. Traditionen inom den svenska politiken var äfvenledes att, då tillfälle erbjöds, söka utestänga huset Österrike från tyska kejsartronen;[3] och ett sådant tillfälle var ju kommet nu. Med

[1] Om Lisolas vistelse och verksamhet i Wien denna tid se Pribram; vidare Sverige och Österrike sid. 74—76. Jfr ock här nedan.

[2] Riksreg.

[3] Jfr broschyren Hippolithus a Lapide, hvilken utkom 1642 och antogs återgifva den svenska regeringens åsikter; den yngre Chemnitz antages vara den under pseudonymen dolde författaren (Säve Droysen).

dödsbudet från Wien i apr. 1657 vaknade därför med ens minnet af alla de oförrätter, verkliga eller förmenta, som den aflidne kejsar Ferdinand III tillåtit sig mot Sverige alltsedan 1648, isynnerhet de sen Karl X:s egen regerings början begångna, och man samlade ihop likt och olikt för att ha och använda vid det stundande kejsarvalet i Frankfurt a/M, i bästa fall till att alldeles utestänga det gamla kejsarhuset från värdigheten, i hvarje fall till att förlänga valförhandlingarna och Österrikes vanmakt därunder och att genom noggranna bestämmelser i valkapitulationen så mycket som möjligt inskränka den nye härskarens maktbefogenhet och förmaga att vidare skada Sverige samt ock framtvinga satisfaktion för redan begångna »gravamina». Jämsides med yttringarna af den nyss nämda freds- och vänskapspolitiken mot Österrike hos den svenske konungen finner man därför från nu och en tid bortåt också en hel mängd anordningar, instruktioner, alliansprojekt, betänkanden, bref, som ge uttryck åt denna sidan i hans politik, förbereda eller iscensätta denna anti-österrikiska valpolitiken i Frankfurt a/M, ihop med Frankrike och äfven med England.

Sålunda skref Karl X i denna valpolitiks anda redan d. 11 apr. hem till rådet[1] i Stockholm om kejsarens död och hvilken lycka för Sverige och alla protestanter denna händelse innebar, hvilken lisa för Sverige särskildt i dess nuvarande trångmål, eftersom ju han gjort och sökt göra Sverige så mycket ondt; man finge väl nu snart se, hvad naborna ta sig för; gå ifrån huset Österrike borde man nu vid valet, och rådet skulle öfverlägga om det ärendet samt ge konungen sitt betänkande om hvem det föreslår till att blifva vid valet ihågkommen. Till Björnklo, till Bengt Oxenstierna, till G. O. Stenbock utgingo samtidigt skrifvelser att komma till konungen, där han var[2], och till Björnklo åter d. 21 apr. att uppsätta ett memorial för Snoilsky, hvilken skulle skickas

[1] Kongl. Maj:ts skrifvelser till rådet.
[2] Riksreg.

till Kurmainz. I Krzemien, 24 apr.—6 maj ungefär, tog man sig sen god tid till öfverläggningar, främst i detta ärende; här uppgjordes i detalj planen, som vid den stundande valkampanjen skulle följas, och bragtes på papperet, dels i instruktionen för Snoilsky, dels och hufvudsakligast i det vidlyftiga memorial af d. 27 apr., som P. J. Coyet fick med sig på sin beskickning hem till svenska rådet; och i enlighet härmed utställdes sen en del ytterligare förordningar i samma väg.[1] Vi förbigå dessa dokument här, sparande deras innehåll till ett annat tillfälle,[2] och anföra ur Coyets memorial blott hvad som kan äga något intresse i detta sammanhang.

Brådtom var det; fort skulle Coyet resa, taga genaste vägen, inga långa uppehåll göra någonstädes, och rådets betänkande skulle han med all flit drifva på. Om tillståndet härute skulle han berätta, bl. a. hurusom man måst finna »med polackarne intet allvar vara till att ända detta kriget genom någon redelig traktat», att med Ryssland konungen önskade fred och fördenskull hade antagit kossackhetmanen Chmelnitskijs medling och likaså, på ryske czarens egen anmodan, furst Rakoczys samt att han väntade utgången på detta fredsverket. Af betydligare vikt var konungens afsikt nu att först med Frankrike söka sluta mot huset Österrike en närmare allians, till hvilken ock England och Holland måste inviteras, och sen — tillika med Frankrike — ett förbund också med själfva kurfurstarne och de tyska evangeliska ständerna[3] »in defensionem libertatis Germaniæ et conserva-

[1] Riksreg.; till Björnklo d. 21 apr., d. 27 apr., båda gångerna om memorialet för Snoilsky; om dennes memorial se Puf. IV: 41; Coyets memorial i orig. i Köpenhamn, äfven tryckt på danska; jfr Puf. IV: 42; instr. för Schlippenbach, Puf. IV: 41; för Björnklo själf, Puf. IV: 43; hans memorial vid valdagen se Theatr. Eur. VIII och Säve.

[2] Häftena I, VI ff.

[3] I bref till Schlippenbach d. 13 juni (riksreg.) uppger Karl X sin allians böra blifva mellan Sverige, Frankrike, Rakoczy, Hessen, Braunschweig, Würtemberg, hertigarne af Saxen, Holstein-Gottorp, kanske ock Kursaxen, men framför andra Brandenburg.

tionem pacis in Imperio contra quemcunque turbatorem, som emot kurfurstarnes fria val med våld till kejsardöme sig vilja tränga». Alliansen med Frankrike, hvilken Karl X trodde utan svårighet och med fördel för Sverige kunna åvägabringas, borde blifva off- och defensiv, på tre års tid, också pro defensione libertatis Germaniæ et conservatione pacis in Imperio, därest »huset Österrike skulle vilja göra ett inkast i kurfurstarnes fria val eller eljest turbera tyska freden», så ock om kejsaren, som valdes, inblandade sig i det polska väsendet, konungen och kronan Sverige till prejudis, eller i det italienska väsendet till kronan Frankrikes skada. Utan svårighet trodde Karl X ock, att England skulle förmås tillträda detta förbundet; protektorn hade ju t. ex. för Kr. Bonde sig »hel benägen förklarat till en allians emot huset Österrike, allenast den tiden om subsidiernas fournerande några diffikulteter invändt, hvilka nu förmodligen skulle vara att förtaga».[1] För sin egen säkerhets skull kunde äfvenledes Generalstaterna antagas benägna biträda ett sådant förbund, enkannerligen alla af det oraniska partiet; om ej annat ville hjälpa, så skulle väl Sveriges, Frankrikes, Englands förenade makt skrämma dem därtill. Många i Holland »spanioliserade»

[2] Huru med England vid just denna tid förhöll sig, se h. II, sid. 138—9 ff. Det var vid medio apr. protektorn ändtligen gaf sitt svar på Fleetwoods andraganden om någon slags hjälp, i penningar eller skepp åt Sverige, af innehåll att han ej kunde bryta med Holland och sända en flotta till Sundet, emedan då Danmark och Holland kanske skulle förena sig med Spanien, något som framför allt man måste söka förekomma. Men en medlare, Ph. Meadows, var protektorn besluten sända till konungen af Danmark, ehuru densammes afresa fortfarande uppsköts. Sitt förslag om Bremen med anbudet af ett lån å 100,000 pund st. upprepade protektorn ånyo fram i maj, ehuru Karl X:s afböjande svar redan i mars var framfördt. Då längre fram själfva Sverige, särskildt Göteborg med hamn, sades vara hotadt af danskarne, visade protektorn tydliga tecken af misshag och ogillande, som bådade bättre för Sverige, äfvenledes då det sades honom, att Danmark och Österrike skulle göra sina ansträngningar att skilja kurfursten af Brandenburg från Karl X Gustaf. För penningars erhållande från England voro dock utsikterna ej mycket, om ens något större än förr.

nämligen. Öfver detta allt hade nu Coyet att inhämta det hemmavarande rådets mogna betänkande samt däröfver huruvida, ifall huset Österrike fortsatte att inblanda sig i det polska väsendet »och Danmark sammaledes K. M:t. med sine värfningar och tillrustuingar att trublera, abrumperandes eller förhalandes traktaten», man borde gripa »först huset Österrike an eller konungen i Danmark, hvilken förmodades inom 4 eller 5 månader att kunna blifva kastad öfver ända».[1] Bland gravamina man hade mot Österrike nämnas här, att den framlidne kejsaren genom sina sändebud upphetsat ryske czaren och vid medlingen i Vilna styrkt honom i kriget med Sverige samt »Danmark till orolige tankar bragt.»

Emellertid skrefs till Kleyhe igen frampå sommaren, efter Danmarks fredsbrott, med befallning att åter inlämna ett memorial till österrikiska regeringen och lämna meddelande om detta fredsbrott och danskarnes infall i Bremen, bedja om Österrikes hjälp emot dem samt begära härpå svar med det snaraste.[2]

Vid samma tid skref Karl X ock till Ludvig XIV i Frankrike[3] med begäran om hjälp åt Sverige enligt Westfaliska freden till upprätthållande af freden i Tyskland, främst till bibehållande af Sveriges land där. Samtidigt samt före och efter vände han sig igen, fast mycket enträgnare, till protektorn i England för bekommande af hjälp, reel hjälp isynnermot Österrike, Danmark, Holland.[4] Fara vore å färde,[5] att fienderna förenade kastade sig öfver Bremen och svenska Pom-

[1] Långt var Karl X aflägsnad från vacklan under denna sin vistelse i öfre Polen angående ett angrepp nu på Österrike och infall i Tyskland; först skulle ju svenska riksrådets betänkande komma, så allianserna afslutas med Frankrike och med England och säkerligen ock fred med Polen, innan han gärna kunde tänka på att ge sig in i ett dylikt företag. Många — Joh. Kasimir, gesandten Lisola (enligt Pribram) — väntade ju detta genast emellertid.

[2] Konungen till Kleyhe d. 6 juli. (Riksreg.)

[3] Den 4 juli; till Courtin om detsamma; till Snoilsky om subsidierna. (Riksreg.)

[4] Jfr h. II, sid. 141—2.

[5] Till Schlippenbach egenh. d. 13 juni. (Riksreg.)

mern; en express hade konung Leopold sändt till Danmark för att anfallet på de båda landen måtte ske i samma tempo, sade sig Karl X ha hört; i Pommern torde danska hufvudmakten förena sig med österrikiskt krigsfolk och kanske äfven brandenburgskt; mellan Danmark, Polen, Österrike vore tydligen ett förbund mot Sverige ingånget, och konungen å sin sida måste vara betänkt häremot söka bilda sitt förbund. —

Den anförda passus ur Coyetska memorialet om det här ifrågasatta anfallet på Danmark igen är nog snarast att betrakta blott som ett upprepande genom Coyet muntligen af innehållet i brefvet d. 9 apr. till riksdrotsen och riksmarsken och ej som bevis på någon vacklan eller ändrad afsikt hos konungen igen.[1] Inga nya underrättelser, som till ändring kunnat ge anledning, hade väl ännu d. 27 apr. anländt, såsom torde kunna ses af memorialet. Hur Coyet emellertid än skyndade, så blef det honom omöjligt att framföra sitt ärende före den danska krigsförklaringen ens.[2] Redan d. 8 maj hade Karl X i öfre Polen bekommit underrättelser nog att visa, det inom kort denna krigsförklaring skulle följa och tvinga honom att skynda tillbaka neråt Preussen.[3] Och vid samma tid

[1] Hvad Waldeck yttrar i sitt bref till kurfursten d. $\frac{26 \text{ apr.}}{6 \text{ maj}}$ från Krzemien, synes kunna förklaras såsom blott ett uttryck däraf att Waldeck bekommit någon del af öfverläggningarna i detta stycke (Urk. u. Act. VIII).

[2] I slutet af maj eller början af juni var Coyet i Stockholm och framförde sitt ärende i rådet, där det ena som det andra dryftades d. 8 och 10 juni; d. 12 juni var bref till konungen angående kejsarvalet färdigt att afgå och gick via Preussen; s. d. ock ett andra bref om det danska väsendet. Ställningen hade nu blifvit så förändrad, att rådet hade svårt för att uttala sig med någon säkerhet; att ge ett svar på det framställda spörsmålet om anfall på Danmark var naturligtvis ej nu tal om. Coyet hade muntligen ock i uppdrag att framföra kungens önskningar om försvaret till lands och sjös, och i detta hänseende begärde rådet nu ytterligare en del föreskrifter. Coyet stannade kvar till fram på sommaren, var med i rådsöfverläggningar som höllos och återkom till konungen i aug.—sept., då han kunde omständligt redogöra för allt, som under tiden hemma passerat. (Rådsprotokoll 1657; rådet till konungen d. 12 juni, 15 aug. 1657; jfr vidare h. I.)

[3] Konungen till Gambrotius, Brzesc d. 8 maj (riksreg.): »Jag vill

ungefär fick rådet i Stockholm från det danska rådet mottaga det med Gustaf Duwall väntade svaret, hvilket var hållet i en ton, som otvifvelaktigt förkunnade det med snaraste förestående kriget.

Den siste april kunde nämligen Duwall återvända från Köpenhamn med det danska riksrådets svarsskrifvelse af den 26 apr.[1] Hufvudsakligen rörde sig denna om de hvarjehanda gravamina — mest Danzig, kommercierna i Östersjön och dominium där —, som Sverige emot Brömsebropacta tillåtit sig mot Danmark, oaktadt dettas konung gjort, hvad han kunnat för att lefva i god vänskap och i förtroende med alla sina allierade, särskildt konungen af Sverige. Konung Fredrik hade gärna sett, om han ägt medel till att bilägga och dämpa den mellan Sverige och Polen begynta striden, den där otvifvelaktigt förde med sig hvarjehanda inkonvenientier och olägenheter, då den fick alltmer gripa omkring sig. Ty lätteligen invecklades dock äfven många andra däri; och Polen själft, som allaredan förut genom långvariga krig med yttre fiender och genom inre oro var mycket medtaget och försvagadt, bragtes härunder i det stånd, att detsamma icke mer som hittills förmådde tjäna kristenheten till en förmur mot barbariska nationer, utan kunde med tiden lätteligen falla ett rof och byte för sådana fiender. Själft rentvår sig Danmark från hvarje beskyllning för kränkning af pacta med Sverige genom den holländarne gifna tillåtelsen 1656 att passera in i Östersjön och den danska eskaderns afsändande

---

visst inom 14 dagar vara i Thorn — —.» Sannolikt har det varit ett meddelande om förhandlingarna på Odensemötet, kanske Dureels bref därom med bilagor d. 7 mars., hvilka tillika med föregående rapporter t. ex. om konferensen d. 12 febr. och det dagen därpå lämnade danska memorialet öfvertygat Karl X om det omedelbart förestående fredsbrottet och sålunda bestämt honom för det snara återtåget nu. Två dar senare, d. 10 maj i Telandze, fick han ju ytterligare underrättelser från Dureel, nämligen rapporten af d. 14 mars med de växlade alliansprojekten bilagda.

[1] Rigsark. i Köpenhamn.

till Danzig, eftersom detta skedde till att beskärma undersåtarnes skepp, gods och deras fria, genom pacta lofgifna handel samt att upprätthålla seglationen i Östersjön, dock utan någon offension eller att i kriget göra sig delaktig. Danska rådet söker här också försvara Danzigs förhållande gentemot Sverige[1] under framhållande af stadens svurna trohet till den rättmätige konungen af Polen. Skulden till att allianstraktaten 1656 afbröts kastar det på Karl X, då intet svar från honom kom angående Generalstaternas inklusion såsom kontrahenter samt därpå att Dureel i begynnelsen slätt ingen speciel fullmakt[2] hade eller framvisade, tvärtemot hvad som dock öfverallt i världen, när man med allvar begär att traktera, främst iakttages och plägar ske och äfven oaktadt därom tidt och ofta blef erinradt; »och där H. Kurf. D:ts af Brandenburg extraordinarie gesandt och mediator förem:de traktats reassumtion urgerat och fören:de svenske resident där till ny fullmakt till väga bragt, är den dock befunnen ofullkomlig och icke så generel, att de gravamina, som mediatori muntligen voro tillkännagifna, därmed kunde afhjälpas». Högeligen att beklaga vore nu, att till sådan traktats fortsättande intet allvar — å svenska sidan nämligen — var spordt eller i gärningen sedt, isynnerhet sedan gravamina och deras satisfaktion kommit till, utan fastmera allting därpå anlagdt, att orättvisan, emot pacta tillfogad, skulle förblifva oremedierad och utan billig satisfaktion till spott och skada nödgas fortvara och smältas. Det danska rådet hade hitintills af yttersta makt sökt förekomma all inbördes oenighet mellan rikena och hade af ren begärlighet efter gemensam

[1] På svenska rådets erinran om Kristian IV:s förhållande, då Gustaf II Adolf belägrade Danzig och tog licent där, svaras nu, att Kristian IV utan tvifvel skulle, om han lefvat, handlat och tyckt alldeles, som man gjorde å Danmarks sida nu, att haus plakat och handlingssätt då voro i öfverensstämmelse med särskilda pacta och förbund mellan Danmark och Sverige, hvilka emellertid ju för länge sedan ha upphört att gälla och ersatts af de i Brömsebro 1645, däri helt annorledes stadgas.

[2] Om hans kreditiv, gifvet Kolo d. 18 aug. 1655, se ofvan sid. 52 not 1.

ro och enighet låtit åtskilligt passera, som eljest väl kunde gett anledning nog till något helt annat; och det önskade af hjärtat, att svenska rådet efter sitt höga förstånd och sin förmåga också hade velat förekomma och ej veterligen tillåtit något, som dessa riken kunde sätta i hasard, fara eller inbördes oenighet. För Gud, eftervärlden och all mänsklighet hade de, som därtill först gifvit orsak och anledning, att bära ett tungt ansvar.

Påfallande olik och mindre fredsandande är tonen här än i danska rådets svarsskrifvelser till konung Fredrik på hans propositioner. —

Talet om Polen här som en förmur för kristenheten etc. är tydligen en återklang från underhandligarna med Wienerhofvet.[1] Må vi här dröja något och kasta en blick i förbigående blott på *den österrikiska politiken i några dess hufvuddrag* vid de nordiska förvecklingarna! Till en del komma vi väl därvid något att gripa utöfver den tidrymd, som är i fråga här, och äfven eljest låta uppmärksamheten för ett ögonblick stanna vid förhållanden, som kanske strängt taget ej höra till vårt ämne, men dock stå i närmaste sammanhang därmed.

De största bekymmer hos kejsar Ferdinand III, redan vid det polska krigets första utbrott, skall — jämte själfva den svenska invasionen, förstås — på sitt vis de olika barbariska folkens i östra Europa, tatarers, muskoviters, kossackers, transilvaners inblandning ha väckt; lockade till den polska krigsskådeplatsen, där de liksom stämde möte, sade man,[2]

---

[1] Spanska sändebudet i Köpenhamn, grefve Rebolledo, förde ofta det talet på tungan vid sin verksamhet för Österrikes inskridande; så äfven det spanska sändebudet i Wien (Gigas, l. c.)

[2] Så voro grefve Pöttingens ord i apr. 1656 till de svenska underhandlarne vid samtal med honom öfver kejsarens skrifvelse till Karl X. (Se Sverige och Österrike, bil. 1; svenskarnes indignerade svar därtill, ibm.) Krones (Handbuch der Gesch. Österreichs, III) antyder samma fara och bekymmer som utgörande roten till det intresse och den vänskap Ferdinand III hyste och visade för Polen.

stredo de där äfven sins emellan och satte Tyskland, de österrikiska arfländerna i den största fara och bidrogo ytterligare att försvaga eller i grund förstöra det redan utmattade Polen, hvilket då än mera sattes ur stånd att framdeles tjäna kristenheten till en förmur, såsom det förut gjort;[1] och dessa farhågor har man uttalat vid olika tillfällen.[2] Det värsta emellertid af allt vore, ifall turken, såsom från första början befarats, skulle vilja rycka till sig någon del af det sönderfallande Polen.[3] Förskräckta visade sig ock de österrikiska statsmännen, då våren 1657 Rakoczy ändå, trots ansträngningarna att hindra honom, kom tågande med sin brokiga här in i Polen och förenade sig med den svenske konungen. Man såg därmed en dörr liksom öppnad för turken att också inblanda sig och kanske komma också med folk till samma trakter och bryta det sista stilleståndet med Österrike.[4]

Det var, tycks det, en släng af turkfaran, som då höll[5]

---

[1] Kejsar Ferdinands skrifvelse med grefve Pöttingen, hvilken kom som medlare till den polska krigsskådeplatsen i slutet af 1655 och i början af 1656 begynte sitt värf, är daterad d. $^{6}/_{16}$ nov. (tryckt hos Rudawski samt i Theatr. Europ. VII) och har bl. a. följande passus: »— — perquam eos periculum S. R. Imperio et finitimis ejusdem provinciis ex illo tot tamquam variarum gentium in Regno Poloniæ inter se digladantium concursu imminens averteretur — — — quippe quam non lateat quanti totius Orbis Christiani intersit Regnum Poloniæ, quod hactenus propugnaculi loco contra quosvis hostiles insultus stetit, post tot aliunde perpessa bellorum incommoda non enervari penitus et ad extremæ debilitatis terminos reduci.»

[2] Så grefve Kurtz, riksvicekanslärn, till Kleyhe juni 1657 (Puf. IV: 38). Jfr ock konung Leopolds skrifvelse till Vollmar 1657 med berättelse om hvad som förmått honom komma Polen till hjälp, hvilken skulle meddelas de tyska ständerna i Frankfurt a/M (Theatr. Europ. VIII.)

[3] I aug. 1655 redan hade kejsaren till kurfurstens af Brandenburg sändebud sagt, quod metus esset, ne Turca quoque aliquam lacerandæ Poloniæ partem invaderet (Puf., F. W., V: 27).

[4] Freden mellan Österrike och Turkiet förnyades 1650 på 20 år. (Krones, l. c.)

[5] Hur ej blott i Österrike, utan ock i Polen man fruktade turkens inblandning som en följd af den siebenbürgske furstens, vare sig för att bistå eller motstå denne, ses af några bland Des Noyers' Lettres,

redan kejsar Ferdinand III i oro; och denna vardt akut således, då konung Leopold, ej 17-årig ännu,[1] besteg de österrikiska landens troner, han som kanske mer än någon bland habsburgske härskare sedan skulle just komma att verkligen få möta densamma i fullaste mått.

Att pacificera Polen, rädda det undan de främmande folken, hjälpa och ge det förmåga till att motstå dem var då naturligen ett af målen för den österrikiska politiken, såsom ju ock esomoftast uppgafs. Men huru då förfara gent emot Sverige? Det var, förstås, en hufvudfråga. Om kejsar Ferdinands förhållande härvidlag ha vi redan nämt något i förbigående. De närmaste dagarne i mars 1657 före hans död hade, utom Lisola, Miaskowski och andra polackar anländt till Wien eller voro på vägen dit att förena sina bemödanden och förmå den kejserliga regeringen till ett snart och kraftigt ingripande i kriget med Sverige. Miaskowski medförde ratifikationen af det föregående år afslutade fördraget. Något senare anlände Lesczynski, grefve af Lesno och biskop af Ermeland samt polska kronans skattmästare, försedd med nödiga instruktioner för att underhandla om Österrikes deltagande i det polska kriget; men denne hann ej fram före dödsfallet; han höll sitt intåg i Wien kort efter tronombytet, den 27 eller 28 mars, och erhöll något senare tillfälle att framföra till den nye härskaren sin begäran om större hjälptruppers afsändande till Polen. Konung Leopold svarade honom, att Polens sak låge honom mycket om hjärtat, att han ansåge den som sin

---

så i mars 1657: Le Transilvain menace que si l'empereur se mêle de nos affaires, il fera venir le Turc en Pologne. Den 9 maj: Le Turc témoigne trouver très mauvais que le Transilvain nous ait attaqués. Il a commandé au Bassa de Silestrie — — d'entrer dans ce pays là et d'en déposseder Rakoczy et d'y établir un Bassa. — — Le Turc pour la même raison de la Pologne veut aussi ôter les hospodars de Valachie et Moldavie et y établir des Bassas, ce qui est d'une dangereuse conséquence pour nous, bien que son prétexte soit celui de nous venger et pour nous assister. Jfr ock Urk. u. Act. VIII, d. 1/11 mars 1657, från deputationsdagen i Frankf. a/M.

[1] Född 1640.

egen. Grefvarne Portia och Oettingen, de af råden som afgjordast voro för det kraftiga uppträdandet till hjälp åt Polen, jämte ärkehertig Leopold Wilhelm, hvilken denna tid så godt som styrde och ställde för sin brorson,[1] fingo uppdraget att handla om de polska förbundsangelägenheterna.[2]

Tillika med meddelandet om sin faders död sände nu Leopold till en del tyska furstar och de katolska hofven i Europa ock underrättelse om Polens hjälplösa belägenhet, frågande dem till råds i denna angelägenhet. Efter några veckor kommo svaren: de från Tysklands skilda fursteregeringar voro sins emellan mycket olika, särskildt hvad kurfurstarne beträffade, idet somliga mente, att Leopold ej kunde lämna Polen någon hjälp, ifall han ville undvika bryta mot Westfaliska freden och draga Frankrike och Sverige som fiender öfver sig, medan andra åter ville se det olyckliga Polen kraftigt understödt och tyckte det vara att föredraga att ha med visshet krig framför en oviss och osäker fred.[3]

Det gällde väl då för konung Leopold som klokt att följa i hufvudsak de senares yrkanden, om den kraftiga hjälpen åt Polen, men undvika stöta de förra för hufvudet genom att inskrida mot Sverige på ett sätt, som kunde kränka den Westfaliska freden och ansågs kunna draga dess och Frankrikes öppna fiendskap öfver honom och som äfven kunde föranleda ett för honom och hela Habsburgska huset ogynnsamt utfall af det förestående kejsarvalet.

Den $^{17}/_{27}$ maj var förbundet mellan Österrike och Polen färdigt och undertecknades af konungen af Ungarn. Han förband sig därmedelst att från den stunden ställa 17—18,000 man krigsfolk till Polens förfogande och till att användas mot dess fiender, först och främst mot Rakoczy; konung

---

[1] Urk. u. Act. VIII. Kittelmanns relation från Prag d. $^{18}/_{28}$ juli 1657: Ärkehertig Leopold Wilhelm styr allt. Jfr ock Erdmannsdörfer uti »Einleitung» ibm.

[2] Rudawski: Historia Poloniæ; Theatrum Europ.; Pribram; Wagner: Historia Leopoldi Magni, I.

[3] Rudawski, l. c.

Johan Kasimir och kronan Polen, af erkänsla härför och såsom real assekuration, öfverlämnade åt ungerske konungen städerna Krakov,[1] — i hvars närhet de rika saltverken lågo — Posen, Thorn att besättas af österrikiska trupper för att sålunda skaffa ett skydd åt Tyskland, hvaremot Polen hade att bekosta dessa truppers underhåll och förande utur Schlesien; konung Johan Kasimir och kronan Polen ingå med Österrike emot hvilka dettas fiender som helst ett off- och defensivförbund på 10 år, uti hvilket konungen af Danmark och kurfursten af Brandenburg skola upptagas, hvarjämte Österrike skall genom sin medling söka vinna kossackerna för de allierade; fred, förbund, vänskap får Polen icke ingå med någon, namneligen ej med konungen och kronan Sverige utan konung Leopolds vetskap eller mot hans vilja; Vilna-fördraget och vänskapen med Ryssland skola fortbestå. Äfven påtänktes tyska furstar, så många som möjligt, skola komma att ingå i denna polsk-österrikiska liga.[2]

I senare delen af maj redan gingo smärre afdelningar och rekognosceringar af de i Schlesien under fältmarskalk Hatzfeldt stående österrikiska trupperna åt Krakov, som hölls besatt af svenska och siebenbürgska trupper under befäl af generalmajor Würtz och som det först gällde att från dessa inbekomma. Följande månad — densamma som Karl X lämnade Polen — aftågade hela den dit bestämda armén, enligt uppgift 16—17 tusen man. Från Dankow begaf sig Johan Kasimir vid samma tid dit. Före medlet af juni small första skottet utanför

[1] Redan i slutet af 1655 eller början af 1656 hade Ferdinand III vid ett af de tillfällen, då af polackarne kejserlig hjälp begärdes, satt i fråga att bekomma Krakov, så snart det återtagits från svenskarne. (Lettres de Pierre des Noyers).

[2] Rudawski; jfr ock Theatr. Europ. VII; Puf., F. W, VI: 63; Dumont: Corps Diplomatique VI. I ingressen heter det: Et quidem sereniss. rex Hungariæ et Bohemiæ denuo protestatur, se per hoc foedus nullatenus velle aut posse a pace monasteriensi et osnaburgensi recedere, vel illi ulla ratione contravenire. Punkt VIII: Cosaci per regis Hung:æ legatum tentandi sunt, quodsi mediationem dicti regis amplexati fuerint, rex et Resp. Pol. ejusdem mediationi acquiscet.

staden, som kort därpå belägrades af polska och österrikiska trupper; de sistnämda sade sig ha kommit mot siebenbürgarne blott. I medlet af aug. kapitulerade Krakov; svenskarne, 3,000 man, fingo fritt, hedrande aftåg och säker konvoj af 1,000 man österrikiskt och 2 kompanier polskt rytteri under befäl af en af Hatzfeldts öfverstar genom Schlesien Odern utföre till den brandenburgska gränsen för att sen fortsätta till Stettin, dit Würtz med sina trupper ock anlände i oskadadt tillstånd, öfver hvilket allt Karl X sen uttryckte för Hatzfeldt sin synnerliga belåtenhet. Men för sig och sin fåtaliga armé där den då stod, i Pommern och Holstein etc., dömde konungen den närvarande faran som ytterst stor och öfverhängande samt väntade de allierades makt när som helst ditåt.

Från Krakov gick nämligen hufvudmassan af de österrikiska trupperna åt norr; Posen hade redan öfverlämnats af brandenburgarne; men Thorn behöllo svenskarne ännu länge. Verkliga fientligheter, de första af det slaget, föreföllo utanför Thorn mellan svenskar och österrikare i okt. 1657, men därpå gingo de senare i vinterkvarter i Storpolen och trakterna kring nedre Weichseln, och mot svenskarne här företogs under den följande tiden ingenting från österrikarnes sida.

Vid Krakov redan började tvister mellan desse och polackarne samt missnöje och misstroende från de senares sida, hvilket allt sedan fortfarande följde under den gemensamma kampanjen och väckte så mycket uppseende.[1] Ofantliga voro också klagomålen, som af litet hvar i Polen höjdes öfver de österrikiska truppernas framfart i och kring vinterkvarteren de fått; och de gjorde sig grundligt hatade af polackarne, hvilka ock »i det tysta förpassade mången brav karl till den eviga hvilan.» Det tänktes allvarsamt från polsk sida, af Johan Kasimir och hans råd, på att frångå bestämmelserna i fördraget, och man bragte sina klagomål ej blott inför den österrikiska regeringen, men inför valdagen

[1] Tales in dies suborientur rixæ, ut omnino ad arma et promiscuam cædem sit deveniendum. (Lisola d. $^{8}/_{18}$ nov.)

i Frankfurt a/M.; och drottning Marie Louise ilade till Berlin att råda kurfursten till att ej inlåta sig på något gemensamt med Österrike; Fredrik Wilhelm, som funnit sig lika besvärad af de österrikiska truppernas excesser i sitt Preussen, i Ermeland, var häri af lika mening med drottningen, *sade* han.[1]

Nu var emellertid programmet, som konung Leopold ställt för sig, till en stor del genomfördt. Hvad som återstod, var att få Preussen ur svenskarnes händer, drifva dem alldeles från dessa trakter — däri var han besluten och det fick ej anses strida mot tyska freden — och sedan göra fred, under *sin* medling — den *väpnade* medlingen alltså.[2] Jämte Johan Kasimirs trupper höllo konung Leopolds Polen besatt från söder till norr och bildade ju sålunda en försvarslinie — emot de barbariska folken i östra Europa.

Lika bestämd han var i fullföljandet af detta program visade han sig vara att ej gå vidare an mot Sverige, i Tyskland, nämligen ej rikta sin politik mot svenska Pommern eller Bremen, för att ej i detta hänseendet otvetydigt rygga den Westfaliska freden;[3] han ville nog, som han sade, bidraga att upprätthålla den, se till att enhvar måtte behålla sitt.[4] Vid flera tillfällen sedan höra vi upprepas dessa politiska grundsatser, så i instruktionerna för Lisola på dennes beskickningar igen till Polen och till kurfurstliga brandenburgiska hofvet. Men på ett sådant program fanns naturligtvis ingen plats för ett engagement med Danmark, såsom detta begärde. Att gå in i den polsk-österrikiska ligan, såsom föreslogs,

[1] Rudawski; Theatr. Europ.; Urk. u. Act. VIII; Pribram; Wagner.

[2] Helst såg väl konung Leopold, om den svensk-polska freden blefve uppskjuten till efter kejsarvalet; den väpnade medlingen ock var ju riskabel att utföra mot Sverige före detsamma; och Frankrikes medling ville han naturligen utesluta, som vi veta; friare händer äfven i det hänseendet ägde han efter valet.

[3] Samma klausul, som vi anfört ofvan, fanns ock i fördraget 1656. (Se Pribram; Sverige o. Öst. sid. 54 not. 1.)

[4] Så i den nyss nämda skrifvelsen 1657 till Vollmar. (Theatr. Europ. VIII.)

kunde Danmark med sina syften ej finna någon glädje uti.

Samma hänsyn som nu konung Leopold, hade ock Ferdinand III haft, att vakta sig för öppen brytning med Sverige, nämligen sedan hans äldste son, den till romersk konung valde Ferdinand (IV) 1654 dött och efteråt intet nytt val blef anställdt under hans lifstid. Det var med Sveriges, drottning Kristinas, goda hjälp, som detta romerska konungaval (1653) gått för sig,[1] en tjänst som kanske den Habsburgska dynastien höll i godt minne.

En plats för den freds- och vänskapspolitik åter, som Karl X med Österrike önskat, kunde på detta konung Leopolds program nog bli ytterligare anledning för den svenske konungen att dock söka finna, såsom man af det sagda kan förstå och som vi ock skola få se nedan blifva fallet.

v. Goes, som i början af juni 1657 kom till Köpenhamn som österrikiskt sändebud,[2] skulle enligt sina instruktioner erfara den danske konungens mening om den politiska ställningen, verka för att Danmark utan tidsspillan började sina operationer samt uppfordra honom att biträda det defensivförbund, som konung Leopold (vid instr:s utfärdande) var i begrepp att ingå med Polen; men blott incognito skulle han vistas och uppträda här, ej lämna något som helst skriftligt ifrån sig, neka ge ytterligare några försäkringar angående Bremen, än som skett, och hänvisa själfva afslutningen af ett ifrågavarande förbund mellan Danmark och Österrike till Wien. Ändamålet med hans sändning var blott att hålla krigsifvern i Danmark vid makt, möjligen ock tillfredsställa Spanien och dess gesandt i Wien de la Fuente, hvilken ständigt ropade och klagade öfver den köld, som visades Sehested. Dennes bemödanden i Wien för en offensivallians och österrikiska truppers vidare framryckande, utanför Polen, besvarades med den största kallsinnighet. Och v. Goes' utta-

[1] Wagner; Säve.

[2] Efter Fridericia.

landen i Köpenhamn verkade där som den allvarligaste missräkning; man sökte öfvertala honom till mera tillmötesgående men fåfängt, trots t. o. m. också Rebolledos förenade bemödanden; sitt incognito måste han dock aflägga. Blott till Polen kunde han lofva, att österrikiska trupper skulle komma att afgå. Den fram i juli för v. Goes utställda nya fullmakten om afslutande af en allians med Danmark var ock alltför snäf, för att något skulle bli af. De härpå följande förhandlingarna slutade med en hänvisning i dec. 1657 af Wienerregeringen till förhandlingarna i Berlin om förbund mellan Fredrik Wilhelm och konung Leopold (samt Polen).

Icke heller fanns på detta konung Leopolds politiska program rum för ett engagement med Ryssland, såsom detta begärde. Det rysk-polska stilleståndet i Vilna d. 24 okt. 1656 hade Österrike väl bemedlat, ehuru dess bona officia ju ej sågos af ryssarne gärna, utan af dem hellre skötos åt sidan. Utöfver denna medlingspolitik — sen ålders traditionel för Österrike — ville Ferdinand III ej gå, särskildt ej med Ryssland ge sig in på något, som kunde stöta Sverige och dess konung, ej således heller gå in på den allians mot denne, som genom Greg. Bogdanov under förra delen af 1656 czaren erbjöd. Den ene af medlarne i Vilna, Lohrbach, fick i mars 1657 order för en mission till Ryssland igen. Han skulle enligt denna order se till, att ryssarne måtte hålla stilleståndet och i öfrigt iakttaga, hvad i Vilna med Polen öfverenskoms; men någon allianstraktat med Ryssland fick han ej ge sig in uti, ty kejsaren var bestämd i sin föresats att med denna makt ej ingå allians, och isynnerhet skulle han omsorgsfullt undvika allt, som kunde ge sken ens däråt, att kejsaren tänkte på någon öppen brytning med Sverige. Lohrbachs resa blef emellertid aldrig af. Konung Leopold lät i stället kort härpå tvenne andra, Fragstein och v. d. Binne, afgå som sändebud till Ryssland och gaf dem bland annat i order att framföra till czaren sina förhoppningar, det Ryssland deltoge i de förbundnas, Polens och Österrikes, kamp mot Sverige; men någon allians fingo de ej sluta eller ens

underhandla om, på sin höjd höra, hvad ryssarne kunde ha att förebringa, och inberätta det till Wien.[1]

Innan de ofvan nämda förbundsförhandlingarna i Wien mellan Polen och Österrike ännu voro slutade, erhöll Lisola sina instruktioner, båda af d. 25 april, och begaf sig två dar därefter åstad på sina nya missioner. Enligt instruktionen för beskickningen till konungen af Polen skulle han bland annat söka omintetgöra den franska fredsmedlingen af kriget med Sverige och, ifall han var förvissad om Johan Kasimirs redliga afsikter gent emot Österrike, inviga honom närmare i den österrikiska politiken och särskildt bringa på tal den för båda de allierade så viktiga förlikningen och återförsoningen mellan Polen och Brandenburg.[2]

Vi inflicka här några rader om det tidigare förhållandet mellan Brandenburg och Österrike.[3]

De diplomatiska förbindelserna mellan kejsaren och Fredrik Wilhelm, hvilka i anledning af Karl X:s anfall på Polen 1655 underhållits före dennes ankomst med sin krigsmakt nedåt Preussen, blefvo den följande tiden ej afbrutna, utan underhöllos fortfarande, förnämligast af kurfursten och rörde sig om hjälp från kejsarhuset samt om förbund; genom ett särskildt sändebud, v. Löben, hade Fredrik Wilhelm ock begärt på det ifrigaste kejsarens medling såsom den enda utvägen att nu möta den hotande stormen, och han hade på samma gång fäst kejsarhofvets uppmärksamhet på, huru synnerligt viktigt för Tyskland det var, att Polen behölles i fredligt tillstånd.[4] Någon hjälp till kurfursten ville man i Wien dock ej sända, men förslaget om medlingen antogs,[5]

[1] Pribram. (Österreichische Vermittelungspolitik im poln.-russ. Kriege 1654—60.)

[2] Pribram.

[3] Efter Urk. u. Act. VII; Puf., F. W., V: 27—35, VI: 1, 40; Droysen.

[4] Instruktioner för Löben d. $\frac{24 \text{ aug.}}{3 \text{ sept.}}$, $\frac{29 \text{ aug.}}{8 \text{ sept.}}$ 1655; i början af okt. var han i Wien.

[5] Kejsarens resolution gifven Löben d. $^{16}/_{26}$ okt. 1655; kejsarens skrifvelse till kurfursten d. $^{20}/_{30}$ nov.

som vi veta, och kejsaren lät till kurfursten ett särskildt sändebud, Stahremberg, afgå för att på ort och ställe göra sig underrättad om läget. Den senare framhöll för den förre bl. a. det kritiska uti den närvarande politiska situationen också för Tyskland samt behofvet för båda att fortfarande rusta och hålla sig beredda och nödvändigheten att i råd och dåd hålla ihop. Kurfursten, i sitt svar härtill, gifvet fältlägret vid Rinsk d. $\frac{27 \text{ okt.}}{6 \text{ nov.}}$ 1655, bl. a. sade sig väl veta, hvad betydelse man i Wien tillmätte konungariket Polen som en förmur mot österns barbariska folk ej blott för Tyskland utan hela kristenheten samt framhöll därjämte med styrka, hur det i denna sin egenskap vid det pågående kriget skulle tagas i anspråk och hur det nu hotades, men hur alla grannar hade stor orsak att vidmakthålla det och bibehålla det vid fred och huruledes därför en allvarlig, kraftig och verksam medling af kejsaren vore af nöden och synnerligen att rekommendera. Genom v. Bonin,[1] som samtidigt med Stahremberg for till Wien, gjorde kurfursten förslag om defensivförbund med Österrike, hvarom vid konferenser i början af dec. underhandlades af Bonin och Löben med kejserliga ministrar, dock utan något som helst resultat, ehuru både kejsar Ferdinand själf vid medlet af dec. lär utlåtit sig till förmån för ett defensivförbund med Brandenburg och den spanske ambassadören mycket och ifrigt verkade därför och ehuru det katolska prästerskapet också var mycket för detsamma och för verklig, snar hjälp åt Polen som åt Brandenburg. Så kom fördraget med Karl Gustaf i Königsberg (-Wehlau) d. 7 jan. 1656; och Fredrik Wilhelm underrättade vederbörligen kejsaren härom[2] liksom på sin tid sen ock om det i Marienburg slutna nya[3]

[1] Instr. d. $\frac{27 \text{ okt.}}{6 \text{ nov.}}$ 1655.

[2] Kurfursten till kejsaren d. $^{12}/_{22}$ jan. 1656; den senares svar d. $\frac{25 \text{ febr.}}{7 \text{ mars}}$ 1656.

[3] Doberczenskis instr. d. $\frac{27 \text{ juni}}{7 \text{ juli}}$ 1656.

I aug. 1656 underrättade Fredrik Wilhelm sin kejsare om Warschauslaget och påpekade, att det liksom icke heller de med Sverige slutna, nyss nämda fördragen rörde eller behöfde störa den tyska freden. Men utgången af det slaget, hvaröfver man i Österrike blef »perplex», och fortsättningen af kriget, vidare utgången af den kejserliga medlingen och å andra sidan fortsättningen å den franska, hvilken hölls »mycket suspekt», ökade farhågorna och de anti-svenska känslorna i Österrike samt väckte de styrandes allvarliga tankar på att söka skilja kurfursten från det svensk-franska partiet samt komma det beträngda Polen till hjälp; något härpå var det, som det omtalta förbundet med Polen slöts, d. 21 nov. s. å.

Lisolas besök i Labiau de sista dagarne af 1656 ha vi ock ofvan omnämt i förbigående. Han hade här något talat med Fredrik Wilhelm om skilsmässan från Karl Gustaf och om återföreningen med Polen under kejsarens medling samt äfven inlåtit sig något på villkoren å båda sidorna härför utan att dock ha kunnat framlägga för kurfursten antagliga sådana; men beredvillig hade denne förklarat sig för förlikningen med Polen på billiga villkor, af hvilka han nämde en del, och under kejserlig bemedling samt äfven garanti ville han det, blott denna handel kunde hållas tyst och hemlig för svenskarne. Vid besöket sen i början af 1657 i Danzig hos Johan Kasimir och hans hof tog Lisola enligt Fredrik Wilhelms begäran reda på, hvad villkor han och hans råd uppställde, och öfverbringade dem, å desses vägnar, till kurfursten genom en sin förtrogne, Alex. Gasconi, ännu i jan. 1657 från Danzig; men något svar tycks från Fredrik Wilhelm ej hafva kommit på dessa således gjorda förslagen.[1]

Under sin vistelse i Wien mars-apr. 1657 verkade Lisola för denna och därmed samstående högviktiga angelägenheter, författade ett memorial igen med meddelande om hvad han

[1] Jfr Lisolas båda memorial under vistelsen i Wien våren 1657. (Pribram.)

åtgjort samt gaf i öfrigt sina råd.[1] Såsom ett svar på detta memorial kan nu den andra af de nämda instruktionerna för Lisola d. 25 april 1657, nämligen den för beskickningen till kurfursten Fredrik Wilhelm, betraktas. Den gaf i det mesta tillkänna en helt olika uppfattning af det som borde göras, till hvad han i memorialet föreslagit. Konung Leopold talar här först i allmänna ordalag om den gamla vänskap, som förenat Brandenburg och Österrike, och om förbundet med Polen, uppfordrar därpå kurfursten, som först slutit sig till Sverige, att nu varda den förste att skilja sig från detsamma och så återgå under Polens länshöghet samt försona sig med dess konung; härigenom skulle han säkrast bereda sig den trygghet, han längtade efter, och i öfrigt vinna fördelar så att han ej skulle komma att ångra att hafva tagit ett sådant steg; ju fortare och fullständigare han toge det, desto större blefve från Leopolds sida beredvilligheten att i ett som annat komma honom till mötes. Konung Leopolds önskan var, att med största möjliga fördel för honom själf på samma gång som med minsta möjliga olägenhet för Polen han måtte återvända under dettas och dess konungs lydno. Och detta gafs Lisola i uppdrag nu att se till och verka för. Men beträffande de ömsesidiga villkoren härför, såväl dem om hvilka mellan båda kontrahenterna redan något underhandlats under medverkan af Lisola, som öfriga hvilka kunde framställas, så ville Leopold för sin del intet med dem ha att skaffa, utan ville öfverlämna desamma åt de båda kontrahenterna själfva att därom afgöra och enas, så vidt som de rörde dem båda allenast. Att kurfursten för sin större säkerhets skull måtte inbjudas och tillåtas inträda i förbundet mellan Österrike och Polen, var konung Leopolds önskan och vilja; men skulle han för sin säkerhets skull fordra härutöfver något från Österrikes sida, så skulle Lisola helt fogligt af-

[1] Det andra af de i föreg. not nämda memorialen, som finnes odateradt af Pribram infördt omedelbart efter det förra, det af d. $^{13}/_{23}$ mars. Med Danmark, Hansestäderna och *andra protestanter* föreslår Lisola här, i memor. d. $^{13}/_{23}$ mars ett österrikiskt förbund mot Sverige.

böja hvarje dylik fordran och ej under någon förevändning inlåta sig på något i den vägen, såsom han redan gjort. »Vi vilja icke heller,» heter det vidare, »inlåta oss på något som helst åsyftande att drifva svenskarne ur Pommern, det vare sig i eget eller i polske konungens namn, ej heller eljest något, som kan sägas uppenbarligen sträfva emot freden i Riket.» Skulle dock konungen af Polen jämte kurfursten af Brandenburg ha för afsikt att sluta och enas om någonting i den riktningen, så hade Lisola att afhålla sig från hvarje inblandning däri, lämnande allt dylikt åt dem själfva att afhandla.[1]

I början af maj var Lisola vid den polske konungens hof, i Dankov, och stannade här en tid,[2] gjorde slut på den franska fredsmedlingen i och genom den resolution, som i början af juni lämnades D'Avaugour från Johan Kasimir och som han själf fått sätta upp och hvarmed fredsutsikterna för Karl X här ytterligare blefvo aflägsnade.

Status quo ante, nämligen före det polska kriget, var alltså, torde man kunna säga, hufvudmålet för konung Leopolds politik — detsamma då som Generalstaternas — och detta måls uppnående medelst vapen, fast ej utom Polen och Preussen *före kejsarvalet,* och därinom, tycks det, ej heller mycket mer än som vi berättat ofvan.[3]

Men alla i Österrike voro ej af denna meningen, liksom ej heller i Tyskland efter hvad vi omtalt; där fanns en mäktig underströmning, hvilken städse sträfvade att komma upp och göra sig gällande, så att säga, och till sist ju äfven gjorde det. Det katolska prästerskapet[4] och Spaniens sändebud talade alltid särdeles ifrigt för kriget mot Sverige och

---

[1] Pribram.

[2] Se hans depescher härifrån d. $^{6}/_{16}$ maj—$^{6}/_{16}$ juni. (Pribram.)

[3] Thorn togs först hösten 1658.

[4] Ac sacerdotes, pessimum consiliorum instrumentum, strenue classicum canebant, sade Auersperg till Doberczenski i aug. 1656 (Puf. F. W., VI: 40). Se vidare Doberczenski till kurf. d. $^{11}/_{21}$ sept. (Urk. u. Act. VII.)

snar, reel hjälp åt Polen, Brandenburg; och en af denna riktnings hänsynslösaste, lidelsefullaste förkämpar var utan återvändo den ofta nämde Lisola. Han som många ville se svenskarne drifna ej blott ur Polen och Preussen[1] utan ock ur Romerska Riket och ville begagna första gynnsamma tillfälle att frånrycka Sverige Pommern[2] såväl som Bremen. Från sommaren 1657, under vistelsen i Königsberg, och sen hösten s. å. manade han oupphörligt sin unge herre till krigsföretag mot svenska Pommern och gjorde eljest härför allt, hvad han förmådde.

Han och grefve Lesno, försedda med instruktioner af Johan Kasimir, fingo bege sig till kurfurstliga hofvet i Königsberg och verkade här för Fredrik Wilhelms skilsmässa från Sverige, den de ock, efter de heta diplomatiska striderna d. 12—20 juli mot de franska sändebuden D'Avaugour och Terlon samt några förnyade fäktningar de följande veckorna, sen den svenske diplomaten Schlippenbach anländt och förstått göra kurfursten något tveksam igen, till sist lyckades genomföra, fast efter den stora uppoffringen från Polens sida af den preussiska suveräniteten.[3]

Vackra anbud hade Johan Kasimir gjort Fredrik Wilhelm redan 1655 för att behålla honom på sin sida[4] och hade vid årsskiftet 1655—56 meddelat honom om sin återkomst till

---

[1] Ett alternativ hade Lisola i memorialet d. $^{13}/_{23}$ mars 1657 föreslagit kejsaren, nämligen att söka kvarhålla svenskarne i Polen och Preussen till deras egen undergång; och därför tillrådde han att sända dit blott så mycket krigsfolk, omkr. 10,000 man, som behöfdes för att hålla polackar och svenskar i jämvikt med hvarandra och hindra någondera få deciderad öfverhand; så skulle desse sönderslita hvarandra och riket falla Österrikes härskare ett lättfånget byte. (Se Pribram.)

[2] Ett förslag kom Lisola fram med i sitt memorial d. $^{13}/_{23}$ mars 1657 att på intrigens väg få Pommern ur svenskarnes händer, nämligen med tillhjälp af påfven samt af drottning Kristina eller Karl Gustaf Vrangel. (Se Pribram.)

[3] Se Lisolas depescher från Königsberg $\frac{29 \text{ juni}}{9 \text{ juli}}$ — $^{3}/_{13}$ sept. 1657.

[4] Till och med af suveräniteten i Preussen (Erdmannsdörfer: Graf Waldeck).

sitt rike, med uttalande af förhoppningar om att svenskarne snart skulle jagas ur Preussen och Polen, blott kurfursten stode fast vid konungen och republiken Polen, och senare på det nya året 1656 begaf sig en af de polackar, som utsetts för en i febr. till honom beslutad ambassad, åstad för att bedja honom skilja sig från Sverige och bistå Polen. En del bref och budskickningar vidare omtalas mellan de båda potentaterna under den närmaste tiden,[1] och i april var Johan Kasimir villig låta honom iakttaga neutralitet för att få honom att ej bistå Sverige.[2] Framgångsrikare voro de separationsförsök, som från polackarnes sida gjordes af den litthauiske underfältherren Gonsievski från och med aug. 1656,[3] därvid hertiginnan af Kurland, Elisabet Charlotte, lät bruka sig som medlarinna. Delvis med Karl Gustafs samtycke fördes dessa fredsunderhandlingar.[4] Ett tre månaders vapenstillestånd ingicks på den sidan d. $\frac{29 \text{ okt.}}{8 \text{ nov.}}$ 1656. I febr. 1657 fick en kurfurstlig kammarjunkare, Wreich, afgå till Gonsievski bl. a. i och för stilleståndet; mycken försiktighet gent emot Sverige måste vid denna negotiation iakttagas och iakttogs också; andra från kurfursten sändes sen i juni, aug. till den litthauiske underfältherren. Gonsievski föreslog ett allmänt vapenstillestånd, och ett sådant slöts, dock först d. $^{12}/_{22}$ aug. 1657 i Wierzbolova. Det var undertecknadt bl. a. af Lisola[5]

---

[1] Puf., F. W., VI: 30, 33.

[2] Erdmannsdörfer: Graf Waldeck.

[3] Urk. u. Act. VIII.

[4] Kurfursten skickade protokollet vid underhandlingen med Gonsievski till Karl X. (Kon. till rådet d. 13 febr. 1657.)

[5] Det utgafs för ett neutralitetsfördrag främst i ändamål att föra svenskarne bakom ljuset; och Lisola morskade sig icke litet att ha varit med om det: Fra tanto per ingannare li Suedesi et li proprii ministri dell' elettore habbiamo di concerto con S. A. fatto un contratto simulato di neutralità con tutte le dovute cautele. — — — Però se V. E. sentira parlare di quella neutralità, la prego di confirmarne l'opinione nel volgo mà di non dare fede alcuna, perche è pura finta; ben è vero, che habbiamo fatto col Gonzieschi una suspensione d'armi. (Lisola till Portia d. $^{18}/_{28}$ aug., Pribram; jfr ock Puf., F. W., VI: 71,

i egenskap af medlare och blef inledningen till freden och återförsoningen.

De i Wehlau i sept. undertecknade fördragsinstrumenten,[1] hvilka i okt. ratificerades vid furstemötet i Bromberg mellan Johan Kasimir och Fredrik Wilhelm, innehöllo fred och försvarsförbund dem emellan, bl. a. med betingelsen att ränsa Polen och Preussen från fiender.[2] Väl talades vid bägge tillfällena af båda kontrahenterna om ett gemensamt angrepp på svenska Pommern och väl förklarade kurfursten sig dock allenast under förutsättning af Österrikes medverkan, hvarom Lisola var djärf nog att ge de bästa förhoppningar, ja, bestämda löften,[3] vilja däråt något företaga,[4] men Wienerregeringen ville ej alls vara med på det företaget för sin del,

---

76). Men redan en månad efter detsamma kände man å svenska sidan väl till hela den historien; till Fleetwood och Friesendorff i London skref Karl X d. 23 sept. bl. a. (Anglica; riksreg.), att Lesno och »Lisola sich nicht contentiren lassen den Kurfürsten mittelst der vorhin *nur prætendirten neutralität* von uns divertiret zu haben, besonders ihn auch nun und in dem man polnischerseiten difficultiret die gedachte neutralität anzunehmen, bald durch harte Bedräuungen, bald durch Verheissung goldener Berge, und dass man ihm in kurzer Zeit unser Herzogthum Pommern liefern wolle, gar wider uns in Harnesch zu bringen sich bemühen.»

[1] Den 14 aug. blefvo i Königsberg dessa fördragen uppsatta, d. 3 sept. af Lesno, de kurfurstliga råden och Lisola här undertecknade, den 9 sept. (d. 10 enligt Lisolas dep. fr. Wehlau d. $^{10}/_{20}$ sept.) efter några vidtagna förändringar undertecknade af Gonsievski i Wehlau, dit kurfursten och Lisola begett sig. (Allt g. st.)

[2] Fördragen läsas hos Moerner: Kurbrandenburgs Staatsverträge; Theatr. Europ. VIII; Puf., F. W., VI; Droysen.

[3] Han sökte ju sen förneka, att han någonsin sagt något dylikt, kallande det påståendet för gement förtal (una impudentissima calumnia calvinistica), då man från båda sidorna, kurfurstens och Wienerregeringens, besvärade sig öfver hans lösmynthet här. (Se Urk. u. Act. VIII; Pribram.)

[4] Jfr Lisolas depèscher, isynnerhet den af $\frac{30 \text{ okt.}}{9 \text{ nov.}}$ 1657, innehållande hans intressanta samtal med kurfursten i Bromberg. Hos konungen af Ungarn, slutade denne sitt samtal med honom, låge afgörandet öfver krig och fred; en medelväg häremellan dugde alls icke mera. (Pribram.)

ehuruväl den uppmanade de andra två att ej försumma något. Lisola fick ju upprepade order härom och tillrättavisningar i anledning af sin otidiga ifver för offensiven mot Sverige utanför Polen och Preussen och att likväl ha blandat sig i förhandlingarna mellan Polen och Brandenburg i den saken.[1]

Väl undertecknades i Berlin d. 4/14 febr. 1658, efter därstädes förda underhandlingar sen d. 26 dec. 1657, utom ett fördrag mellan Brandenburg och Österrike om ömsesidigt försvar mot konungen af Sverige och hans konfedererade[2] samt med det allmänna syftet att bilägga förvecklingarna i Polen, återföra freden där samt upprätthålla den tyska freden, också en konvention mellan desamme och äfven Polen om gemensam offensiv aktion[3] mot konungen af Sverige, därvid Leopold utfäste sig att medverka med 10,000 man;[4] men hur nödd och tvungen han till sist tog detta steg, som så afvek från hans faders och hans egna politiska grundsatser, och hur påverkad han var af inflytelserna från den spanske ambassadören liksom af hänsynen till den brandenburgske kurfursten för hans kurstämmas skull, det visar nogsamt hela historien om de

---

[1] Se orderna till Lisola d. 12/22 okt., $\frac{24 \text{ okt.}}{3 \text{ nov.}}$, $\frac{29 \text{ okt.}}{8 \text{ nov.}}$, konferensprotokoll d. $\frac{21 \text{ nov.}}{1 \text{ dec.}}$, $\frac{26 \text{ nov.}}{6 \text{ dec.}}$ 1657. Redan långt förut, i slutet af juli eller i aug., synes Lisola från sin regering bekommit snubbor, att döma af hans depesch d. $\frac{25 \text{ aug.}}{4 \text{ sept.}}$, uti hvilken han urskuldar sig. (Pribram.)

[2] Mot svenskarne blott hade kurfursten velat ha förbundet riktadt, men på yrkande af Leopolds gesandter blef det som det förut slutna brandenburgsk-polska riktadt mot Sverige och dess anhängare.

[3] Båda fördragen blefvo enligt kurfurstens önskan några dagar antedaterade och befinnas sålunda dagtecknade d. $\frac{30 \text{ jan.}}{9 \text{ febr.}}$ i stället för d. 4/14 febr.

[4] Sex tusen man rytteri och fyra tusen man fotf.; häraf skulle vid ett uppgifvet fall 4,000 man få återkallas. — Båda fördragen jämte den hemliga art. samt den polske underhandlarens approbation på hvad de andra bägge i det, som rörde Polen, beslutat finnas tryckta hos Moerner, l. c.

förhandlingarna.[1] I förbundsurkunden blef ej heller uttryckligen nämdt något om en expedition mot svenska Pommern eller mot Holstein;[2] så försiktig och så rädd var man från Österrikes sida att på något vis blottställa sig, före kejsarvalet.[3] Det förstnämda — det defensiva — förbundet läm-

[1] Se depescherna från Berlin d. $\frac{28 \text{ dec.}}{9 \text{ jan.}}$ — $5/15$ febr. hos Pribram; den kortare af de två, daterade d. $\frac{28 \text{ dec.}}{9 \text{ jan.}}$, samt dep. d. $4/14$ febr. röra andra ämnen och äro af Lisola ensam författade; de öfriga sex, hvilka röra själfva dessa förhandlingarna, äro undertecknade af Montecuccoli och Lisola, men härröra endast föga från den sistnämde; den längsta och viktigaste, den af d. $5/15$ febr., är tydligen att tillskrifva Montecuccoli ensam. Jfr vidare kon. Leopolds order, främst den af d. $19/29$ jan. och »Einleitung» af Pribram.

[2] Åt kurfursten blef det i stället öfverlämnadt att bestämma orten för operationernas begynnande emot Sverige (p. 8). Denne hade försökt att i fördraget få infördt något om svenska Pommerns öfverlämnande till honom, men Leopolds gesandter vägrade bestämdt att gå in därpå. Konung Leopold tänkte icke för sin del, såsom dock kurfursten och de kurfurstlige högeligen fruktade, att bekomma något som helst af detta Pommern, men han var ej heller böjd för att så betydligt höja Brandenburgarens makt och betydelse genom att tillstädja honom hela eller ens en del däraf. Men engagera honom i krig med Karl X, så att öfvergången till honom igen blefve omöjlig, det söktes tydligen från österrikisk sida.

[3] Af hela förbundssaken hade, mot slutet af förhandlingarna, så när intet blifvit, då nämligen vid ett tillfälle de kurfurstliga kommissarierna helt oväntadt kommo fram med tre hemliga tilläggsartiklar till det andra fördraget, allesamman rörande Pommern i ett eller annat hänseende. Montecuccoli förklarade, att, eftersom han saknade order för ett dylikt fall och därest man ej ville invänta nya sådana, han skulle resa sin väg — och med honom nödvändigt ock Lisola, enligt den särskilda ordern till honom d. $19/29$ jan. —, öfverlämnande åt någon annan, som kunde komma efter,' att fortsätta och afsluta förbundstraktaten. De kurfurstlige måste då ge med sig småningom och låta de två artiklarne falla samt den tredje »modereras» och därpå kvarstå. Den skulle innehålla, att vissa platser i svenska Pommern angåfves, i hvilka kurfursten ägde ensam inlägga sina besättningar, medan de öfriga skulle vara gemensamma för båda. De 8 orterna Stettin, Damm, Anclam, Demmin, Wolgast, Greifswald, Stralsund och Wollin voro de, han utvalde och som i den sekret. art. namngåfvos. (Jfr Droysen.)

nades Danmark fritt att tillträda. Men hvarken det eller det andra erhöll ju gällande kraft, så länge kurfursten, som snart önskade ändringar i det senare, dröjde med utväxlingen af ratifikationerna.[1] Förbundet, som han slöt ensam med Danmark, fick ock vänta på hans ratifikation samt erhöll ju aldrig sådan.

Men nu ha vi kanske för långt aflägsnat oss från det föreliggande ämnet; vi återvända till Köpenhamn igen. —

Det danska riksrådets svarsskrifvelse af d. 26 april till det svenska var, såsom rikshofmästaren yttrade sig, till innehållet »konformt» med det kategoriska svaret till Dureel, hvilket ändtligen den 2 maj[2] var färdigt och öfverlämnades till honom. Det fordrade satisfaktion och var liksom de öfriga här anförda stridsskrifvelserna undertecknadt af Gersdorf, Kr. Thomesen Sehested och Peder Reedtz samt löd sålunda: 1. Vi förmena oss alldeles ingen orsak hafva funnit, hvarföre vi skulle förändra vår billiga fordran på ersättning för den stora skada, som kronan Danmark vederfarits därigenom att pacta icke blifvit hållna. Det är ju handgripligen bevist och bestyrkt genom daglig erfarenhet, huruledes de svenske betjänte i Sundet umgås med certifikater och hvad däraf beror, tvärt emot den klara bostafven i Brömsebropacta, och hvad myndighet de där utöfva utan ringaste stöd af någon enda bokstaf i rikenas ömsesidiga fördrag, hvarföre den Danmarks krona tillfogade skadan icke är lätt att uppskatta, förutom annat mer, hvarmed pacta till största prejudis bevisligen blifvit kränkta och öfverträdda. Däremot skall icke kunna bevisas, att på danska sidan blifvit i någon mån handladt emot de mellan rikena upprättade pacta. Det har icke heller varit vanligt, att, när något kunde vara förelupet, som

[1] Konung Leopold ratificerade båda fördragen i Winsheim d. $^{17}/_{27}$ febr., på sin resa till valdagen i Frankfurt $^{a}/_{M.}$; kurfurstens ratifikation är af d. $\frac{24 \text{ febr.}}{6 \text{ mars}}$. (Moerner, l. c.; jfr vidare Urk. u. Act. VIII samt Puf., F. W., om ändringarna dem kurf. önskade samt uppskofvet med utväxlingen.)

[2] Tryckt hos Becker I.

ringaste sken kunde ge till beskyllning för bristande efterlefnad af pacta, man å svenska sidan länge därmed gett sig till tåls, utan tvärtom strax inkommit med så öfverdrifna klagomål, att, därsom man icke ville vara oviss på godt naboskap och fortsatt vänskap, man har måst lämna upprättelse, huru än fog och billighet verkligen månde hafva dikterat, och näppeligen skall därför något fall kunna framdragas, som, af svenskarne påklagadt, ej blifvit af danskarne mer godtgjordt än med rätt skulle kunnat utkräfvas. Alltså kan den begärda satisfaktionen med lika stor rätt och billighet på danska sidan ännu fordras, som den på svenska sidan utan skäl eller fog kan begäras. 2. Att den svenske fullmäktigen öppet förklarar sig icke kunna samtycka till någon bot för tillfogad skada, icke heller säkerhet för dessa traktaters tillbörliga efterlefnad, det är oss okärt att förnimma, eftersom vi en sådan billig begäran icke kunna afstå och vi därmed nödgas, på hans egen begäran, gifva följande kategoriska svar: att vi få låta det härvid förblifva och vilja på vår sida för alla vara undskyllade, att dessa traktater icke ernått en bättre och önskligare utgång.

Därpå afgaf nu Dureel sin »protest»,[1] daterad den 3 maj, och lämnade till Kleist[2] d. 4 att den vederbörligen framföra. Protesten innehöll en kort öfverblick af hvad i allianstraktaten passerat sen dess början år 1655 samt slutar med en hänvisning till gränsmöte »och tiden som allt kan förändra». Den 6 maj kom Kleist till honom på rikshofmästarens begäran och sporde, med anledning af den i protesten nämda gränskommissionen, »där desse traktater kunde vinna fortgång», om Karl X hade specificerat någon tid, på hvilken den sammankomsten kunde ske eller eljest om Dureel vore instruerad att traktera om preliminarierna till denna gränskommissionen; för då vore man å danska sidan icke obenägen därtill, på det man i allt skulle låta se det fredsälskande gemyt, man

[1] Puf. IV: 64; Becker I.

[2] Huru denne varnade och afrådde danskarne från deras krigiska föresats, se Puf. IV: 65, 67.

hade till ett godt utslag bägge kronorna emellan. Dureel måste på dessa spörsmål svara nej, men tillade att han ville, om så fordrades, inhämta konungens mening.

Hade sålunda Gersdorf för ett ögonblick reflekterat på detta förslag och visat sig ej ohågad att »transferera traktaten till behörlig ort å gränsen», så bytte han dock snart om håg. Konung Fredrik, som på någon dag varit bortrest, kom åter, och då hade Dureel sin afskedsaudiens, den 9 maj; därpå besökte han rikshofmästaren, som vid det tillfället sade sig icke finna så nödigt bringa å bane frågan om gränsekommissionen, »eftersom han väl visste, att riksens råd i Sverige icke inklinerade heller till den satisfaktionen».

Intet rekreditiv kunde konung Fredrik ge Dureel »vid denne ockurrens af tid»; och den svenske residenten fann af ett som annat nu »att allting skickar sig till örlig», som han uttryckte sig.

Kort förut hade han bekommit Karl X:s nyssnämda bref af d. 11 apr. från Zavichost. Dureel kunde ej märka, att det kejserliga dödsbudet väckt någon som helst förändring eller ens något uppseende i Danmark. Hans rapport till konungen om hvad som nu senast förefallit här träffade denne på återtåget d. 29 maj, ej långt från Thorn.[1]

Den 14 maj var den franske residenten i Hamburg, De Meules, anländ till Köpenhamn för att i egenskap af medlare och envoyé å konung Ludvig XIV:s vägnar förhindra det sen längre tid emotsedda svensk-danska kriget. Den 17 maj for Dureel, var d. 19 i Halmstad; tre sköna saltskepp, skref han härifrån, tillhörande det Stora Kompaniet och hvilka lågo på Helsingörs redd, blefvo uppbragta till Köpenhamn; före afresan från Halmstad hörde han, att ett svenskt skepp med ammunition och annat anhölls i Bält och likaså ännu

[2] Af Dureels rapporter till konungen notera vi här dem af d. 18, 24, 25, 26, 29 apr., 2, 6, 9, 13, 15, 17 maj; till rådet d. 23, 28, 30 apr., 5, 7, 12, 14 maj.

ett saltskepp samt två skutor — allt repressalier för en del af den pretenderade, danskarne tillfogade skadan.[1]

Samma dag som Fredrik III undertecknade den danska krigsförklaringen, d. 1 juni, skref Karl X[2] till sitt råd i Stockholm, i anledning af den Dureelska protesten och Gersdorfs gjorda spörsmål, och bad det, till att visa benägenhet för freden och god vänskap, att åter skrifva till det danska rådet, närmast som till ett svar på den genom Duwal bekomna skrifvelsen, och bl. a. framhålla, hurusom man på svenska sidan alltid sökt iakttaga pacta, fråga hvad det var, som satisfaktion begärdes för, och hur med tullbesvären det verkligen förhölle sig, samt säga att man ville förebygga kriget och hålla gränsmöte. Till Appelboom i Haag skrefs dagen förut, d. 31 maj,[3] med befallning att fråga Generalstaterna, om icke de ville afråda Danmark från dess krigiska uppsåt mot konungen och kronan Sverige och söka förmå detsamma att i stället hålla det senast i Brömsebro slutna fördraget, så att vänskapen, hvilken genom den af Dureel drifna allianstraktaten åsyftats, »måtte vid gränskommission kunna vinna sitt önskliga utslag». Appelboom skulle ock söka förmå enskilda personer på sitt vis att äfvenledes afråda Danmark från kriget; penningar, som härför möjligen kunde vara af nöden för honom att använda, skulle han bekomma genom Gambrotius i Hamburg, hvilken af konungen fått order att »efter möjlighet» därmed tillhandagå Appelboom. Den 4 juni repeterades i ett nytt bref till honom ett och annat häraf.[4]

Så angelägen visade sig Karl X nu att förebygga Dan-

[1] Den 12 maj i ett bref till rådet berättade Dureel, hurusom »en kapare i Östersjön hade allaredan upptagit två lastade svenske farkoster och dem uppbragt icke långt härifrån Köpenhamn, vid Drekerö»; han kände mannen, hvilken var en borgare från Köpenh. vid namn Klas Michelsson; men rikshofmästaren, i samtalet med honom s. d., sade att det var en Rostockare.

[2] K. M:ts skrifvelser till rådet.

[3] Hollandica.

[4] Hollandica.

marks fredsbrott. Knappast några medel lämnades oförsökta, kan man säga. Så olägligt kom honom nu detta kriget, hvilket, efter hvad vi sett, varit så för honom alltsen jan. 1657, först för Rakoczys skull och nu liksom allt fortfarande för det kejserliga dödsfallets skull och det förestående valets antagligen. Helt visst önskade Karl X ha fria händer att jämte Frankrike, England, Brandenburg dirigera detsamma mera efter sitt hufvud. Och hur det grämde honom att häruti vara förhindrad, det låter han oss ock under den följande tiden oupphörligt veta på flera sätt, i starka ordalag.[1]

Vidlyftig brefväxling mellan konung och råd i Sverige följde ytterligare i denna fredssaken under sommaren. Så skref rådet d. 16 juli och afrådde från att då ge sig in på vidare handel härom med Danmark, af flera uppräknade, gilltiga skäl. Och när följande månad Coyet efter förrättadt värf i Sverige återreste till konungen, upprepade rådet i en ny skrifvelse d. 15 aug., sitt afrådande af denna sålunda ifrågasatta fredshandel med Danmark.[2] Men samtidigt med eller kort efter denna skrifvelses framkomst till konungen voro den frågan och om gränsmöte på en ny basis återupptagna, nämligen genom den i aug. hos honom inledda franska medlingen genom De Meules och sen den engelska genom Jephson och Meadows.[3]

[1] Jephson till Thurloe skrifver d. 24 okt. 1657 från Wismar (Statep. VI): »— — I believe the king and all the Swedish nation are sufficiently incensed with that most unreasonable (they say unreasonable) interruption given by the Danes to their affairs in Poland». Och i projektet till förbund mellan Sverige och England, uppgjordt hösten 1657, heter det, i art. 3, bl. a.: — — Ideoque in primis R. Daniæ, qui temerario suo Sac. R. M:ti regnoque Su:æ contra pactorum fidem et jura gentium illato bello maximum impedimentum injecit alte memorati Regis intentioni in bonum publicum directæ, summis confoed:orum viribus, qua terra qua mari, quam primum ad debitam satisf:m pro insignissimis Regi Su:æ illatis injuriis damnisque præstandam ac de ulterius non turbando sufficientem cautionem dandam adigatur.

[2] Rådets skrifvelser till K. M:t.

[3] Om den engelska medlingen genom Ph. Meadows hos Fredrik III och W. Jephson hos Karl X se h. IV.

Dessa den sista tidens underhandlingar med Dureel hade verkligen å de danske kommissariernas sida blifvit förda blott för skens skull och för att draga ut på tiden, tills man vore färdigrustad och färdig med sina förbund.[1] Den 3 apr. var danska rådet kalladt till Köpenhamn att möta och rådslå d. 10; den 15 apr. fingo de en konungens proposition igen: som riket var rustadt till lands och vatten och det ej kunde länge utstå att bära en sådan börda och som traktaten med Sverige icke heller visade förhoppningar till sådan utgång, att därmed någon satisfaktion för liden skada och spott, mycket mindre säkerhet kunde fås, så begärdes rådets betänkande, hvad rådligast vore vidare nu att företaga och inför eftervärlden kunde vara försvarligt.[2]

Detta vill med andra ord säga: konungen sporde, om icke tid vore nu att bryta lös och om icke rådet ville för sin del härmed ge sitt samtycke till krigsförklaringen.

Den 22 apr. gåfvo de tillstädes varande riksråden sitt svar: Efter Brömsebropacta voro på många sätt violerade och den därpå fotade vänskapen bruten, men likväl ingen utsikt fanns och intet förslag gjordes om satisfaktion åt Danmark och om assekuration, utan snarare tvärtom, att den svenske fullmäktige sökte i sitt svar gravera kronan Danmark, hvadan således syntes nog, det från Sverige intet annat än krig var att vänta; och efter äfven Ryssland och Polen, hvilka båda allaredan ju voro i krig med Sverige, tillsade Danmark allians och kooperation och huset Österrike af eget intresse därtill ock syntes inklinera, så kunde rådet icke afstyrka från att taga tiden i akt och bruka de medel, som Gud och naturen gåfvo vid handen, för att söka satisfaktion, afstyra olagligt våld, upprätthålla kronans höghet och regalia och sätta dess undersåtar i en säker rolighet. Men det hemställdes, om icke skäl vore, sen fientligheterna utbrutit, låta tillkännage, att desamma skulle inställas, så snart någon satisfaktion och assekuration kunde fås. Med Polen och Ryssland borde där-

[1] Fridericia.

[2] Rigsark. i Köpenh.; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

för strax slutas, med Österrike också slutet med ifver pådrifvas; protektorn i England och evangeliska liksom katolska furstar i Tyskland borde ock notificeras om Sveriges olagliga och olidliga procedurer; och för krigsbehofven, för manskap och befäl skulle därför vederbörligen ytterligare sörjas.[1]

Skrifvelsen cirkulerade följande månad för att undertecknas af öfriga rådsherrar. Sjutton inalles skrefvo under; endast två voro fredsälskande nog att ej ditsätta sina namn; Skeel var emot kriget.[2] Alla ständerna efterlängtade det, och konungen själf var den, som mest bidragit att länka beslutet däråt. Det var ett anfallskrig utan tvingande skäl, utan den välbehöfliga tryggheten af de länge sökta allianserna och utan de nödvändiga medlen samt med inre missförhållanden i mängd.[3] Officerarne voro få och i allmänhet oduglige; Axel Urup, befälhafvaren i Skåne, var dock en skicklig ingeniör; marsken Bille, nu gammal, hade aldrig varit framstående, och Ulr. Kr. Gyldenlöve var nog så bra en anförare, men för mindre afdelningar blott. Oenighet spårades, snart sagdt, öfverallt, till och med mellan konungen och marsken; split rådde bland ständerna, adeln var mot konungen, hvilken trodde genom ett segerrikt krig vilja göra sig handfästningen

[1] Rigsark. i Köpenhamn; tryckt i Danske Magazin, 3 R. IV B.

[2] Hans votum (Dagboken under dato d. 16 apr.) var, att man skulle söka satisfaktion och förlorade land åter, befria sig från den fruktan och fara, som medföljde svenskarnes besittning af Bremen, Pommern, Preussen, antaga de erbjudna allianserna med Ryssland, Polen, kejsaren, begagna det närvarande tillfället och bringa allt för öfrigt i ordning. Så skulle konung Fredrik skrifva till Karl X, danska rådet till det svenska, ge upplysningar om Danmarks gravamina mot Sverige och begära satisfaktion; om sådan ej gåfves, då först skulle gripas till vapen. Men gåfves såväl satisfaktion som assekuration, då skulle vänskap och fred råda. Kleist och andra mediatorer skulle alltid hållas vid handen ändå, så att, om det än kom till ruptur, man likaväl kunde ock komma till något ackord. Ty Skeel ansåg det för Danmark omöjligt att någon längre tid kunna föra kriget, vare sig det ginge väl eller illa för detsamma.

[3] Här äro många mala domestica, och skulle Danmark råka i krig, vill det säkert komma i hundrade hasarder, skref Dureel till kon. maj 1657.

kvitt och kanske göra sig enväldig. Härtill kom vidare förhållandet till Gottorparen; hertig Fredrik III, Karl X:s svärfader, hade begärt neutralitet för hela sitt område, ifall af ett svensk-danskt krig, men också anmodat Sverige om hjälp. Hans främste minister var Adolf Johan Kielmann, framstående politiker och ifrig svenskvän. Vid krigets utbrott var Danmarks förhållande till hertigen sådant, att det visst icke kunde påräkna någon hjälp från honom; tvärtom, Danmarks förut svåra belägenhet försvårades ytterligare genom utsikten att ock få Gottorparen som fiende på halsen.[1]

Den 1 juni undertecknade konung Fredrik III krigsförklaringen och några dar senare utkom skriften »Jus feciale armatæ Daniæ», hvilka båda akter svenskarne senare besvarade och vederlade uti en motskrift, som på hösten utkom i Greifswald och till författare hade främst Dureel, äfven Coyet m. fl. antagligen.

Karl X skref nämligen den 19 juni och befallde rådet att låta Dureel och Taubenfeldt bekomma de dokument, som behöfdes för att besvara det danska manifestet;[2] och desse togo sig genast verket an samt voro färdiga därmed fram på sommaren, då Dureel skickade manuskriptet, tituleradt »Välgrundad vederläggning och svar på det danske manifest, inskrifvet jus feciale armatæ Daniæ — —»,[3] från sitt gods i Halland upp till rådet i Stockholm, hvilket skulle genomse och för sin del godkänna detsamma.[4] Rådet synes intet ha ändrat eller tillagt, blott tillfogat en eller annan bilaga, såsom en

[1] Fridericia.

[2] Riksreg.

[3] Manuskriptet med Dureels handstil finnes bland de Coyetska papperen i Köpenhamn. M. Björnklo fick antagligen bidraga med hvad han visste om Bremen och Verden liksom Gambrotius söka efter dokument om dessa hertigdömena uti arkivet i Bremen.

[4] Dureel till ett af råden i Stockholm, Källerö d. 16 aug. 1657. (Coyetska papperen i Köpenh.) Han ber här, att rådet ville »öfverväga, censurera, korrigera och efter godt skick och tidernas villkor alldeles adaptera» innehållet i detta manuskriptet och sen öfversända detsamma till konungen med Coyet, då han for, tillika med ett hans bifogade bref till konungen af s. d.

kopia af skrifvelsen till danska rådet d. 11 apr. 1657. Med Coyet, då han återvände, öfversändes det till Karl X jämte ett bref[1] från Dureel, hvilken häri bl. a. ber, att konungen ville lägga märke till, att detta manuskriptet icke vore så väl afskrifvet af kopiorna, eftersom han nu mera icke hade i sitt våld några skrifvare och kopister. »Själfva realia ställer under E. K. M:ts allernådigste disposition jag att censurera, korrigera, till- eller fråntaga eller själfva stilen limitera låta.» Coyet fick visst bestyret med öfversättningen till tyska och latin och publiceringen af trycket, och åtskilligt blef i denna publikationen (»Beantwortung und Widerlegung zweier dänischen Schriften — —», »Responsio ad duo scripta danica — —»)[2] både ändradt, tillagdt och fråntaget, hvarom vidare i nästa kapitel. En tillförlitlig historisk källa för framställningen af den Dureelska negotiationen i Köpenhamn bör denna publikation på denna grund och som stridsskrift icke få gälla för, ehuruväl den blifvit ej så litet anlitad.[3]

På det sättet fortsattes således äfven efter krigets utbrott den strid med pennan, som sedan någon tid pågått före detsamma.

[1] Dureel till konungen, Källerö d. 16 aug. 1657. (Coyetska papperen i Köpenh.; jfr ock Dureels bref till konungen, dateradt Stockholm d. 18 juli 1657, bland samlingen Danica i Stockholm.)

[2] Jfr Theatr. Europ. VIII och Londorps Acta publica VIII, där ock de båda danska skrifvelserna finnas införda.

[3] Flera dokument af största betydelse saknas här också, jämte det att publikationen bitvis är inkorrekt. — Omisskänneligen från Coyets hand och hufvud härrörande är, vid tal om kommercierna i Östersjön och danskarnes påstående att svenskarne hos kejsaren skulle sökt beläning af dominiet där, hvilket naturligtvis förnekas, följande passus, som i det Dureelska manuskriptet alldeles saknas: »— — ja, da der Römische Kaiser vor einigen Zeiten sich solches (dominium och länshöghet) anmessen wollte, hat der hochsel. Gustavus der Grosse wider ihn auch aus solcher Ursache die Waffen erhoben und dardurch sich und sienem Reich ihr Recht und der Ostsee ihre uralte Freiheit maintiniret.» (Jfr h. II, sid. 31.) — Eget nog finnes ordet *adioustera*, som står i den Dureelska fullmakten d. 7. okt. 1656 och som Dureel äfven själf nu lät stå kvar uti den vid manuskriptet bifogade kopian, dock ej i den tryckta bilagan till skriften »Beantwortung und Widerlegung — —», utan blef vid publiceringen utelämnadt.

Å båda sidorna, danska som svenska, betraktade man emellertid kriget nu som ett motstycke till den sista fejden 1643—45. Liksom svenskarne då så mycket beklagade sig öfver prejerierna af Kristian IV i Öresund etc. och bråket med certifikationerna vid tullbehandligen samt kränkningar af det därmed så nära sammanhängande dominiet i Östersjön, af högheten och rätten, hvaraf man tillvällade sig mycket mer än tillbörligt, och äfven öfver tulltäkten i öppna sjön vid Ruden, så äflades danskarne nu städse att framhålla sig som just i dylika stycken isynnerhet förfördelade af konungen och kronan Sverige och att deras tur härmed var kommen att, som svenskarne då, söka godtgörelse och säkerhet mot dylikt för framtiden. Man erinrade sig, med den bittra erfarenheten från förra fejden, t. ex. hur ett det svenska rådets bref kom »med begäran ante indictum bellum om satisfaktion och assekuration» och ville nu göra återbetalning i samma mynt. Svenskarne och deras konung å sin sida sågo omigen Danmark nu som på 1640-talet passa på tillfället att skada Sverige på det kännbaraste, då det var upptaget på annat håll — för det gemensamma protestantiska bästa — och rycka det därifrån, till gagn för fienderna; och de framhöllo sig därför nu ock såsom nödsakade, berättigade skaffa sig sin satisfaktion för dessa förluster, för afbräcket i sina företag och hinder att fullfölja sina planer på andra håll samt likaledes assekuration de non amplius turbando.[1]

Af ett skäl som annat torde vara väl på sin plats här att, om ock flyktigt, nämna något om förhandlingarna och freden i Brömsebro samt förvecklingarna som omedelbart föregingo,[2] för att sen taga kännedom af såväl de hittills sparade, mellan Dureel och de danske kommissarierna växlade stridsskrifvelserna som ock de vid eller efter kriget publicerade stridsskrifterna.

[1] Jfr t. ex. de förslag till allians med England och med Frankrike (delvis mot Danmark), som på hösten 1657 af Karl X uppgjordes och öfversändes till hans sändebud vid de resp. hofven.

[2] Hammarström: Freden vid Brömsebro 1645; Fridericia: Danmarks ydre polit. Hist.; Kernkamp: De Sleutels van de Sont.

V.

Under unionen rådde ömsesidig handels- och tullfrihet mellan de nordiska rikena; denna fortfor ock efter unionens upplösning och vardt vid några tillfällen bekräftad, såsom i Stettin 1570. Men vid mötet i Flacksjöbäck 1591 gjordes en inskränkning beträffande tullfriheten i Öresund. Svenskarne voro hädanefter fria från tull där endast för det gods, som »dem själfva tillhörde», men för gods de förde tillhörande främmande hade de att erlägga tull. Vid genomfarten i Öresund skulle därför uppvisas nöjaktiga certifikationer på de dem själfva tillhörande varorna, som medfördes; i öfrigt skulle sjöfarten genom Sundet vara fullkomligt fri och obesvärad. Dessa bestämmelser bekräftades 1613 och 1624. Det sistnämda året förband sig Danmark särskildt ock att afskaffa all obillig undersökning af svenskt gods.

Tio år härefter började Kristian IV:s våldsamma tullpolitik i Öresund och Bält, hvilken åren 1638 och 1639 isynnerhet utmärktes af hänsynslöshet och godtycke; tullen höjdes i utomordentlig grad, hvartill kom att de, som förde varor till eller från de preussiska tullstäderna, ålades att betala denna tull dubbel; år 1637 förbjöds alla slags krigsförnödenheters förande genom Sundet, hvilket förbud hufvudsakligen var riktadt emot Sverige, hvars förnämsta utförsvaror bestodo i dessa artiklar. Det var emot dessa godtyckligheter, som Sverige och Holland ingingo förbundet 1640 till upprätthållande af såväl egna fri- och rättigheter som i allmänhet handelns frihet i Nord- och Östersjön.

Det hade ej länge dröjt efter år 1624, trots de danskes förbindelse att afskaffa all obillig undersökning, förrän sven-

skarne bekommit anledning att klaga öfver omild behandling i Öresund, medan de förre å sin sida klagade öfver falska certifikationer, d. v. s. sådana som falskeligen uppgåfvo främmande gods för svensk tillhörighet och såmedels befriade detsamma från tulls erläggande. Nekas kan ju icke att båda beskyllningar vid sina tillfällen varit sanna; en noggrann undersökning från de danska tulltjänstemännens sida var på grund af missbruket med de falska certifikationerna ingalunda oberättigad. Men 1642 och 1643 gick danskarnes behandling af de svenska sjöfarande i Sundet öfver alla billighetens gränser, så att den fördragsenliga tullfriheten vardt i betänkligaste grad kringskuren. Korfitz Ulfeld, som i egenskap af rikshofmästare var högste tillsyningsman öfver tullen, ökade det hårda och godtyckliga i behandlingen, som köpmännen i allmänhet underkastades i Sundet, och var i väsentlig mån orsak till de kränkande oförrätter, som särskildt vederfores de svenske; han uppfann en mängd nya anordningar vid tullen, såsom skeppsmätning, flera grader af visitation, dubbel rättegångsprocess m. m., hvilket allt vållade stora kostnader och besvär och mycken tidsutdräkt för de sjöfarande; den danska tullbetjäningen ökades, hvarvid t. o. m. uppenbara bedragare användes. På blotta misstankar kunde skeppen kvarhållas, hvaraf uppstod en allmän osäkerhet i handeln. Certifikationerna, hvilka utgjorde själfva grundvalen för den svenska tullfriheten, voro ej längre betryggande: än misstänktes deras mängd, än olikheten i själfva stilen, båda fallen gåfvo anledning kassera dem och så taga tull äfven för det å desamma uppgifna godset; köpmän, som vid sin ankomst ej hade certifikationer före sig, tillätos ej invänta sådana, utan fingo betala den högsta föreskrifna tullsats. Bland mindre kitsligheter, hvaröfver de svenske beklagade sig, nämnes t. ex. att deras skepp fingo vänta onödigt länge på tullbehandlingen, att det handskades vårdslöst med lasten, att skepp ibland visiterades tvenne gånger. Men det stannade ej härvid; af svenske undersåtar i Estland togs tull sedan 1642, och från början af 1643 utkräfdes 30:e penningen af

allt vin, som svenskar förde genom Sundet. Konung Kristian IV åsyftade med denna sin tullpolitik ej blott att rikta sin kungliga kassa, utan ock att skada och kanske tillintetgöra den unga uppblomstrande handeln och industrien i Sverige; en ihärdigare fiende till vårt land än han har på Danmarks tron icke suttit; hans sträfvanden i början af hans regering gingo stundom ock ut på att om möjligt underkufva Sverige, ett rof som detta då var för inre och yttre oro och nästan försvarslöst, eller åtminstone så försvaga det, att det för framtiden blefve oskadligt.[1]

Gränsmöte skulle hållas för tvisters slitande enligt fördraget i Stettin 1570; sedan den förorättade besvärat sig utan att inom 4 månader ha fått bot, skulle rådet å den förorättade sidan anhålla, att det andra rikets råd utverkade hos sin konung klagomålens afhjälpande. Hulpe ej heller detta, hade den förfördelade att stämma den andre till möte på gränsen inom 4 månader. Dessa föreskrifter hade emellertid aldrig så noga blifvit iakttagna. Danskarne föreslogo nu, juli 1643, ett gränsmötes hållande för de uppståndna tvisternas biläggande, men Axel Oxenstjerna satte sig däremot, sägande att Kristian IV förverkat sin rätt därtill; de fleste bland de svenska rådsherrarne hade dock önskat att såsom 1624 förhandla, armata manu, och tilltvinga sig förmånliga villkor. Något senare föreslogs återigen från danska sidan, att stridigheterna måtte afgöras genom ett gränsmöte i början af nästkommande april (1644), men från den svenska svarades härå med fordringar så högt ställda, att intet kunde blifva.

Så kom kriget 1643—45 och därpå freden i Brömsebro sistnämda år. Det herravälde öfver Östersjön, som Danmark tagit i arf efter Hansan och konung Kristian IV så egenmäktigt utöfvat, blef härigenom och härefter faktiskt mer deladt mellan de bägge nordiska kronorna, på det sättet att Sverige, isynnerhet efter den tre år senare slutna westfaliska freden, dock bekom kanske den större anparten.

[1] Molbech, Kristian IV:s egenhändiga bref för åren 1604, 1610, 1611 (Hammarström).

Fredskongressen, hvilken[1] öppnades d. 8 febr. 1645, blef ju på sitt vis ett gränsmöte, under kriget. Hufvudfrågan vid förhandlingarna här utgjorde naturligtvis tullfriheten, certifikationerna och i sammanhang därmed höghetsrätten i Östersjön; den upptog ensam nära de två första månaderna; vid slutgranskningen, som varade sex veckor, voro dessa spörsmål åter å bane och drogo lejonparten af uppmärksamheten till sig.

Instruktionen för de svenske kommissarierna, hvaribland främst märktes Axel Oxenstjerna, innehöll att de först och främst skulle fordra och söka genomdrifva, det alla svenska undersåtar och under Sveriges beskydd stående folk måtte hädanefter åtnjuta en fri och obesvärad genomfart i Sundet, alldenstund en sådan frihet grundade sig på folkrätten, i enlighet hvarmed de således borde vederlägga konungens i Danmark påstådda höghetsrätt; certifikationer kunde dock i en viss och bestämd form medgifvas, med villkor att all undersökning afskaffades. Denna fråga skulle först och allena behandlas; blefve kommissarierna i denna punkt icke öfverens med vederparten, så skulle de emellertid så länge som möjligt söka uppehålla traktaten, men om detta icke läte sig göra, låta honom afstanna. Blefve emellertid denna fråga löst på ett för Sverige tillfredsställande sätt, så skulle de därnäst söka utverka, att tullen, som konung Kristian tog i öppna sjön vid Ruden — i kraft af sitt pretenderade herravälde öfver Östersjön — fullkomligt afskaffades[2], och likaså den vid Glückstadt eller att Sverige åtminstone från den befriades. Vid frågan om de eröfrade landens återställande

[1] Den första traktaten om *fredspreliminärerna* (tid, ort, kommissarier, lejdebref etc.) uppsattes och undertecknades d. 29 okt. 1644; men några ändringar gjordes sen, och den sista handlingen härom är daterad Köpenhamn den 25 och Ystad d. 30 dec. 1644.

[2] Vid öfverläggningarna i svenska rådet hade marsken yttrat det vara olidligt, att icke svenskt gods finge fritt passera förbi Ruden, som ligger i sjön; »lide vi det, så kan han snart lägga skeppen vid Livland och vi gifva honom tull där ock.»

skulle kommissarierna såsom ersättning för den och säkerhet mot framtida kränkningar af tullfriheten fordra, att riksgränsen förlades midt i Öresund. Men som det förutsågs, att Sverige icke nu skulle kunna ernå detta mål, så medgafs det kommissarierna att så snart de funno danskarne i någon mån benägne till afträdande af land först eftergifva Halland, sedan Malmö, därefter Kristianstad och sist Kristianopel med Bleking, behållande Laholm, Helsingborg och Landskrona med deras län och Göinge härad; endast ifall danskarne ej kunde förmås afstå dem, skulle de i stället begära Halland och Bohuslän; ifall åter penningar i stället för land skulle fordras, då hade de att som pant för summans erläggande, hvilket för en del af densamma kunde få dröja 50 år, begära de ofvannämda trenne orterna.

Man ser häraf, hvartåt de svenskes tankar då syftade och hvad det var, som gaf dem den riktningen; om det åsyftade icke vanns nu, så kunde det stå kvar som en hufvudtanke för den närmast följande tiden att realisera.

Härjämte hade de svenske kommissarierna ett s. k. bimemorial, hvaraf man finner ännu en hufvudtanke i den tidens svenska politik gent emot grannen Danmark, hvilken likaledes, därest den ej nu realiserades, kunde komma att tagas i arf af en följande regering och dess ledande män. Bimemorialet rörde förhållandet till Nederländerna, hvilka sändt ombud till kongressen att som medlare bevaka deras intressen, och fråga var här om ingenting mindre än att med denna stat dela den danska monarkien. Redan vid öfverläggningarna i rådet föregående år hade allvarliga yttranden fällts om att »kasta Danmark helt och hållet omkull», under förutsättning att hufvudplanen i kriget — angreppet på öarna — vunne framgång. Det var väl icke förvecklingarna vid Sundstullen allenast eller höghetsfrågan i Östersjön, som ingåfvo de svenske statsmännen dessa förmätna rådslag, utan förnämligast den politiska situationen för öfrigt, hvilken befanns så vådlig för Sverige, då Danmark ständigt uppträdde, i förening med andra, som en i så hög grad farlig och verk-

sam motståndare och ej syntes kunna förmås till att någonsin hålla och iakttaga ingångna pacta.

Axel Oxenstjerna hade redan från början af det tysk-svenska kriget förutsett och förutsagt, att ur detsamma förr eller senare skulle framgå ett svensk-danskt, och Kristian IV gaf under dess fortgång allt gilltigare anledningar till ett sådant. Han ville ställa sig på protestantismens förtryckares sida och erbjöd sig såsom kejsarens bundsförvant i kriget mot Sverige; det var på detta vis han lyckades få sin son, sedermera Fredrik III, i besittning af Bremen; han ville sedan medla freden mellan Sverige och kejsaren och hjälpa den senare tvinga svenskarne till för honom och sig drägligare fredsvillkor, men för dem, svenskarne, naturligtvis högst ogynnsamma, eller ock förena sina vapen med hans och helst drifva dem ur Tyskland; han gjorde allt för att hindra svenskarne sätta sig fast vid sjökanten, sökte med sig förena nordtyska ständer till att för öfrigt hindra dem i deras företag och bereda dem all skada och afbräck, konspirerade med Polen och dref på fredskongressen i Osnabrück en ifrig politik emot de svenske, som desse lade märke till och funno gå ut på ett dansk-kejserligt offensivförbund emot Sverige till att hindra detsamma bekomma en fotsbredd tysk jord.

Det var då den svenska regeringen med Axel Oxenstjerna i spetsen fattade beslutet att anfalla Danmark med krig för att befria Sverige från Kristian IV:s »skadliga interposition» och från främmande träldom samt skaffa satisfaktion för det så mångfaldigt lidna, sålunda begagnande tillfället under de svenska vapnens dåvarande öfverlägsenhet och hellre förekomma än förekommas, ehuruväl ingen kunde undgå att inse, att mycket härmed riskerades, att en del förmåner och fördelar, vunna eller väntade, på den tyska krigsskådeplatsen samtidigt med denna lämnades.[1] Ett tätt förbund med Frank-

[1] Beslutet, maj 1643, gick ut på att anfalla Danmark med krig dock först sedan man sökt genom klagomål hos danske konungen och rådet få besvären afhulpna och i enlighet härmed afsändes ofördröj-

rike och trygghet från Polen var härunder mer än eljest önskvärdt och söktes; Nederland ville man helst se som socii i kriget och vid fredsförhandlingarna samt »träda in partem prædæ». Drottning Kristina var för sin del af alldeles samma tankar; det ses till en början af det nämda bimemorialet, i hvars 6:e paragraf det hette: »Vilja Staterna understödja endast med flottan, då kunna de icke tänka på lika vinst, utan skola kommissarierna i sådant fall föreslå dem Bältena och de öar där ligga, enkannerligen Fyen för lång tid, och att Sveriges krona behåller eröfringarna på denna sidan Sundet såväl som detta samt Seeland och därvid liggande öar».[2]

De danske kommissarierna voro liksom de svenske fyra till antalet, bland dem Korf. Ulfeld och kanslärn Kr. Thom. Sehested. Medlare voro Frankrike och till en början äfven Nederland.

---

ligen bref till danska riksrådet. När i juli svar därifrån anländt, men otillfredsställande, skrefs ännu en gång, enligt rikskanslärns påyrkande, nu ett i mycket skarpa och bestämda ordalag affattadt bref, hvilket ock fick betydelsen att gälla såsom krigsförklaring (tryckt hos Hammarström, l. c., sid. 27 not 1) och hvilket sedan äfvenledes besvarades af de danske (jfr Slange). Det var det häri föreslagna gränsmötet som Axel Oxenstjerna motsatte sig (jfr ofvan). Då vidare i dec. 1643 Kristian IV, sedan han erhållit underrättelsen om Torstensons infall i söder, lät så skyndsamt som möjligt förfråga sig om anledningen härtill hos den svenska regeringen, så skref denna tillbaka igen ett bref, dateradt d. 10 jan. 1644 (tryckt hos Slange) och innehållande bl. a. den förklaringen, att om nu ingen satisfaktion genast skedde, drottningen såge sig nödsakad att icke blott befalla Torstenson stanna kvar, utan ock själf taga till vapen för att sålunda skaffa sig satisfaktion och bereda sig säkerhet för framtiden. Det är sannolikt detta det svenska rådets bref man menade i Köpenhamn, då med indignation man erinrade sig och Dureel om ett sådant, hvilket kom »med begäran ante indictum bellum om satisfaktion och assekuration». Det var efter mottagandet af detta det svenska rådets svar, som det danska riksrådet åter skref och erbjöd gränsmöte i början af nästkom. apr. Ett manifest, som förklarade orsakerna till kriget, lät svenska regeringen afgå till konungen i Danmark, hvilken därpå utsände sitt manifest.

[2] Acta rörande freden i Brömsebro, Sv. R. A. (Hammarström).

I sin första proposition (d. 13 febr. 1645) begärde Oxenstjerna den oinskränkta, obesvärade tullfriheten ock för Finland, Ingermanland, Estland och Livland samt äfven Pommern och Mecklenburg och andra land, som njöto Sveriges beskydd. Då danskarne gåfvo till svar (d. 18 febr.), att denna begäran stode i strid med deras konungs höghetsrätt i Öresund, läto svenskarne säga (d. 20 febr.), att de ville lämna oafgjordt och åt sitt värde, hvad höghet konungen af Danmark innehade i Öresund, huru vidt densamma sträckte sig och hvad den innefattade, för så vidt den ej missbrukades till Sveriges och andra nationers förtryck, men upprepade sin fordran på den oinskränkta tullfriheten såsom ett oeftergifligt villkor för freden och bådo dem taga denna fordran i bättre öfvervägande. Då de danske härtill genmälte (d. 24, 25 febr.), att de ingalunda kunde tillåta att någon föreskrefve deras konung, huru han skulle utöfva sin konungsliga myndighet och domsrätt i sina land och vattendrag, hvilket betydde detsamma som att konungen af Danmark skulle ha lika makt och myndighet öfver de sjöfarande i Öresund som öfver sina undersåtar och att den svenska tullfriheten skulle bero af hans goda vilja, så blefvo de svenske kommissarierna med anledning häraf betänkta på att först yrka en lösning af denna tvistefrågan om höghetsrätten; men på medlarnes förslag samtyckte de sen till att uppskjuta denna, tills andra frågor blifvit afgjorda, eftersom det visade sig omöjligt underhandla om den med utsikt att komma till något resultat; ty under dessa förhandlingar redan hade det en gång sett ut som hela traktaten skulle bli afbruten och stranda på denna höghetstvist Sen (10 mars) skreds till själfva tullfriheten. Danskarne, seende hvilken stor förlust som skulle bli den oundvikliga följden, därest densamma utsträcktes ock till Sveriges besittningar, motsatte sig på det ifrigaste och i det längsta en sådan utsträckning utöfver det egentliga Sverige och Finland samt ville för ingen del medge tullfrihet för Pommern och Mecklenburg. Häftigast blef striden om certifikationerna, ty därmed kom ock höghetsrätten åter fram.

Danskarne ansågo sig tvungne dock bereda någon säkerhet för att den svenska tullfriheten ej falskeligen begagnades till att skaffa äfven andra nationer samma frihet, och ville sålunda behålla dem, medan svenskarne åter helst sågo dem helt och hållet afskaffade i ändamål att i och med detsamma ock få alla tvister och missbruk med dem undanröjda; för öfrigt ville de ej tillerkänna på något vis konungen af Danmark någon rättighet alls till upptagande af tull i Öresund; Axel Oxenstjerna hade helst sett, om alla nationer fått fri fart i Sund och Bält Drottningen, i skrifvelse (af d. 8 mars) till kommissarierna, fordrade detsamma och satte sig, liksom förut de, bestämdt emot den danske konungens i sammanhang härmed åter pretenderade höghetsrätt i Öresund; de svenske kommissarierna samtyckte för andra gången att tillsvidare lämna det farliga spörsmålet därhän oafgjordt, sen än en gång det varit ifrågasatt att för dess skull afbryta traktaten. Svenskarne lära ingenting hellre önskat än att detta senare inträffat för att sålunda få tillfälle sätta i verket afsikten att helt och hållet kufva Danmark och dela det med Nederland.

De dagligen inlöpande segerposterna ingåfvo goda förhoppningar härom; Glückstadt skulle snart bli nödsakadt öppna sina portar för de svenske, Fyen och Seeland kunde icke länge undgå att falla i deras våld, fästningarna i Skåne icke längre hålla sig. Genom sådana utsikter allvarligt hotad, gaf danske konungen slutligen med sig i hufvudfrågan, och hans kommissarier beviljade således de svenskes framställda fordringar i afseende på tullfriheten. Sveriges med Finlands invånare och de nämda besittningarnas utom Pommerns och Mecklenburgs erhöllo den oinskränktaste tullfrihet i Sund och Bält, för egna som förhyrda skepp och för egna varor utan åtskillnad som förut. Certifikationerna afskaffades väl ej helt och hållet, men deras bruk blef betydligt inskränkt. Skepp med endast svenskt gods (d. v. s. svensk tillhörighet) hade blott att uppvisa ett generelt sjöpass som intyg på att allt godset var svenskt; men de skepp åter, hvilka jämte svenskt

också innehade främmande gods (främmandes tillhörighet), skulle medföra certifikationer på de varor, som tillhörde svenska undersåtar, på föreskrifvet sätt specificerande och angifvande dem. Så kom, i enlighet härmed, skeppet i betraktande för sig och godset för sig, hvadan alltså kunde inträffa t. ex., att för skeppet erlades tullafgift, medan godset gick fritt, helt eller delvis, och tvärtom, eller att både skepp och gods voro alldeles fria. Sedan sjöpass som certifikationer, hvilka bådadera utfärdades af vederbörande borgmästare och råd samt innehöllo uppgift om skeppets ägare, blifvit uppvisade för de danska tulltjänstemännen i Helsingör eller Nyborg och skepparen af dem mottagit vederbörligt bevis därpå, skulle skeppet utan något som helst hinder, besvär, visitation, process äga att fortsätta sin resa. Hvad som var tullpliktigt finge ej ge anledning till onödig visitation eller behandling i öfrigt eller uppskof; skulle stark misstanke och grundad anledning förefinnas att nogare undersöka ett fartyg, så skulle det dock ske fort; minst inom åtta dagar skulle med tullbehandlingen vara klart och fartyget alltid tillåtet gå vidare. De danska tullnärerna skulle därför vara tillstädes i Nyborg som Helsingör alla för- och eftermiddagar att fullgöra sin tjänst.

Det var emot regeringens order och särskildt drottningens vilja, att frågan om höghetsrätten lämnades tillsvidare åsido; hennes åsikt var denna (enligt ordern d. 26 mars): Sverige skulle näppeligen kunna bekomma nöjaktiga fredsvillkor, med mindre än att äfven Staterna grepe till vapen mot Danmark; kommissarierna borde därför uppehålla förhandlingarna om höghetsfrågan, tills de väntade nya förhållningsorderna för de nederländska sändebuden å svenska sidan ankomme, och först då gifva efter, när allt hopp vore ute om främmande bistånd och Sveriges enskilda fordran i nämda afseende därjämte tillfredsställdes; bättre vore om kongressens upplösning föranleddes af denna fråga än af den om »säkerheten».

Denna regeringens resolution ankom emellertid för sent att kunna tjäna fredskommissarierna till efterrättelse; och man

skred till förhandlingarna om restitution af det under kriget eröfrade samt den »reela säkerheten» för att de gjorda öfverenskommelserna i fråga om tullen verkligen hölles. Svenskarne tyckte sig behöfva en sådan och fordrade Skåne, Halland, Bleking samt riksgränsen midt i Sundet, något som danskarne åter funno omöjligt att bevilja. Härpå hvilade underhandlingarna några veckor (12 apr.—7 maj); det var enligt Oxenstjernas förslag, föranledt af behofvet att för Sverige vinna tid. Något förhoppningar fanns om främmande hjälp mot Danmark, och äfven om dessa ej förverkligades, så ansåg han dock det närvarande »tillfället att krossa denne granne och Sveriges arffiende och att göra fäderneslandet fast på denna sidan» så gynnsamt att man icke kunde undgå eftervärldens tadel, om man lämnade detsamma obegagnadt; en fortsättning af kriget ansåg han därför nästan oundviklig. Danmark skulle ansättas hårdare genom landstigning på öarna, och drottningen uppmanades vidtaga en granskning af instruktionen och ånyo bestämma sig angående de fredsvillkor man skulle fordra. Och hon visade sig häruti vara af alldeles samma tanke med rikskanslärn samt sökte stämma rådet för denna åsikt; hon föreställde detsamma nödvändigheten att draga ut på tiden, tills flottan blefve färdig och Sverige med den kunde tilltvinga sig större eftergifter af Danmark, och sände (d. 2 maj) kommissarierna i Brömsebro en ny skrifvelse angående fredshandeln och villkoren. Hon ville de skulle draga ut på tiden, medan där underhandlades om den reela säkerheten, hvilken måste vara så beskaffad att den någorlunda motsvarade Sveriges rättmätiga anspråk under de nya förhållanden, som senast inträdt; erbjödes ingen antaglig säkerhet, skulle de, så länge det sig göra lät och till dess flottan hunne träda i verksamhet, fortfarande vidhålla sin fordran på Skåne, Halland, Bleking och halfva Sundet; motsatte sig danskarne denna fordran alltför bestämdt, så hade kommissarierna ytterligare följande grader af fredsvillkor att framställa efter hvarandra; först och främst skulle de begära Skåne och Bleking, därnäst Halland, Bohus och Inlanden, och slutligen

dessa båda senare och Varberg. För det fall åter att flottan icke kunde något uträtta, skulle de som Sveriges yttersta villkor för freden fordra 5 mil:r gulden i krigsomkostnader med 50 års betalningstid och hypotek i land enligt nämda grader, samt för nedsättning i summan fordra Gottland, Ösel, Jämtland och Härjedalen.

Utgången berodde nu sålunda hufvudsakligen på den svenska flottan och den främmande hjälpen, d. v. s. från Generalstaterna. Dessa hade sändt sina gesandter nya instruktioner, hvilka ankommo den 3 maj och innehöllo, att de skulle nedlägga medlarerollen, och därjämte vissa bestämda fordringar; uppfylldes ej dessa, så vore Generalstaterna beslutne att upptaga striden med Danmark och förena sina vapen med Sveriges. Men fordringarna voro ej värre än att Danmark kunde bevilja dem, till stor missräkning för svenskarne; dessa hade föreslagit en allians med Holland, hvilken gick ut på att båda makterna skulle hvar för sig utrusta en flotta på 50 skepp med 5 à 6 tusen man landstigningstrupper, därmed hota de danska öarna eller i yttersta fall intaga dem för att sålunda i gemenskap tilltvinga sig fullkomlig satisfaktion. Då också man förnam, att den svenska flottan hindrades af motvind att utlöpa, måste Sverige nedsätta sina anspråk, gradvis, medan Danmark, bevekt af de hotande utsikterna, höjde sina anbud. Sin fordran på Skåne, Bleking och halfva Sundet måste de svenske den gången uppgifva och nöjde sig med Jämtland, Härjedalen, Gottland, Ösel såsom satisfaktion, Halland på 30 år såsom säkerhet för tullfriheten och därpå fullt motsvarande vederlag för den fortfarande framtida säkerheten. Vid slutgranskningen (29 juni—13 aug.) kom tullfriheten åter under debatt och tvist liksom frågan om *höghetsrätten,* hvilken dock *förblef oafgjord* och lämnad därhän. Invånare från Pommern och Wismar i Mecklenburg fingo betala tull som andra nationer, men njöto i sin handel och sjöfart sig till godo Odenseförd raget af den 25 juni 1560. Hansestäderna voro ock inkluderade i freden och fingo sig tillförsäkrad fri och obehindrad handel i båda rikena till

lands och vatten såsom förut enligt äldre fördrag; likaså staden Danzig, hvilken särskildt nämdes, och prins Fredrik. Mellan Sverige och Danmark gällde fortfarande fördragen i Stettin 1570 och Knäröd 1613 uti hvad som ej nu blifvit ändradt. Tullen vid Ruden afskaffades helt och hållet och den vid Glückstadt likaledes för Sveriges undersåtar.

Danskarne hade under förhandlingarna fordrat Bremens återställande till prins Fredrik och den franske medlaren gjorde allt hvad han kunde att tillfredsställa konung Kristian i detta hänseende, hvaraf långa och heta debatter föranleddes vid slutet af mötet. Ty de svenske kommissarierna hade order att på intet villkor öfverlåta stiftet eller inkomsterna däraf, utan söka på bästa möjliga sätt behålla det åt Sveriges krona, och de förklarade att frågan om Bremen icke hörde till detta möte. Till slut utverkades det löftet att Frankrike skulle hos Sveriges drottning på det lifligaste anbefalla konung Kristians önskan i detta afseendet.

Mellan Holland och Danmark ingicks samtidigt fördraget i Kristianopel.

Blott som ett stillestånd uppfattades Brömsebrofreden af dåvarande pfalzgrefven Karl Gustaf. På segerlyckan under ett nytt krig kunde det bero, om tanken på förvärfvet af Skåne, Bleking och Halland för alltid skulle förverkligas och mer till, på den och de allmänna som särskilda politiska förhållandena att de djärfvare afsikterna, kullkastande, delning af den danska monarkien, skulle på allvar komma fram igen om ej tillsammans med Holland, så den andra sjömakten, England. Den realaste säkerheten för Sverige var alltid Danmarks undergång.

Själfva den geografiska sönderstyckningen, som den danska monarkien visade, inbjöd till en delning, hvartill för öfrigt ju redan en början var gjord i och med den gottorpske hertigens besittningar i söder på den jutska halfön; denne liksom de tyske furstarne i allmänhet sträfvade nu mer än förr för en vidgad självständighet, och släktskapen med den svenske konungen var väl ägnad att inbjuda denne till att ej

blott bistå hertigen i detta hans sträfvande, utan äfven, med begagnande af lockande konjunkturer, till att ock bekomma vidgade besittningar på Danmarks bekostnad.

Det Tyska Rikets sönderstyckade tillstånd, isynnerhet efter 1648, var ett faktum, hvilket väl kunde tjäna som ett föredöme på andra håll, helst för härskare just af tyska furstehus, såsom Wittelsbacharen på Sveriges tron, gent emot andra stater, om eljest inom dem inbjudande förhållanden redan förelågo. Hur ägnade sig ej Polen i alla afseenden för en dylik styckningspolitik i Karl X:s hand! En tysk furste hade här också redan gjort en början, och med honom, Brandenburgaren, var det i främsta rummet som den svenske konungen hade funnit sig kallad att dela det polska området. Hvilken ypperlig öfning i detta slags statsmannavärf hade han ej här haft, när han 1657 kallades att invadera Danmark! Märkligt, om han nu skulle lagt sådana planer alldeles åsido. Allt talade för, att de nu just skulle komma fram i rikare mått än någonsin, såsom vi också genast skola se blef fallet.

Nu till tull- och höghetsfrågorna efter 1645!

Det dröjde ej länge, innan klagomål framkommo för öfverträdelser af fredsbestämmelserna i Brömsebro, isynnerhet rörande tullförhållandena, å båda sidor; där handlades, skrefs, diskuterades härom under drottning Kristinas tid gång efter annan, såsom åren 1648, 1651, 1653,[1] äfvenså något under Karl X:s första regeringsår. Man tyckte sig i Sverige vid dennes tillträde häraf och af annat ha anledning nog för återigen ett krig med Danmark. I de öfverläggningar, som i dec. 1654 höllos i svenska rådet, hette det, sen man först bestämt sig för krig såsom ej blott det rådsammaste utan t. o. m. en nödvändighet, vid frågan mot hvem de svenska vapnen skulle vändas:[2] hade man lust för ett krig med Danmark nu, så behöfde man ej vara i beråd för att finna anledningar, om blott det framletades, som sedan sista freden pas-

[1] Danica. — Dureel var anställd i Danmark alltsedan 1646 som diplomatisk agent eller (sen 1647) som resident.

[2] Rådsprotokoll.

serat. Danmark bemödade sig städse med största flit att söka ruinera Sveriges handel och sjöfart, i allt hindra dess uppkomst. Det ökade sin egen örlogsflotta, ärnad hufvudsakligen mot Sverige, och hade sitt förbund med Holland (af 1649), hvilket ländt Sverige till skada och prejudis etc. Man hör tydligen här redan en efterklang från det föregående krigsskedet, från Axel Oxenstjernas och drottning Kristinas danska politik och politiska åskådning 1643—45. Då ett krig med Danmark nu likväl lades åsido af de svenska statsmännen, så skedde det under den vissheten att samma slags anledningar alltid skulle komma att finnas till för att upptaga det, Det var bl. a. Karl X själf, som ej ville 1654 eller 1655 anfalla Danmark. Han föredrog freden, vänskapen och föreslog den närmare alliansen, hvarmed han upptog Axel Oxenstjernas tanke från år 1653.

Men året 1656 gaf honom ju anledningar till ett anfall på Danmark så starka, att han gång efter annan sporde sitt råd, om ej skäl var nu att verkställa detta och verkställa den gamla tanken från sista fejden, att underkufva Danmark alldeles, efter hvad vi ofvan sett. Men tanken nedlades, gömdes för en tid igen.

Vi anföra först ur de på vårsidan 1657 växlade stridsskrifvelserna mellan Dureel och de danske kommissarierna det viktigaste uti tullbesvären och höghetsfrågan, sen ur de publicerade stridsskrifterna vid eller efter det nya krigets utbrott.

På den danska regeringens befallning gjordes vid tullväsendet i Helsingör upp en lång förteckning på besvär,[1] som man hade emot det svenska förfaringssättet med certifikationerna etc., hvilken sen i det mesta låg till grund för skrifvelserna, som lämnades Dureel, liksom därmed ock för de publicerade skrifterna, i hvad de förra som de senare rörde

[1] Memorial der gravaminum, so wier wider verschiedene bey der verzollung im Sunde vorgangene verhinderungen einzuwenden haben. Copenhagen, am 24 martii 1657. (Rigsark. i Köpenh.)

detta ämnet. En del fall voro specificerade i denna förteckningen för att styrka det sagda, men de äro alla från en och samma tid, nämligen 1653. Från och med det året, säges det, var det som de svenska tullfalsarierna mest hade ägt rum.

I skrifvelsen, som den 23 mars[1] gafs Dureel genom Kleist, klagas således: »Pacta förmäla, att skeppen skola föra deras certifikationer med sig, ställda uti sådan form som där är beramadt. Men nu föra skeppen tidt och ofta icke certifikationer med sig, utan skepparne låta inskrifva uti blanketter i Helsingör, hvad dem och de svenske betjänte därsammastädes lyster, och göra sig desse svenske betjänte således till borgmästare och råd och en sittande rätt af Stockholm, Riga och af hvad stad dem godt synes. Desse blanketter sändas ock uti mängd till främmande land och städer, att köpmän där kunna låta inskrifva, hvad dem behagar, med många andra handgripliga missbruk till att befria främmande skepp och gods (från tull) emot pacta, hvarom klara dokument här äro till hands.[2]

---

[1] Se ofvan sid. 228; tryckt i »Beantwortung — —» etc.

[2] I memorialet yttras: Dann die schiffer über dero einhabende lahdung bringen keine certificationes mit sich, sondern dieselbe werden absonderlich nacher Helsingör geschicket und daselbst dem schiffer behändiget, in sothaner mängde, dass das meiste theil der güther und wahren, so durch den Sund, insonderheit nach oder von den schwedischen orthen und haven gehen, durch certificationes von den zöllen im Sunde befreyet werden. Und lässt's sich fast ansehen, ob hätten alle nach den österschen städten handlende nationes ihren handel auf der Ostsee den schwedischen übertragen. Wobey es dann noch nicht verbleibet, sonderen es werden, welches klärlich zu beweisen, über das von den schwedischen plätsen und städten bey etlichen hundert blanquetten nacher Helsingör, wie auch Holland und andern orthen überschicket, darin des schwedischen residenten diener in Helsingör, daun einige in Holland, Hamburg und anderen orthen einschreiben und einführen, was sie gelüstet oder ihnen gefällig. Sothane blanquett certificationes, uf vorbesagte manier gefüllet und eingeschrieben, sind uns in grosser menge überreichet, dergestalt dass in zeit eines monaths, nehmlich in martio 1655, 37 stuck einkommen, welche

Kristianopels pacta med holländarne, hvilka blefve slutne med de svenskes kooperation och af H. M:t uti Sverige belofvadt att garanteras, violeras på efterföljande sätt: Desse pacta förmäla, att pond- och maansedlar skola framvisas af de holländske skeppare, som komma från de österske hamnarne, för H. M:ts tullnärer i Öresund, att tullen därefter kan annammas. Häremot taga de svenske betjänte uti Helsingör sig den myndigheten att förbjuda de främmande skeppare (med hvilke de aldrig tillförne ej heller ännu med någon rätt och billighet hafva eller borde sig i så måtto befattta), att de sig icke efter pacta må förhålla, men de skola i stället låta sig skrifva en lös sedel anten af de svenske betjänte eller andre, och förhållas dem af de svenske betjänte deras rätte pond- och maansedlar,[1] på det H. K. M:t icke

---

allerseits von des residenten diener in Helsingör obbeschriebener massen gezeichnet, und zwar allein über die wahren, so von westen angelanget. — — Weil uns nun in zeit eines monaths von einer stadt so viel blanquett certificationes, welche in Helsingör geschrieben, überliefert, demnach ist darab zu schliessen, wie viel und mannigfaltige wier sonsten nun mehr in so geraumer zeit, von allen schwedischen und anderen orthen auzunehmen gehabt, ja noch täglich dergleichen empfangen, also dass nicht müglich die menge derselben hier ein zu führen. Worbey des residenten diener das werck mit den certificationen so kühnlich und verwegen angehet, dass er nebenst dem dato und tag auch einführet: gegeben auf unserm rahthaus zu Stockholm etc., ungeachtet es doch in Helsingör geschrieben, und die tinte offtmahls noch so nass, dass man dieselbe überall hinstreichen könne.

[1] I memorialet yttras: — — an deren statt aber haben des residenten dienere dem schiffer, wofern er schwedisch guth inne hatte einen zettul nebenst so viel certificationen, womit er seine lahdung durch den Sund frey machen sollte, zugestellt und gegeben. Hette aber der schiffer einig ander guth, so dem zollen untergeben, eingelahden, als dann ward auch davon so viel eingeführet, als ihnen gelüstete (darin aber ausgelassen was ihnen gefällig), und vermeineten sie, wier möchten uns damit vergnügen lassen und die schiffere darnach clariren. — — Als ihm nun verbotten, mit der schiffern händeln sich zu bemengen, hatt er doch kurtz hernach sich wieder hierzu finden lassen, unangesehen sein herr dieses thuns güte kundschafft hätte. Demnegst ist wohl

skall bekomma mera uti tull, än som de svenske betjäntes diskretion vill bevilja. Hvarför är tillvuxet H. K. M:t en osägelig skada och prejudis på sine regalier och inkomst. Ja, det är nu på några års tid kommet så vidt, att fast alla de varor, som anten komma eller gå igenom Öresund, från eller till de svenske och lifländske hamnar och städer, hvad nation de ock tillhöra, då befrias de med svenske certifikater[1] från den tull, som de till H. K. M:t borde utgifva.»[2]

I sin skrifvelse den 24 mars[3] svarade Dureel härtill, hvad beträffar blanketterna, att svenske borgare omöjligen kunna på förhand veta, med hvad skepp deras faktor ärnar sända

---

zu vermuthen, dass das vertrawen, so sein herr hinwieder zu ihm gesetzet, ihn nachgehends kühner und dumdrüstig gemachet, auch andere ungereimbte thaten zu verüben.

[1] A. st.: Die ander unsere beschwehrung betrifft die jenige schwedische certificationes, so ganz unrichtig, maculiert und verändert, deren auch zwar ein gut theil bey zu bringen, jedoch sollen davon nur in geringer zahl einige, so uns innerhalb drey monahten fürgekommen, hier zugleich mit den vorigen numeriret werden: Eine certification von Rewel, den 14 octob. 1653 auf 20 fass pottasche abgegeben, ist verändert, in welcher des schwedischen residenten diener 28 last rocken, so dem zollen untergeben, eingeschrieben und denselben dergestalt von dem zollen durch den Sund hatt befreyen wollen; worüber er zu erst seine untrew und widrige affection zu erkennen gegeben, demnegst hiemit die rewelsche certification hatt schumfieret oder verdächtig gemacht. — — —.

[2] A. st.: Dergleichen unrichtige schwedische certificationes sind uns vielfältig auf der zollstedte überliefert, und obschon man sich deswegen offtmahls beschwehret hatt, ist doch zum guten hierin keine veränderung verspühret, sonderen alles wirt von einer zeit zu der anderen der zollstedte zum grössesten nachtheil, je mehr und mehr zum ärgsten verwandelt, ja die verdächtig, unrichtige schwedische certificationes haben von einem jahr zum anderen so mercklich zu genommen, dass, da wier in verwichenen jahren von den zweyen städten Riga und Rewal nicht über 300—350 certificationes gehabt, so sind uns im verstrichenen 1655 jahr auf der zollbuhde über 975 stuck eingeliefert, worab zu schliessen, dass hierin keine veränderung zum besten zu vermuhten.

[3] Se ofvan sid. 229; tryckt i »Beantwortung — — —» etc.

varorna och huru många eller hvad slag dessa äro, att det därför alltid varit brukligt, »så länge svenskt gods någonsin har haft frihet i Öresund, att inkommande varor måtte införas i den certifikation, som efter pacta är meddelt af borgmästare och råd uti den ene eller andre staden, på det att där med alle minutier efter pacta måtte så mycket bättre observeras och på danska sidan certifikaterna oklandrade accepteras». Förbjudet var ej heller detta tillvägagångssättet i pacta, riktig var enligt desamma en dylik certifikation, klagats hade ej någonsin förut öfver sådan, utan var »fast mer för god erkänd; dy förmodas här på en mildare interpretation. Att certifikationerna sändas med skepparne eller med posten öfver land, kan icke prejudicera pactis eller deras intention, ehuruväl mestadels och alltid slika certifikationer med skeppen öfversändas. Att till främmande land några blanketter äre utfärdade, det har man på svenske sidan aldrig förnummit, och därför hade varit önskligt i stället för idkeligt hotande och vränge ord, (att) på danske tullboden man igenom god tillbuden korrespondans hade sådant kunnat förnimma och all förefallande eftertänklighet utan reserve afhjälpa». Och hvad beträffar de omnämda sedlarne enligt Kristianopelska fördraget, så försäkrade Dureel det skola »öfverflödeligen kunna bevisas, att såväl maan- som pond- och konvojsedlar aldrig äre de danske tullbetjänte i Öresund vägrade, ja, att de svenske sig aldrig därmed hafva befattat, så vida svenskt gods därmed icke har varit ihopblandadt. Hvad den löse sedeln anbelangar, den är af de svenske skepparne såsom en rättighet fordrad af de danske tullbetjänte, utan hvilken de dem icke hafva velat klarera, och för den orsak skull har man för de danske, men icke främmande måst deferera det de danske betjänte, att bemälte skeppare för en odräglig penning (som af dem för samme uträkning är aftvungen) måtte befrias. Att uppå svenske certifikationer allt främmande gods skall vara befriadt, det fordrar kraftigare skäl än härtill äre framviste. Och såsom för de certifikationer, som icke hafva haft alle reqvisita till riktighet,

äre respuerade och därföre tull i Öresund annammad, så ställes det i mogen dijudikation, hvad afsaknad H. K. M:t af Danmark uti det fallet har kunnat känna uti dess regalier»[1].

Härtill fogade Dureel en förteckning på besvär, som å svenska sidan man hade,[2] nämligen att, fast riktiga certifikationer lefvererats af svenske skeppare, desse blifvit på blotta misstanken förhörda och tvingade afge motsatt skriftlig bekännelse, att svenske skeppare blifvit onödigt uppehållna vid förtullningen, men främmande klarerade, »hvarpå är följd olycka och skada», »att svenska skeppare och gods på redden i Sundet äre anhållne och visiterade, att svenskt gods är konfiskeradt, att svenske skeppare, båtsfolk och under tiden köpmän äre arresterade och för rätta förde, att hela år bortåt allt svenskt gods är icke klareradt på svenske certifikationer, utan på främmande attestationer och skepparnes bevis dem förhållet, när bem:te acta icke vore tillstädes, att svenskt gods framgent har måst betala last- och fyrgäld, att ehuruväl riktige certifikationer hafva varit förhanden, så har man dock på danske tullboden dem respuerat och tullen annammat och af främmande annamma låtit, att af svenske skeppare sjöbrefvet reqvireras, och där det icke är förhanden, med straff belägges, att svenske skeppare med hela laddningar är icke så mycken tid förunt, att de certifikationerna hafva kunnat utvänta, utan en viss tid föresatt, innan hvilken antingen certifikationerna eller tullen måtte erläggas», att när svenska maan-, pond- eller konvojsedlar icke lämnats, för de svenska skepparne och godset klarering blifvit vägrad och »undertiden recherche däröfver anställd, och därsom certifikationerna just icke hafva förackorderat med bem:te actis, äre de respuerade och tullen annammad.» En lång förteckning på speciela fall, som förekommit, tjänte att styrka det här sagda.

Å danska sidan nöjde man sig icke härmed, utan lämnade

---

[1] De tre offerter, Dureel i sammanhang härmed gjorde, se ofvan sid. 229.

[2] Se ofvan sid. 228—9; tryckt i »Beantwortung — — —» etc.

en replica[1] och bemötte Dureels påståenden i den ena som den andra skrifvelsen. Väl hade, som han nämde i den förra af dessa, konferenser hållits och resolutioner å svenska sidan getts, då klagomål å den danska gjorts, hette det här, men ingen bot hade följt, ty »allt det man klagat öfver är blifvet justifieradt och mainteneradt och icke det ringaste emenderadt eller förändradt, så det tid efter annan är blifvet slemmare och värre än tillförne, hvilket däraf ses, att anno 1655 äre från Riga och Reval allena komne 975 certifikationer i stället att tillförne icke mer än 300 ungefär äre framkomne.»[2] Ringa värde hade vidare hvad som förebars om omöjligheten för skepparne att i alla fall, efter den klara bokstafven i Brömsebropacta, ha vederbörliga certifikationer med sig, utan att de skola få dem först vid ankomsten till Sundet, där desamma blifva ifyllda, ty det »är lika så mycket som att säga, att pacta kunna omöjligen observeras, såsom bokstafven bjuder», nämligen att svenske borgare skola för borgmästare och råd namngifva skepp, skeppare och varor, som han begär skola certificeras som svenskt gods och från tulls erläggande befrias; »pacta gifva alldeles ingen svensk minister någon myndighet med certifikationer att handla, mycket mindre att föreskrifva tullnärerna, hvar något de må annamma till tull eller icke, så (att) alla de certifikationer, som icke fullkomligen komma från borgmästare och råd i de orter de utgifvas, äro icke certifikationer efter pacta, utan blanketter, oriktiga, odugliga och beskyllas billigen att hafva frånvändt med orätt all den rättighet, som H. M:t af främmande skepp och gods kunde tillkomma. Sådana certifikationer skola icke kunna förnekas att vara nästan otaliga, ty de som äre tillstädes i stor mängd det utvisa; att någon svensk certifikation skulle kunna göra ett främmande skepp, som skepparen själf bekänner att hafva främmande redare, till ett svenskt skepp, som dock bevisas vara skedt, kommer icke med pactis

[1] Se ofvan sid. 233 och 241.

[2] Jfr Helsingör-tullnärernas memorial ofvan sid. 303, not 2.

öfverens; att det ock skulle hafva varit ett oldgammalt skick och bruk, således att skrifva i blanketter, vill tullnären icke tillstå, men det väl att det städse hafver varit brukeligt H. K. M:ts intrader det mesta möjliga att förringa och förvända, och sedan alle inkvisitioner blefvo afskaffade, så dristigt med certifikationer att omgå, att det som tull måtte gifva, stod till svenske betjäntes diskretion och blef därför helt ringa.

Det är veterligt och i Brömsebrotraktat infördt, att disputer och certifikationers riktighet och oriktighet allegertes för en förnämsta orsak till sista kriget, och därför blef allting så specialiter beskrifvet, all tvist att förekomma, så den sig därefter icke precis rättar, kan lätt döma, hur hög en sak den svenska regering det har skattat, att den därför ett krig att begynna har billigt eraktat. Att köpmannen icke skulle kunna veta, hvad varor han ville förskrifva, men hans faktor fritt stå att skicka honom, hvad varor han lyster, det döma köpmännen om icke således att prakticeras; i det ringaste kan det gods, som en faktor skickar och icke är förskrifvet och svenske köpmannen icke af vet, förrän han det får och därom adverteras, icke hållas för svenskt gods, utan allt det en svensk faktor vill skicka till Sundet, skall därför vara svenskt, förty en svensk faktor det har framskickat, och då blifver den svenske köpmannen sin faktors faktor, men kronans rättighet går bort däröfver» etc.[1]

Från de danske tullnärerna i Helsingör gafs ock ett svar[2] på Dureels anförda svenska tullgravamina punkt för punkt, hvari så godt som alltsammans blott förnekades såsom uppdiktadt och obevisadt.[3]

---

[1] Härtill bifogades svar på Dureels ofvannämda trenne offerter; se ofvan sid. 230 not 2.

[2] Denna skrifvelsen är daterad Helsingör d. 1 april (Rigsark. i Köpenh.)

[3] Till Dureels beskyllning angående konfiskation svaras här bl. a.: — — Hierbei ist in acht zu nehmen, dass I. Kön. M:t auf einige intercession und vielfältige importunität selbiger angezogener rechtmässig confisquirten gütern halber, 3451 Rthlr wieder hab erlegen

Föga möda, tyckes det, torde det nu ha lönat att vidare fortsätta tvista i tullfrågan.[1]

I de publicerade stridsskrifterna anföres å ingendera sidan något nytt af väsentligt intresse utöfver det nu sagda. Att handeln på Riga och Reval sista tiden blifvit så stor, heter det i den svenska svarsskriften, berodde på uppblomstring, sen tullfriheten för dem erhållits; och något underslef behöfver man ej taga till hjälp för att förklara den större frekvensen af skepp och mängden varor därifrån. Förlusten i tullmedel, som Danmark kan funnit sig hafva lidit, torde mest bero därpå, att Sverige nu mer än förr förstått upprätthålla sin gamla tullfrihet, jämte det att ju holländarne erlägga mindre tull än fordom. Oaktadt all visitation genom Brömsebrofördraget afskaffades, hade dock danskarne svårt för att finna sig däruti samt anställde fortfarande och redan genast

---

lassen: ist auch noch jetzo unbewusst, ob die principales sothane gelder erlanget haben. Och vidare, för att ytterligare ge ett utdrag, svaras här: Dass von schwedischen Schiffern die Seebriefe reqviriret, und da selbige nicht verhanden, sie mit Straf beleget worden, darauf dienet nachfolgende Antwort: seind in diesem Post die Pacta zu halten, so werden auch die schwedische Schiffere dero Seepässe für zu bringen schuldig sein. Wofern aber sie denselben nicht haben, werden sie mit keiner andere Strafe beleget als entricht- und auszahlung der gebürniss davon. Dass den schwedischen Schiffern mit dero ganzen ladung nicht so viel Zeit als zu Abwartung dero certificationen dienen könne vergönnet, besondern eine gewisse Zeit, innerhalb welcher sie entweder die certificationes zuwege bringen oder den Zoll erlegen müssen, bestimmet worden; so ist es damit auf andere manier nicht als von uralten Zeiten gebräuchlich verhalten, nämlich wann die Schiffer auf der Reihde sich gesetzet, alsdann seind sie schuldig sich sofort anzugeben und innerhalb 24 Stunden ihre inhabende Ladung zu verzollen. Ist's aber schwedisch gut, alsdann selbig mit certificationen von der verzollung zu befreien. Würden aber in diesem passu die Pacta observiret, also dass die Schiffer über dero inhabende Ladung richtige certificationes mit brächten, so dürften sie nicht daselbst lange liegen.

[1] Den sid. 245 nämda besvärsakten torde varit antingen den senast omförmälda skrifvelsen af d. 1 apr. eller Helsingör-tullnärernas memorial af d. 24 mars. (Se ofvan sid. 300 ff., äfven sid. 228.)

efter freden sådan, under en eller annan skenfager förevändning; saknades vid ett skepps ankomst certifikation till mötes, så fick detsamma ej ligga i Öresund och vänta, ej ens till nästa postdag, utan beordrades att vid förlust af skepp och gods inom 24 timmar förtulla, då likväl ingen frist var stadgad för uppvisandet af certifikationer, ej heller någon kunde med någon rätt förbjudas att ligga i Öresund. Åt danskt folk gafs i uppdrag att räkna öfver godset och anteckna det; därför måste till dem betalas skrif- och räknepengar, som ibland öfverstego tullen.[1]

Mest var det den ekonomiska förlusten man å båda sidorna vid dessa tullbesvären framhöll. Men som vi sett, blef höghetsfrågan mer än en gång berörd vid och genom tullfrågan. Den blef 1645 lämnad oafgjord, men deladt sades ju alltjämt och enstämmigt dominiet i Östersjön vara mellan de båda nordiska kronorna, och mellan dem allena. Emellertid blef, såsom man kunde vänta, Danmark den, som nu funnit sig ha mesta orsaken att klaga, det Sverige tillvällade sig mer höghet än det hade rätt till och Danmark kunde tåla, ehuruväl ock från svenska sidan klagan gjordes på öfvergrepp af Danmark uti höghetsrätten. I den svenska svarsskrifvelsen, som utkom efter krigets utbrott, protesterades med skärpa mot danskarnes och deras konungs tilltag i Öresund, äfven ur den synpunkten att de tillägnade sig rätt öfver svenska skepp och svenskt gods utöfver hvad Brömsebrofördraget stadgade, nämligen att visitera, pålägga onera, öfva jurisdiktion och herravälde. Eljest erkändes från svenska sidan Danmarks befogenheter i Sundet och Bält och utlofvades bot och upprättelse på det, som skett och ländt konungen i Danmark till afsaknad uti hans regalier.[2]

---

[1] De danska publicerade skrifterna ha så godt som intet nytt att meddela utöfver de till Dureel lämnade skrifvelserna. Den svenska sidans »Beantwort . . .» har uti Bremen-frågan fått en mycket vidlyftigare utredning utöfver hvad Dureels skrifvelser och äfven hans ofvannämda manuskript innehöllo.

[2] Jfr ofvan de nämda offerterna Dureel gjorde d. 24 mars.

De svenskes ofvannämda sätt att handskas med alla slags sedlar funno danskarne naturligtvis göra »osägelig skada och prejudis» på sin konungs regalier och att främmande skeppare därmed blifvit, så att säga, undergifna den svenske residentens och hans tjänares makt och jurisdiktion, att konungen af Danmark afhändts all den rättighet, som honom af främmande skepp och gods kunde tillkomma.

De anförda skepparhistorierna, i sig själfva betydelselösa, hade naturligtvis sin betydelse i sammanhang med dominii-frågan.

Vid Danzigaffären och den svenska maktutvidgningen i Preussen i allmänhet spelade gifvetvis den rent ekonomiska följden för Danmark en stor roll, men förnämligast torde det varit det intrång i högheten man såg däri, som stötte danskarne, i all synnerhet konung Fredrik själf, och framkallade deras hart när gränslösa ovilja jämte farhågor i politiskt hänseende. Han tycktes i denna vilja se ett motstycke till Ruden-saken på Kristian IV:s, faderns tid, och vilja taga hämd äfven härvidlag. Hvad Karl X beträffar, så uttryckte ju han helt oförbehållsamt sin mening i denna frågan: »Hvad commerciorum libertatem också angår för staden Danzig, därom kunne I med Danmark sluta, men cujus dominio det måtte vara underkastadt, det går Danmark icke an».[1]

Att ej blott för egen del njuta i Östersjön fri, ostörd handel, utan ock för andra upprätthålla kommerciernas frihet där var naturligen en viktig höghetssak; och bådadera kronorna, konungarna finner man ock esomoftast med mycken bestämdhet framhålla sig som väktare och vårdare af denna klenod, ja, berömma sig af att med framgång varit det; så erinrar den ofta nämda svenska svarsskriften, huru under 30-åriga kriget det var Sverige, som räddade ock denna frihet emot Habsburgarne, och äfvenledes t. o. m. hur det mot Danmark själft genom sista fejden och freden gjorde detsamma.[2]

[1] Egenhändigt postskript i brefvet till Dureel d. 11 apr. 1657. (Se ofvan sid. 248).

[2] Se »Beantwortung . . .» under n:o 5.

Såsom ses af Karl X:s order till Dureel d. 16 dec. 1656,[1] ställde sig svenske konungen på den ståndpunkten, att han ansåg, det en främmande makts örlogsflotta kunde komma in i Östersjön enligt traktat med bägge de nordiska kronorna eller ock med endera af dem. Holland för sin del intog väl samma ståndpunkt i det hela, fast det denna tid ju mera räknade på Danmarks tillstånd, utom då det, tvingadt af intresset för sin stora handel i Östersjön, tyckte sig kunna sända dit och äfven sände sina örlogsskepp med stöd allenast af sin makt. England afvek ej väsentligen från denna samma ståndpunkt. Före utväxlingen af ratifikationerna till julitraktaten 1656 räknade det ju främst på Danmarks samtycke,[2] men fram i slutet af okt. 1657 sattes där ifråga att utan sådant gå förbi Kronborg och vidare, till svenske konungens undsättning.[3]

Summerar man ihop allt, som danskarne nu förevitade svenskarne såsom förseelser emot sista Brömsebropacta och rensar man äfven bort det obefogade och tydligen öfverdrifna (t. ex. i den påstådda förlusten af tullmedel) samt afräknar hvad genom Dureel offererades bot för, så kan man ej annat än med den nyaste danska historieskrifningen[4] finna, att det var blott i jämförelsevis ringa hänseende som Sverige verkligen förorättat Danmark och att det, de anförde, alltsammans var, såsom Dureel sade, sökt och sammanletadt för att bekomma en causa belli. Men ser man åter på de verkliga orsakerna, målet man syftade till med detta kriget, så var det ju ingalunda småsaker, man nu ville kämpa för: att återbekomma de 1645 förlorade landen, lagstifta bättre till sin förmån uti Sundstullen, återtaga det öfvervägande dominiet i Östersjön och stäcka Sveriges anspråk samt allt mer högtflygande pla-

[1] Jfr ofvan sid. 178 ff.

[2] Se ofvan sid. 208, not 3; h. II sid. 138.

[3] Fleetwood och Friesendorff till konungen d. 30 okt. 1657. (Anglica). De svenske gesandterna svarade på den gjorda förfrågan med att hänvisa till den De Geerska eskaderns tillvägagående 1644 och den holländska örlogsflottans under Witte Korn. With 1645. (Jfr ofvan sid. 30 not 1).

[4] Fridericia.

ner, få ifrån det dess tyska besittningar och naturligtvis äfven de gjorda eröfringarna i Polen och Preussen — göra Sverige för sig oskadligt för framtiden[1] — samt väl också gent emot Gottorparen rikta danska kronan, hvilken i Tyskland, främst genom eröfringen af Bremen, nu skulle fästa foten säkrare. Det var en stor vy, som nog föresväfvade konung Fredrik III, så mycket mer som han ju ock härmed hoppades göra sin makt inom sitt rike större. Och han själf, liksom hans undersåtar,[2] låter äfven någon gång märka, att han bar på höga planer och fylldes af hoppet att se dem förverkligade; han visade en gång, för tidigt, ett öfvermod, som hade han redan, lik en ny Alexander, »stått i fullheten af sina segrar», väntande uppfyllelsen.[3]

Sen huru länge, måntro, bar han på sina planer? Kanske rufvade han därpå redan då han den 21 juni 1655 gaf sin resolution på Dureels några dar förut gjorda proposition.[4] Ett hämdekrig var för honom detta kriget i de flesta hänseenden.

Men den svenske konungens segerlycka var det i främsta rummet, som stäckte dessa danska planer, jämte Hollands inaktivitet och den ungerske konungens stillasittande hållning

---

[1] Så yttrades å Odensemötet och det kom till Karl X:s öron.

[2] Se ofvan sid. 202, hvad cavalieri yttrade.

[3] Det var i dec. 1657 något före det svenska tåget öfver Bält, vid en tid då Karl X:s ställning med sin armé var allt annat än lofvande. Se Fredrik III:s sista deklaration, daterad d. 27 dec. 1657, uti fredsmedlingen (tryckt i Theatr. Europ. VIII, Coyets »Expositio causarum . . .») Den engelske medlaren hos Karl X, W. Jephson, yttrar om denna deklaration i ett bref till Coyet, dateradt Wismar d. 11 jan. 1658 (Coyetska papperen i Köpenh.):» . . . laquelle m'a rendu si muet, que je ne puis imaginer ce que je vous pourray proposer la dessus . . . Elle me semble estre d'un stile, qu'eust esté digne d'Alexandre, quand il estois au comble de toutes ses victoires; je l'ay envoyé en Engleterre, et ne doubte point, que cela ne face advancer les affaires entre nous». Jfr ock Meadows' rapporter från Köpenhamn till Thurloe denna tidpunkt. (Statep. VI.)

[4] Jus feciale: »Haben auch nunmehr eine geraume zeit unser benachbarten Cron Schweden verdächtigem Beginnen langmütig nachgesehen.»

utanför Polen, därigenom Brandenburg och det vanmäktiga Polen självt ock återhöllos samt ju likaledes Ryssland. Icke Karl X heller satte snäfva gränser för sina politiska vyer nu, sitt politiska mål, som vi väl kunna förstå. För ett krig med Sverige hade eljest mer än en varnat Danmark; och hur allmänt utbredt var icke talet om en monarchia septentrionalis under den svenske konungens spira!

Att den unga engelska republiken och dess lord protektor sökte landvinningar äfven på skandinaviskt område eller därbortåt, hade Karl X redan från början af sin regering misstänkt och befarat; Coyet, på sin beskickning till London, fick sig ålagdt i instr. den 25 nov. 1654 att göra sig underrättad om och inberätta hvad makt i folk, skepp och inkomster protektorn hade, hvarthän hans armatur med för sig liggande skeppsflotta vore ansedd, om att därmed å kontinenten någonstädes i närheten spela sin fördel och »komma på den sidan i land» eller eljest någon ort hvar helst det månde vara, Sundet, Norge, Arkangel — -- —.[1] Och dessa misstankar, farhågor hos den svenske konungen släcktes ej, utan stärktes nog den följande tiden, då Bonde t. ex. rapporterade ett samtal med Whitelocke i början af 1656, att protektorn, vid det att Karl X i förbund med honom satte sig bättre fast i Tyskland, kunde å sin sida göra sig till mästare af de orter, som honom bäst voro belägna,[2] eller då ett år därefter Georg Fleetwood kom med det bekanta förslaget från protektorn om bekommande af Bremen för att bl. a. vara närmare till att hålla ett vaksamt öga på Danmark, vara med om ett infall i Jylland.[3]

Så kom till Karl X i början af maj 1657 vissheten om det sen vid pass ett år öfverhängande danska anfallet, och samtidigt ungefär kom väl nyheten om det nya förbundet mellan Frankrike och England. Det slöts d. 13/23 mars och skulle, åtminstone uti vissa artiklar, hållas hemligt, men blef vida

[1] Se h. II, sid. 5—6.
[2] Se h. II, sid. 49—50.
[3] Se h. II, sid. 136.

bekant och väckte flerestädes stort uppseende; bl. a. skulle det ju innehållit en del stipulationer om gemensamt företag med penningar, folk, fartyg till att besätta orter vid Östersjön, Öresund och Bält och åt protektorn kanske göra förvärf därsammastädes samt i Norge.[1] Låt vara det hettes ske till konungens af Sverige beskydd och hjälp, men kunde icke Karl X misstänka, befara något mer? Hvad skulle han väl i så fall göra?

I slutet af maj bröt han upp och lämnade öfre Polen, var i början af juni i Thorn, där han den 20 mottog Fredrik III:s krigsförklaring.[o] Nu gällde bl. a, då han lämnade dessa trakter, att behålla den Brandenburgske kurfursten vid sitt förbund. Att det skulle blifva svårt, att hela världen, som han uttrycker sig, skulle arbeta däremot, visste han väl. Alla medel, snart sagdt, som stodo till hans förfogande, ville han använda, goda ord och lugnande försäkringar, glänsande löften, löften om landvinningar på Polens, på Österrikes bekostnad.

I juni bröto, som vi ofvan nämt, de österrikiska trupperna in i Polen och förenade sig med Karl X:s fiender, hvaraf han väntade sig svåra fientligheter från Österrikes sida — i samma tempo med det danska infallet i Bremen[2] — och borttagandet af sina besittningar i Polen och Preussen, att börja med.

[1] Se t. ex. fördraget i Theatr. Europ. VIII, artne 13, 15, 16, 17, 18; Corps Dipl. VI. Karl Gustaf kände till förhandlingarna genom Lockart i Paris.

[2] Konungen till Schlippenbach d. 13 juni. (Riksreg.)

[o] Åter begagna vi här tillfället komplettera de sista sidorna i h. II med några utdrag ur John Barkmans bref från London. I början af maj (d. 1 och 8) samt sedan i juni (d. 5) skref han till konungen och nämde, att flera privatmän i England erbjödo sig att som kapare eller eljest gå ut och göra Karl X tjänst i hans (event.) krig med Danmark. Härpå följde konungens bref till Barkman ang. de eng. kapare, som kunde ha lust taga kommission som sådana och göra Danmark skada. Senare, i ett bref den 26 juni, skref Barkman och omtalade, att sådana engelska kapare voro väl 20, ibland 10, 12, 16, ja, 30 stycken »som dagligen om kommission oss molestera». Jfr. h. II, sid. 141, konun-

Som en flod började just nu från Karl X framvälla dessa förslagen till höger och vänster med anbud om landförvärf, hvilka väckt så mycket uppseende. Gällde det icke, måntro, för honom själf nu framför allt att för sig och Sverige bekomma af den danska monarkien, om ej allt, så dock hvad som bäst passade och låg bäst till, men däremot hindra hvarje annan att på de orterna bekomma något? Och att i stället erbjuda andra något som för dem passade eller de eljest visat håg till att bekomma? Det ser nästan ut, som Karl X tänkt så och handlat därefter, helst gent emot Cromwell, hvars hjälp han ju isynnerhet räknade på, mera nu än förut.

Som en nordisk Napoleon delar Karl X Gustaf med gifmild hand och rundligt ut landsträckor här i norra Europa åt sina vänner och påräknade hjälpare. Det sker dock allt hos honom med mera ändamålsenlighet, så att säga, med vida mindre härskareuyck och maktens godtycke än hos den franske; och i de allra flesta fall är det mindre landstycken, han således strör omkring sig. Det mesta stannade ju för resten ock vid blotta förslagen; men från Ukraine[1] i öster bort till Grönland i väster sträckte sig desamma.

Så erbjöd han nu åt Holland ett eller annat bort i Preussen och, för att vinna särskildt staden Amsterdam, fördelar vid bergverken i Norge samt tullfrihet på kopparn i Sverige och i Norge liksom tullfrihet i Sundet.[2] Åt Brandenburgaren, hvilken bearbetades samtidigt af österrikaren Lisola genom förespeglingar och löften, lät Karl X till en början säga, att han var ej bunden vid Preussen så att han ej kunde afstå det, att han tänkte låta det öfvergå till någon evangelisk

---

gens order till Fleetwood d. 4 juli. Den danska och norska handeln, upplyser Barkman, bestod mest i trävirke, master och tjära, hvilka artiklar voro mycket begärliga i England, så att de oftast inom loppet af 24 timmar funno afsättning. Den 14 aug. skref han, att där talades i London mycket om tvenne envoyéer, som skulle afgå, en till Danmark och en till Karl X. Först den 28 aug. hade han hört, att den till Karl Gustaf destinerade var W. Jephson. Jfr h. II, sid. 145 ff.

[1] Se ofvan sid. 139, noten.

[2] Konungen till Appelboom d. 11 juni. (Riksreg.)

furste, att kurfursten kunde göra sig landvinningar i Schlesien liksom äfven kurfursten af Saxen, ja, att Fredrik Wilhelm kunde bekomma hela Preussen mot utbyte af hans del i Pommern och Minden etc.[1] Åt protektorn i England erbjödos under juni och juli Oldenburg, Ostfriesland och Emden, äfven en ort i Pomerellen.[2] Det var först från aug. som anbuden och förslagen till honom togo så stora dimensioner; så i den bekanta hemliga instruktionen för J. Fr. v. Friesendorff d. 3 aug. 1657 från Hamburgs närhet[3]; utom de nämda landen vid Nordsjön och Delmenhorst samt tullfrihet i Sundet talas här ock om Münster och hvad af Westfalen protektorn kunde intaga, om bitar i Preussen, Pomerellen, om Putzke, Nordjylland, Listerdiep med öar, kungliga Ditmarschen samt Wilster- och Krempekretsarne med öar och Pinneberg, trakter vid Wesern —

---

[1] Konungen till Schlippenbach d. 13 juni och 20 juli, till Dobrczenski i Bromberg. (Riksreg., Urk. u. Act. VIII.)

[2] Jfr h. II. sid. 140 ff.

[3] Riksreg. — Två dar redan efter denna instruktionens utfärdande och sedan Friesendorff begett sig åstad, skref Karl X. d. 5 aug., till honom och begärde en kopia, eftersom ingen afskrift däraf fanns i kansliet. (»Demnach wir von dem euch mitgegebenen Instr. keine Copie bei unser Canzlei geblieben zu sein vernommen, sonst an euch hiemit unser wille und befehlig Ihr wollet vorgedachter Instruction eine Copie machen und selbe bei unsrem Secretario Gamberotio versiegelt hinterlassen, damit er sie mit sicherer Gelegenheit uns zusenden könne». Anglica). Antagligen är det väl denna af Friesendorff begärda och tagna kopia, som sen föll i danskarnes händer och väckte så mycken uppmärksamhet, då innehållet i densamma af dem meddelades i Berlin och af kurfursten sen för österrikarne å Olivakongressen. Det är väl ock samma afskrift som ännu förvaras bland de Coyetska papperen i Köpenhamn. Tryckt blef den i början af detta århundrade, uti Nye Danske Magazin, 3 B. sid 73 ff. Vi ha med den jämfört riksreg. och funnit en del olikheter, dock obetydliga, mest hänförliga till skrif- och tryckfel. Kanske kom denna kopian i danskarnes våld samtidigt med Coyets öfriga arkiv och äfven Bjelkes, som ju allt togs i beslag vid det nya fredsbrottet i aug. 1658. I svenska riksark. (Anglica) finnes icke orig., ehuru eljest K. M:ts bref till Friesendorff samt till honom och Fleetwood finnas där i orig., icke heller inst. för dem båda af d. 1 aug. 1657; båda instr. finnas blott i riksreg.

alltsammans mer eller mindre aflägsna områden från Sund och Bält och från själfva den skandinaviska halfön. Provinserna invid det egentliga Sverige — »land som för detta hafve hört under Sveriges krona så ock de som närmast ligga dess gränser vid norske sidan» — samt, ifall Danmark skulle delas, hela Norge jämte danska öarna förbehöll Karl X vid dessa förslag alltid uttryckligen åt sig själf, utom hvad han af de sistnämda betingade åt sin svärfader, hertigen af Holstein-Gottorp.[1] Skåne, Halland, Bleking, Bornholm, Saltholmen, Hven, Möen, Anholt, Lässö, Samsö, Kalöhus län i Jylland, Bohuslän, Flekke- och Trondhjems län i Norge, Island,[2] hette det i instr. d. 10 sept.[3] för kommissarierna Korf. Ulfeld och Sten Bjelke, hvilka skulle underhandla om fred med Danmark, ville Karl Gustaf förbehålla sig. I ett fördrag samtidigt, d. 10 jämte tillägg d. 14 sept., med hertigen af Holstein-Gottorp fick sig denne tillförsäkrade hela Slesvig och Holstein samt Stormarn och (delvis) Ditmarschen med tillhörigheter, ifall hela Danmark eröfrades, eljest och som satisfaktion för liden orätt biskopsdömet Slesvig och amtet Svabstedt, vidare att kommunionen vid regeringen ordnades, att hertigen löstes från länsskyldigheten — för Slesvigs vidkommande — till konungen i Danmark och blef själfständig. Eljest ägde detta fördraget sin hufvudsakliga betydelse i militäriskt (stratägiskt) hänseende i det att detsamma försäkrade Karl X om krigsfolk till sin hjälp af hertigen och att hertigdömet med fasta platser stod öppet för konungens trupper vid behof.[4] Att låta danska

[1] Amten Kolding och Horsens eller Ripe med det öfriga af Jylland, hela Slesvig och Holstein samt äfven Fyen tilltänkte Karl X åt Gottorparen (enl. den ofvannämda Friesendorffska instr.)

[2] Island och Grönland erbjödos i okt.—nov. åt protektorn samt hela Jylland med Frederiksodde.

[3] Fullmakt för Ulfeld och Bjelke d. 10 sept., memorial för desamma ang. traktaten med Danmark d. 9 sept. (Riksreg.; jfr ock Fridericia).

[4] Emot konungen af Danmark och eho, som infesterade hertigdömet, var detta försvarsförbundet riktadt; Karl X lofvar det hertigliga huset sin hjälp, isynnerhet under detta kriget, och att därför hålla i beredskap en styrka å minst 3,000 man (ryttare, tillades sen), hvilka

kronan öfvergå på någon annan och i så fall på hertigen talade ju Karl X flera gånger om, så i de nya förslagen och anbuden till protektorn i England under hösten 1657, okt.—nov.[1] Åt Hamburg ville Karl X ge Glückstadt, och i

njuta i hertigdömet samma förmåner som hertigens folk. Sen Rendsburg intagits, äger konungen där inlägga besättning, hälften hertigliga och hälften egna trupper, samt tillsätta kommendant, hvilken lyder hans order och till honom aflägger eden; när kriget genom fred slutats, går Rendsburg öfver i hertigens ägo. Hertigen å sin sida lofvar stå fast vid förbundet med Karl X, med all makt motstå eho, som vill komma ditåt som fiende, att till sitt hertigdömes försvar värfva så mycket folk som möjligt samt af egna invånare sammanföra ett ansenligt antal, åtminstone 5500 inalles; och på det att något visst i alla fall skall vara aftalt, förbinder sig hertigen att hålla 1,500 väl beväpnade man, alltid färdiga att gå ut på Karl X:s befallning och efter hans anvisning. (Orig. i Sv. Riksark.)

[1] Friesendorff berättar i sin första depesch från London d. 11 sept., hur en del hans anbud upptagits där. Genom särskilda skrifvelser d. 5 och 8 aug. hade han blifvit befalld att erbjuda protektorn »den ståtliga hamnen», som bildas af floden Stör vid dess utlopp i Elben, tillgänglig som den var t. o. m. för stora örlogsskepp; byggde protektorn en skans där, så vore hela Wilstermarsch och Ditmarschen lätta att intaga och behålla, helst sen konungen intagit och förstört alla danska skansar där samt nu var med sin här nära till hands och till hjälp. Bremen och Stade behöfde Fleetwood och Friesendorff då ej vidare nämna vid negotiationen med protektorn, utan vända hans tankar därifrån åt andra hållet. Vid sekret audiens d. 10 sept., då anbuden om de nämda orterna gjorts och hemställan om allians, »ist der protector mit gegencompliments nicht sparsam gewesen, es auch mit allem Fleiss in der Landkarte besichtiget, erwogen und übergelegt, letzlich aber nach gehaltener Rücksprache mit den seinigen geantwortet, dass er die gesuchte securität hierinnen noch nicht finden könnte, weil es ein offen Land wäre, und wie wohl E. K. M:t einen schönen Hafen dabei antrugen, so wären doch die feindlichen forteressen so nahe, dass er sich derer wenig zu erfreuen haben möchte; Schantzen zu machen wäre es nicht de tempore anni, . . . würde es in effectu nicht viel mehr sein als wenn er thäte, was ihm ohne E. M:ts offerte frei stünde, nemlich dass er in Seeland oder Schonen ginge, und daselbst posto fassete, weil es doch überall auf die maintien ankommen würde» etc. Väl försäkrade protektorn, att han ej tänkte på utomrikes eröfringar utan blott säkra platser för sitt folk och sina fartyg, samt framhöll sin plikt som en statens tjänare att göra blott hvad han inför parlamentet kunde

okt. fick Björnklo i Frankfurt a/M. befallning erbjuda Preussen åt Frankrike mot en summa penningar.[1]

Emellertid visade det sig fram på hösten, att de österrikiska trupperna, som inryckt i Polen, ej gingo så långt och fientligt fram, som Karl X först väntat, samt vidare att tvister af betänklig art mellan dem och polackarne uppstått och fortforo, hvaraf naturligtvis deras gemensamma företag mycket förlamades. De förhoppningar om reel hjälp, som Karl X å andra sidan fäst vid sina förbindelser med England och Frankrike, hade visat sig ej vilja bli uppfyllda.[2] Under sådana förhållanden var det, som han kom på tanken att mera närma sig Österrike, söka dess vänskap och förlikning — därtill ock föranledd af ett och annat, som Björnklo från Frankfurt a. M eljest hade rapporterat[3] —, en tanke som han sen fasthöll och alltmer

ansvara för; men Karl X:s misstankar väcktes åter af detta hans yttrande och af »de obillige postulater, som han oblique synes indigitera» (såsom han skref till Fleetwood och Friesendorff d. 29 sept.) I okt. var W. Jephson anländ och gjorde sina hemställningar, utom om medlingen, enligt sin instr. (jfr Statep. VI och Jones) också om hjälpen, som Karl X begärde från protektorn, och om hvad ersättning denne kunde få för kostnaderna vid en hjälpsändning, hvad säkerhet att sådan ersättning gåfves och hvar de säkra platserna för folket och skeppen kunde finnas. Något härefter och sen i nov. följde de nämda nya vidlyftiga förslagen från Karl X, om delning af den danska monarkien, och härvid framhöll han åter med synnerlig styrka och noggrannhet, såsom vi ofvan angifvit, det han ville förbehålla åt sig själf, t. ex. Seeland och Fyen här. Man jfre vidare hvad Jephson skref hem om bekommande för England af områden kring Östersjön och några platser, såsom Göteborg och Frederiksodde (till Thurloe d. 24 nov.. Statep. VI), och hvad Bengt Skytte i bref till konungen under senare delen af nov. berättade att Jephson sagt:» — — och då (ifall Danmark ej samtyckte till fredsunderhandlingar nu) finge man en bättre prætext att i nästa vår coniunctis viribus Danum att attackera och *göra Anglos ex sociis ock vicinos nostros.*» (Anglica.)

[1] Konungen till Björnklo d. 15 okt. (Riksreg.) Jfr Säve.

[2] Till Courtin hade han skrifvit d. 17 sept. igen om subsidierna och befallt honom att begära tre eller två tusen rdr samt att Frankrike måtte verkställa sin garanti af freden, nämligen gent emot Danmark; till Björnklo d. 29 sept. om penningar af Frankrike. (Riksreg.)

[3] Jfr Säve.

sökte förverkliga och som ger ett så karaktäristiskt drag åt hans följande utrikespolitik. Samtidigt därmed fortfor han dock alltjämt att tillika med Frankrike drifva den skarpt anti-österrikiska valpolitiken, som vi ofvan antydt.[1] Ett annat framstående drag i hans politik blef nu att söka ytterligare söndra de båda tvistande och så göra dem båda för sig oskadliga och därmed skaffa sig lättare fred med Polen och på så vis mera få Brandenburgaren som han ville samt äfven bekomma lättare fred med Ryssland och naturligtvis äfven bättre reda sig mot Danmark. Hade Lisola, enligt hvad Karl X hört, lockat kurfursten med löften om »berg af guld», så blef i det afseendet Karl X ej efter, såsom ses af några hans order i okt. till Schlippenbach, underhandlaren på den sidan, hvilken han ger en mängd förslag till landvinningar och landutbyte att proponera Fredrik Wilhelm samt sålmedels ge honom att fundera på.[2] Hertigen af Kurland blef ock ihågkommen: han kunde utbyta sitt land emot det Mindenska området i västra Tyskland. Åt Österrike erbjöds vid ett tillfälle äfvenledes Preussen. —

Till slut några ord här om Magnus Dureels personlighet! Denna är icke så lätt att beskrifva. Ingen säregenhet kan upptäckas där, som gör någon märkbar relief på den jämna ytan; intet älsklingstema hade han, som kunde ge någon färg åt hans diplomati, såsom t. ex. P. J. Coyet det baltiska dominiet. Verksam var han mycket, men utan ifver och utan öfverdrift, alltid färdig fort med hvad som behöfdes, aldrig »perplex» och handfallen, såsom Kleist t. ex., alltid förståndsmessig, klok och gående rakt på sak. Den diplomatiska fintligheten eller förställning och list — så vanliga medel eljest — begagnade han sig egentligen ej utaf, utom möjligen då det gällde för honom att skaffa sig upplysningar om ett som annat ur Danmark, då han väl fick använda dessa och andra medel, lämpliga för politiskt kunskapande. I att

[1] Första gången vi funnit Karl X nämna om detta sitt närmande till Österrike är uti bref från Wolgast d. 29 sept. dels till gesandterna i London, dels till Björnklo (Anglica och riksreg.)

[2] Konungen till Schlippenbach d. 18, 22 okt. (riksreg.)

skaffa sådana var han en mästare,[1] oöfverträfflig hart när och förvånande i sanning. Detta är det mest framstående märket i hans diplomatiska individualitet. Liksom med dissikerknif i hand, kallt och med ofrånvänd blick gör han sina undersökningar i den danska statskroppen och lämnar rikhaltiga beskrifningar däröfver i sina rapporter till konungen, till rådet m. fl. Någon gång blef han ju dock öfverlistad af de danska diplomaterna. Som statsman kunde han nog bevisat sig äga solida kunskaper om allmänt-europeiska förhållanden och olika främmande staters, om särskildt tillfälle gifvits, för han hade ju rest mycket och tidigt ägnat sig åt statssaker; han stod Axel Oxenstjerna nära. Men hufvudsakligen lågo hans insikter, erfarenhet och statsmannavyer inom de rent skandinaviska förhållandenas gränser, och han går ju i sina depescher sällan utöfver dessa, hans anvisade område. Men inom dem var han helt visst en auktoritet för Karl X och ägde som kännare af danska förhållanden knappast sin like bland svenskarne. Begränsningens dygd kände han och följde, däri så olik t. ex. österrikaren Lisola, som trodde sig förstå och känna till och resonerade vidt om allt. Hos danskarne har Dureel hvarken väckt sympatier, såsom t. ex. Sten Bjelke, eller antipati, såsom Coyet, och ej heller någotdera hos de holländska ambassadörerna, ej ens v. Beuningen. Danskarne tyckas uppskattat och värderat honom efter hans värf och hans sätt att sköta det. Han talar aldrig om, att han var inviterad till hofvet någon gång eller till någon af ministrarne. Den ende han stod något närmare tycks, märkligt nog, varit den spanske ambassadören, hvars vagn han vid tillfällen lånade och med hvilken han då och då språkade om sina politiska värf.[2] Högt älskade han ej politiken och sin negotiation eller residentschargen, hade föredragit att i lugn sköta sin syssla som landsdomare i Halland och sina gods där samt intresserade sig mer för inrikes angelägenheter i allmänhet. Alldeles opassionerad visar han sig städse vid sin

[1] Jfr hvad Fridericia berättar.

[2] Jfr Gigas, l. c.

negotiation — ehuru ej danskvän och — ehuru mot slutet anledningar visst kunde ha gifvits att något fatta humör samt visa det. Kr. Bonde hade nog tett sig annorledes här. De danska statsmännen, det måste sägas till deras berömmelse, voro mot Dureel sammalunda; hvad han och de sade hvarandra, var alltid i sak. Blott en gång yttrade han personlig förtrytelse, nämligen vid det behandlingssättet han rönte sommaren 1656 under förhandlingarna om garantitraktaten mellan Danmark och Holland samt något därefter, och tyckte, att man »underligen sprungit om» med honom som en kunglig minister.[1] Hur litet känslomänniska han emellertid var, ses däraf att han icke tog mera vid sig härför och i sina depescher ej mera omrörde den affären än han gjorde. Bland Karl X:s många och dugliga diplomater var Dureel helt visst en utaf de dugligaste och utan tvifvel den lämpligaste på den posten han fått. Eljet kan det icke sägas, att Karl X alltid lyckades sätta rätte mannen på rätt plats. —

Den underhandling, som i slutet af mars 1658, efter Roskildefreden, började mellan Sverige och Danmark i Köpenhamn, rörde sig till en hufvudsaklig del ock om allians. »Om tryting», sade de dåvarande danska kommissarierna vid den första konferensen, »såsom det förehades uti traktaten med residenten Dureelio», ville de — och äfvenså de svenska kommissarierna — att denna traktat borde handla: ömsesidigt försvar af landområdena, kommerciernas vidmakthållande, försvar af bägge rikenas hafvande rättigheter i Östersjön. Härpå lämnade de sitt första alliansprojekt, uti hvars p. 3 de — alldeles som Dureels kommissarier — yrkade, »att bägge allierade skulle där hän trakta, att Östersjön må blifva i säker rolighet, trafikerna och kommercierna som tillförene öfver allt operturberade och ogravera de, ingen tull, under hvad pretext det vara kan, tillstädjas af någon att upptagas i sjön eller någon sådan eller annan actus exerceras, som någon på sin höghet, rätt eller maris dominio kunde vara prejudicerlig»

[1] Se ofvan sid. 131—2, noten.

Då de svenske kommissarierna sade sig häraf finna, att konungen af Sverige därmedelst »kunde hindras lägga en flotta för Danzig och bringa den till reson» och ifrån att »af alle dit trafikerande taga tull», att ingen tagit tull i öppna sjön utom Kristian IV på sin tid vid Ruden; och då desamme vidare svarade med sitt första alliansprojekt, hvari de i öfverensstämmelse med konungens order i samma punkt yrkade, det bägge allierade där hän skola trakta, »att kommercierna och trafikerna i Östersjön må så här efter som tillförene öfverallt operturberade blifva, jämväl ock ingen främmande tillstädja någon actum att exercera, som de allierades hafvande hög- och rättighet eller dominio maris Baltici kunde prejudicerlig vara»,[1] så hade icke blott denna underhandling härmed blifvit formelt ansluten till den förra, utan så hade ju ock redan från första början i en viktig fråga den gamla motsatsen båda sidorna emellan starkt framträdt och meningsbytet bekommit denna prägel af fejd, hvarmed den förra slutade, en fejd som den följande tiden tilltog och grep om andra — alla — förekommande ämnen samt omsider blef i sin ordning en förelöpare igen till kriget själft med storm och blodig klädnad.

[1] Sten Bjelke och P. J. Coyet till konungen d. 13 april 1658, med bilagor. (Danica.) Jfr i öfrigt Geijerstam: Om orsakerna till konung Carl X Gustafs anfall på Danmark i aug. 1658.

Bil. 1.

MEMORIAL oppå några särdeles ärender, som Kongl. Maj:t till Sverige nådigst har pålagt och kommitterat sin resident i Danmark ädel och välbördig Magnus Dureel till Tigerhof och Kellerö vid det danska hofvet att förrätta och kongen i Danmark jämte hans råd att föredraga. Stockholm d. 26 Aprilis 1655.

1. Det är Kongl. Maj:ts vilje och befallning, att residenten skyndar sig neder åt Danmark, begifvandes sig till den ort, som konungen är stadd, att med behörlige kurialier och vid det tillfälle honom gifvet varder öfverlefverera kon:en i Danmark H. M:ts bref.

2. Finner Dureel kon:en vid det beramade mötet af riksens råd i Ribe, så skall han, när brefvet är öfverlefvereradt och hans ärenden vid höriga orter insinuerade, förvänta såväl på brefvet som på sin gjorde proposition antingen kon:ens eget eller hans deputerades svar och ändå sedan, om så behöfves, under något exkusabelt sken blifva kvar in loco, in till dess kon:en och rådet skiljas åt, granneligen emellertid i akt tagandes, om och hvad med främmande förehafves eller trakteras, så ock hvad vid bem:te sammankomst blifver slutet; hvilket allt han veckeligen har att öfverskrifva, så ock svaret, sådant som han det bäst erhålla kan, med posten eller per expressum, om det är af så stor importans, öfversända; tideligen replicerandes, såframt något finnes i svaret, som syftade på oro eller något prejudis uti K. M:ts intentioner.

3. Och eftersom intentionen med denne Dureels afskickning till det danska hofvet går förnämligast därhän, att kongen och rådet må blifva kunnigt gjordt, H. M:t till ingen annan ända hafver armerat sig än att vid denna tidernes konjunktur och där tvänne så mäktige grannar decertera de summa rerum in-

vid H. M:ts land och gränser, förese sin egen säkerhet, men enkannerligen komma med Polen till ändskap uti de bägge desse riken emellan sväfvande store kontroversier, sedan alle andre medel, som pakterne hafva gifvit vid handen, äre förgäfves och utan frukt; betagandes han, Dureel, härigenom Danmark all vidrig impression om vår tillrustning, och som skulle den anten på Tyskland, Danmark eller någon annan ort, där detta, näml. Danmark, anten directe eller indirecte, kunde anfäktas igenom, vara ansedd; 2. att utleta de danskes tankar öfver denna H. M:ts dessein emot Polen jämväl huru desamma akta sig därvid att förhålla? 3. Trygga dem till det bästa emot oss och förmedelst försäkring af denna sidans beständiga vänskap hålla dem ifrån att intet göra polacken något bifall och assistans och 4. att representera faran och konsekvensen af det uppsåt polacken hafver till draga främmande flottor i Östersjön, icke till ringa men, hazard och fara för desse nordiske riken, som mest däruti intressere, samt navigationen och kommercierne, sökiandes han, Dureel, ock därigenom att dem divertera ifrån konjunktion anten med polacken eller holländerna, särskildt eller bägge tillika. Fördenskull kan residenten inrätta sin proposition skrifteligen och nästom på efterföljande mening, anten att han då öfverlefvererar den samma kongen eller dem af rådet, som blifva deputerade med honom att konferera, hvilket han finner bäst och af meste verkan. Såsom tidernes konjunkturer och det naboelige förtroende H. M:t till Sverige drager emot kongen i Danmark, gifver H. M:t orsak och anledning att kommunicera med högstbem:te konung något, som H. M:t anginge, alltså hade H. M:t funnit godt att låta detsamma igenom honom, residenten ske; nämligen att H. M:t, sedan som det oväsendet emellan tvänne H. M:ts mäktige grannar, som kon:en i Polen och storfursten i Ryssland uppstod, och desse hafva fattat sedem belli vid H. M:ts gräns, några få miler när Riga, hafver begynt att armera och sätta sig i positur, till kunna på all händelse igenom den Högstes bistånd opponera sig den ene eller andre och icke behöfva att vara underkastad

deras disposition: men mestadels att komma en gång utur den ovissheten med Polen och nå en ände på de differentier, som desse riken hafva i så många år invecklat uti blodiga och besvärliga krig, enkannerligen eftersom bem:de Polen hafver sedan det siste slutne stilleståndet i många måtto kontravenierat pakterne, tillåtit Sveriges rikes fiender att gå igenom sine land, icke till ringa afbräck, skada och hazard af vår stat, adsisterat dess fiender med folk förutan annat mera. Och ehuru vi oppå sådant hade förmodat en förändring, så är likväl ingen bot följd. Förutom det att man är på denne sidan med ostenteradt hopp till traktat och åtskillige sammankomster så ofta eluderad vorden, allt att slå oss en dunst för ögonen, vinna tiden igenom till kunna, när dem sådant komme till pass, fatta sitt ram och visa oss ett annat, jämte det att sedan H. M:t hade vid sitt anträde till regementet af välment intention igenom sitt bref och utskickade låtit notificera kongen i Polen därom och tillbjuda sin vänskap, så är icke allenast ett bref kommet tillbaka, som hafver fört prejudicerlige reservata med sig, utan ock samme konung hafver kort därefter skickat en envoyé hit och låtit K. M:t tillbjuda bref med mera och icke mindre fauter förfyllte, rada (? syftande) att infringera K. M:ts och rikens rätt. Sedan ock, ehvad kontestation denne utskickade till fredbegärlighet på sin herres sida gjort hafver, så har likväl in effectu intet varit därmed bevändt, mindre denne haft någon fullmakt af kongen och republiken till traktat och slut: utan blott det afseende allena att spisa H. M:t med fagra ord och förhala tiden. Och ibland detta hafver konungen i Polen gått med de konsilier om, huruledes han icke allenast måtte sätta en örligsflotta i Östersjön tvärt emot pakternes Sverige och Polen emellan rätta intention och mening; utan ock sökt till förleda och abusera våre vänner att också draga deras makt därin och spänna med sig tillsamman; icke till ringa fara och olägenhet för bägge desse nordiske riken samt perturbation och förvirring uti handel, navigation och kommercier. Nu H. M:t och riket intet vill anstå sådane torter, elusio-

ner och skadelige praktiker längre att lida, utan hafver sig föresatt att resentera desamma med vapnen och därigenom så mycket möjeligt är förekomma hvad till vårt värsta af vedersidan sökt och stämpladt är, befallandes den Högste saken och hemställandes hans gudomelige allmakt att disponera de polniske till sådane tankar, som kunne tjäna att göra oppå de oss emellan sväfvande kontroversier ett godt slut och ändskap. Fördenskull hade H. M:t för den gode broderlige och naboelige vänskap, som H. M:t befinner sig vara kongen i Danmark med förbunden, intet kunnat gå förbi detta högstbem:te konung att upptäcka; allt till den ända att samme konung måtte om H. M:ts i Sverige rättmätiga orsaker till denne sin fattade resolution vara väl och fulleligen informerad, med den nabovänliga tillförsikt att såsom kongen i Danmark kunde häraf se H. M:t i Sverige vara af högviktige skäl kommen till samma resolution och uppsåt för sin och sine underliggande lands och provinsers säkerhet skull, så ock alle skadelige praktiker å den polniske sidan vidare att förböja; det konungen i Danmark icke allenast ville låta sig detta vara persvaderadt, utan ock intet gifva vedersidan bifall och enkannerligen icke tillstädja något, som kunde hindra H. M:t uti sin dessein eller lända dess fiende till fördel och advantage, eftersom sådant pakter och den inbördes vänskapen bägge desse riken emellan likmätigt vore, och H. M:t på sin sida intet ville unlåta allt hvad till fördragens observans, all god och förtrolig naboelig vänskap samt dess tillväxt och förökelse tjäna och lända kan, äfvensom H. M:t alltid vore benägen att gifva H. M:t i Danmark visse och faste prober däraf. Begärandes residenten sedan kongens i Danmark resolution härpå.

4. Finner residenten Dureel kongen i Danmark icke obenägen till vår sida, utan att han billigar våre skäl till krig med Polen eller åtminstone intet lägger sig däremot samt misshagar bem:te Polens praktiker att draga örligsflottor i Östersjön, kan han anten hos kongen eller de deputerade af rådet komma något närmare till den traktat, som den polni-

ske residenten De Bye hafver föreslagit de herrar Generalstater; representerandes med de skäl, som uti H. M:ts bref till honom, Dureel, de dato den — — — införde äro, den farlige konsekvens, som af sådane örligsflottor i Östersjön följa ville, jämväl sonderandes desamme med manér, hvad deras mening här öfver är. Och vid allt detta söker han hos Danmark att förebygga, att det uti detta fallet hvarken slår sig till Polen eller Nederland, särskildt eller bägge tillhopa; prepareranes därigenom humörerna till en närmare kommunikation härom framdeles, om H. M:t skulle finna därtill tiden och gemyterne bekväma. Dock hemställes residentens dijudikation det ene eller andre att föredraga och ihågkomma eller icke, som han finner tiden och sinnen till och något med frukt kan vara att uträtta.

5. Men skulle Dureel finna Danmark föra sådane consilia, antingen att det improberade K. M:ts intention eller vore inklineradt till någon konjunktion med Nederland eller Polen, så har han endels att skäligen remonstrera billigheten af K. M:ts intention, endels ock med gode motiver att divertera hvad som kunde komma Danmark i sinnet, gifvandes tideligen tillkänna, hvarpå kon:en i Danmark sig funderade och huru han ärnar sig härvid att komportera.

6. Därsom ock vid konferenserna något omtaltes om mane- och punt-sedlarne på de främmande varorne, som komma utur svenske hamnar i Östersjön att presentera på danske tullboden i Helsingör, så har han att tesmoignera K. M:ts benägenhet att gratificera H. K. M:t af Danmark därmed, låtandes alle slike främmande mane- och punt-sedlar gifvas skepparen a part, H. M:ts af Danmark tullnärer i Sundet att öfverantvarda; intet tviflandes utan H. M:t af Danmark beordrar dess officianter, att slik vänskap icke förorsakar där några dispyter öfver det svenske godset och skeppen, utan det allt efter pacta conventa njuter dess friheter oturberadt och att den recherche, som nu nyligen är anställd med konvojsedlarne, däremot måtte afskaffas. Hvilket H. M:t längesedan hade kunnat ackordera Ambass. Peder Juel, där han

icke hade fordrat därpå som ett stycke af obligation på vår sida och icke vänskap.

7. Sedan han hafver af kungen i Danmark fått skrifteligt svar på sin inlagda proposition, begifver han sig till Helsingör eller i nejden igen, där att afvänta K. M:ts vidare order, huru han sig i en och annan måtto hafver att förhålla, sändandes H. M:t anten med posten eller express, hvilket han finner bäst, bem:de svar till handa.

Carl Gustaf.

Lars Cantersten.

Bil. 2.

Karl X till Dureel, Marienburg d. 17 febr. 1657: Ehuruväl, resident Durcel, vi ibland Edre senaste rapporter ifrån Köpenhamn tillika förnumme, det vårt och vårt rikes råd med deras sentiment om den amplare fullmaktens framteing icke ännu var inkommet, så hålle vi likväl därföre, de varda därpå fallandes, att I måtte Eder af henne uti Eder anförtrodde kommission betjäna, efter som vi se af R.-drotsens bref, det han därhän inklinerar. Och på det vi må visa världen, att vi på vår sida intet underlåtit hafva, som tjänar till en naboelig vänskaps och enighets konservation, så ock på det till Eder legitimation icke något må på detta tillfället fattas, så erakta vi för godt, att I ofvanb.:te fullmakt framte; och där kongen med riksens ständer skulle vara reda till Odense förrester, att I tillika Eder ock därhän begifver, kontesterandes emot en och annan af de förnäme herrarne och ständerne vår begärlighet och sincere intention att icke allenast förblifva vid den en gång så krafteligen upprättade vän-

skap, utan ock, där Danmark intet misshagade, väl tillfreds vore att träda uti en närmare förbindelse; förtagandes efter all möjlighet de vidrige impressioner och visandes, huru farlige konsekventier det skulle med sig draga, om I förnimmen, att de vilja till några otillbörlige postulater eller extremiteter skynda. Vi ville alltså förmoda, att, där I sådane kontestationer på vår sida förklara och de varda seendes den amplare fullmakten, det icke skall vara utan god effekt.